

בעזרת השם יתברך

ספר

זכרון אליהו

אשר כתב החכם השלם
אליהו הכהן סולי זלה"ה

ברוקלין, נ.י.
שנת תשנ"ב לפ"ק

מפתח השערים

שער הראשון — שער אמונה והעבודה:

יא	.....	אמונת ה'	—	פרק א'
טו	.....	יראת ה' ואהבת ה'	—	פרק ב'
כז	.....	מציאות ה'	—	פרק ג'
כז	.....	דרכי ה'	—	פרק ד'
כח	.....	עבודת ה'	—	פרק ה'
לד	.....	חסדי ה'	—	פרק ו'
לו	.....	חקירה	—	פרק ז'
לה	.....	סיבות כל הסיבות	—	פרק ח'

שער השני — שער ישראל:

לט	.....	בני ישראל	—	פרק א'
מד	.....	זרע קודש	—	פרק ב'

שער השלישי — שער היוזם:

מה	.....	קריאת שמע	—	פרק א'
מט	.....	תפלה	—	פרק ב'
נג	.....	ציצית ותפילין	—	פרק ג'
סח	.....	אכילה	—	פרק ד'

שער הרביעי — שער התשובה:

ע	.....	ווידוי וצעקה	—	פרק א'
עב	.....	תוכחה	—	פרק ב'
עד	.....	תשובה	—	פרק ג'
צ	.....	סליחה וכפרה	—	פרק ד'
צג	.....	תיקון כרת ועונות	—	פרק ה'

שער החמישי — שער היצר:

צה	.....	יצר הרע ויצר טוב	—	פרק א'
----	-------	------------------	---	--------

קכח	..... נסיונות	—	פרק ב'
קל	..... חשבון הנפש	—	פרק ג'

שער הששי — שער התורה:

קלה	..... תורה	—	פרק א'
קנג	..... חכמות התורה	—	פרק ב'
קסב	..... ללמוד וללמד	—	פרק ג'

שער השביעי — שער הזמנים:

קסג	..... שבת	—	פרק א'
קסג	..... פסח	—	פרק ב'
קסז	..... ספירת העומר	—	פרק ג'
קעב	..... שבועות	—	פרק ד'
קעה	..... בין המצרים	—	פרק ה'
קעה	..... ט"ז באב	—	פרק ו'
קעו	..... עשרת ימי תשובה	—	פרק ז'
קפג	..... פרשת זכור	—	פרק ח'
קצב	..... פרשת פרה	—	פרק ט'

שער השמיני — שער הנשים:

ר	..... צניעות	—	פרק א'
רא	..... נשים צדקניות	—	פרק ב'
ריד	..... לכבד את אשתו	—	פרק ג'
רטו	..... זיווג	—	פרק ד'

שער התשיעי — שער הבנים:

רב	..... בר מצוה	—	פרק א'
רכה	..... חינוך הבנים	—	פרק ב'

שער העשרה — שער החיים:

רלה	..... חיי עולם	—	פרק א'
רלז	..... העולם הזה והעולם הבא	—	פרק ב'

שער האחד עשר – שער המצוות:

- פרק א' – לזכות את ישראל ..... רנד
- פרק ב' – עשיית המצוות ..... רנה

שער השנים עשר – שער המדות:

- פרק א' – מדות טובות ..... רנח
- פרק ב' – ענווה ..... רס
- פרק ג' – גאות ..... רסב
- פרק ד' – רחמנות ..... רסו
- פרק ה' – שחוק וקלות ראש ..... רסז
- פרק ו' – דיבור ..... רסח
- פרק ז' – זריזות ועצלות ..... רסט
- פרק ח' – כיבוד אב ואם ..... רעא
- פרק ט' – כבוד זקנים ..... רעג
- פרק י' – כבוד תלמידי חכמים ..... רעה
- פרק י"א – מחלוקת ..... רעז

שער השלשה עשר – שער הכולל:

- פרק א' – זכירה ..... רעח
- פרק ב' – לב ..... רעט
- פרק ג' – זמנים ..... רפא
- פרק ד' – יוסף הצדיק ..... רפב
- פרק ה' – ניסים ..... רפד
- פרק ו' – הצלחה ..... רפד
- פרק ז' – מקוה ..... רפה
- פרק ח' – אומות העולם ..... רפו

שער הארבע עשר – שער הנשמות:

- פרק א' – נשמות ..... רפח
- פרק ב' – קבלת היסורין באהבה ..... רצא
- פרק ג' – יום המיתה ..... רצה
- פרק ד' – שכר ועונש ..... שו

שי	פרק ה' – מיתת צדיקים
שיג	פרק ו' – טומאת מת
שטז	פרק ז' – הספדים
שלא	פרק ח' – אבילות
שלה	פרק ט' – תיקון לנשמת המת
שלט	פרק י' – אמירת קדיש
שמא	פרק י"א – גילגולים
שמג	פרק י"ב – זכות אבות
שמד	פרק י"ג – צוואה והדרכות

שער החמשה עשר – שער הגאולה:

שמח	פרק א' – גלות
שמח	פרק ב' – גאולה העתידה
שנג	פרק ג' – משיח
שנד	פרק ד' – בית המקדש
שנה	פרק ה' – ירושלים העתידה
שס	פרק ו' – לעתיד לבוא
שסא	פרק ז' – זמן התחיה

שער הששה עשר – שער הדרוש והזמרה:

שסא	פרק א' – דרוש
שסד	פרק ב' – שירים

שער הראשון

שערי אמונה ועבודה

פרק א'

אמונת ה'

יאמין ביחוד ה' ובהשגחתו בכל העולמות, ויראה כי הגם שה' נתן בינה באדם והשכילו למצוא רפואות תעלה לכל תולי ולכל מחלה, הנה כשגזרה חכמתו ית' שלא תועיל רפואה לאדם, הוא מבלבל דעת הרופא וישאר נבוך ברפואות החולה כאשר ימצאו בו חולאים מתנגדים זה לזה מסיבות הפכיות כגון חולשות האיצטומכא שמונעת פעולת העכול על האופן הראוי שזה בה מסיבת קרירות, ומצד אחר יכיר איזה תולי בכבד הבא מן החמימות אשר ילהיבהו ויביאהו לידי קדחת, לא ידע מה יעשה, כי אם יתן לו סמים חמים לתקן האיצטומכא כי כן הוא רפואותו יכביד על הכבד כי יכביד עליו המימותו, ואם יתן לו סמים קרים למזוג הכבד שלא תתקרר אז האיצטומכא החלושה ויצא שברו בהפסדו, וכיוצא בזה בשאר חולים הפכיים.

ואולי לזה כיוון דוד המלך ע"ה באומר, כי אני לצלע נכון וגו' כי עוני אגיד וגו'^א, ידענו כי דהע"ה מטבעו היה חם מאד נוטה אל האדומה כעדות הכתוב והוא אדמוני עם יפה עינים^ב, ובדרך טבע מה שיביא את האדם להיות צולע על ירכו כעין כאב "הרומטיזמו" כשלא היה שם מקרה פתאומי מנפילה או שבר וכיוצא הוא מצד קרירות וחסרון חום כי יתכווצו הגידים ולא יוכלו להשתטח כל האיברים ויוכרח להיות צולע, ע"כ אמר רואה אני בעצמי דבר מתמיה, כי היותי צולע לא בא אלי מקרה פתאומי נפילה או שבר, אלא נראה שאני מוכן לזה כפי הטבע שהם מחמת יתרון הקרירות והליחות, כאלו יסכים זה מצד מזוגי, ואין

(א) תהלים ל"ח י"ח.

(ב) שמואל א' ט"ז י"ב.

הדבר כן כי אדרבה מכאובי זה הוא תמיד נגדי, הפך טבעי, והיה ראוי שהחמימות יתיך הליחות וינצח הקרירות ולא אהיה צולע.

וביאר ע"ה כי אמר זה למשל כי הוא לא היה צולע, אלא כי מדרך הטבע, דאגה בלב איש ישחנה, ישיחנה לאחרים ותסור דאגתו, אבל הוא היה בו להפך כי עוני אגיד כדי שלא להיות מאותם שנאמר עליהם מכסה פשעיו לא יצליח^א, אדרבה ניתוסף בו הצער ואדאג מחטאתי יותר ויותר, ואיך שיהא ראינו כי החולאים המתנגדים הם קשים מאד.

ויהי' אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על יהושפט למלחמה, ויבואו ויגידו ליהושפט לאמר בא עליך המון רב מעבר לים מארם וגו' וירא ויתן יהושפט את פניו לדרוש לה' ויקרא צום על כל יהודה ויקבצו יהודה לבקש מה' גם מכל ערי יהודה באו לבקש את ה' ויעמד יהושפט בקהל יהודה בירושלים ויאמר וגו' ה' אלקי אבותינו הלא אתה הוא אלקים בשמים ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה ואין עמך להתיצב וגו' והנה הם גמלים עלינו לבא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו אלקינו הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון הרב הזה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו וגו', ויחזיאל וגו' היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל ויאמר הקשיבו כל יהודה ויושבי ירושלים והמלך יהושפט כה אמר ה' לכם אתם אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא לכם המלחמה כי לאלקים וגו' לא לכם להלחם בזאת התיצבו עמדו וראו את ישועת ה' עמכם יהודה וירושלים אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניהם וה' עמכם, ויקוד יהושפט וגו' וכל יהודה ויושבי ירושלים נפלו לפני ה' להשתחות לה' ויקומו הלויים וגו' להלל לה' וגו' וישכימו בבוקר ויצאו למדבר תקע ובצאתם עמם יהושפט ויאמר שמעוני יהודה וישבו ירושלים האמינו ב"ה אלקיכם ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו, ובעת החלו בתו. ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה ויבא יהושפט ועמו לבו את שללם, ע"כ.

ג) משלי כ"ח י"ג, ועיין מס' יומא דף פ"ו ע"א.

ד) כל הפסיקא הם פסוקים בדברי הימים ב' כ'.

אנכי ה' אלקיך^ה, מפני מה לא נאמרו י' הדברות בתחלת התורה, משלו משל למה הרבר רומה לאחד שנכנס במדינה אמ"ל אמלוך עליכם, אמרו לו כלום עשית לנו שתמלוך עלינו, מה עשה בנה להם את החומה הכניס להם את המכס עשה להם מלחמות, אמ"ל אמלוך עליכם אמ"ל הן והן. כך המקום הוציא ישראל ממצרים, קרע להם הים, הוריד להם המן, העלה להם הבאר, הגיז להם השלו, עשה להם מלחמת עמלק, ואמ"ל אמלוך עליכם אמ"ל הן והן.

רבי אומר להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה הושוו כולם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה ולא עוד אלא שממשכנין זה על זה ולא על הנגלות בלבד נגלה הקב"ה עליהם לכרות ברית עמכם אלא אף על הסתרים שנאמר הנסתרות וגו', אמ"ל על הגלויים אנו כורתים ברית עמך ולא על הסתרים שלא יהא אחד ממנו חוטא בסתר ויהא הצבור מתמשכן שנאמר הנסתרות וגו' והנגלות לנו ולבנינו עד עולם.

מצות עשה^ה להאמין שיש לעולם אלוך א' שהמציא כל הנמצא ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושיהיה לעדי עד וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו את התורה שנאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ופי' כאלו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה, כי מלת אנכי מורה על המציאות, ואשר אמר אשר הוצאתיך לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודת מצרים ומכות המצרים בדרך מקרה אלא תדעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה כמו שהבטיח לאבותינו.

והאמונה הזאת יסוד הדת, ואשר לא יאמין בזה כופר בעיקר ואין לו חלק וזכות עם ישראל, וענין האמונה הוא שיקבע בנפשו שהאמת כן ושאי אפשר בחילוק זה בשום פנים, ואם יושאל עליו ישיב לכל שואל שזה יאמין לבו ולא יודה בחילול זה אפי' יאמרו להרגו שכל זה מחזיק

(ה) מכילתא יתרו פ"ה.

(ו) חינוך מצוה כ"ה האמנה בה'.

וקובע האמנת הלב כשמוציא הדבר מן הכח אל הפועל ר"ל כשמקיים בדברי פיו מה שלבו גומר.

ויאמין באמונה שלימה שלה' יתברך כל היכולת וכל הגדולה וכל הגבורה והתפארת וכל ההוד וכל הברכה וכל הקיום בו, ושאין בנו כח ושכל להשיג ולהגיד גדלו וטובו כי לרוב מעלתו והודו לא יושג רק לעצמו, ולשלול ממנו בכל כחינו כל חסרון וכל מה שהוא היפך כל שלימות וכל מעלה והענינים היוצאים מזה, כגון לדעת שהוא נמצא שלם בלתי גוף ולא כח בגוף כי הגופים ישיגום החסרונות והי"ת לא ישיגוהו מין ממיני החסרון.

האמונה היא עיקר גדול בעבודת ה' יתברך, יאמין כי מלא כל הארץ כבודו, ועיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש וגו', בזה יזהר בקיום התורה סור מרע ועשה טוב, ויהא זריז בעבודת בוראו, ולא יחת מפני כל בעבודה שלימה ותמה, ויאמין בשכר ועונש ולפום צערא אגרא, ויאמין כי אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ גוזרין עליו מלמעלה^ז, והנה האמונה במציאות ה' ובהשגחתו הם ממנין התרי"ג מצות והם תדיריות ויכול לקיימם בכל רגע ע"י זכירה לבד, וכפעם בפעם יאמר מה לך יצרי תרדפני יגער ה' בך השטן כי אני יהודי בן יהודי ואני מאמין באמונה שלמה במציאות ה' לנגדי תמיד ובהשגחתו פרטית ובשכר ובעונש, ועתיד לתת דין וחשבון אפי' על שיחה קלה, וצריך האדם להיות נזהר במחשבה דבור ומעשה ולא ימצא בהם נפתל ועקש כדי שלא תהא אמונתו כוזבת ובוזה וזכה בזה ובבא.

ויותר^ט מהמה בני אדם תזהר בדעות, ר"ל שתהא אמונת לבביך במציאות ה' ונתינת אש דת לעמו ונפלאותיו אשר הראה לאבותינו איש מפי איש מאמינים בני מאמינים עד דור דעה אפס אם יתערב במחשבתך איזה דעת מדעות הפילוסופים פגול הוא לא ירצה ולא תגיע לשום השגה אלקית מכש"כ לרוה"ק אפי' אם יהיו בך כל המדות וכל המעשים הטובים מפני שאין רוה"ק שורה על האדם אלא בזכות אמונה כמאז"ל^י

ז) ירמיה ל"ב י"ט.

ח) חולין דף ז' ע"א.

ט) ספר הברית ח"ב דברי אמת מאמר י"ב פ"ג.

י) מדרש תנחומא בשלח סי' י"ג.

גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו ישראל שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה שנא' ויאמינו בה' וגו' אז ישיר משה וגו'.

בפרט בענין ההשגחה האלקית צריך שתאמין כפי המקובל הצודק והמסורה הנאמנה שהקב"ה ממכון שבתו משגיח על פרטי פרטי הדברים אצל בנ"א, אין דבר קטן או גדול אשר קרך בדרך או בעיר בבית או בשדה שאינו בהשגחת נפלאה ומצומצמת מאת האלוקים והוא הכל משגיח מן החלונות ודלתי שמים על כל פרטי הדברים כקטן כגדול כאז"ל אפי' אם מתהפך חלוקו של אדם או רצה להוציא מכיסו שתי כסף ועלה בידו א' ובהפך הוא בהשגחה לא בפילוסופים שדרכם את כל הקורות אותם מקרה הוא לא כן הוא, כי הכל בהשגחה פרטית, והמשכילים יבינו ויאמינו כי מקרה בנ"א מקטן ועד גדול ה' פעל ועשה בהשגחה נפלאה ומדיקדקת כי הוא הסובב את כל אין עוד מלבדו.

פי' אנשי אמונה אבדו^א, תחנה זו היא בכך אלפא ביתא על הסדר ובכל חרוז ג' תיבות נגד אנשי האמונה משה אהרן ומרים וע"כ צריך לומר לא השיבותם ריקם.

פרק ב'

יראת ה' ואהבת ה'

צריך לספור מעומד שנאמר^א מהחל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה^ב, רמזו כי בעמידה רמזו ליראה כי כשארם לפני מלך או שר אינו יכול לישב לפניו אלא נשאר עומד, כך לרמוז שיראה האדם עצמו כאלו עומד לפני השכינה כמ"ש^ג שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט ולא אפנה שוכב ואלך אנה ואנה מיראתי אותו, לזה בא הרמז לספור מעומד כמי שעומד לפני מלכו של עולם כשיספור דהיינו בכל עת שיעשה מצות ופעולות יעשה באימה ויראה כעומד לפני ה', ובא הרמז מהחל חרמש שהוא מגל הקוצרים בו.

(א) סליחות.

(ב) דברים ט"ז ט'.

(ג) מדרש לקח טוב, עיין בברכי יוסף למן החיד"א באו"ח סי' ח'.

(ד) תהלים ט"ז.

כי הנה האדם עד שיהיה אור לארבעה עשר כאלו אין לו מגל לקצור שהרי הוא פטור מן המצוות אבל מאור לארבעה עשר שהתחיל המגל בידך לקצור בו פעולות הטובות ולאסוף שנעשית בר מצוה תחל לספור ולא תתרושל, ואמרו בקמה אל תקרא בקמה אלא בקומה רמו על העמידה לפני המלך שהיא מכח היראה שתהיה יראת ה' על פניך שאם אין יראה אין חכמה שיראת ה' היא אוצרו.

אמרו בספרי^{טו} לפי שנאמר^{טז} ואהבת את וגו' איני יודע כיצד אוהב אדם את המקום ת"ל והיו הדברים האלה שמתוך כך תכיר את בוראך. ושם עוד^{טז}, ואהבת אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר^{טז} ואת הנפש אשר עשו כמו שהעיד עליו הכתוב אברהם אוהבי כלומר כאברהם שקרא בני אדם להאמין מרוב אהבתו כך אתה תאהבהו עד שתקרא בני אדם אליו, הא למדת בשלשה תיבות הללו^{טז} אנכי ה' אלקיך שבאו לרמוז על שלשה מצות עשה הראשונות הקודמות לשאר מצות והן מציאותו ויחודו ואהבתו ותמצאה שלשתן בפסוק של ק"ש, מציאותו ה' אלקינו, יחודו ה' אחד, אהבתו ואהבת את ה'.

ודע כי בכלל האהבה מצות עשה של תפילין וציצית שהאוהב את אוהבו זוכרו תמיד וכתוב בתפילין^{טז} ולזכרון בין עיניך, ובציצית^{טז} וראיתם אותו וזכרתם, ובכלל אהבת ה' אהבת החברים היא מצות עשה ואהבת לרעך כמוך^{טז}, ובכללה להיות החובל משלם ממון כמ"ש^{טז} וכי ינצו אנשים וכו' והכה איש את רעהו כי יגוף שור איש, כי יפתח איש בור, דין הגנבה כי יבער נזקי האש, נזקי שומר חנם, השוכר השואל, מקח וממכר, טעון, כופר, ועוד בכלל ואהבת לרעך להוכיח החוטא.

ולפיכך יזהר בכבוד נשמתו, "חס"ל" דבר הידוע לכל שבריא את כל

טו) פ' ואתחנן פיסקא ל"ג.

טז) דברים ו' ה'.

יז) ואתחנן פיסקא ל"ב.

יח) בראשית י"ב.

יט) שמות כ' ב'.

כ) שמות י"ג ט'.

כא) במדבר ט"ו ל"ט.

כב) ויקרא י"ט י"ח.

כג) שמות כ"א כ"ב.

העולמות לא היה אלא בשביל עשיית רא"ך (רצון אדון כל) אבינו שבשמים, דהיינו לקבל התרי"ג מצות שהם שס"ה לאוין ורמ"ח עשה שצוה לנו לעשות לו נ"ר שאמר ונעשה רצונו, וישיג זה רק ע"י ב' אלו יראה ואהבה, ועיקר הוא היראה, דהיינו תמיד יצייר בין עיניו שהוא עומד לפניו ית' וכמ"ש דהע"ה שויתי ה' וגו' ואיך יעבור על דיבורו, לזאת יקיים סור מרע ועשה טוב, ומעת קומו ממטתו יבקש מלפניו ית' שיעזרהו שיכנס בשלום ויצא בשלום ולא יעשה שום חטא ועון ביום ההוא, ויטול ידיו כהוגן להעביר רוח הטומאה, ברכות, טלית תפילין תפלה, מאכליו בהיתר, בכוונה ברכת הנהנין שיהא בו כח לעבוד את ה', וכן בעסקיו בהיתר לפרנס אנשי ביתו ולעשות צדקה וג"ח, ובוזה יהיה ה' אתו.

ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך וגו', האהבה להי"ת עיקר גדול לקיום התורה, והוא שיתבונן האדם במצות התורה ובשביליהם להשיג מתוכם השגת הי"ת ויתענג באותה השגה עד שיצדיק את הרבים וימשיכם לעבודתו יתברך, וכן דרשו בספרי ואהבת וגו' איני יודע כיצד אוהב אדם את המקום ת"ל והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, ושם, ואהבת וגו' אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן כמ"ש אברהם אוהבי שקרא בני אדם להאמין בו ית' כן אתה עשה.

ואאע"ה ראש היחס והאמונה נשתבת במדת האהבה וקראו השי"ת אברהם אוהבי ונסהו ונמצא שלם כי ידוע שאהבת אאע"ה ליצחק היתה חזקה מאד לפי שנולד לו אחר הזקנה והיאוש ונולד ע"ד הנס והפלא בענין שרה, ועכ"ז לא עכב במצות ה' להעלותו עולה, וזה פינה גדולה באמונה שלא להגביר שום אהבה בעולם על אהבת ה' חלילה, והזכיר באהבה מדת הדין ומדת הרחמים, כאמרו ואהבת את ה' אלוקיך כי חייב לאהב אותו בכל מדה ומדה, שיתנהג עמו בין במדה"ר בין במדה"ד, ואמר בכל לבבך שלא יהא לך ב' לבבות, א' להקב"ה וא' לדבר אחר הכונה שלא תשום שום חלק מלבך באהבת שום כוח מן הכחות העליונים הנקראים מאהבים שנא' ^(כז) אלכה אחרי מאהבה וגו', אלא כל חלקי לבך יהא לאהבתו ית', ויכלול עוד בכל לבבך הכוונה בו עד רגע אחרון שבמיתה.

ממה שידוע לחכמי המחקר כי הלב הוא אבר א' ביצירת הולד הקודם בו ושם החום הטבעי בלב האדם, והוא גם כן האחרון שימות בכל איברי הגוף, ועי"כ צותה התורה הכוללת כל החכמות שיאהב האדם להקב"ה מתחילת ההוי"ה עד רגע המיתה, וידוע כי הלב משכן הנפש השכלית, ומה שכתב ובכל נפשך כלומר שתאהב אותו גם בנפש המתאוה, לפי שהנפש המתאוה תכריח את האדם בטבע התולדות לבעט על אהבת ית'.

ובכל מאורך כלו' שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו מן המצות שהרי אם לא ימצא אתרוג אלא באלף זוז חיוב הוא ליקח אותו כמו שעשה רבן גמליאל^{כ"ח}, ואמרו ז"ל^{כ"ט} ולהידור מצוה עד שליש במצוה, ומן הכתוב הזה דרז"ל שיתחייב האדם להודות להי"ת על הרעה כמו על הטובה, והוא אמרם^{ל"ב} חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, דכתיב ואהבת את וגו', בכל לבבך בב' יצרך ביצ"ט וביצ"ר, וזה שכתוב^{כ"ח} אודה ה' בכל לבב כנ"ל ובכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך.

במדרש^{כ"ט} פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה, הלך ר' עקיבא ועסק בתורה מצאו פפוס בן יהודה וגו' הביא לו משל השועל והדגים וגו', וכשהוציאו רע"ק להריגה זמן קריאת שמע היה והיו מסרקין את בשרו והוא קורא ק"ש אמרו ליה תלמידיו רבינו עד כאן אמ"ל כל ימי הייתי מצטער ע"פ ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך, עכשיו שבא לידי לא אקיימנו, יצתה נפשו באחד, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד עליו אמר דהע"ה ממתים ידיך וגו', ידיך על התורה שנתנה בימיך שנא' ממינו אש דת למו חלקם בחיים לחיי עולם הבא וצפונך תמלא בטנם, שזוכין לרב טוב הצפון בכל טוב צפון לזרעם אחריהם.

בני בואו וראו כמה חבתן של ישראל לפני המקום שקראן בשמות הרבה של חיבה, שבתחילה קראן בני בכורי^ל כשם שהבכור נוטל פי

כה) מס' סוכה דף מ"א ע"א.

כו) בבא קמא דף ט' ע"ב.

כז) ברכות דף נ"ד ע"א.

כח) תהלים קי"א א'.

כט) לפנינו מס' ברכות ס"א ע"ב.

ל) שמות ד' כ"ב.

שנים בירושת אביו, כך ישראל יורשין העולם הזה והעולם הבא וקראן בן יקיר שנא' ^{ל"א} הבן יקיר לי אפרים כאדם שיש לו בן יחידי ואוהבן אהבה עזה וקראן ילד שעשועים שנא' ^{ל"ב} כי נער ישראל ואוהבהו וכשם שהנער אינו ראוי לעונשים כך ישראל אינן נענשין לדון בכליה שנא' ^{ל"ג} כי אעשה כלה בכל העמים וגו' ואותך לא אעשה כלה.

תד"א ^{ל"ד} הקב"ה יהי' שמו לעולם מבורך ולעולמי עולמים אוהב את ישראל בכל מקומות מושבותיהם ואוהב ת"ת ביותר, ואז"ל ^{ל"ה} הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב הבריות ומקרבן לתורה, שכל זמן שהבריות אוהבין זא"ז מקרבין זא"ז לתורה ולמצות ושמא יאמר אדם הריני אוהב את חברי ביותר אבל אם סרח עלי איני מוחל לו ת"ל ואהבת לרעך כמוך שכשם שאם סרחת על חבריך אתה הרוצה שימחול לך על עלבונך, כך אם סרח עליך מחול על עלבונך.

ובמה יגיע אדם לאהב את חבריו אהבה שלימה, שיזכרהו לטובה בכל שעה ומבקש מה' שיראה אותו לפניו בכבודו ומספר בטובתו ומעלים עיניו מגנותו ומכסה פשעיו ומוכיחו בינו לבינו כשרואהו נוהג שלא כשורה, ושמח בזכירתו וערבים עליו דבריו ואינם עליו למשא וירא מאהבתו שלא תבא עליו שום סבה להפרידו ממנה, ומתוך אהבתו משפיל עצמו לפניו ומכניע לבו לעבדו ומחזר להתרצות אליו במעשיו ואוהב את אוהביו ושונא את שונאיו ומדריכו בדרכי התורה והמצות כל מי שנוהג במדה זו בידוע שאוהב את חבריו אהבה עזה.

אגדת תהלים ^{ל"ו}, אשרי איש ירא את ה' זש"ה שקר התן והבל היופי אין מתבקש לפני הקב"ה לא יופי ולא עושר ומהו מתבקש יראת חטא שנאמר אשה יראת ה' היא תתהלל כמה עשה אברהם לפני הקב"ה ולא נתהלל אלא שהיה ירא מלפניו שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, וכה"א אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כ"א בזאת וכו'.

לא) ירמיה ל"א י"ט.

לב) הושע י"א א'.

לג) ירמיה ל' י"א.

לד) תנא"ר ר"פ כ"ח.

לה) אבות פ"א מ"ב.

לו) עיין מדרש תהלים מ"ז קי"ב אות א'.

אגדת קהלת^ל, א"ר יודן גדולה היא היראה ששמים וארץ לא נבראו אלא בזכות היראה דכתיב והאלקים עשה שייראו מלפניו, א"ר ירמיה גדולה היא היראה ששני ספרים שכתב שלמה לא חתמן אלא ביראה הה"ד בס' משלי שקר התן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל, ובספרא הדין כתיב, סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא.

אהבת השם נודעת כשהקב"ה מייסר את האדם וכל עוד שמייסרהו מוסיף אהבה על אהבתו כי אינו אלא מה שטוב בעיניו שאפילו נפשו לא תהיה נחשבת נגד אהבתו ית' כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שאחר שמסר את בנו יחידו לשחיטה בשמחה וריונות ראה את הדבר ההוא כמו מתנה טובה אין לה ערך והראיה שהיה מצטער הרבה כשאמר לו אל תשלח ירך אל הנער אמר^{לח} מה מום מצאת בי נראה בעיניו כאלו חזר ממתנתו הטובה, אז נקרא בעצם אוהב את המקום כמ"ש^{לט} אברהם אוהבי.

אהבת השם אינה נכרת כ"א מתוך המעשה אשר יעשה עבודתו ורצונו ולא יחוש על הפסדו ונזקו וצער גופו וכל עוד שנכשל בקל שבקלים או מתעצל במצוה מהמצוות אינו אוהב את השם כמ"ש הפסוק^מ לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, ולמה לא אמר ולשמוע בקולו אלא לשמוע הכוונה ששמיעת קולו ועשיית רצונו אינה דבר אחר חוץ מן האהבה אלא מה שצורך לאהבה אותו האהבה בעצמה היא לשמוע בקולו והליכת דרכיו ואמר אח"כ ולדבקה בו אימתי נקרא אתה אוהב את השם כשתשפוט כל ענייניך ומחשבותיך ואין לך דבקות כ"א בו שכל משאך ומתנך לתור ולחפש עשיית רצונו בלא היסח הדעת כמו שידבק דבר בדבר שאינו נפרד ממנו, ואמר כי הוא חייך כי אם אתה דבק בעניינים שהם זולתו כולם הווים ונפסדים כמו שאתה במיתה ובמקום ההפסד, אבל אם כל דבקותך אינה אלא בו מאהבתך אותו לעשות רצונו הלא אתה דבק בעצם במקום החיים הנצחיים ואתה נקרא חי.

לזו קהלת רבה פי"ג סי' י"ד.

לח) עיין מדיר אחרי פ"ב סי' ב' היה אברהם מהרהר בלבו שמא ח"ו נמצא בי פסול ולא נתקבל קרבני, וע"ע בקהלת רבה פ"ט סי' ז'.

לט) ישעיה מ"א ח'.

מ) דברים ל' ב'.

ושׁוּב אמר ואורך ימיך למה לא הספיק באומרו כי הוא חייך שהכוונה שאריכות ימים נאמרת על עולם שכולו ארוך שכל דבר שאתה דבק בו אינך דבק בו כ"א עד המיתה אבל דבקותך בשם לעו"ע זו היא אהבת השם העיקרית, אבל אם כשיבוא לידו עבודה ומגיע לו רעה מהעבודה ההיא או הפסד ולא יעשנה הרי נראית אהבתו חיצונית שהרי אם הוא אוהב נאמנים פצעי אוהב^{מא} שאף אם יהיה פצעים וחבורות מאוהבו והוא ב"ו יראה אותם כנופת צופים וכ"ש שהמקום ב"ה שהוא יודע שהפצעים להנאתו א"כ צריך שתהא אהבה על אהבתו ואם יאהב את ה' בטובותיו אותה האהבה היא אהבת הבני אדם שאינה תקועה בלב, שהאדם כשרואה טובה מחבירו הוא אוהבו בשביל הטובה ולכן נאמר באברהם אע"ה^{מב} ומצאת את לבו נאמן לפניך, ולכן כל מקום שמצוה אותנו השי"ת על ענין האהבה אומר בכל לבבכם בכל לבבך שאהבת הלב היא החשק שחושק ואוהב הדבר ההוא כן אהבת הלב להשי"ת אפי' אם יפסיד גופו וממונו יהא חשקו בו חזק ותקוע בלב.

והנה אם תסתכל בדברים ועניינים שאתה נוהג ותראה במעשיך היטב אתה מודה בלבך שאז אינך אוהב אותו אף שאין אתה מודה בפירך, כי אהבת הבורא האמיתיות הוא שלא יאהב דבר בעולם כמו אהבת ה' ומצותיו, וכל מה שאוהב חוץ ממצותיו הוא בשביל אהבתו בו כמו שאוהב המאכל לאכול ולשתות אינו בשביל המאכלים כ"א להיות כח לעבוד עבודתו וכן כל ענייני העולם לא תהיה אהבתם כי אם בשביל שבאמצעותם תתקיים אהבתו דבלאו הכי אין לאהוב ח"ו דבר בעולם עם אהבתו שלא ישתף עם אהבתו ויראתו אהבה ויראה ח"ו.

ואם יאמר האומר אני אוהב את השם בכל נפשי ומאודי ולא יש ערך לאהבתו אותו שיתמה מאד כיצד יש אדם בעולם שאינו אוהב את השם ית' ח"ו יותר מכל ענייניו וחפציו ובניו וגופו וממונו הלא יסתכל במקצת מעשיו הסותרות דבריו וידע שאינו אוהב את השם ח"ו באהבת זולתו.

אם הוא מבטל תפלה ח"ו מהתפללות מלהתפלל עם הצבור להדר

(מא) משלי כ"ז ו'.

(מב) נחמיה ט' ח'.

את השם ברוב עם הדרת מלך בשביל תענוגיו ועסקיו וממונו מהיכן אוהב את השם בכל ממונו ועסקיו וטיוליו הלא נראה מזה ודאי שאוהב תענוגיו וממונו וטיולו יותר מאהבתו ית' ח"ו.

ואם כשיטריח את גופו בעסקו בתורה ובעבודה ובנדוד שינה מעיניו הרי הוא נחלש ויפול עליו עצלות התרדמה וכשיטריח ויסבב בשווקים וברחובות ומנדד שינה מעיניו בדברים בטלים אינו מרגיש הרי הוכר שאין לו אהבה בעבודת השי"ת כאהבת הצר ולא בשוה ח"ו יוצרו ליצרו.

ואם יאמרו לו שיש מציאה והוא ישן על מטתו ואפי' שיהי חולה ומוטל על ערש דוי יקום בזריזות לחפש אחריה משא"כ לתפלה ולעבודה הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו, הרי אוהב את ממונו יותר מאהבת השם.

ואם יהיה לו עסק בשביל ממון ויחשוב חשבונותיו יומם ולילה לא ירגיש בחלשת גופו ולא ברעב וצמא, וכשיהיה עסוק בתורתו ועבודתו תיכף יתחלשו איבריו ויהיה כרעב ועייף וצמא ויקום להתבטל מעבודתו, הרי נמצא שחשקו ואהבתו בהבלי העולם יותר מחשקו ואהבתו ודבקותו בשם.

ואם יש איזה סחורה ובאו ואמרו לו יש סחורה פ' לקנותה והוא רץ תיכף לקנותה לצאת לשוק להרויח קש אשר תדפנו רוח, ואלו חבריו נמנו לדבר מצוה ואפי' אם רואה רוב הצבור מתעסקים בעבודתו כמו לוויית המת וכיוצא מפני דבר קל ואפי' מפני קניית בשר או דבר אחר יתבטל ולא יעשה המצוה לא נמצא אוהב הקל שבקלים יותר מאהבת עבודתו.

ואם תפלתו עליו כמשאוי ויוצא קודם תשלום התפלה ויציאת הצבור מבהכ"נ כדי למהר ולצאת לעסקיו הרי אהבת ענייניו עיקר ועבודת השם טפילה, וכ"ש שמדבר בעניניו והוא עודנו עומד לפני ה', ואם יש לו אוהב כמה צער יגיע לו בשעה שהוא יוצא מבית אוהבו.

ואם כשיראה את אשתו ובניו צריכים מלבושים ילך ויקנה להם ואפי' אם יהיו ביוקר יותר ואם אין לו ילך וילווה מאחרים וקונה להם לעשות רצונם ואלו יאמרו לו לעשות צדקה בדבר מועט וכאלו אתה

עושה חסד עם השי"ת כמ"ש ז"ל^א מלוה ה' חונן דל והוא אומר אין לי, לא נמצא שאוהב את אשתו ובניו יותר מאהבת השם שאוהב צדקה ומשפט.

ואם יהיה לו איזה ראגה וקוצר רוח ורוצה להפיג דאגתו ולהרחיב קוצר רוחו, ולא יאמר תורת ה' שעשועי וכ"ש שהיא רפואה האמיתית אלא אדרבה אם יעסוק או יתעסקו לפניו במושכלות תגדל דאגתו וקוצר רוחו, הרי אין לו חשק א' מני אלף בעבודת ה' מהבלי הזמן.

ואם לפעמים יאבד איזה ימים מימי חייו בקביעות התורה אם הוא קובע עתים לתורה לא יהוש ויאמר בלבו מה בכך ומחר אשנה ואפי' אם נאנס בזה לא יקח צער בלבו ולא נמצא שאבד יום מימיו בלא אכילה ושתייה מחמת עסקו בעבודה ואמר אקרא או אעבוד העבודה הזאת ולמחר אוכל הרי נמצא שאהבתו ית' טפילה לאכילה ושתייה.

ואם לא הרויח כמה ימים כמה הוא מצטער ואפי' שהוא ניזון בכל יום כמה הוא נותן לב ומתאמץ להרויח כפלים ואם יתבטל יום אחד מן התורה ומן העבודה אינו שם על לבו להתאמץ ולעשות כפלים הרי נמצא למי אוהב הרבה.

ואם לא תבוא לו שינה באיזו לילה והוא מושכב על צדו ומתהפך אנה ואנה ואינו יכול לישן כמה הוא מצטער ופושט עצמו מכל מחשבות הטורדתו מלישן כדי שתבוא לו שינה בעיניו למנוחת גופו, ולמה לא ישתדל לפשוט מחשבותיו הזרים בשעה שהוא עומד בתפלה ועוסק בתורה לא נמצא זה אוהב השינה יותר מאהבתו את השם ח"ו.

ואם היה אומן ועשה איזה כלי והראה אותה למלך ושבח המלך את מעשיו ושמח בה, ואמרו לו המלך שבח מעשיך, כמה הוא שמח ומשתדל לעשות כלי אחר יותר טוב מן הראשון כדי שישמח המלך במעשיו, והוא יודע שאין שמחה לשי"ת כשמחת התורה והעבודה ועסק התורה לש"ש שנקרא עליו או יחזק במעוז הרי נמצא שאין לו עריבות בשמחת השם כמו שמחת מלך ב"ו ואפי' שאין מגיע ממנו תועלת.

(מג) משלי י"ט, ומאמרם ז"ל הוא במס' ב"ב דף י' ע"א.

ואם יהיה אוהבו או קרובו בצער הוא הולך אצלו זוכה ומצטער בצערו ולעשות כמה ענינים לשמחו, ושכינת עוזינו בצער הגלות ואינו שם על לבו לזכור החורבן וגלות השכינה ולהצטער בצערה ולעשות תיקוני השכינה, לא נמצא אוהב את קרוביו ובני ביתו יותר מאהבתו ית' ה"ו.

ואם בשביל כבוד בנו ובני ביתו יזלזל עצמו וכבודו וכשיבוא לידו עבודה מן העבדות ויש בה זלזול כבודו וגדולתו יעזבנה בשביל כבוד גופו וזלזולו היכן אהבתו בהשי"ת, והלא האהבה מקלקלת את השורה כמ"ש ז"ל^מ אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, ואם נבא לפרש המעשים בדרך פרט יכלה הזמן והם לא יכלו.

ולכן כמה צריך להתמרמר ולהתפלש באפר שהגיע האדם למדריגה הזאת, ועוד כשיעמיק להסתכל יראה שמלבד שאוהב את בניו ועניניו ועסקיו וטיולו וממונו יותר מאהבת השם כמו שמוכיח ממעשיו אלא לפעמים יראה שאין לו אהבה כלל ועיקר, והוא שלפעמים אין לו עסק ואין לו הנאה והוא יושב בטל ותוהה ובוהה ואינו לוקח ספר בידו ולא יתעסק לא במצוה ולא בשום עבודה ואפי' שלא יהיה לו הפסד כלל אלא מחמת שלא תערב לו ואין לו אהבה בה נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו.

ואמרו ז"ל^מ כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, והטעם מפני שכתוב בק"ש וקשרתם לאות על ירך וזה הקורא ק"ש בלא אות הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר, וא"כ נלמוד מזה שאפי' אם יש עליו תפילין וכשאומר בכל יום ערב ובקר ואהבת את ה' אלקיך ואלו הדברים הנז' למעלה הוא נכשל בכולם הרי הוא מעיד עדות שקר בכל יום ערב ובקר על אהבת השי"ת.

ולכן כמה יצטער האדם באומרו ואהבת ויפול עליו אימתה ופחד מרוב בשתו מהשי"ת שאין לו אהבה בו ת"ו ויבכה ויתמרמר לשוב

בתשובה שלמה על כל מעשים הרעים שעשה הפך האהבה שהיא עמוד האהבה.

ואהבת השי"ת נחלקת לד' חלקים וכל אחד יגדל מחבירו בין בשכרו בין בעונשו, יש אוהב את השם יותר מגופו שהוא דחוק הרבה ועסוק בתורה ובעבודה מתוך דוחק וצער ואפי' כששולח לו השי"ת יסורין וצער הוא מקבלם מאהבה וסובל ואינו מניח עבודת השי"ת ושמח ביסורין כמ"ש^(מ) ושמחים ביסורין וכל זה מאהבתו את השי"ת יותר מגופו וזה ודאי אם יהיה לו ממון מכ"ש שלא היה יכול לכבות את האהבה, ויש שיש להם עושר ונכסים ומזלם מוצלח ולא נתייסרו בצער ועינוי מן השמים אבל אוהבים השם יותר מממונם וכל כלי חמדתם, ויש אוהב את הממון יותר שאם יהיה לו איזה תועלת בביטול העבודה עוזב אהבתו בשביל אהבת הנאה מועטת, ויש מבטל העבודה ואהבת השם אפי' בלא הנאה ואין לו הפסד בביטולה ועזבה מחמת שאינו אוהבה כלל ומשנאתו אותה, ואמשול לך משל כדי שבמשל הנז' יכיר האדם ההפרש שבין מדרגה לחברתה והשכר והעונש הראוי לכל א' וא' ולמה הם דומים ועד כמה פגמם מגיע (המשל לא יכלנו לקרות מרוב יושן הכתב — המעתיק).

כך הרבר הזה כי הנה גם את זה לעומת זה עשה האלקים סטרא דקדושה וסט"א ואמרו בתיקונים^(מ) על פסוק כי הנה הרשעים ידרכון קשת שהם נלחמים עם הקדושה ומתחזקים ע"י עונותינו ונחלשים ע"י עבודתינו שאנחנו עם בני ישראל עבדי מלך מ"ה הקב"ה וקדשנו במצותיו והוא הכלי זין שלנו לעשות מלחמה בשונאיו שהם הסט"א והקליפה והכל מוכנים לעשות מלחמה העליונים והתחתונים, ואנחנו עמו ועבדיו תרים אחריהם וביניהם שהעה"ז היא בין ב' המחנות שבאמצעותה או יהיה אחר הקדושה או אחר מחנה הסט"א או יהיה מעלה מעלה או ירד מטה מטה וע"י שלא נשמר בנפשנו בתעיית דרכינו נתפשים תחת רשתם, וכשתבוא העבירה לידינו רוצים הסט"א להמריד את ישראל ח"ו בהשי"ת ולהיותם ממחנה שלה ותחת ממשלתה, וכשתזדמן המצוה לידינו ויהיה בה אומץ וחוזק לפמליא של מעלה מבקשים למנעינו.

(מ) שבת דף פ"ח ע"ב.

(מז) עיין בזה"ק ח"ג דף קצ"ט ע"ב.

ויש שמקבלים עליהם יסורין וצער גדול ואינם מורדים ח"ו במלכו של עולם ועוסקים בעבודתו מתוך צער ודוחק ואינם עושים שום דבר הפך רצונו מאהבתם אותו יותר מגופם, וזה ודאי שמכ"ש אם היה להם ממון לא היו חסים על ממונם כנגד אהבת מלכם, והכת הזאת אין למעלה ממנה והיא מרואי פני המלך ועיילי בלא בר ומסתכלים באספקלריא המאירה, ויש שיש להם עושר ואין עליהם צער ועינוי ומזלם מוצלח ולא בא לידם צערא דגופא ודוחק אבל אם יתנו להם כל כסף וזהב שבעולם לא יעברו על צויו ית' להיות מכת הקליפה ואדרבה הם עובדים את השם בממונם כפי כחם ג"כ הם משרי המלך אבל אינם כמו כת הראשונה שאפשר אם היה להם דוחק וצער לא היו סובלים כמו שארז"ל^{מח} גדול התענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו דצערא דגופא עדיף.

ויש שממונם חביב עליהם יותר מן העבודה וכשיהיה להם תועלת ממון או הפסד ממון יוכלו לכבות את האהבה ח"ו אלו ראויים ליענש בכמה עונשים קשים, וכי אין הקב"ה שולח פרנסתם בהיתר ולא באיסור ואם בשביל הפסד ממונם הלא יחשבו הפסד מצוה כנגד שכרה, ונמצא אהבת ממונם יותר מאהבת השם ח"ו, ויש שגירו היצה"ר בעצמם ונמשכו אחר תאות לבם בלי שום הנאה ולא מפני הפסד ואם הודו בזה שהוא ח"ו משנאתם בעבודה ראויים לעונש מר ממות יותר מן הראשונים.

כשארם עומד ממתנו אל יעסוק שום עסק בעולם רק יפנה ויטבול (וירחץ) ויחשוב בבורא עולם ית' במחשבה דבוקה כי הוא א' יחיד ומיוחד ויחשוב כי ממ"ה הקב"ה הוא רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין ויחשוב מה רבו מעשיך ה', ויתבונן בגדולי מעשי ה' בבריאת הארץ ועל צבאם ובריות וחכמות נפלאות הים הגדול וכל אשר בו ויוצר הרים ובורא רוח וים שוקט ועולם הגלגלים ומלאכים לאלפים ורבבות עד אין מספר לגדוד חייליו והוא ית' סיבת כל הסיבות ועילת כל העילות ואין זולתו, ואז יתמלא יראה לירא מלפניו ית' ויכנס ג"כ אהבה בלבו לידבק בו.

פרק ג'

מציאות ה'

המכות נחלקו לג' סדרים דצ"ך עד"ש באח"ב, ומכת בכורות חוץ מן הסדרים כי תכליתה הוא שישלח את ישראל, אבל ט' הראשונים תכליתם להודיע שיש לעולם אלוך, ושהוא משגית, ושהוא בעל היכולת^{מט}, ומכל סדר באו ב' מכות בהתראה והג' בלי התראה, כי על פי שנים עדים יתברר דבר.

בשני מכות הראשונות היו לברר מציאות ה' כמ"ש^ז בזאת תדע כי אני ה', ומכה הג' דרך בזיון על שהכביד לבו, וכן השני מכות מן הסדר השני לברר שה' משגיח בארץ כמ"ש במכת ערוב^כ למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, והג' שחין דרך בזיון בלא התראה, וכן בסדר הג' שנים באו לברר שה' הוא בעל היכולת כמ"ש במכת ברד בעבוד תדע כי אין כמוני בכל הארץ, ואחריהם מכת חושך שהרשעים בחושך ידמו, ומכת בכורות לכופו שישלח את העם, וכל ב' מכות שבסדרים א' היתה התראה אצל היאור והב' בארמונו לפני כל השרים לפרסם, וסדר הראשון נעשה ע"י אהרן והב' ע"י ה', חוץ ממכת שחין שנעשה ע"י משה ואהרן, והג' ע"י משה.

פרק ד'

דרכי ה'

דרך ארץ הוא שיהא האדם מחשב בלבו הדרכים שיש לו לנהוג ולילך בה כדי שיתרצה בהן בפני ה' ובפני הבריות כמ"ש^{כז} דוד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך כך אמר דוד כל דרך שהייתי תפץ לילך בה, וכל דבר שהייתי רוצה לעשות הייתי מחשב בו בטרם שאעשנו אם היא טובה וישרה בעיני המקום והבריות הייתי עושה והולך בה, ואם נראית בעיני דרך לא סלולה הייתי מניחה והולך.

מט) עיין רמב"ן סוף פרשת בא, וכן כתבו רוב ראשונים בסדר המכות, ועיין רבינו בחיי פ' וארא פרשה ט' פ' י"א כע"ז.

נ) שמות ז' ז'.

נא) שמות ט' י"ד.

נב) תהלים קי"ט נ"ט.

לפי שכל דבר יש לו ב' דרכים לפיכך יש לו לאדם לבחור מהם דרך הטובה והישרה בעיני ה' והבריות ומהו ואשיבה רגלי, כלומר לא מלבי בחרתי הדרך הטובה והישרה אלא תורתך למדתני דרך ארץ ומנהגות ראוי שאהא מקובל בעיניך ובעיני כל הבריות, שהיא מחכימת פתי כמ"ש^(ט) עדות ה' נאמנה וגו', וכזה"א^(י) לתת לפתאים ערמה לפי שאין אדם למד כ"כ דרך ארץ כמו שלמד אדם מן התורה שנא'^(י) דרכיה דרכי נועם וגו' בני התנהגו בחסידות וביראת שמים עם הבריות והתנהגו עמהם בענוה וברוח נמוכה ולשון רכה.

פרק ה'

עבודת ה'

שלימות האדם היא בעשותו מצות ה' לא בלימוד החכמות, שכתב^(ט) וז"ל, ואני אומר שאין לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, והוא שידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר מצות, אע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותם חכמים שאמרו^(י) דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויים הם להקדימם שהם מיישבים דעתו של אדם תחילה, ועוד שהם הטבה גדולה שהשפיע הקב"ה לישוב העולם כדי לנחול עוה"ב, ואפשר שידעום הכל גדול וקטן איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר, עב"ל.

ביאת האדם לעוה"ז להשלים עצמו כדי שיזכה ויהא לו השארת הנפש, שלא תהא נפשו אבודה ח"ו בצאתה מהעוה"ז, כי הגם שאמר חז"ל^(י) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, הם אמרו^(י) ואלו שאין להם חלק לעוה"ב.

איתא בילקוט משליו^(ט) וז"ל שמור מצוותי וחיה אמר דוד לפני

(ג) תהלים י"ט.

(ד) משלי א' ד'.

(ה) שם ג' י"ז.

(ו) הרמב"ם בה' יסודי התורה פ"ד הי"ב.

(ז) סוכה דף כ"ח ע"א.

(ח) סנהדרין פ"י מ"א.

(ט) שם.

(ס) ח"ב רמז תתקל"ו.

הקב"ה שמרני כאישון בת עין א"ל הקב"ה שמור מצוותי וחיה, א"ר שמעון בן חלפתא מלה"ד לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה ואדם אחר ביהודה ויש לו כרם בגליל אותו שבגליל הולך ליהודה לעבוד את כרמו וזה שביהודה הולך לגליל, עמדו זע"ז ואמרו זל"ז עד שתבא אתה למקומי שמור לי בתחומיך ואני אשמור לך בתחומי, כך אמר דוד שמרני כאישון בת עין א"ל הקב"ה שמור מצוותי וחיה עב"ל.

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו כי נפלנו בגורלו ית"ש כמ"ה^{סא} כי חלק ה' עמו מכל האומות בחר בנו כמ"ש^{סב} כי יעקב בחר לו יה וגו' וכל האומות מסרם ביד השרים, ומאחר שכן הפליא חסדו עמנו כמה ראוי להודות לשמו ית' ובפרט באומרנו ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וגו' ונתן לנו תורתו, כמה ראוי לאומרה בשמחה רבה מלב ונפש לא בפיו ובשפתיו כבדוני וגו', כי צריכים אנחנו להתנהג עמו כעבד נאמן האוהב את רבו שאינו חושש על עצמו כלל נגד אהבת רבו כדי לעשות רצונו בלב שלם ובנפש חפצה מכ"ש באהבת השי"ת, וכמ"ש^{סג} כי לי בני ישראל עבדים וכו' ודרז"ל^{סד} כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, ופיו בשתי אופנים: הא' כשאין עושים רצונו של מקום, ב' כשעושין רצונו של מקום, ז"א כי לי בני ישראל עבדים זהו כבודו שאנו עובדים לממ"ה הקב"ה מלכותו מלכות כל עולמים ואם האדם לא ירצה לעבוד את ה' כדין עבד אזי יפול ממדרגה הרמה הזאת ויהא עבד תחת אומה שפלה וזהו חרפה גדולה שתחת היותו עבד לאדון הכל נעשה עבד לשפל כל השפלים, וזה אומרו כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, ר"ל שאם אין עובדים אותו יהיו תחת אומה שפלה וזהו עבדים לעבדים.

להקשוב לחכמה אזניך וכו'^{סה}, הרי"ח זצוק"ל כתב מוסר נאה וז"ל, והנה כל איש יבין וישכיל כי הקב"ה ברא באדם האיברים שהם העין והלב והאוזן והלשון לעסוק ולהשתמש בהם תשמיש יקר ומפואר,

סא) דברים ל"ב ט'.

סב) תהלים קל"ה ד'.

סג) ויקרא כ"ה ג"ה.

סד) שם בתוי"כ.

סה) משלי ב' ב'.

אך הכסיל יקרה לו כאותו ערבי איש בער לא ידע כאשר משל נאה,
(חסר המשל).

הנמשל הוא כי השי"ת ברא לאדם כלים יקרים הם האברים שבגוף ובפרט העין הלב הלשון והאוזן שהם יקרים במאוד שבראם כדי להשתמש בהם דברי קדושה בתורה ומצות ומעשים טובים וכל ענינים נפשיים השייכים לרוחניות והתיר לו להשתמש בהם גם כן לצורך קיום גופו בהם בעניני עוה"ז של משא ומתן ומלאכה ושאר צרכי הגוף שזה השמוש קרא הרמב"ם בשם מותר לו, אמנם הכסיל חושב שנבראו בו איברים היקרים לתשמיש רע ומשוקץ ובעין שהוא כלי יקר שבראו ה' ית' כדי להסתכל בו בתורה ובמצות הנה הכסיל משתמש במראית עיניו בדברים אסורים רעים וחטאים, כאשר נשתמש אותו ערבי בתיבת הזהב שקבוע בה אבנים טובות ומרגליות לעשותה אבוס לתת לשור תבן ומספוא לחמורים, וכך השי"ת ברא האוזן שבה חוש השמע כדי להשתמש בו בעבודת השי"ת ... (חסר) הערבי באותה חתיכה היקרה בקושרה בצואר הפרה.

וכן ברא השי"ת הפה שבו הלשון והחך והשיניים והשפתים להשתמש בהם בד"ת ובחכמה מפוארה והכסיל משתמש בהם בדברים בטלים וליצנות ורכילות ולה"ר וכיוצא כאשר נשתמש אותו ערבי באותם כוסות היקרים לתת בהם מים ומזון לתרנגולים, וכן ברא באדם ידים לעסוק בהם בעניני התורה והמצות, והכסיל משתמש בהם בעסקי הבלים ורמות רוח כאשר נשתמש אותו ערבי באבן ישפה היקרה במלאכה של מעשה הגבינה, וברא השי"ת באדם מוח ולב וכליון כדי להשתמש בהם במצות ה' ולהתבונן בתורה וחכמה, והכסיל משתמש בהם בהבלי הזמן ובדברים חיצונים ומשוקצים ומאוסים כאשר נשמש אותו ערבי בצורת המלך ובראשו עטרה ושבת המלוכה בידו לתוחבו בתוך זרע האדמה.

וכזה לימד שלמה הע"ה דעת לאדם שלא יעשה כמעשה הכסילים שישתמש בכלים היקרים שהם האברים שלו בתשמיש מאוס ומשוקץ אלא בתשמיש כבוד נהדר, ולכן להקשיב לחכמה וכו' שהאזנים לשמוע דברי תורה וקדושה, תטה לבך לתבונה לא לדברים אחרים כי אם לבינה תקרא, הלשון תקרא בו בדברי הבינה דוקא לתבונה תתן קולך הקול לא תשתמש בו כי אם בתבונה דוקא וכל זה תבין מהערבי שמצא המטמון

וזה שכתוב^{סז} אם תבקשינה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' כיצד להשתמש באברייך.

לעבוד את ה' בשמחה רבה ובמצותיו יחפוץ מאד שהם נחמדים על האדם ופקודי ה' ישרים, גם מצות התורה הם בנין אב לדברים אחרים להבין דבר מתוך דבר כמו מצות זכירת יציאת מצרים תולדותיה לזכור בכל יום מה שהצילו ה' מצרותיו, ולא יהא כפוי טובה כאשר עשה דוד המלך ע"ה על כל הצלה תיקן תהלות, וככה מצות ניהום אבלים לא דיקא לנחמו על מת אלא גם על כל צרה שלא תבא על הפסדים וכיוצא וככה כל מצות וחיוב קיום המצות היא באמונת ה' במתן תורה, יציאת מצרים, גפלאות ה' על הים, ובמדבר כולם באמונה שלימה בלי שום פיגול ח"ו.

וגדולה האמונה שבעבורה שרתה על אבותינו רוח"ק ואמרו שירה^{סח}, בפרט בענין ההשגחה שמבין שבחו ית' שהוא משגיח על כל הפרטים, אפי' אם מתהפך לו חלוקו או הוציא מכיסו פרוטה א' כשהיה בדעתו להוציא ב' פרוטות^{סט}, ובכלל האמונה להימנע מן העבירה יש שכר מלבד רב טוב הצפון לעוה"ב כמו שמצינו ביוסף כאז"ל^{סט} פה שלא נשק לעבירה פייך ישק כל עמי, צואר שלא הרכין לעבירה וישם רביד על צוארו, רגלים שלא רכבו לעבירה וירכב. אותו במרכבת המשנה.

מקבלת עבודת ה' להסתכל על כל הבא עליו, ואם ישבועינו יודה, ואם ירעיבינו ירצה ויסבול, לא יחשדנו בדינו ולא יעולנו בגורתו יהי די לו באשר חננו, ולא יביט כי אם בדרכיו, ולא ישמע כי אם בדבריו, ולא ישמש כי אם בעבודתו, ולא ירצה כי אם ברצונו, ולא יבקש כי אם בקשת חפצו, ולא ירוץ כי אם במצותו, ולא ישב כי אם בביתו, ולא ילך כי אם בדרכיו, ולא יקרא כי אם בספריו, ולא ילבש כי אם כסית יראתו, ולא יישן כי אם על יצועי אהבתו, ולא יע... כי אם במתיקת זכרו, ולא ימצא קורת רוח כי אם עמו ולא יבחר כי אם מהמריתו, ולא יאבל כי

סז) ע"כ דברי הרי"ח זלה"ה.

סז) מדרש תנחומא בשלח סי' יז.

סח) עיין מס' ערכין דף ט"ו ע"ב היכי דמי יסורין וכו'.

סט) ויקרא רבה פ' כ"ט סי' ט"ו.

אם בעת כעסו, ולא יקח כי אם ברשותו, ולא יתן אלא למי שיכוח אותו, וכן לא יתנועע כי אם אלא במאמרו.

וכפי מעלת האדם וגדולתו הוא חיוב קבלת עבודתו לה' יתברך וענשו גדול משאר בני אדם קטני המעלה, גם שברו מרובה לפי רוב מעלתו ורוב עבודתו, וכן יש לידע כי הרשות נתונה ביד האדם לבחור בטוב ולמאוס ברע כמ"ש^ט ראה נתתי לפניך היום וגו' ואמר ובחרת בחיים, ויש גמול טוב על מעשה הטוב, ועונש על מעשה רע, ואם תשמע לעצת יצה"ט ישוּבו כל כוחותיך הגופניים לעבודתו יתברך, וישוּב המגונה משובח, והגופני רוחני, והתחתון עליון, אבל בעצת יצה"ר הכל בהפך ומשרתיך שהם איבריך ישוּבו להעבירך וישבתו ממלאכתך עד תקיץ משנת איולתיך ותשוב לאלוקיך והוא יתקן ענייניך.

יזכור איך הוא זריז וממהר בעניניו לאסוף הון וחושב יומם ולילה, ואינו חושש לאהוב אלא למי שיעזרהו לקבץ כסף וזהב, ואפשר שייגע לריק שיאבד הכל, או שמא יהא ממונו לרעתו, או שמא ימות מהרה אעפ"כ טורח כ"כ א"כ מה יעשה לנשמתו הקיימת לעולם ועד, ועוד כמה אתה חייב לתקן ענייניך ולהיות זריז לזכור תמיד לזכותה ולצחצחה בזכות הקיים לעולם ועד ולעולמי עולמים, ועתה ראה מה חילוק יש בין ב' עולמים ומעלות הא' מן הא' כיתרון האור מן החושך, ולפחות יראה שיטרח בעניני עבודת ה' כמו שטורח עבור פרנסתו לקניני עוה"ז עולם ההבל.

ובזה פי' הרי"ח זצ"ל הפי"ע^א מן הבהמה מן הבקר וגו', עפ"י מעשה בחסיד א' שמעולם אינו רואה פני השוק ויום א' אמר לתלמידיו שרוצה לטייל בשוק לא בשדה, ובשוק ראו ב"א נושאים משאות כבדות כל היום להרויח פרנסתם, ואמר הר' לתלמידיו שמאלה יקחו מוסר שייגעו ללמוד הסוגיא אף שיזיעו מרוב טורח שמ"מ לא יגיע טורחם לחצי טורח הכתפים, ואח"כ ראו סוחר שבדק בס' חשבונותיו ולא פנה לאכול מרוב טרדתו כי היה טעות קל בהחשבון, ומזה למד דעת הר' את תלמידיו לרדת לעומק ההלכה מק"ו בעניני העולם שאדם כופף קומתו רוב היום

(ע) דברים ל' ט"ו.

(עא) ויקרא א' ב'.

ועומד בלתי אכילה לברר חשבונותיו, וחזרו דרך רחובות וראו ילדים משחקים מרקדים ומשתיינין ועושה מעשה נערים, ובזה לימד מוסר לתלמידיו שאל יחושו ללעג השאננים עליהם בעבודת ה', ובזה רמז מן הבהמה, הכתפים שנושאים משאות כבהמה, מן הבקר, הביקור של החשבונות, ומן הצאן, הקטנים שעושים מה שלבם חפץ ואין מקפידין אם ילעגו עליהם, תקריבו את קרבנכם, כך תהא קרבתכם לעבודת הקודש וכאשר נתקרב לעבודת ה' בזריזות ובשמחה גם הוא יתקרב אלינו להחיש גאולתנו ופרות נפשנו.

עיקר כוונת הבורא ית"ש בבריאת האדם שיהא האדם עובד אותו יתברך ומעבודתו יגיע נחת רוח להשי"ת, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים, כתוב בתורה בתחילת בריאת האדם בפ' בראשית^{עב} ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה ודרז"ל^{עג} לעבדה זו מ"ע ולשמרה זו מל"ת, ושנוי בנביאים בישעיה^{עד} עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, ומשולש בכתובים בקהלת כתיב^{עה} והאלקים עשה שייראו מלפניו, ופ"י החסיד בעל חובת הלבבות^{עו} שתכלית עשית הבריאה היתה בשביל היראה ומהיראה באה העבודה כי ענין יראה נאמר בעבד כמ"ש^{עז} אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי, ובחתימת ספר קהלת כתיב^{עח} סוף דבר הכל נשמע וגו' ודרז"ל^{עט} כי לדבר זה נברא כל האדם, ועוד דרשו כל אדם לא נברא אלא לצוות לזה^פ, נמצא שתכלית כל הבריאה לא היתה אלא בשביל האדם אשר יעשה המצוה הרי זאת לפניך שתכלית בריאת האדם לא היתה כ"א לכוונה זאת.

ובז"ח^{פא} אמרו וז"ל ויטע ד' אלקים גן בעדן מקדם ר' יוסי ור' חייא אמרו תרוייהו כתיב אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל ראה כמה יש

עב) בראשית ב' ט"ו.

עג) עיין זוה"ק בראשית כ"ז ע"א לעבדו בפיקודין רעשה ולשמרו בפקודין דל"ת.

עד) ישעיה מ"ג כ"א.

עה) קהלת ג' י"א.

עו) עיין חובת הלבבות שער אהבת ה' פ"ג.

עז) מלאכי א' ה'.

עח) קהלת י"ב י"ג.

עט) ברכות דף ו' ע"ב.

פ) שם.

פא) מדרש הנעלם דף ל' ע"א (דפוס מונקאטש תרע"א).

לו לאדם להזהר ולדקדק בלב בכל יום ולפשפש במעשיו ולדקדק בכל עניניו ויהרהר בלבו שלא בראו הקב"ה ונתן בו נשמה עליונה המעלה על שאר בריותיו אלא להרהר בעבודתו ולהדבק בו ולא ילך אחר ההבל עוד אמרו א"ר תנחום א"ר חנילאי לא עשאו הקב"ה לאדם אלא להשתדל בכבוד קונו הה"ד^פ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו מאי לכבודי להשתדל ולדעת את כבודי ולחשוב במעשיו שינתן לו חלק טוב לעוה"ב ע"כ.

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם^פ, מעשה בחסיד א' שלא הי' רואה פני השוק ובקש לטייל עם תלמידיו בשוק דוקא ולומד אותם מוסרים לעסק התורה ג' מיני בריות מן הבהמה אלו בני אדם הכתפים הגסים שנושאים על שכמם משאות כבדות עליהם, מן הבקר אלו הסוחרים שעושים ביקור על חשבונם ועל עסקיהם ואם יראו הטעות לא ישקוטו עד שיוציאוהו שאר בקר לשון ביקור, מן הצאן אלו ילדים קטנים שעושים מה שבלבם חפץ באכילתם ובמאכלם ואין מקפידים אם ישחקו עליהם מוסר לשאת עול התורה ולא יכול ביקור לתרץ קושית צאן שלא לחוש על הלעג בעבור עבודת ה'.

פרק ו'

חסדי ה'

כל מה שהקב"ה נותן לאדם בעוה"ז או שלוה או יסורין הכל חסד, הוא שאמר דוד^פ כי חסדך גדול עלי וגו' וכשם שההצלה מן היסורין נקראת חסד, שכן כתוב^פ ופקדתי בשבט פשעם וגו' וחסדי לא אסיר מעמו, וזהו שאמר דוד^פ כל ארחות ה' חסד ואמת לימדך הכתוב שאין כל אורחות השי"ת יוצאין ממדת חסד ואמת ואפילו היסורין שמביא על האדם, שאם יביאם עליו על עון שקדם לו אם הם לכפרת עון זהו אמת, ואם הם התחלה מאת השי"ת מבלי עון שקדם לו כדי שיתן לו השכר

פב) ישעיה מ"ג ז'.

פג) כבר הובא לעיל בשם הרי"ח זללה"ה.

פד) תהלים פ"ו י"ג.

פה) שם פ"ט ל"ג.

פו) שם כ"ה י'.

תמורתו מפני שסובל נסיון זהו חסד, וע"ז אמר דוד^ט כי טוב חסדך מחיים יאמר טובים היסורין ואפי' כשהם בלי עון שהם חסד גמור מחיי העוה"ז כי עם היסורין ההם יגיע אל החיים האמתיים שהם חיי העוה"ב.

והמשל בזה למי שיש לו מלאכה בבדה ומסגף ומענה בה את נפשו ואינו עושה בזה חמס לנפשו לפי שעם עינוי המלאכה הוא מתפרנס ומגיע לחיי הגוף בעוה"ז ולא יחיה זולתה, ולפי שהיסורין הם חסד גמור ע"כ אמר שפתי ישבחונך, וידוע כי כשהקב"ה מביא יסורין על האדם הוא מביאם עליו דרך החסד, וזהו שאמר דוד^ט ולך הדי' חסד וגו' הזכיר שם אל"ף דל"ת שהוא מדת הדין, וביאר הכתוב אף כשאתה מביא על האדם יסורין במדה"ד לך ה' החסד כלומר אתה מתנהג עמו בחסד כשתשלם לאיש כמעשהו כי לעולם מדת החסד גוברת על מדת המשפט, וכן אמר^ט צדקתך כהררי אל וגו' ביאור הכתוב צדקתך על משפטיך כהררי אל תהום רבה, ומצינו בקריעת ים סוף ה' ילחם לכם^א היל"ל אלקים ילחם לכם כי מדה"ד היא הנלחמת ומחרבת ים, אבל בא לומר כי אפי' בנס הגדול הזה באבדן המצרים בים מדה"ר היתה משותפת עם מדה"ד ואע"פ שנראה שמדה"ד היתה בהם בלא רחמים כלל ממ"ש^ב לא נשאר בהם עד א' הרי מצינו שיתוף מדה"ר שניתנו לקבורה ממ"ש^א נטית ימינך תבלעמו ארץ, והימין הוא מדה"ד בלי ספק ואעפ"כ מצינו שם מדת רחמים והוא שיזכו לקבורה שנא' ^ב ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר, ולא מצינו מעולם שנשתמש העולם במדה"ד קשה שלמעלה כ"א בעמלק, וע"ז אמר דוד^ב מי יודע עוז אפק, וגו' כלומר מי שיש לו ידיעה במדה"ד קשה שלמעלה תחול עליו.

גדול כח מדת החסד שהכתוב מיחס שהיא עם הקב"ה כמו האור העליון עצמו שכתוב בו^ג ונהורא עמיה שריא, ובמדת החסד כתיב^ג כי

פז) שם ס"ג ד'.

פח) שם ס"ב י"ג.

פט) שם ל"ו ז'.

צ) שמות י"ד י"ד.

צ"י) שם כ"ח.

צא) שם ט"ו י"ב, ועיין מס' פסחים דף קי"ח ע"א וכו' במדרשי חז"ל.

צב) זכריה י"ד ג'.

צג) תהלים צ' י"א.

צד) דניאל ב' כ"ב.

צה) תהלים ק"ל ז'.

עם ה' החסד לישראל שנא' צ" כי גבר עלינו חסדו, ואמרו במדרש יאמר נא ישראל כל"ח צ" מי העיר בהקב"ה ישראל מה עשה להם במצרים מה עשה להם בים מה עשה להם בסיני הוי אומר יאמר נא ישראל כל"ח, יאמרו נא בית אהרן כל"ח בית אהרן הם המעידים על חסדו של הקב"ה שהם עבדיו ומקריבין לפניו בכל עת ובכל מי שעמד כנגדם לקח הקב"ה נקמתו ממנו, עמד קורח וסיעתו ובלעתן הארץ, עמד עזיהו להקטיר קטרת זרחה צרעת במצחו, ולמה שלמתי לו שכר זה בשביל שהולך ביושר שנא' בשלום ובמישור הלך אתי הוי אומר יאמרו נא בית אהרן כל"ח, יראי ה' ביתו של דוד שנא' חבר אני לכל אשר יראוך אמר הקב"ה מה עשה עמי אמר אנכי יושב בבית ארזים וארון האלקים יושב בתוך היריעה, ומה עשיתי לו לעולם אשמור לו חסדי וגו' הוי אומר יאמרו נא יראי ה' כל"ח ע"ב.

וכיון שהמדה הזו עליונה ועצומה שהיא מנהגת ומקיימת המציאות כולו העליונים והתחתונים חייב אדם להתבונן במדת החסד ושיזכור חסדי ה' תמיד כענין שאמר ישעיה צ"ח חסדי ה' אזכיר וגו', מכלל חסדיו שעשה עם ישראל שהטיב עמהם בזמן הזה בגאולה שהיתה גאולת הנפשות כי גאולת מצרים לא היתה אלא מעבדות לחירות וגאולה זו היתה ממות לחיים, והיה זה בימי אחשורוש שהיה מלך גדול מפרעה שהרי פרעה לא הזכיר הכתוב כ"א מלך מצרים אבל המלך אחשורוש היה מולך על כל העולם מהודו ועד כוש כי היה הודו בקצה העולם וכוש בסוף העולם א"כ היה מולך מסוף העולם ועד סופו צ"ח וזה שכתוב פ' ויהי בימי (חסר ההמשך — המעתיק).

פרק ז'

חקירה

ערבי נחל פ' וישלח, הפילוסופים הקדמונים חקרו בשכלם ונודע להם שיש בעולם בורא ית"ש, ובתוך חקירתם דרכו מעט בדרכי התורה,

צו) שם קי"ז ב'.

צז) עיין לשון המדרש בילקוט שמעוני ח"ב רמז תתע"ה.

צח) ישעיה ס"ג ז'.

צט) עיין מגילה דף י"א ע"ב מחלוקת רב ושמואל.

ק) מגילת אסתר א' א'.

אכן מיד נטו ממנו, בהיות שאין להם מנהיג כאשר לעם ישראל שהתורה מנהיגה אותם, חקרו וידעו בהשארת הנפש שנשאר חי וקיים אחרי פטירת האדם ואמרו כי השכל שהוא חיות האדם ונשמתו הוא ניתן לגוף האדם בידו וברשותו, וכאשר יקח איש איזה דבר בידו אזי הוא מניחו לכל מקום אשר ירצה, כך הנשמה שהוא השכל והחיות הוא ביד האדם אל אשר יחפוץ יטנו.

דרך משל, כי השכל שהוא החיות והמחשבה שבאדם בתחילה הוא דבר התלוי בכח שיכולים לעשות ממנו מה שירצה, נתחכם באומנות הניח שכלו שם, בתורה הניח שכלו שם, ומי שעוסק באוצרות ובעסקי העוה"ז, נתפזר שכלו וחיותו בעניני העוה"ז וכמאמר הח' המקום יצילני מפזור הנפש, ומי שעוסק באכילה ושתייה ניתן חיותו בדוממים וצומחים, וכן בניאוף, וכן בכל הדברים, ומי שנותן שכלו ומחשבתו באלקותו ית"ש שם נשמתו וחיותו, והי"ת נתן הנשמה תוך גוף האדם לבלתי תאכל נהמא דכסופא שיהא לה כפי מעשיה, והבחירה באדם להטות שכלו לכל אשר יחפוץ כנ"ל ממילא המשכיל חושב באלקות וניתן שם נשמתו באלקות שהוא חי וקיים ממילא עי"ז יש לו השארת הנפש והוא ג"כ חי וקיים, משא"כ מי שמניח שכלו בדברים נפסדים ממילא נשמתו ג"כ נפסדת ואין לה השארה שהוא נתנה בדבר הנפסד ואינו קיים.

כ"ז חקרו הפילוסופים וד"ז אמת ויציב, ואמנם טעותם במה שהכחישו במציאות התורה ואמרו איך אפשר שע"י העסק שיעסוק אדם בדיני שור תם ומועד עי"ז יהא לו השארת הנפש, וכן בהרבה דיני התורה שהוא מענין עוה"ז, ולכן הם ברחו למדברות ועסקו בפילוסופיא וטרחו להשיג האלקות ית"ש בחשבם שע"י יהא להם השארת הנפש משא"כ עסק התורה מלבד שלא יועיל יזיק. כן נשתטו הפילוסופים הנ"ל וילכו אחרי ההבל ויבהלו.

והר' גור אריה השיב, יפה הם אומרים כשעוסק בדבר כלה משא"כ בדיני שור תם ומועד וכיוצא כוונת עסקו כי הי"ת נתן לנו התורה שהתם ישלם ח"נ והמועד נ"ש ממילא אף שעוסק ומהרהר בשור מ"מ עיקר עסקו ומחשבתו באלקים חיים שהוא אשר צוה זאת ולשמו הוא עוסק, ממילא בא השארת הנפש ע"י התורה שהיא משיבת נפש לשורשה, ע"כ.

פרק ח'

סיבת כל הסיבות

כפי הנראה בעין אדם הגשמי הרגלים נושאים הלב, אבל באמת הדבר בהיפך, הלב נושא את הרגלים, בתחלה מחשב הלב דרכו לאיזה מקום ילך וכאשר מסכים שילך למקום פלוני לא ילכו רגליו למקום אחר רק למקום שלבו חפץ ילכו גם הרגלים, נמצא שהלב נושא רגליו למקום שהלב רוצה.

וכן וישא יעקב רגליו^{קא} לא הרגלים נשאו את יעקב רק בתחלה כסבור יעקב שבמקרה הוא הולך לחרן מחמת שנאת עשו הוא מוכרח לברוח לחוץ, וזה נקרא שרגלי יעקב נושאים את יעקב, רק הסבות והמקרים שקרו ליעקב המה נושאים אותו לחרן (רגליו סבתו) כמו ויברך ה' אותך לרגלי^{קב} לסבתי, אבל אחר ענין החלום שהראה הקב"ה ליעקב כי לא במקרה היה כל מה שאירע לו עם עשו והכל הוא מאתו ית' ע"כ אמר וישא יעקב רגליו, יעקב נשא כל סבותיו שהיה מוכרח לילך לחרן לישא שם בנות לבן שמהן יבנה כל בית ישראל, רק זה הענין הביא את הסבות שיסבו בלכתו לחרן, וגם הסבות בעצמן כל מדה וסיבה היתה תכלית בפני עצמה.

קא) בראשית כ"ט א'.

קב) שם ל' ל'.

שער השני
שערי ישראל

פרק א'
בני ישראל

בנים אתם לה' אלקיהם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת^א. בספרי^ב, בנים אתם ר' יהודה אומר אם נוהגים אתם כבנים הרי אתם בנים ואם לאו אין אתם בנים, רמ"א בין כך ובין כך בנים אתם לה"א, וכה"א^ג והיה מספר בני ישראל כחול הים והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי.

אדם כי יהיה בעור בשרו^ד הה"ד נכוננו ללצים שפטים מוכנים היו ללצים דינים, בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורח עליו ומכהו פעמים ששותק עליו ומכהו, ברם הכא נכוננו ללצים שפטים ומהלומות, משל למטרונה שנכנסת לתוך פלטין של מלך כיון דחת מגלביא תלך דחלת, אמר לה המלך אל תתייראי אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמוח, כך כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו אמר להם משה אל תתייראו אלו לאומות העולם אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח שנאמר רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' הסד יסובבנהו.

וישמע את הקול מדבר אליו^ה, במדרש, מעל הכפורת למה נאמר, לפי שהוא אומר להלן וידבר אליו מאוהל מועד יכול מכל הבית ת"ל

(א) רברים י"ד א'.

(ב) ספרי ואתחנן פיסקא צ"ו.

(ג) הושע ב'.

(ד) כל הפיסקא במד"ר פ' מצורע פ' ט"ו סי' ד'.

(ה) מד"ר נשא פי"ד סי' כ"ב.

מעל הכפורת וכו', אי מעל הכפורת יכול מעל הכפורת כולה ת"ל מבין שני הכרובים דברי רע"ק, אמר ר' שמעון בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו, לכבוד שנאמר בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' ראה חיבתן של ישראל להיכן נדמה להם הכבוד הזו המרובה דחק להיות מדבר מעל הכפורת מבין שני הכרובים, ר' דוסיא אומר הה"א כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם רואים אבל רואים הם בשעת מיתתן וכה"א לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה, רעק"א כי לא יראני האדם וחי אף חיות הנושאות את הכסא אינן רואות את הכבוד, אמר ר' שמעון בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו כי לא יראני האדם וחי ואף מלאכי השרת שחייהם חיי עולם אינם רואים את הכבוד, וידבר אליו ולא למלאכי השרת שהיו שם, מגיד הכתוב שהיה יוצא הקול מפי הקב"ה כמין סילון לתוך אזניו של משה והמלאכים היו באמצע ולא היו שומעין אותו וכה"א ירעם אל קולו נפלאות הוי וידבר אליו ע"כ.

ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה^ו, פי' הרי"ח זצ"ל שלקח את צפורה ואת שני בניה גרשון ואליעזר כדי ללמד בהם מוסר השכל לישראל והוא דאמרו רז"ל^ז למה נקראת צפורה, שטיהרה בית אביה כדם הציפור שמטהר המצורע והכוונה כיון שזכתה אשת משה אז כל בית אביה נתגיירו ונעשו מגדולי ישראל, ע"כ ישראל יקחו מוסר לעצמם מאלו נכרים שכ"כ זכו בהתחברות משה רבינו ע"ה כל שכן ישראל שהם אחיו ואמו שיזכו למעלות רמות בדבקותם בו, וגרשון כי אמר גר הייתי בארץ נכריה, היא מצרים שנקראת נכריה לכל יושביה כי את העם העביר אותו לערים שטלטלם ממקום למקום.

ובזה פי' רבינו האר"י זצ"ל אמרו^ח כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם דקאי על תושבי הארץ ולכך נקראת נכריה, ומשה רבינו ע"ה כשבא למדין ונשא אשה נקרא תושב אך הוא עשה מזכרת לגירותו, כן ישראל ילמדו שלא ישכחו גירותם שהיו באמ"צ לכך בכל המצוות נא' בהם זכר ליציאת מצרים.

(ו) שמות י"ח י"ג.

(ז) עיין מדרש תנחומא הקודם שמות סי' י"א.

(ח) בראשית ט"ו י"ג.

ובזה רמז בשם גרשום ואת אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי וגו' ואמרו רז"ל^ט שניצול מחרב פרעה ממש, וחזר החרב על מכהו הראה בזה הקב"ה את גדולתו שאינו צריך לעשות הכנה קודם הנס אפילו בב' בג' רגעים, ומזה ילמדו מוסר השכל בהלכות במדבר אם יראו איזה מחסור לא יתרעמו אלא יאמינו, כי ד' ית' ימלא חסרונם ברגע שא"צ הכנה מקודם, ואם היו לומדים מכל הלימודים האלה היטב לא היה בא עליהם כל אותם עונשים וגו' ולזה אומר ויקח יתרו וגו' ב' בניה וגו' כדי ללמדם לישראל מוסר השכל בהם לכך פי' טעם השמות שלהם כאן.

מדרש תנחומא אלה מסעי בני, מלה"ד למלך שהיה בנו חולה הוליכו למקום אחר לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המקומות ואמ"ל כאן ישינו כאן התקרנו כאן חששת את ראשך, כך אמ"ל הקב"ה, משה מנה להם כל המקומות היכן הכעיסוני, לכך נאמר אלה מסעי בני עב"ל.

ד"א, אדם כי יהיה בעור בשרו^י הה"ד נכוננו ללצים שפטים, מוכנים היו ללצים דינים בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורח עליו ומכהו פעמים ששוחק עליו ומכהו ברם הכא נכוננו ללצים שפטים ומהלומות, משל למטרונה שנכנסת לתוך פלטין של מלך כיון דחמית מגלביא תלן דחלת, א"ל המלך את תייראי אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמוח, כך כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו א"ל משה את תתיראו אלו לאו"ה אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח, שנא' רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו.

רבי ור' ישמעאל ב"ר יוסי היו יושבים ועוסקים במגלת קינות ערב ט"ב שחל להיות בשבת עם חשיכה מן המנחה ולמעלה שיירו בה אל"ף בי"ת, א', אמרו למחר אנו גומרין אותה, כשעלה רבי נכשל באצבעו הקטנה קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע, א"ל ר' ישמעאל ב"ר יוסי מדבריו למדנו ג' דברים, ספוג לא שהוא מוצץ אלא שהוא משמר את

ט) מדר' שמות פ"א סי' ל"א, ועיין מבילתא יתרו פ"א.

ז) סי' ג'.

יא) עיין לעיל אות ד'.

המכה, וקושר עליה גמי מהבית מפני שהוא מוכן, ואין קורין בכתבי הקודש אלא מן המנחה ולמעלה, אבל שונים בהם ודורשין בהם, אם צריך לדבר לבדוק נוטל ובודק, ושמואל אמר חרס כל שהוא, גמי כל שהיא, תני ר' יודן משום ר' שמואל מגופת חבית ושבריה מותר לטלטלן בשבת ואם זרקן לאשפה אסור לטלטלן, ר' אלעזר ור' תנחום בצרודיה בשם ר' ירמיה אפילו רשע וחזר בו, הקב"ה מקבלו שנא' והבוטח בה' חסד יסובבנו.

בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת^י, איתא בספרי וז"ל בנים אתם לה' אלקיכם, אם נוהגים אתם כבנים הרי אתם בנים ואם לאו אין אתם בנים, רמ"א בין כך ובין כך בנים אתם לה' אלקיכם, וכה"א והיה מספר בניי בחול הים, והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי עכ"ל.

דבר אל בניי ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו'^י, זש"ה הבן יקיר לי אפרים, י' נקראו יקרים ואלו הן התורה, והנבואה, והתבונה, והדעת, והסכלות, והעושר, והצדיקים, ומיתתן של חסידים, והחסד, וישראל, התורה מנין שנא' יקרה היא מפנינים, הנבואה מנין שנא' ודבר ה' היה יקר בימים ההם, התבונה מנין יקר רוח איש תבונה, הדעת מנין יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט, העושר מנין והון אדם יקר חרוץ, צדיקים מנין ולי מה יקרו רעיון אל, מיתתן של חסידים מנין הבן יקיר לי אפרים, ביוקר ישראל עומדים לי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצא מהן ק', ק' למשנה יוצאין מהן י', י' לתלמוד יוצא מהן א', הה"ד אדם אחד מאלף מצאתי ע"כ.

דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בניי אמור להם יברכך וגו'^י, י"ל "אמור להם" שפת יתר יאמר כה תברכו את בניי יברכך וגו' גם האלף במלת אמור בקמץ ולא בסגול כמשפט כמו אמור אל הכהנים^י, ולמה זה בקמץ שהוא מקור כמו זכור ושמור, עוד י"ל הלא

יב) עיין לעיל אות א'.

יג) כל זה מן ויקרא רבה פ"ב סי' א'.

יד) במדבר ר' כ"ג.

טו) ויקרא כ"א א'.

מאמר יברכך ה' וגו' הוא ענין בקשה, ומדוע יעמדו הכהנים פניהם אל העם לא אל הקודש לבקש מאתו ית' הברכה.

משל לא' כעס על בנו על רוע מנהגיו ונשאר הילד ערום ויחף וכהצר לו בקש מהשכן שיתחנן לאביו לעשות לו בגד מקרה וילך השכן ואמר להאב ויען האב ויאמר הנה בזה אנכי מבקש את פניך שאעשה לבני בגדים, וישתומם האיש מה תשובה זאת עד שאמר לו האב סכל אתה הלא אלו בני ואתה מבקש שארחם עליהם הלא כה חפצי להיטיב אתם רק מפני רוע מעלליו אני מסתיר פנים ממנו אם רצונך שאיטיב עמו תוכיח את הנער לשוב מדרך רע וליישר דרכיו וארחם עליו, הוא הדבר, כי איך נבקש פני ה' ברך את עמך הלא הוא חפצו להטיב בתמידות לכן יפה אמר הכתוב כה תברכו וגו' אמור וגו' אליהם מהצורך לאמר ולזוז הטיבו דרככם לקבל הברכה וזהו אמור להם לא אלי וכמאמר עד שאתה מצוה אותי על בני צוה את בני עלי, ובזה יובן יה"ר שיכבשו רחמי את כעסי^(ט) ר"ל שיהא רצונם של ישראל יפה כ"כ עד שיהא בידם לפעול את זאת שיכבשו רחמי את כעסי כי הכל בידי שמים חוץ מי"ש.

עוד פני' אמור להם וגו' ע"פ המסורה יברכך ה' ד' במסורה יברכך ה' וגו'^(י), אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה'^(י), יברכך ה' נוה הצדק^(י), ויאמרו לו יברכך ה'^(י), באור זה כי בטוב צדיקים תעלוך קריה כי הצדיקים בהיותם עשירים אינם מחזיקים העושר בעבורם רק להטיב עם הבריות וכלם מברכים את המטיב להם כמאמר^(כ) ברכת אובד עלי תבא, ובזה יובן הכתוב לא אמר אמור אלא אמור ר"ל שיאמר להם מפי הבריות, וזהו כה תברכו את בני' אמור להם יברכך ה'.

(ט) ברכות דף ז' ע"א.

(י) לעיל אות י"ד.

(יח) דברים ט"ו ד'.

(יט) ירמיה ל"א כ"ב.

(כ) רות ב' ד'.

(כא) איוב כ"ט ג'.

פרק ב'

זרע קודש

לא הביט^{כב} און ביעקב וגו', הקב"ה ביקש מבני עשו שיקבלו התורה ולא קבלו, וכן מבני ישמעאל ולא קבלו, אבל מישראל תיכף ומיד קבלו אותה ואמרו נעשה ונשמע, יען כי הם זרע יעקב שהיתה מטתו שלימה ובודאי ידבקו בתורה מטוב רצונם בלתי עמל וטורח.

וזהו לא הביט און ביעקב, שהיתה מטתו שלימה, חרעו כולם זרע קודש, ולכן לזה לא ראה עמל בישראל בקבלת התורה, אלא תיכף קבלו אותו בלי עמל וטורח.

כב) כל הפרק מספר אדרת אליהו פי בלק.

★ ★ ★

שער השלישי

שער היום (סדר היום)

פרק א'

קריאת שמע

ושמתי פדות בין עמי וגוי^א, (הרא"ח), ידוע דק"ש יש בה רמ"ח תיבות מפני כי כחה גדול להכרית את אויבי ישראל הקליפות והתחתונים שברשותם, והיא תבא להם כמו רומח לדקור וכמו חרב להרוג כמ"ש^ב רוממות אל בגרונם זו קריאת שמע ועי"כ יהא חרב פיפיות בידם להרוג את אויביהם^ג, ולכן גבי פינחס כתיב^ד ויקח רומח בידו ואמרו ז"ל^ה זכות רמ"ח תיבות דקריאת שמע יגבר בזה על הסט"א.

וזה שכתוב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה לרמ"ח הלמ"ד משמע במקום בעבור כלומר בעבור זכות רמ"ח תיבין דקריאת שמע יהא האות הזה של פדות עמי מיד אויביהם דגבר ישראל, ולכן אנחנו אומרים בסוף הברכה של הק"ש הבוחר בעמו ישראל באהבה, דתרגום אהבה רחם, ואז אנחנו מתחילין לומר רמ"ח תיבות דקריאת שמע דזכינו לרמ"ח תיבות דק"ש שתהא רומח וחרב בידינו נגד אויבינו ע"י רחם שהוא אהבה שיש לנו זה עם זה.

הנה^ו אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ואחר כך ונתתי רוחי בכם וחיייתם, אר"א דברים בגו, ריב"ל אמר מהו דברים בגו, שמתי ארץ ישראל חיים

(א) שמות ח' י"ט.

(ב) תהלים קמ"ט ו'.

(ג) עיין מס' ברכות דף ה' ע"א.

(ד) במדבר כ"ה ז'.

(ה) עיין זוה"ק ח"ג רל"ז ע"א.

(ו) עיין מד"ר ויחי פי' צ"ו סי' ה' ומד"ת שם סי' ג', וע"ע כתובות דף קי"א ומס' פסחים דף נ"ו ע"א.

תחלה בימות המשיח ואוכלין שנות המשיח, ור' חנינא אמר מי שמת בחו"ל ונקבר שם ב' מיתות יש בידו ולצדיקים עושה להם מחילות ובאים עד א"י ושם נותן בהם רוח של חיים, אמר ר"ל שנא' נותן נשמה לעם וגו', אלעזר בן אחוי אמר מכאן זכו ישראל לקריאת שמע, בשעה שהיה יעקב אבינו ע"ה נפטר מן העולם קרא לי"ב בניו אמר להם שמעו אל ישראל אביכם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה, אמ"ל שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ד' אלוקינו ד' אחד, אף הוא פרש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל הדא הוא שישראל משכימין ומעריבין בכל יום ואומרים שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה אותו דבר שצותנו עדיין הוא נוהג בנו ד' אלקינו ד' אחד ע"כ.

שמע ישראל וגו' הזכירה תורה פ' שמע אחר עשרת הדברות, לבאר כי בדבור אנכי ה' אלוקיך יהיה היתוד, וכן דרשו חז"ל^ז ר' נתן אומר מכאן תשובה למינין שאומרים ב' רשויות, שכשעמד הקב"ה על הר סיני ואמר אנכי ה' אלוקיך מי מיחה בידו, וע"ד הפשט הזכיר בכתוב הזה ג' שמות שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, שאילו אמר שמע ישראל ה' אלוקינו היה פתחון פה לאוה"ע לומר שעל יראתם אומר הכתוב כן שהוא נקרא ה' לדעתם, וע"כ הוצרך לומר אלוקינו, כלומר אלקי ישראל ואלו אמר ה' אלוקינו אחד, היה פתחון פה לאוה"ע לומר אמת הוא כי אלקי ישראל אחד, גם אלהינו שאנו קורין אותו ה' הוא אחד כמו כן, לכך הוצרך לומר ה' אלוקינו ה' אחד, להורות כי ה' שהוא אלקי ישראל הוא לבדו נקרא ה', והוא אחד ברוך הוא וברוך שמו, שאחדותו שלימה מכל צד ומכל פנה בלא שום הרכבה בעולם ואין לו דומה באחדותו לא בעליונים ולא בתחתונים.

ומ"ש משה שמע ישראל ה' "אלוקינו" ולא אמר אלוקיך כמו בכל מקום בס' אלה הדברים וידעת היום כי ה' אלוקיך וכו' שמע ישראל אתם קרבים היום כי ה' אלוקיכם, והכא אמר אלוקינו שרצה להכניס עצמו בכלל.

(ז) דברים ו' ד'.

(ח) מבילתא יתרו פ"ה בעשרת הדברות.

ודע כי היחוד נקרא עבודה שבלב, כמש"כ^ט ולעבדו בכל לבבכם, ולפי שהמדבר פעמים יתכוין בדבריו ופעמים לא, הזכיר לשון שמע שהוא כולל שמיעת אוזן והבנת הלב כלומר שיכוין ליחוד ולהשמיע לאזניו, ולפי שדבר זה אינו ניכר לבני אדם אם פיו ולבו שוים לכך עי"ן של שמע ודל"ת של אחד באותיות רבתי שהם "עד" כלומר כי הקב"ה עד דבר לכך צריך לכוון הרבה, ואמרו בברכות^י מחינא ליה במרוזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה, גן עדן ומעלותיו לא נברא כי אם לצורך אותם המיוחדים שמו בכונה, המודה ביחוד הוא כופר בע"ז. וגיהנם וז' מדוריו לא נברא אלא לעובדי עבודה זרה ומפני זה תמצא בפר' בראשית י"ג פעמים גן ובענין מתן תורה בפ' ואתחנן י"ג פעמים אש למען הודיעך כי כל המכוין באחד שמספריו י"ג כמספר י"ג מדות ניצול מאשה של גהינם חוכה לג"ע לי"ג מעלות שיש בו, והוא שדרשו ריב"ל אשכחה לרשב"י דהוה יתיב על תליסר תכטסי פיזא, ירמוז לי"ג מעלות של גן עדן, והר"א מגרמיזא ז"ל פירש ה' אלוקינו ה' אחד, ה' קודם שנברא העולם, אלוקינו בעולם, ה' אחר העולם, אחד בכל העולמים.

ומה שתקנו חז"ל להוסיף "ברוך שם" וכו' בין שמע לואהבת מה שלא נזכר בתורה, אז"ל^א ע"פ ויקרא יעקב אל בניו בקש לגלות את הקץ נסתלקה ממנו שכינה אמר ח"ו שמא יש פסול במטתי כאברהם אבי שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו, אמרו לו שמע ישראל וגו' כשם שאין בלבך אלא א' כך אין בלבנו אלא א', באותה שעה פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד וגו'. אמרו רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה, לא נימריה הא אמרו יעקב אבינו התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי, תנא דבי ר' אמי משל לבת מלך שהריחה צוקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער מה עשו עבדיה הביאו לה בחשאי, ביאור זה כי יעקב אבינו הוצרך להאציל עליו רוח הקודש שנסתלקה ממנו ולכן הזכיר ברוך שם אבל משה רבינו היה מוכן לנבואה מלובש בגדי מלכות בכל עת ובכל שעה ולא היה צריך להזכירו.

ולענין הכוונה בפ' שמע היה רבי עקיבא סובר בגמ' שכל הפרשה

(ט) דברים י"א י"ג.

(י) ברכות דף ל"ד ע"א.

(יא) פסחים דף נ"ו ע"א.

צריכה כונה ממש והיו הדברים האלה וגו' ובגמ' אמרו שאין עיקר הכוונה אלא בפ' הראשון והוא שאמר שם^{יב} בפ' היה קורא שמע ישראל וגו' עד כאן צריכה כונת הלב דברי ר"מ, אמר רבא הלכה כר"מ ושם שמע ישראל וגו' זו היא ק"ש של ר"י הנשיא, וביאור הענין שלא היה פוסק מתורתו לכל ק"ש אלא לפ' אחת בלבד שהיא עיקר היחוד ושם עיקר הכוונה.

ציווי חכמים שיוציא אדם בפיו באותיות כהלכתן שנא' ולמדתם שתהא למודה תמה כדי שיתן ריות בין הדבקים, וכן יצטרך לדקדק בכל האותיות שבהן שהן רמ"ח, כנגד איברים של האדם וארז"ל^{יג} כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גהינם שנא' בפרש שדי וגו', כשתבדיל ותדרוש אותיות ק"ש ותפרוש בין זו לזו, התורה שכתוב בה^{יד} כי מלכים ימלוכו תצנן לך גיהנם זהו בי בצלמון.

גדול שכר ק"ש שכך ארז"ל מ"ד^{טו} כן אברכך בחיי וגו' כן אברכך בחיי, זו ק"ש, בשמך אשא כפי, זו תפילה ואם עשה כך עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן וגו' ולא עוד אלא שנחל ב' עולמים העוה"ז והעוה"ב שנא' ושפתי רננות יהלל פי, וביאור כן אברכך וגו' זו ק"ש ע"ש ברוך שם וגו' בשמך אשא כפי זו תפלה ע"ש ברכת כהנים, נחל ב' עולמים העוה"ז בק"ש והעוה"ב בתפילה.

וידוע כי עיקר היחוד לימות המשיח שהרי בזמן הגלות והשעבוד אין סימני היחוד ניכרין כי זה עובד לשמש זה לירח וזה לכווכבים וזה לאש וזה למים ותרבה הכפירה בעולם בהכחשת האמת ויתכפרו הדעות בהתהפך האמונות אבל לימות המשיח יאבדו כמה מן המלכיות וישובו כל האמונות לאמונה א' ויהא העולם מתוקן במלכות שדי ויסכימו כולם לעבודת ה' בלבד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו בשם א' ואז יתפרסם יחודו ית' בפי כל האומות, הוא שהבטיח הנביא לעתיד ואמר^{טז} והיה ה' למלך על כל הארץ וגו'.

יב) עיין השיטות בברכות דף י"ג ע"א וע"ב.

יג) שם דף ט"ו ע"ב.

יד) משלי ח' ט"ו.

יז) ברכות דף ט"ז ע"ב.

טו) זכריה י"ד ט'.

פרק ב'

תפלה

אמר הקב"ה לאברהם "מאותו כוכב שאתה רואה שאינך מוליד אני מראה לך שאתה מוליד, כי לכאורה מה לו להקב"ה להראות להצדיק את רוע מזלו והלא היה לצרה בשעתה ולמה יאריב את לבו טרם בא הצרה, ועוד שמהראוי היה לו לומר אראה לך לא אני מראה. אבל לדברינו הוא מבואר שהקב"ה "מראה" לו בכיוון למען יתפלל על הדבר ויהפוך הקללה לברכה, וזהו מאותו כוכב שאתה רואה שאינך מוליד אני מראה לך את זה בכוונה להודיעך שיש תקוה שתוליד רק הדבר תלוי בתפלתך.

וזהו מאמר שהע"ה "וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כולם, וישועתי היתה מה שאמרתי בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני, כלומר תמיד הייתי בפרח הזה, ועי"ז נצילתי ממקרה הרעה, כי מדי עלות זאת על לבי עמדתי מרעיד, ויבאני הדבר הזה להתקרב בכל פעם יותר.

ועתה בעוה"ר שחסרנו כל ואין לנו בגלותנו כ"א תפלתנו כמה צריך ליוזר בתפלה להיותה כהוגן בכוונה, ולהשתדל שלא להכשל בתפלה שלא בכוונה, תפלה שלא בכוונה היא בג' אופנים, יש מתפלל ואינו מכויין בלבו פי' המלות וג"כ אינו מחשב לא בדברי הבאי ולא בדברים בטלים ולא בדברי תורה ומוסרים, ויש מחשב בד"ת ומוסרים ומושכלות, ויש שאינו מכויין בתפלתו וחוץ מזה הוא מהרהר בדברים בטלים ודברי הבאי.

והנה עונש מי שלא כיוון מחמת עיונו בד"ת ובמושכלות הוא נקל ממי שחושב בדברים בטלים, משל למלך שיש לו כמה מיני שירות ועבודה רבה וצוה לעבדו שיעשה לו שירות א' והוא שינה ועשה שירות אחר אך זה השירות ג"כ הוא שירות של מלך, הלא זה ודאי יענש על ששינה מאמר המלך, אך אין עונשו כמו מי ששינה ציווי המלך ובמקום לעשות שירות המלך עשה צרכי עצמו כי זה עונשו חמור, ומשל למלך

(ז) במדבר רבה פ"ב סי' י"ז.

(ח) קהלת ב' י"ד.

שרצה לנסות עבדיו כיצד כבודו אצלם וצוה שכל א' יבא לו כוס של יין, והיין צריך מזרק טהור ובעי הדחה ושטיפה מבפנים ומבחוץ ושיהא חי ושלם ומלא כרצון המלך, א' הביא הכוס חשוב ככל תנאיו, הב' הביא הכוס במאיסתו ומלאו ונתנו ביד המלך הג' הביא הכוס בלכלוכו וחסרו ביד המלך ריקם בלא יין, וזה העבד ראוי לעונש רב שזלזל הרבה בכבוד המלך שלא די שלא שטף הכוס והביא בלכלוכו הוא כמתעתע בעיני המלך שהביאו ג"כ ריקם.

כך הדבר בענין התפלות, הפה של האדם הוא הכוס, והיין הוא המחשבה והכוונה וצריך הכוס שהוא הפה תנאים הרבה בבוא להתפלל לפני הקב"ה כמשארז"ל^ט על כוס של ברכה שצריך הדחה ושטיפה לרמוז על המדות הרעות שהם כגון שבועות שוא ושקר וחנופה וליצנות ושקריות וכיוצא התלויים בפה, והבא להתפלל להריק יין לפני השי"ת צריך להדיח הכוס ולעשות תשובה על כל מדותיו הרעים שעשה מבחוץ בפיו שלא יוציא דבר המטמא את פיו ומלכלכו ומבפנים שיתקן הרהוריו הרעים ויקבל עליו לעזובם עזיבה גמורה וזהו הדחה ושטיפה מבחוץ ומבפנים כי אין ראוי לבא לפני מ"ה הקב"ה בפה מלוכלך, כמ"ש א' החכמים^פ אלו הייתי במתן תורה הייתי שואל מהקב"ה ב' פיות א' להתפלל ולעבודת הי"ת וא' לצרכי הגוף.

ולכן צריך כל אדם להתוודות קודם תפלותיו ולקבל עליו תשובה גמורה, חי — ר"ל שיזמין עצמו לברך את ה' ולומר הריני מזמן את פי להלל ולהודות לשמו ית', מלא — שלא יתפלל בעצלות מן השפה ולחוץ אלא ימלא פי תהלתך גם שיבטא האותיות היטב, שלם — לגמור כל התפלה כי ע"פ תקונים גדולים בעולמות עליונים נתקנה, ומסלקו מן הקרקע טפח — רמוז שישא מעט קודם תפלה ויחשוב בגדולתו י"ת ושפלות האדם, וזה רמוז ומסלקו מן הקרקע שלא יחשוב בעיני העולם בשעת תפלתו, ואם הביא היין שהוא התפילה בכוס מלוכלך שלא עשה תשובה הלא רחוק הוא שתקובל תפילתו, והאחרון הכביד אם לא עשה תשובה וגם פנה עורף בתפלה לחשוב מחשבות הבל הלא זה ודאי עונשו מרובה לכן צריך כל אדם להזהר בתפלותיו שיהיו כהוגן.

(ט) ברכות דף נ"א ע"א.

(פ) ירושלמי ברכות פ"א ה"ב.

ואם ירצה האדם שתהא תשובתו מקובלת צריך להזהר במה שזכרו רז"ל דברים המועילים לכפרה: לענות אמן יהא שמיה רבא בכל כחו, ואמרו^{לכ} העונה איש"ר בכל כוחו קורעין לו גזר דינו ואפי' יש בו שמץ ע"ז מוהלין לו, ופותרין לו שערי גן עדן ומבטל כל גזירות קשות, ובוהר אמרו^{לכ} כשישראל עונים איש"ר הקב"ה אתמלי רחמין וחיים על בלא, ומעשה בחסיד א' קרוב למלכות שלא ענה אמן פעם א' על ברכת ילד א', ונתגלגל הדבר שפעם א' היה מתפלל מנחה בחצר המלך ובא א' שלא מבנ"י וברך למלך וענו כולם אמן על ברכתו והחסיד לא ענה שלא להפסיק בתפלה וצוה המלך להורגו, והוא הצדיק עליו את הדין ואמר שזה בא עליו שלא ענה על ברכת התינוק^{לכ}.

תפלה לקרא את זה כל בוקר

חסדי על נוגה ממונה, בשם נעשה ונצליח

אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם, לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, אל תשליכנו מלפניך ורוח קדשיך אל תקח ממנו ה' בצר פקדון זקון לחש מוסריך למו, לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חרש בקרבי ה' אלקים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבוקר בבוקר יעיר לי אוזן לשמוע בלימודים, ה' אלקים פתח לי אוזן ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגותי, רוח ה' דבר בי ומלתי על לשוני ואמור כן יה"ר מלפניך ה' אלקי אברהם יצחק וישראל שתפתח לי בתורתך ותאיר לבי (בשם פתחי' רפא' חופי' שופתחו את לבי) שלא אשכח כל ימי מכל מה שלמדתי ומה שציותני לשמור ויהא עמדי שאלמד כל ימי חיי ולא אשכח דבר תורה לעולם אמן נצח סלה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ואהי' להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש כד"א אלקים נצב בעדת וגו', והמדבר עושה כאלו הופך עליו עורפו, ואמר מדוע באתי ואין איש וגו' למה יקצוף על קולך ויקרא אליך מי

(א) שבת דף קי"ט ע"ב.

(ב) ח"א ד' ס"ב ע"ב בתוספתא.

(ג) המעשה מובא בספר הגן ודרך משה ליום י"א, והועתק משם בכמה ספרי מוסר.

בקש זאת מידך רמס חצרי, אך השתתוה לו ושב לפניו במורא בכפיפת ראש בעונה בשבירת לב, התחנן לפניו, ושורר לפניו בשמחה ובא לפניו ברננה, אז יהא קרוב אליך ונמצא לך (הרוקת).

דבר א' הוא שראוי להרעיש עליו העולם ולצעוק אוי כי חטאנו כלנו כצאן תעינו מה קול הצאן הזה באזני ה' אין קול ענות אדם נפשו הלכוף כאגמון ראשו יזכה ישיח שיחה בטילה באמצע תפילה, ועושים קול המולה חוכא ואטלולא, כאלו עומדים בי הלולא, עליהם הכתוב אומר המערת פריצים היה הבית הזה, כי תבואו ליראות פני וגו', ואפי' הקורץ בעיניו ורומז בידיו בתפלתו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת וגו', עאכו"כ המפסיק בה בדברים בטלים אפי' בין הפרקים או בחזרת התפלה שמסלק מורא שמים מעליו במקום הקדוש שחייבין לעמוד בו באימה וביראה גדולה, כי מקדש מלך הוא נשכבה בקשתינו ותכסינו בלימתינו וגו' וה' הטוב יכפר עד השוגגים ע"ש באריכות.

לא נשאר לנו בגלותנו כ"א התפלה שהיא במקום הקרבן לזאת נתפלל התפלות בכוונה ובבה"כ מקום המקודש, ונשב שם במורא, כי שם מקום שכינה, ולא נשיח שיחה בטלה, וללמד הקטנים על מורא ביהכ"נ, ובוה פי' הפ' ואתם הדבקים וגו' עפ"י מ"ש במס' ברכות אמ"ל לר"י איכא סבי בבבל וגו' כיון דאמ"ל מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו, והיינו אם לא ישיח בתוך התפלה, ובפרט בעומד לפני מלך רם ונשא, והלא העומד לפני מלך בוד' ושח שיחת חולין יתחייב ראשו למלך, וכ"ש העומד לפני ממ"ה ומבקש על חייו ובריאותו ופרנסתו וכפרת העונות ובנין המקדש ועוה"ב, ובזוהר מאן דשח בביהכ"נ עביד פרודא, וז"ש ואתם הדבקים שלא תשיחו שיחה בטלה שלא תעשו פירוד ח"ו רק מתפללים לשם יחוד וגו' ועושים דבקות ב"ה ולא פירוד אז חיים כולכם היום אף בחוצה לארץ בזכות התפלה (סידור יעב"ץ).

ועתה שלא נשאר לנו בגלותינו מהסגולות היקרים לטהרת נפשותינו בזמן שהיה ביהמ"ק קיים כ"א תפילתנו ובכיותינו להשי"ת, כמה ראוי לדקדק בתפלה לקיימה כהלכה, וכמ"ש בש"ע"י תפלה היא במקום קרבן צריך שתהא כעין הקרבן שהמחשבה פוסלת בה אפי'

מחשבת מצוה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, לכויין בתפילתו להבין מוצא שפתיו, ועוד בה מה שכתבו הפוסקים^{כה} שלא תהא תפילתו עליו כמשאוי ואל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים, והיודע להתפלל צריך להתפלל תפילה שלימה ולא תפלה למקוטעים כלומר אם יקרא לו שא' ידבר עמו או הוא עם אחר ויפסיק מתפלתו לדברים בטלים, או אפי' לדבר מצוה לא יעלה על הדעת שהותר לו שיקרא עם החזן במקום שעומד כשגמר זה דבריו, ומה תפלה הוא זו הלא יבוש המשכיל.

ויחשוב דרך משל אם היה עומד לפני שר או שופט היפסוק דבריו לדברים אחרים הלא אם כה יעשה לשוטה יחשב ודמו בראשו, באופן היודע להתפלל צריך לומר התפלה מתחילה ועד סוף ולא יסמוך על חזן אפי' במלה אחת, ולא לדבר בכל עת התפלה, וישים כל מחשבתו להבין מוצא שפתיו ויתחנן לפני ה' בדברים היוצאים מן הלב, כמה גדולה תפלה יותר מן הקרבנות^{כו} היא תרפא תחלואי בני אדם תמתיק ימיו הנעים ותתן לו תקוה טובה לימים יבואו היא מקרבת אדם לבוראו ותוכיחהו לדעת כי גבוה מעל גבוה אמר לראשו ועליו להכנע מפניו ולעבדו בכל לבבו ככתוב^{כז} ולעבוד ה' אלקיך בכל לבבך וגו' וצריך שתהא בשמחה רבה.

פרק ג'

ציצית ותפילין

תפילין, מצוה רבה מאוד לעשות בהלכתה ושלא לבטלה ח"ו משום (לועג) כגון אם הוא בדרך או בין העכו"ם, כי כל העמים ילכו איש וגו' ואנחנו בשם ה' וגו'^{כח}, מעשה, הערל שהיה רגיל אצלו יהודי, והפקידו על ביתו כי ראהו נאמן, ופעם א' הזמינו לאכול ואכל, ותיכף אמ"ל שיבא חשבון עמו כי עוד אין מאמינו, כי ראה שאינו נאמן לאלקיו שעבר על דתו לאכול מאכלי עכו"ם, וענשו עונש רב, לבד עונש עוה"ב,

כה) שם סעי' ג'.

כו) ברכות דף ל"ב ע"ב.

כז) דברים י' י"ב.

כח) מיכה ד' ה'.

נלמדו שהגוים הכשרים מאמינים ישראל כששומרים דתם כראוי לעשות בכל אשר צוה ה' אם החיוב למסור עצמנו על המצות ב"ש כשאינן מונע, וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

ועתה שמעו נא רבותי, ונזכיר מעט מעניני תפילין, כפי שכתוב בספרים, ותהי נא אזנכם קשבת, כתיב^{כט} ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן, מלך אסור ברהטים, דבר ידוע כי הדעות האמתיות כגון דעת אמונת חרוש העולם, ודעת ההשגחה הפרטית במין האדם, וכן דעת שהשכינה דבקה בישראל, הדעות האלה וכיוצא בהן, לא תשלמנה כי אם בפעולות שיעשה האדם בידים, ועם הפעולה תהיה הדעת ההיא קבועה בלב, דעת אמונת החרוש צריכה לפעולה, והיא מצות שבת, שעם הפעולה ההיא תשלם פעולת אמונת החרוש, וכן דעת ההשגחה הפרטית הדבקה במין אדם צריכה לפעולה, והיא מצות המזוזה שמתוכה יתבאר לאדם, ענין השמירה, וההשגחה העליונה הפרטית המקפת את האדם ושאינן העולם השפל נמסר לכחות העליונים כדעת חכמי המחקר, וכן דעת רז"ל, שהשכינה דבקה בישראל צריכה לפעולה, והיא מצות התפילין, כי מצות התפילין אות היא שהשכינה דבקה עמנו, ושהיא מקפת כל הקצוות.

וכדי שתהיה הדעת הזאת רשומה בלבבות, נצטוינו לעשות בזה פעולה שתהי' זכרון לאותותיו ולמופתיו אשר הגדיל לעשות עמנו, ושנניח אותו זכרון בשני איברים המיוחדים, שהם שרשי המחשבה ועיקרי כל הפעולות, והן הלב והמוח, ושיהיו רצועות התפילין מקיפות את הראש, ולכך נקראו התפילין טוטפות, שהוא לשון פאר ותכשיט מלשון החכמים שאמרו ולא בטוטפת, שהוא לשון פאה^ל, כי הוא התכשיט שהאשה מתקשטת ומתפארת בו, וזה להורות שאנו עם מקבלי התורה, מתפארים בשכינה שבה תפארתנו כענין הכתוב^{לא} כי תפארת עזמו אתה, והשכינה ג"כ מתפארת בנו כענין שכתוב^{לב} ישראל אשר בך אתפאר.

(כט) שה"ש ז' ו'.

(ל) שבת דף נ"ז ע"א.

(לא) תהלים פ"ט.

(לב) ישעיה מ"ט.

וכדי להודיע על גודל הפלגת הדבקות, הוצרכו חכמי האמת לומר שהקב"ה מניח תפלין^{לג}, ילמדו דעת את העם, כי כשם שאנו עמו וצאן מרעיתו, מתפארים בו בסיפור יחודו ונפלאותיו ומופתיו שעשה עמנו במצרים, כן הוא ית' מתפאר בנו, ומספר יחודנו שאנחנו גוי אחד בארץ, מיוחד לחלקו, והוא שדרשו בפ"ק דברכות^{לד} בתפלין דמארי עלמא מאי כתיב בהו, ומי כעמך ישראל גוי אחד, ומי משתבח הקב"ה בשבחייהו דישראל, אין, דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, א"ל הקב"ה לישראל, בני אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

נמצאת למד, כי כונת התפלין בנו, גם בהקב"ה הכל ענין אחד, ורמוז אחד, כי בנו הם אות על יחודו, ובהקב"ה הם אות על יחודנו שהוא ית' מתפאר עמנו, גם אנחנו עמו וצאן מרעיתו, ואם כן פעולות מצות התפלין כדי לאמת הרעת ההיא, שהשכינה דבקה בישראל, ולכך תמצא במצות התפלין רמז לשכינה, והוא השי"ן שאמרו עליה חכמי האמת^{לד} שי"ן של תפלין הלכה למשה מסיני.

ומעתה כל מי שחננו ה' דעה ובינה והשכל ונתן לו עינים לראות, ואזנים לשמוע, צריך הוא שיתבונן בגודל כח מצות התפלין כיון שהמורד בה ענשו חמור כל כך עד שמים יגיע, שהוא נמנה מכלל עון פושעי ישראל בגופן, אשר לא יצילו את נפשם מיד להבה, ועל כן יצטרך שתהיה המצוה הזאת רגילה בישראל ושתהיה מוחזקת בידם, כי כן היתה בכל הזמנים כולן, היו הכל זהירין וחרדיין במצות תפלין ובמצות ציצית וזולתן, אבל מיום שגברו הצרות ונתדלדלו הדורות וגזרו שמד, שכל מי שיניח תפלין יפצעו את מוחו, הוצרכו ישראל להתרשל במצוה זו מפני הסכנה, ולא מסרו עצמן עליה כמצות מילה, ועל כן היא מרופה בידם היום, ומצות המילה שמסרו עצמן עליה עדיין היא מוחזקת בידן, וכל מצוה שלא מסרו עצמן עליה היא מרופה בידן.

כל זמן שהוא בריא וגופו טהור מן החולי והמרה, ואין צריך עכ"פ שיהיה לו גוף נקי כאלישע בעל כנפים, הוא שטועין בו הרבה בני אדם

לג) ברכות דף ו' ע"א.

לד) שבת דף ס"ב ע"א.

מהמון ישראל, גם קצת מן היודעם, שחושבין שאין כל אדם ראוי למצות תפילין אלא א"כ הגיע למדרגת אלישע בעל כנפים, שנעשה לו נס^{לה}, ושיהיה לו גוף נקי כמוהו, וזו היא הסיבה שהמצוה הזאת מרופה בידם, ולא יחזיקו בה, ולא ידעו ולא יבינו, כי אין המאמר הזה אמור אלא לענין הנחתן כל היום כולו, וזהו לשון גוף נקי, שאם יש לו גוף נקי כאלישע ונזהר בהם הזהירות הראוי, חייב להניחם כל היום כלו כמו שהיה עושה אלישע, אבל אם אין לו גוף נקי כמוהו די לו להניחן בשעות ידועות, ואין צריך לומר הגדולים שהם חייבין במצות תפילין ושהיא מצוה מוטלת עליהם כי גם הקטנים צריכין להניחן כדי לחנכן במצות, וכן אמרו במס' סוכה^{לו} קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין.

ועתה יש לנו לבאר מצות התפילין, חיוב המצוה הזאת גדול, שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה, ויש בזה רמז בתפילין שי"ן של ג' ראשין, ושי"ן של ד' ראשין, שהם מספרם ת"ר, ושתיהן מלה אחת שקורין אותה "שש", הרי תר"ו, ושבעה ראשין שלהם הרי תרי"ג, ודרשו רז"ל בברכות^{לו} אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, והוא בנוי להקב"ה שהוא כאלו מעיד עליו, שלא צוהו מצוה זו מעולם, או יהיה בעצמו ממש, כשאינו מקיים מה שמוציא מפיו, א"ר יוחנן כאלו הקריב תודה בלא מנחה, זבח בלא נסכים, א"ר יוחנן, הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלימה, וא"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל (וזה היא מלכות שמים שלימה) מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר (תהלים) ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה', וביאור זה, כי העושה דברים הללו ממשיך אליו המדות כענין המקריב קרבן.

ויש במצות תפילין שם של שד"י, אות שי"ן בקומט התפר, ואות דל"ת ויו"ד ברצועות, דל"ת בקשר של ראש, ויו"ד בקשר של יד, ויש לכל זה טעם נפלא וענין עצום עיקר, וכבר דרשו רז"ל^{לח} אמר אביו, שי"ן

לה) עיין שבת דף מ"ט ע"א.

לו) דף מ"ב ע"א.

לז) דף י"ד ע"ב, עיי"ש כל הסוגיא.

לח) שבת דף ס"ב ע"א.

של תפילין הלכה למשה מסיני, ואמר אביי דלי"ת של תפילין הלכה למשה מסיני, ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני, ותניא, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, כלומר כי שי"ן עליך ויראו ממך, לפי שאות שי"ן רמוז לשכינה, וארבעה בתים רמוז לארבעה חיות המרכבה העומדים לד' רוחות העולם, ויתבאר לנו מזה, כי השכינה משפעת כוח לד' חיות הקודש, ולארבע רוחות העולם, וכן מעלה ומטה, ומה שהרצועות מקיפות את הראש, ומתחברות למעלה ומשתלשלות ויורדות למטה, כי כן השכינה מקפת לכל, ומנהגת את הכל מעלה ומטה.

ואם כן מתוך מצות תפילין אנו לומדין שהשכינה דבקה בישראל, ולכן הזכיר שלמה כאן ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן, מלך אסור ברהטים, ראשך עליך ככרמל ירמוז על מצות תפילין ש"ר שבהם אות השי"ן הקוקה, ודלת ראשך כארגמן על קשר של תפילין שהיא כמין דל"ת, מלך אסור ברהטים ירמוז על היו"ד ורמוז לך בכתוב הזה שם של שד"י, וגילה לך החכם בכאן, כי מתוך מצות התפילין, המלך הוא קשור ודבוק עמנו, כי המצוה הזאת פעולה שהיא מאמת הדעת ההיא, שהשכינה דבקה בישראל, התפילין הם תפארת למי שמניחן, הוא שכתוב ביחזקאל^{לט} פארך חבוש עליך, ולכך "אבל" חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, שנאמר בהן "פאר"^מ, סימן אדנות, הוא שכתוב ויראו ממך.

ומזה אמרו רז"ל שכל עבד שמניח תפילין בפני רבו שהוא יוצא לחירות, לפי שהתפילין סימן האדנות והמלכות, והכל יראים מן המלך, והוא שאמרו^{מא} א"ר יהושע בן לוי עבד שהניח תפילין בפני רבו יוצא לחירות, ומקשי התם, מיתבי לזה ממנו רבו או שעשאו רבו אפוטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא ג' פסוקים בבית הכנסת בפני רבו, הרי זה לא יצא לחירות, ומתרץ אמר רב בר שילא כשרבו הניח לו תפילין, כלומר שהוא לוקח אותו אדנות של הנחת תפילין על יד רבו הרי זה יוצא לחירות, ולכך היתה הנחת תפילין בגבהו של ראש, מקום שמלכי ישראל נמשחים שם בשמן המשתה, ועל זה דרשו רז"ל^{מב} בכל עת יהיו

לט) יחזקאל כ"ד י"ז.

מ) עיין מס' סוכה דף כ"ה ע"ב.

מא) גיטין דף מ' ע"ב.

מב) שבת דף קנ"ג ע"א.

בגדיך לבנים, זו מצות ציצית, ושמן על ראשך אל יחסר, זו מצות תפילין, נתנו החכמים רמז לתפילין, בשמן על הראש, והוא המקום בראש, שמלכי ישראל נמשחים שם, והוא מקום הנחת תפילין בראש מקום שמוחו של תינוק רופס.

ומה שמכסים התפילין במטלית, ובשער, ובגדין, יש בה רמז וסימן לתחיית המתים שעתידים מתי ישראל לחיות לעמוד בלבושיהן, בשערן, ובגדיהן, והעור מלמעלה, כשם שהתפילין מחופין בעור, וכשם שיש לגוף, בשר וגידן ועור ושער ומלבוש, ועתיד הקב"ה להקימם בלבושיהן, שנאמר^{מ"ב} ויתיצבו כמו לבוש, וכתיב^{מ"ג} והעליתי עליכם בשר, ורקמתי עליכם עור מלמעלה, כן התפילין יש להן דוגמא לזה, כי גוף הפרשיות הכתובות בפנים, הם כנגד גוף האדם, והקלף שהפרשיות כתובות בו הם כנגד הבשר, והגידים שבהם תפורים הם כנגד גידי האדם, והמטלית כנגד לבושי האדם, וזה רמז לכל מי שהוא ירא שמים ומניח תפילין שהוא זוכה לתחיית המתים.

ובמדרש שיר השירים^{מ"ד} ראשך עליך ככרמל, הרשעים שבישראל חביבין עלי באליהו שעלה אל הר הכרמל, שנאמר ואליהו עלה אל ראש הכרמל וישם פניו בין ברכיו, ולמה שם פניו בין ברכיו, אלא אמר לפני הקב"ה, אם אין לנו זכות, הבט לברית, ודלת ראשך כארגמן, אמר הקב"ה הדלים והרשים שבישראל חביבין עלי כרוד, שנאמר והלבישו לדניאל ארגונא, מלך אסור ברהטים זה ממ"ה הקב"ה דכתיב ביה ה' מלך גאות לבש, אסור, שאסר עצמו בשבועה שהוא משרה שכינתו בישראל, ברהטים של יעקב אבינו, בזכות מי, רבי אבא רב כהנא ור' לוי, חד אמר בזכות אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם, וחד אמר בזכות יעקב שכתוב בו^{מ"ה} את המקלות ברהטים, אמר רבי ברכיה, בזכות משה שנאמר ויהי בישורון מלך, אסור שנאסר ונגזר עליו שלא יכנס לארץ, בשביל מה, ברהטים, של מי מריבה שנאמר המה מי מריבה, ע"כ.

(נג) איוב ל"ח י"ד.

(מד) יחזקאל ל"ז ו'.

(מה) פ"ז ס"ג ו'.

(מו) בראשית ל' ל"ח.

ביאור שכר התפילין, והוא שהמניח תפילין בטוח הוא שלא יחטא, שכן דרז"ל^(מ) רבי אלעזר בן יעקב אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו מוחזק הוא שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וראינו מקצת החכמים מחכמי התלמוד שהיו מתפארין בעצמן בהנחת תפילין, והוא שמצינו רב ששת שהיה מגדוליהם שהיה אומר^(נ) תיתי לי דקיימתי מצות תפילין, וכן קצת מהם שהיו שמחים שמחה גדולה באותו יום שהיו מניחין בו תפילין, זהו שאמרנו^(ט) ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא, חזייה דהוה קא בדת טובא, אמר ליה לא סבר ליה מר בכל עצב יהיה מותר, א"ל אנא תפילין מנחנא, וכן קצת מהם שהיו מתפללים להקב"ה שיהא חלקם לחיי העולם הבא עם אותן שמניחין תפילין הוא שאמרו^ו אמר רבי יוסי יהא חלקי עם קושרי תפילין, ומתעטפין בציצית, וקורין קריאת שמע ביראה, ועוד אמרו כל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר י"ה עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ותחלימני והחייני.

מעשה אנוכי הרואה שהייתי למשא כבוד על מעלת מורי ורבותי, אמרתי, שוב אשוב לנושאי מקדם והנושא בא, ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על ידכם, והיו לטוטפות בין עיניכם^(א), שם מדבר בענין תפילין שכן אמרו בספרי^(ב) וקשרתם אותם לאות על ידכם אלו תפילין, והנה יש לדקדק כי נראה דכפל הענין במלות שונות, דפירוש ושמתם את דברי אלה על לבבכם, ועל נפשכם, הוא מה שאמר בסוף הפסוק וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם, ואפשר לרמוז בסייעתא דשמיא, כי בא להגדיל מעלת מצות תפילין ולהראות כחה, שעל ידה יוכנעו הלב והנפש וישתעבדו לבוראם, וזה אומרו ושמתם דהיינו אם תהיה השימה של תפילין תמה, וזה רומז במלת ושמתם, שהיא ש"ס"ת"ם הוא, שתהיה מצות תפילין כראוי, תפילין כשר ובמקום הראוי ובכונה הראויה, אז

(מ) מנחות דף מ"ג ע"ב.

(נ) שבת דף ק"ח ע"ב.

(ט) ברכות דף ל' ע"ב.

(ו) מנחות דף מ"ד ע"א.

(א) דברים י"א י"ח.

(ב) פי' עקב פיסקא מ"ד.

תרויחו בזה מה שאמור בענין על לבבכם, דהיינו למעלה מלבבכם, דידוע כי פעולת הגוף בכללו הוא הלב, ותפילין יעלה על מחשבות הלב, ויגבר עליהם לבטלם, וכן גם כן יבטל העולה על רוחכם ממחשבות לא טובות וכיוצא, וזה אומרו ועל נפשכם לכן אמר וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם.

חזרת ואמרתי כי שם רמז על גאולתנו ועל פדות נפשנו, בהקדים את הידוע, דגאולה העתידה היא על ידי עסק התורה וכמו שאמר הכתוב^נ זכרו תורת משה עבדי, הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא, וזה שאמר ושמתם את דברי אלה, דהיינו דברי התורה צריך להתעסק בהם בין במחשבה בין במעשה, ונגד המחשבה אמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם, ונגד המעשה אמר וקשרתם אותם לאות על ידכם, ותרויחו בזה מה שאמור בענין על לבבכם ועל נפשכם, ר"ל בשביל לבבכם ובשביל נפשכם שיהא לכם חירות הגוף והנפש ותגאלו גאולה שלימה שאין אחריה שעבוד, יהי רצון שיהא בעגלא ובזמן קריב, במהרה בימינו אמן.

ועתה אלכה ואשובה לדבר מעט מעניני ציצית ותפילין, כפי מה שכתוב בספרים, להיות לנו למזכרת תמיד, להחזיק בכל עוז במצות אלו, כי הם תדיריים, עונש חמור למי שאינו מקיימם, ושכר גדול למקיימם, לכן כל אדם יזהר בהם, עטיפת ציצית היא מצוה גדולה, ואל יזלזל אדם בה כי שכרה גדול עד שאמרו שהיא שקולה כנגד כל המצוות, כדגרסינן במסכת מנחות פרק התכלת^י תניא וראיתן אותו וזכרתם, ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה, ואיזו, זו קריאת שמע דתנן (ברכות) מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן, תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם, ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה, ואיזו, זו מצות כלאים דכתיב לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדיו, גדילים תעשה לך, תניא אידך, וראיתם אותו וזכרתם וגו', מן שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל המצוות כולן, ורבי שמעון הוא דאמר מצות עשה שהזמן גרמא היא, תנא אידך, וראיתם אותו וזכרתם וגו' שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כולן, ותניא אידך, וראיתם אותו וזכרתם

נג) מלאכי ג' כ"ב.

נד) ד' מ"ג ע"ב.

ועשיתם, ראייה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי מעשה, ורבי שמעון בן יוחי אומר, כל הזריו במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד, תנו רבנן חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות, תפילין בראשיהן, ותפילין בזרועותיהן, וציצית בבגדיהן, וכו' ומזוהה בפתחיהם, ועליהם אמר דוד (תהלים) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך.

ובזכות הציצית אמר במדרש⁽¹⁾ שנצולו חנניה מישאל ועזריה מתוך כבשן האש, דכתיב (דניאל) באדין גובריא אילך, כפיתו בסרבליהון, פטשיהון וכרבלתהון ולבושיהון, ורמיו לגו אתין נורא יקידתא, ופירוש לבושיהון אלו טליתות המצויצות שלהן, גם כתוב בספרי⁽²⁾ כל המתעטף בציצית קדושתו כפולה משל חבריו, שנאמר למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם וגו' מלמד שהציצית מוספת קדושה, והזהיר בו יבורך.

גדול עונש המבזה בעיניו מצות ציצית כדגרסינן בפרק ערבי פסחים⁽³⁾, תנו רבנן שמנה כמנודין לשמים ואלו הן, מי שאין לו אשה, ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ממנה ואינו מגרשה, ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו, ומזוהה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו, ויש אומרים אף מי שאינו מיסב בחבורת מצוה, וגם המבזה בעיניו מצות ציצית נקרא עם הארץ לכל חמורותיו, כמבטל קריאת שמע שחרית וערבית שנקרא מעוות לא יוכל לתקון, כדגרסינן בפרק היה נוטל⁽⁴⁾, ובברכות פרק שלשה שאכלו⁽⁵⁾ תנו רבנן איזהו עם הארץ כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית, דברי רבי אליעזר, רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין, בן עזאי אומר כל מי שאין לו ציצית בבגדו, רבי יונתן בר יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה, אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמיד חכמים זהו עם הארץ.

(1) עיין מד"ר נ"ח פ' ל"ו ס"ו ו', שם התחיל במצוה לפיכך זכה לטלית וכו' כפיתו בסרבליהון חייך שאני פורע לך, עיי"ש היטב.

(2) פ' שלח פ"א קט"ו.

(3) ד' ק"ג ע"ב.

(4) סוטה דף כ"ב ע"א.

(5) ד' מ"ז ע"ב.

וגדול עונש המבטלו בזמן הזה שאין צריך תכלת, מן המבטלו בזמן שהיה נמצא תכלת ביוקר, כדגרסינן בפרק התכלת^ס תניא היה ר' מאיר אומר קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת, משל למלך שקרא לשני עבדיו, לאחד אמר לו הבא לי חותם של זהב, ולאחד אמר לו הבא לי חותם של טיט, פשעו שניהם ולא הביאו, איזה מהם עונשו מרובה, הוי אומר זה שאמר לו הבא לי של טיט ולא הביא, על כן היו זהירים מאד רבותינו בדבר זה כדגרסינן בפרק כל כתבי^{סא} אמר רב נחמן בר יצחק, תיתי לי דקיימתי מצות ציצית, אמר ליה רב יוסף, לרב יוסף בריה דרבא אבוך במאי זהיר טפי, אמר לי במצות ציצית, יומא חד הוה סליק בדרגא, איפסיק ליה חוטא לא נחית מדוכתיה עד דרמייה, ראה כמה היו זהירין בדבר, ועל כן דרשו בפרק שואל אדם^{סב} "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" זה ציצית, "ושמן על ראשך אל יחסר" אלו תפילין, ללמדנו שמצותן כל היום, ואם למען הקדושה החמורה שבתפילין אין אנו יכולין לקיימן כל היום, יהיו ישראל זריזין במצות ציצית.

התפילין הן פאר לישראל כמו שדרשו^{סג} על פארך חבוש עליך^{סד} אלו תפילין שבראש, ואף הקב"ה שהוא יוצר הכל, כביכול הוא מתפאר בהן עד שהמשילו ואמרו הנחת תפילין בא"ל יתברך, דגרסינן בפרק קמא דברכות^{סה} אמר רבין בר רב אדא אמר רב יצחק, מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר בשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, ימינו זו תורה, שנאמר מימינו אש דת למנו, ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו וגו', וכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, אמר ליה רב נחמן בר רב יצחק לרב חייה בר אבין, בתפילין דמארי עלמא מאי כתיב בהו, אמר ליה ומי כעמך ישראל גוי אחד וגו', אמר לי ומי משתבח הקב"ה בתושבחתיהו דישראל, אמר ליה אין, דכתיב את ה' האמרת היום, וכתוב וה' האמירך היום, א"ל הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל וגו', אף אני אעשה אתכם

(ס) מנחות דף מ"ג ע"ב.

(סא) שבת דף ק"ח ע"ב.

(סב) שם דף קנ"ג ע"א.

(סג) עיין מס' ברכות דף י"א ע"א, וסוכה דף כ"ה ע"ב.

(סד) ו' ע"א.

חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד וגו', א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, תינת בחד ביתא דתפילין, בשאר בתי מאי איכא, א"ל מסתברא כי מי גוי גדול, ומי גוי גדול דדמיין אהרדי בחד ביתא, אשריך ישראל או הנסה אלקים בחד ביתא, ולתתך עליו בחד ביתא, ומי כעמך בחד ביתא, וכלן כתיבי בדרעיה.

ולפי שהמצוה זו היא קדושה רבה שמתפאר בה יוצרנו, ע"כ צריכין גוף נקי וקדוש, כדגרסינן במסכת שבת פרק במה טומנין^{ס"ה} ובפרק ר' אליעזר דמילה^{ס"ו} אמר ר' ינאי, תפילין צריכין גוף נקי וקדוש כאלישע בעל כנפים, מאי טעמא אביי אמר שמא יפיה בהן, ורבא אמר שלא יישן בהם, ואמאי קרו ליה אלישע בעל כנפים, שפעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שכל מי שיניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניח תפילין ויוצא לשוק, וראהו קסדור אחד וברח מפניו ורץ אחריו, כיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך, א"ל כנפי יונה, פשט ידו ונמצאו בה כנפי יונה, ולפיכך היו קורין אותו אלישע בעל כנפים, ומאי טעמא אמר לו כנפי יונה דמתילא כנסת ישראל לכנפי יונה, שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף, מה יונה זו כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצות מגינות עליהם.

וגרסינן נמי בפרק אליעזר דמילה^{ס"ו} תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה עדיין היא מוחזקת בידן, וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמם עליה עדיין היא מרופה בידן, דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי וכו' כדאיתא למעלה, וחומרא זאת שצריכה גוף קדוש הוא למי שיניחם כל היום, אבל להניחם בשעת התפילה כל אדם כשר שהולך בדרך טובה ראוי להניחן, ובלבד שלא יקל את ראשו, ואל ימשוך בשחוק ולא בשיחה בטלה, ואם אינו מניחן אפילו בשעת התפילה מעיד עדות שקר בעצמו, כדגרסינן בפרק היה קורא^{ס"ז} אמר עולא, כל הקורא קריאת שמע בלא ציצית ובלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כאלו הקריב עולה בלא מנחה, וחבה בלא נסכים.

ס"ה) דף מ"ט ע"א.

ס"ז) דף ק"ל ע"א.

ס"ז) ברכות י"ד ע"ב.

וגרסינן בספרי^{סח} מי שאינו מניח תפילין יש עליו עונשין בכל שנה כנגד ימות החול שבשנה הראוים להניח בהם תפילין, שאין לנו מצות שתהא אות ועדות כי אם שלשה: מילה, ושבת, ותפילין שנכתבו בשלשתן "אות", ואין ישראל מברך יהדותו אלא בשני עדים, הילכך בשבת או ביום טוב שיש לו שני עדים מילה ושבת פטור מלהניח תפילין, אבל בחול אם אינו מניחם לא נשאר לו כי אם עד אחד, ולכך, נחשבו מהשמונה שאמרנו שהם כמנודים לשמים רח"ל, מרוחקין מרחמי שמים, וגם אמרו^{סט} על מי שאינו מניחן כלל שנקרא מפושעי ישראל בגופן וקראהו קרקפתא דלא מניח תפילין מעולם, ונקרא עם הארץ לכל חמורותיו כדאיתא למעלה בענין ציצית, ולא עוד אלא שאמרו כל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמנה עשה בכל יום שהרי יש בכל אחד ארבע פרשיות שכתוב בהם מצות עשה, ראו כמה יש לו לאדם לעשות ולקדש עצמו ואל יפול בעונשין הללו.

גדול שכר מצות תפילין שכל המניחם מאריך ימים שנאמר^ע ה' עליהם יחיו, ופי' רש"י ז"ל אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין, יחיו, אמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא קריאת שמע ומתפלל מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ואמר אב"י, מערב אני בו שאין אש של גהינם שולט בו, רב פפא אמר, מערב אני שכל עונותיו נמחלין, עב"ל, וכ"ז אם נזהר בהם שלא לזלזל בהם לשות שיחת חולין או הבלים, ומכ"ש שלא לעשות דבר מלאכה כשהם עליו, ואמרו בזוהר^פ שמצות תפילין שקולה כנגד כל המצות, וכל אדם יזהר להשגיח דסופר של התפילין יהא ירא אלקים, וסר מרע, וחרד אל דבר ה', כדי שיעלו לרצון לפני ה'.

מעטה אנכי הרואה שהייתי למשא כבד על מעלת מורי ורבותי, אמרתי שוב אשוב לנשאי מקדם, והנשוא בא, ומוראכם^{עא} וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים, בכל אשר תרמש האדמה, ובכל

סח) עיין סמ"ג בהקדמת הספר.

סט) ר"ה דף י"ז ע"א.

ע) מנחות דף מ"ד ע"א.

עא) עיין קידושין דף ל"ב ע"א הוקשה כל התורה כולה לתפילין.

עב) בראשית ט' ב'.

דגי הים בידכם נתנו, שם רמוז על מצות תפילין, בהקדים את הידוע כי על ידי מצות תפילין תפול אימה ופחד על כל הגוים כדכתיב^ע וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, וזה שרמוז כאן, כשתעשו מצוה שבשבילה יהיה מוראכם וחתכם על כל חיות הארץ, הוא רמוז על אומות העולם שהם כחיות טורפות הממיתים באין חמלה, וגם "ועל כל עוף השמים" הוא רמוז על העמים הגאים המנשאים ומגביהים עצמם להתגאות עד אין שיעור כעוף המגביה לעוף בשמים, וגם "בכל אשר תרמש האדמה" הוא רמוז על העמים אשר הם קרץ מכאיב, ומענין ועוקצין כרחש הזה, שרוחש בבשר האדם, כי תרגום תרמש, תרחש, וגם "בכל דגי הים" הוא רמוז על העמים שבולעים חיים כדגים הללו, שהגדול מחבירו בולע את הקטן ממנו, ואמר הכתוב "הכל בידכם נתנו", כי ידוע כי יד סתם רמוז לשמאל, כלומר על ידי מצות תפילין הנתונה בשמאל כל האומות יהיו מסורים בידכם, וישראל עושה חיל.

ועתה אלכה ואשובה לדבר מעניני ציצית ותפילין, כוונת מצוות התורה להרחיקנו מכל רע ולקרבתנו לעבודת ה' ולזכרו תמיד ושתהא אהבתו ויראתו עלינו, ובפרט לקבל עלינו עול מלכות שמים ועול מצותיו ושיהא לנו לאות על ראשינו וידינו ובתינו שתהא התורה התמימה תמיד עמנו למען לא נשכח בכל תנועותינו עבודתו ותורתו ואהבתו ויראתו, ולכן צותה התורה השלמה ואמרה^ע וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, לפיכך יזהר האדם מאוד להדר אחר תפילין היותר כשרים שנכתבו בקדושה ובטהרה ובכתיבה תמה, ואם יש לו תפילין ישן יזהר לברוק עליו אם הוא כשר ויוצא בו ידי חובתו, כי אם יהא פסול הנה הוא כמו שלא הניח תפילין ובירך ברכה לבטלה.

וגודל מעלת תפילין רבו בזוה"ק ובתיקונים בהרבה מקומות, בתיקונים^ע אמר כל מאן דאנח תפילין על רישיה ועל דרועיה קלא סליק בכל יומא לכל חיוון, מרכבות, ואופנים, ושרפים, ומלאכין, דממנן על

עג) ברכות דף ו' ע"א.

עד) דברים ו' ח'.

עה) תיקון מ"ז דף קכ"ד.

צלותין הבו יקר לדיוקנא דמלכא דאיהו מאן דאנח תפילין דעליה אתמר ויברא אלוקים את האדם כצלמו בתפילין דרישא, כגוונא דתפילין דמארי עלמא, עכ"ל, ובוראי אחי ורעי, להקרא האדם דיוקנא דמלכא בהנחת תפילין צריכין התפילין שיהא כשרים בתכלית, גם גודל מעלת ציצית ותפילין מבואר בז"ח^ע וז"ל: ובוצינא קדישא אמר כל מאן דאנח תפילין וציצית כאלו מקיים תרי"ג מצות דאורייתא עכ"ל.

ואלה הדברים שצריך לעשותם בעת הנחת תפילין וכן גם בכל המצוות, קודם הברכה יאמר לשם יחוד ופסוק ויהי נועם וגו', וגודל חיוב אמירת לשם יחוד הובא בזה"ק^ע וז"ל: אמר אלעזר בכל עובדי דבר נש ליבעי ליה דליהוון בלהו לשמא קדישא, מאי לשמא קדישא לאדכרא בפומיה שמא קדישא על כל מה דאיהו עביד דכלא הוא לפולחניה וכו' עכ"ל בקיצור, ועל אחת כו"כ יברך ברכת התפילין בשמחה עצומה מאוד, גם יכוין בשמחה עצומה בזה הלשון, אני מקיים בהנחה זו מ"ע שציוני יוצרי ובוראי ית"ש וקשרתם לאות וגו', ויזהר האדם מאוד שיהיו התפילין של ראש מונחים באמצע הראש ממש, וגם למעלה מהמצח מהתחלת עיקרי השער, והרבה מהמון העם מניחים אותם על מצחם ממש, וצריך להודיעם כי זו היא דרך המינים ואינן יוצאין ידי חובתן, וגם יהא נוהר על הקשר שיהא באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן, ולמעלה בעורף דוקא כי כל זה הוא הלכה למשה מסיני, ומאוד צריך האדם לעשות המצוה כתיקונה.

ויזהר מאוד שלא להסיח דעתו מן התפילין בהיותן עליו וימשמש בהם בכל שעה ויחשוב מחשבה כוללת שהתפילין הם אות שהשי"ת יחיד ומיוחד ושהוציאנו מארץ מצרים, ויזהר להניחם תמיד ולא יעבור גם בהיותו בדרך או בין האומות, ואל יבוש ואל יכלם לקיים מצות ממ"ה הקב"ה, וידע כי המבטל מצוה הגדולה הזאת הוא בכלל עון פושעי ישראל בגופן אשר לא יצילו את נפשם מיד להבה רח"ל, אבל הזהיר בה שברו גדול לאין קץ ותכלה כנזכר בספרים הקדושים, וה' עמו.

מכלל הן אתה שומע לאו, וז"א^ע כי לי בני ישראל עבדים ר"ל

עו) דף ע"ו ע"א.

עז) ח"ג דף נ"א ע"ב.

עח) ויקרא ב"ה נ"ה.

אם יעבדו אותי באהבה אני מבטיח שלא יהיו עבדים לעבדים שלא (ימשול) עליהם האומות, כי מי יוכל למשול בהם מאחר שהשגחתי עליהם ע"ד^{עט} וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו', מעתה מי הוא זה ערב אף לבו לעזוב עבודת יוצר הכל לרדוף אחר ההבל ואיך נרים ראש לפני אבינו מלכנו ית"ש, והן בעוונותינו בימינו נפלגה הארץ כמה שפרקו מעליהם עול מלכות שמים ויראת השם יען תחת העבודה היא התפלה ולהתעטף בטלית של ציצית כי בראיית הציצית נזכור את כל המצות ה' כמ"ש^פ וראיתם אותו וזכרתם וגו' ולהניח תפילין ש"י וש"ר שנאמר בהם אות להורות כי אנו קשורים בעבותות אהבתו ית"ש לקיים מצוותיו, וגם להניח מזוזה כשרה על פתח ביתנו, וארו"ל^{פא} כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפילין בראשו ובזרועו מובטח לו שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש וגו'.

וידועת ההפכים אתת היא, כי מי שאין לו שום אחד מאלו בודאי הוא מסור ביד היצר לאבר את נפשו מעוה"ז ומעוה"ב רח"ל, וע"י ביטול ג' מצות אלה הפקירו עצמם לכל עון ולכל חטאת, בטלו המזוזה שלא ילעגו עליהם העכו"ם, ובזו מ"ע וכתבתם וכו', הלא לא הותר לנו לבטל אפילו מצוה אחת קלה שבקלות מפני לעג בשר ודם כי לאין נחשב, ומזה בטלו מצות ציצית ותפילין ותפלה וכל דבר קרושה עד שבעוונות הם מלעיגים על שומרי המצות מה שאין מלעיגים הגוים, כי הגוים הנבונים הם מיקרים את השומר דתו וההפך בהפך.

מעתה אשרי אנוש יעשה זאת וגו' יחזיק בזאת היא התורה בשתי ידיו שלא ירפיה אשר היא נותנת חיים לעושיה כמ"ש^{פב} עץ חיים היא וגו', ר"ל למחזיקים אותה היטב, דהיינו שהוא עושה גדרים וסייגים שלא ימוש מתוה"ק אף שימצא לו מדיחים, והתורה נמשלה לעוף הפורח כמ"ש רז"ל^{פג} ע"פ ובני רשף יגביהו עוף, שאם ח"ו יתרשל מן התורה ויהא כפורחת, ע"כ צריך להחזיק בה בכל כחו, וגם להכניס חשק התורה

עט) דברים כ"ח ו'.

פ) במדבר ט"ו ל"ט.

פא) מנחות דף מ"ג ע"א.

פב) משלי ג' י"ח.

פג) ברכות דף ה' ע"א.

והמצות בלב כל איש ישראל, וזהו דרך יראי ה' שמשתדלים שיורו לעם דרך ה', ובפרט האב לבנו ואיש את אחיו ואת רעהו ואת קרובו, ובזה תראה אהבתו לבניו שלא יאנו ח"ו ולא יהא כרמו נחרב.

ועפ"ז יובן מאמר זהווא, כי ידוע כי כרם ה' הם ישראל כמ"ש^{פד} כי כרם ה' צבאות בית ישראל וכן^{פה} כרם היה לשלמה למלך שהשלום שלו, וכרמו של אדם הוא ג"ע הנעשה מן המצות שעושה מאהבה, וידוע שחיים האמתיים הם חיי העוה"ב, וע"ז כשאמר דוד^{פו} שמרני כאישון בת עין אמ"ל הקב"ה שמור מצותי וחייה^{פז}, וכי דוד הע"ה היה צריך זירוז שיאמר לו הקב"ה שמור מצותי, אלא לא על עצמו אמר כ"א שישתדל בכל כחו על שמירת המצות שלא יאבדו מישראל, להזהירם על כל פרט ופרט ממ"ע ומל"ת כדי שיהיו שמורים מכל רע, וכן היה עושה דהע"ה כמ"ש^{פח} אלמדה פושעים דרכיך וגו' וז"ש לו הקב"ה שמור מצותי ר"ל שיהא זהיר שלא יהו המצות מתבטלות מישראל אלא יהיו נשמרות, ועי"ז תזכה לעולם שכולו חיים.

ובזה יובן המשל^{פט} אחר היה לו כרם ביהודה והוא היה דר בגליל העליון, הוא הקב"ה בשמים ממעל ויש לו כרם שהם ישראל ביהודה ר"ל בעולם הזה, ואחר היה דר ביהודה ר"ל בעוה"ז ויש לו כרם בגליל שהוא ג"ע, ואמ"ל אותו שבגליל ר"ל הקב"ה אומר לצדיק, שמור אתה את כרמי שהם ישראל שלא יפרצו בעבירות ויזהרו במ"ע ובמל"ת, ואני אשמור את כרמך שהוא רב טוב הצפון לצדיקים.

פרק ד'

אכילה

לא טוב היות האדם לבדו וגו'^צ פי' בשם ר' בחיי ז"ל דה' אצבעות

פד) ישעיה ה' ז'.

פה) שה"ש ח' י"א.

פו) תהלים י"ז ח'.

פז) עיין הלשון במדרש תהלים מז' י"ז סי' ח'.

פח) תהלים נ"א.

פט) עיי"ש במדרש תהלים הנ"ל.

צ) בראשית ב' י"ח.

כל א' מהם נברא לתועלת א' כנגד ה' חושים והגודל שהוא בהן בל' תורה נברא לשימוש חוש הטעם שבפה, ובזה פי' טעם לשם "אדם" כי תחלת חטאו של אדם הוא באכילה שבפה, ולכן אז"ל^{צא} היצה"ר מתגרה יותר ע"י אכילה ושתייה, ולכך סעודה שהנאתך משוך ירך ממנה^{צב}, ואחר אותיות אדם יש "בהן" שהוא אצבע הנברא לצורך אכילה שבפה, לרמוז שהאדם יתן דעתו תמיד לשמור עצמו באכילה אשר לה מתייחס הבהן שהוא אחר אותיות אדם שישים עיניו ולבו שם.

ובזה פי' צא "למה אירא בימי רע וכו'", פי' עון הנעשה באכילה שבפה הנרמז בעקבות שמי הוא יסובני לכל זה כי כל הרעות נסתבבו מעון אכילת עץ הדעת, ובזה פי' מ"ש השי"ת לנחש^{צד} הוא ישופך ראש וגו' פי' למעלה מאותיות נחש יש זמר, כי הזמר מכניע הנחש ולכן בתהלים אומרים לומר עריצים וזמר הקדוש רמוז בראש שם נחש, ולז"א הוא ישופך ראש, אך אתה תשופנו עקב בעקבות שמו, דסוף אותיות אדם יש בהן שהוא המתייחס לאכילה שבפה, והיצה"ר יש לו כח להתגרות באכילה עם האדם יותר מד"א מפני כי תחלת החטא היה באכילה, ולזה אמרו^{צה} אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא, ולכך נרמז בהן שהוא תשמיש אכילה שבפה אחר אותיות אדם להגיד כי אדם לעמל פה נברא.

והמפרשים כתבו, אם אדם הא' נברא לבדו ואוכל מעה"ד לא היה לו תקנה כי אז היה תוטא בלי פתוי, משא"כ עתה חטא בפתוי תוה, ולכך לא מת תיכף, ולכך השי"ת הקדים לו את הוה כדי שיהא לו התנצלות ועזר בדינו, וז"ש לא טוב היות וגו' אעשה לו עזר, זו האשה בשביל חטא שעתיד לחטא באכילה שבפה הרמוז כנגדו, שהוא בהן המתייחס לחוש הטעם של אכילה.

צא) עיין ספרי עקב פיסקא מ"ג אין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, ובברכות דף ל"ב ע"א.

צב) גיטין דף ע'.

צג) תהלים מ"ט ו'.

צד) בראשית ג' ט"ו.

צה) סנהדרין דף צ"ט ע"ב.

שער הרביעי שערי תשובה

פרק א' ווידוי וצעקה

(מוסר בדרך משל לשוב בתשובה)

על משז"ל^א הבא ליטהר מסייעין אותו וגודל מעלת סגולת הווידוי וקול הבכיה והצעקה להשי"ת שאינם חוזרים לו ריקם ומעלים אותו מטומאה לטהרה, והוא משל להולכים בספינה בנהרות ונתקרבו אצל שפת הנהר להלוך לטייל מעט ולחזור תיכף, אך היה שם יערים ברוב עצים וקוצים שאם יתרחק אדם מעט יאבד דרכו ולא יוכל לשוב לספינה ופעמים גדמה לו שמתקרב והוא מתרחק יותר וכעזה"ד כמו שיקרה לתועים ביער, והיושבים בספינה מחכים להם וכמעט נתייאשו מהם והיו הולכים לדרכם והאחרים ישארו טרף לחיות היער, ומה תקותם שיתנו בקולם קול עוז כדי שיושבי הספינה יתקרבו אצל הקול ויושיעם.

כך האדם בעוה"ז כהולכי ספינות, כמ"ש בזוהר^ב על ספינה של יונה שהיא הנשמה כספינה המטורפת בים להוליך לעולם שכולו ארוך, וסביבותינו היערים שהם הס"א והקלי' וגו', וחיות היער שהם תענוגי העולם וחמדת הנפש שהם טורפים את האדם, והם סביב הקדושה כמ"ש בזוהר סביב רשעים יתהלכון, ואם ילך האדם בתוך היער שהם הסט"א אז יטעה את דרכו שיתרחק מן הקדושה ובא והולך ובא ולא ימצא מקומו שהיא הקדושה, ולפעמים קרוב הוא לספינה וכסבור שנתרחק הרבה — רמז על בני אדם שסוברים שתשובתם קשה ורחוקה מרוב העוונות והקדושה נתרחקה מהם, אבל קרובים הם הרבה כי קרוב אליך

א) יומא דף ל"ח ע"ב.

ב) ח"ב קצ"ט ע"א.

הדבר מאור וגו'^א, ואין לך דבר שעומד בפני התשובה, ולפעמים רחוקים הם וסוברים שהם קרובים לספינה — רמו לבני אדם שהם רחוקים מאוד מהשי"ת והקדושה ע"י מעשיהם הרעים וחושבים שהם צדיקים באופן שכל כתות אלו אינם יכולים למצא את דרכם, וכל זמן שיתעכבו מלשוב בתשובה הקדושה מתרחקת מהם, ותקנתם היא שיצעקו אל ה' בוידויים ובתחנונים ובקול בכי וקולם זה עובר מתוך הקליפה אל הקדושה, ואז הקדושה תענהו ותמשיכהו אליה, וזהו הבא לטהר מסייעים אותו, נמצא הקולות והתחנונים יצילהו ויוציאהו מן הקלי', וצעקה מלב ונפש קורעת גז"ד של אדם שהיא עולה למקום החנינה והרחמים ומעורר עליו הרחמים והסליחות ע"כ.

על משו"ל הבא ליטהר מסייעין אותו וגודל מעלת סגולת הוידוי וקול הבכיה והצעקה להי"ת שאינם חוזרים לו ריקם ומעלים אותו מטומאה לטהרה, והוא משל לבני אדם שהולכים בספינה בנהרות למחוז חפצם ונתקרבו אצל שפת הנהר לטייל מעט במדבר ורוצים לחזור תיכף למקומם, והמדברות היו מלאים יערים של עצים וקוצים וחיות רעות, וצריך ההולך ביער שלא יתרחק שאם יתרחק מעט הוא תועה מהדרך, וקצתם נכנסו ביער ונתרחקו ותעו ולא יכלו לחזור למקומם פעמים מתקרבים לשפת הנהר והם חושבים שנתרחקו הרבה, ולפעמים מתרחקים והם תושבים כי הם קרובים לשפת הנהר מחמת אילני היער שמתעין דרך האדם ושהו שם זמן רב ברעב ובצמא ולא מצאו שפת הנהר והיו בעל הספינה נותנים להם לילך לדרכם ולעזבם כי עד מתי ימתינו.

אמנם מה תקות אלו התועים שירימו קולות גדולים ואז בעלי הספינה יתקרבו למקום הקולות ויוכלו להצילם כך הדבר הזה האדם בעוה"ז כהולכי ספינות כמ"ש בזהר על ספינה דיונה שרמזו ז"ל שהוא הנשמה כספינה המטרפת בים להוליך לעולם שכולו ארוך וסביבותינו היערים שהם הסטרא אחרא מלאים קוצים וחיות היער הם תענוגי העולם שהם טורפים את האדם והם סביב הקדושה כמ"ש בזהר סביב

(א) דברים ל' י"ד.

(ב) פיסקא זה והפיסקא שאחריו הוא אותו המוסר שנאמר בפסיקא שלפנ"ז, ומפני שינוי הלשונות ותועלת המוסר נישנית פעמים, ומקור משל הזה הוא בספר מגורת המאור בנר התשובה.

רשעים יתהלכון ואם ילך האדם ויתרחק בתוך היער שהם הס"א אז יתעה מדרכו שיתרחק מן הקדושה, ולפעמים ימצא עצמו קרוב והוא רחוק זה רמז לבני אדם שהם רחוקים מה' יתברך והקדושה ע"י מעשיהם הרעים וחושבים שהם צדיקים, ולפעמים קרוב הוא לספינה וכסבור שנתרחק הרבה רמז כי יש בני אדם שסוברים שתשובה קשה מרוב העונות שעשו, אבל קרובים הם כי קרוב אליך הדבר מאוד וגו'.

וכל זמן שיתעכבו התועים לשוב בתשובה ג"כ התשובה מתרחקת מהם ורוצה לעזרם, אם תעזבני יום יומים אעזבך, אבל תקנתם קלה שיצעקו אל ה' בוידיים ובתחנונים וקול בכייתם וצעקתם עולה לשמי מרום שבוקעת רקיעים ועולה הקול מתוך הקליפה אל הקדושה ואז הקדושה תענהו ותמשיכהו אליה, וזהו הבא ליטהר מסייעין אותו, נמצא קול הוידי והתחנונים מקירות הלב יצילו האדם מתוך היער שהוא הס"א.

פרק ב'

תוכחה

עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלקיך ישראל^ה, והוא כמאמר המדרש לא לרעתכם נתתי ברכה וקללה כי אם לטובתכם^ו, כלומר שמיראת הקללות תשובו ותטיבו דרככם ולא יבואו עליכם, והמשל בזה לג' ילדים רכים שונים בטבעם, הא' יירא כשמראין לו השבט ומטיב דרכו, הב' עד שיכוהו בשבט, והג' אף אחר הכאה לא ישוב, וזהו הפכתי בכם כמהפכת סדום ועמורה וגו' ולא שבתם עדי נאום ה', כלומר מתנבא על העתיד ואומר כך דרככם לזאת מתרה אני בכם חזרו בתשובה עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלקיך ישראל, ולא תהא כדמות הילד הג' קשה העורף.

פי' שמור מצותי וחיה^ז על חיי העו"ז במה שידוע במ"ש הקדמונים שמי שהוא טוב לשמים וטוב לבריות ר"ל שמוכיח את הרבים אינו נתפס

(ה) עמוס ד' י"ב.

(ו) דברים רבה פ"ד ס"ו א'.

(ז) משלי ד' ד'.

בעון הדור כמ"ש^ח ואתה כי הזהרת רשע וגו' ואתה את נפשך הצלת, והנה דוד היה חרד שלא יהא נתפס בעון הדור וע"ז התפלל^ט שומרני כאישון בת עין בצל כנפיך וגו' מפני רשעים זו שדוני, וע"ז אמ"ל הקב"ה שמור מצותי וחיה^י ר"ל תזהיר לשמור דרך ה' ועי"ז אין אתה נתפס בעונם ואררבה תזכה ותחיה, ואנחנו שאין לנו נביא שיוכיחנו ולא רועה שינהיג אותנו ולא מורה שידריכנו בדרך זו נלך, עלינו לחפש אחר תרופה למעלותינו.

כמו מי שדר במקום אשר אין שם רופא ואירע בו איזה חולי הלא יתאמץ לבקש תרופה כפי אשר יורנו שכלו, ולפני מיודעיו הוא מתחנן שיבקשו לו מזור להחיות את נפשו פן יסתכן, והם מיודעיו יחתרו למצוא לו תרופה עד ירפא ויתנו שבה להי"ת המחזיר נשמות לפגרים מתים, והחולה שראה אהבת מרעיו עמו שבקשו לו מזור ותרופה, כל ימיו הוא נותן להם חנות ומחזיק להם טובות, והדברים ק"ו אם על חיי הגוף צל עובר כמה מצטערים וכמה משתדלים לבקש תרופות על חיי הגוף חיי שעה, ומה לעשות על חולי הנפש שהוא רע ומר ובפרט עתה בעוה"ר שאין לנו רופא כמה צריך שיתעורר האדם בינו לבין עצמו לשוב בתשובה שלימה שזהו התרופה האמיתית לחולי הנפש כמ"ש^א ושב ורפא לו.

ואם לא יתעורר האדם מעצמו לשוב, החיוב מוטל על רעיו ומיודעיו לעוררו לרפאו כמו שמרפאים תחלואי גופו, ויאמרו אליו הלא צוה ה' מכלל מצות התורה מצוה גדולה והיא^ב ואהבת לרעך כמוך, ועיקר אהבה זו היא אהבת הנפש להצילו מרדת שחת, מעתה שאנו אודהים אותך אהבת הגוף מכ"ש שצריך לאהוב אותך אהבת הנפש ע"כ שמע דברינו מהר המלט על נפשך מהרוּדף אחריו הוא שטן הוא יצה"ר הכורה לך שחת עמוקה, וע"כ באהבתנו אותך יצאנו לקראתך לקיים מצות אלקינו ואהבת לרעך כמוך זו אהבת הנשמה להצילך מדרך רע

(ח) יחזקאל ג' י"ט.

(ט) תהלים י"ז ח'.

(י) עיין כ"ז במדרש תהלים מזמור י"ז סי' ח'.

(יא) ישעיהו י' י'.

(יב) ויקרא י"ט י"ח.

רשעים יתהלכון ואם ילך האדם ויתרחק בתוך היער שהם הס"א או יתעה מדרכו שיתרחק מן הקדושה, ולפעמים ימצא עצמו קרוב והוא רחוק זה רמו לבני אדם שהם רחוקים מה' יתברך והקדושה ע"י מעשיהם הרעים וחושבים שהם צדיקים, ולפעמים קרוב הוא לספינה וכסבור שנתרחק הרבה רמו כי יש בני אדם שסוברים שתשובה קשה מרוב העונות שעשו, אבל קרובים הם כי קרוב אליך הדבר מאוד וגו'.

וכל זמן שיתעכבו התועים לשוב בתשובה ג"כ התשובה מתרחקת מהם ורוצה לעזרם, אם תעזבני יום יומים אעזבך, אבל תקנתם קלה שיצעקו אל ה' בוידיים ובתחנונים וקול בכייתם וצעקתם עולה לשמי מרום שבוקעת רקיעים ועולה הקול מתוך הקליפה אל הקדושה ואז הקדושה תענהו ותמשיכהו אליה, וזהו הבא ליטהר מסייעין אותו, נמצא קול הוידוי והתחנונים מקירות הלב יצילו האדם מתוך היער שהוא הס"א.

פרק ב'

תוכחה

עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלקיך ישראל^ה, והוא כמאמר המדרש לא לרעתכם נתתי ברכה וקללה כי אם לטובתכם^ו, כלומר שמיראת הקללות תשובו ותטיבו דרככם ולא יבואו עליכם, והמשל בזה לג' ילדים רכים שונים בטבעם, הא' יירא כשמראין לו השבט ומטיב דרכו, הב' עד שיכוהו בשבט, והג' אף אחר הכאה לא ישוב, וזהו הפכתי בכם כמהפכת סדום ועמורה וגו' ולא שבתם עדי נאום ה', כלומר מתנבא על העתיד ואומר כך דרככם לזאת מתרה אני בכם חזרו בתשובה עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלקיך ישראל, ולא תהא כרמות הילד הג' קשה העורף.

פי' שמור מצותי וחייה^ז על חיי העו"ז במה שידוע במ"ש הקדמונים שמי שהוא טוב לשמים וטוב לבריות ר"ל שמוכיח את הרבים אינו נתפס

ה) עמוס ד' י"ב.

ו) דברים רבה פ"ד ס"ו א'.

ז) משלי ד' ד'.

בעון הדור כמ"ש^ח ואתה כי הזהרת רשע וגו' ואתה את נפשך הצלת, והנה דוד היה חרד שלא יהא נתפס בעון הדור וע"ז התפלל^ט שומרני כאישון בת עין בצל כנפיק וגו' מפני רשעים זו שדוני, וע"ז אמ"ל הקב"ה שמור מצותי ותיה^י ר"ל תזהיר לשמור דרך ה' ועי"ז אין אתה נתפס בעונם ואדרבה תזכה ותחיה, ואנחנו שאין לנו נביא שיוכיחנו ולא רועה שינהיג אותנו ולא מורה שידריכנו בדרך זו נלך, עלינו להפש אחר תרופה למעלותינו.

כמו מי שדר במקום אשר אין שם רופא ואירע בו איזה חולי הלא יתאמץ לבקש תרופה כפי אשר יורנו שכלו, ולפני מיודעיו הוא מתחנן שיבקשו לו מזור להחיות את נפשו פן יסתכן, והם מיודעיו יחתרו למצוא לו תרופה עד ירפא ויתנו שבח להי"ת המחזיר נשמות לפגרים מתים, והחולה שראה אהבת מרעיו עמו שבקשו לו מזור ותרופה, כל ימיו הוא נותן להם חנות ומחזיק להם טובות, והדברים ק"ו אם על חיי הגוף צל עובר כמה מצטערים וכמה משתדלים לבקש תרופות על חיי הגוף חיי שעה, ומה לעשות על חולי הנפש שהוא רע ומר ובפרט עתה בעזה"ר שאין לנו רופא כמה צריך שיתעורר האדם בינו לבין עצמו לשוב בתשובה שלימה שזהו התרופה האמיתית לחולי הנפש כמ"ש^י ושב ורפא לו.

ואם לא יתעורר האדם מעצמו לשוב, החיוב מוטל על רעיו ומיודעיו לעוררו לרפאו כמו שמרפאים תחלואי גופו, ויאמרו אליו הלא צוה ה' מכלל מצות התורה מצוה גדולה והיא^{יב} ואהבת לרעך כמוך, ועיקר אהבה זו היא אהבת הנפש להצילו מרדת שחת, מעתה שאנו אוהבים אותך אהבת הגוף מכ"ש שצריך לאהוב אותך אהבת הנפש ע"כ שמע דברינו מהר המלט על נפשך מהרוודף אחריו הוא שטן הוא יצה"ר הכורה לך שחת עמוקה, וע"כ באהבתנו אותך יצאנו לקראתך לקיים מצות אלקינו ואהבת לרעך כמוך זו אהבת הנשמה להצילך מדרך רע

(ח) יחזקאל ג' י"ט.

(ט) תהלים י"ז ח'.

(י) עיין כ"ז במדרש תהלים מזמור י"ז סי' ח'.

(יא) ישעיהו ו' י"ג.

(יב) ויקרא י"ט י"ח.

ולא תלכד במכמורות היצר, הינצל כצבי מיד, ואם ידעת ויש בנו מהחטאים הודיענו גם אתה כי כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו כדי שבשוב כולנו בתשובה לפני ה' וירחמנו ואף אלקינו כי ירבה לסלות.

עבירות שאדם דש בעקביו והם מהחמורות ופוגמים הרבה למעלה: דברים בטלים, הסתכלות בנשים, דבור עמהם שלא לצורך, תפלה בלא כוונה, שיחה בטלה בביהכ"נ, שחוק וקלות ראש, שיחה בבית הכסא, צדקה שלא כראוי, אמוץ הלב וקפיצת היד, ודבור דברים קשים לעניים, שבועות חנם, קללת חבירו או עצמו בשם, הזכרת שם שמים לבטלה או במקום שאינו טהור או בידים שאינן נקיות, הרהור בד"ת במקומות המטונפין, בטול ת"ת כנגד בולם, קנאה, שנאה, לה"ר, גאווה, כעס, ושאר מדות רעות, נטילת ידים שלא כדיון, מעניני נזיקין אדם לחבירו, אינו מקיים שבת כראוי, מפנה לבו לבטלה, מהרהר הרהורים רעים, אינו חושב במצות התדיריות, אינו לומד תורה בשמחה ובשקידות עצומה ובקול (מה הענין מוסיף בו כח) פוסק באמצע לימודו, מברך בידים מזוהמות, אוכל וצריך לנקביו.

פרק ג'

תשובה

ובמדרש^א, אמחה את האדם אשר בראתי וגו' ונח מצא חן, אף נח היה בכלל הגזרה אלא שמצא חן, והנה גם נאמר^ב ועברתי בארץ מצרים והכתי כל בכור, משמע שגם על בכורי ישראל נגזרה הגזרה, ממלת "כל", גם אות הדם הוא סימן מיתה של נגף, כמ"ש^ט והתוית תיו על מצחות האנשים, שאחז"ל^{טז} תי"ו של דם על מצחות הרשעים, אבל כאן לא היה הסימן להמשחית לנגוף בעם ח"ו בפועל, רק היה הסימן להאדם היושבים בפנים לראות שהדין מתוח עליו וישוב בתשובה ומבוטל עי"ז הגזרה הרעה.

(ג) בראשית רבה פ' כ"ט סי' א'.

(ד) שמות י"ב י"ב.

(ט) יחזקאל ט' ד'.

(טז) שבת דף נ"ה ע"א.

וזהו והיה הדם לכם לאות על הבתים^{יז}, כלומר האות יהיה לכם לא להמשחית, ועי"כ ופסתתי עליכם, ולא יהיה בכם נגף למשחית בפועל רק להיטיב אתכם בתשובה, וזה מה שכתב המדרש הווי יודעים שבדיני נפשות אני עוסק ואני מודיע אתכם איך אני חס עליכם שהעברה שאני עובר קשה הוא שמתוחה על הכל שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה שמורה על הכלל, וזהו שסיים המדרש וכן ישראל אומרים ויהי ה' משגב לדרך משגב לעתות בצרה, כלומר ע"י הצרה שמפחד בה את ב"א הוא משגב לנו ומצילנו מידם.

והיה^{יח} הדם לכם לאות וגו' ולא יהיה בכם נגף למשחית, לכאורה מלת לכם ומלת למשחית אך למותר הם, כי היה די לומר והיה הדם לאות ולא יהיה בכם נגף וממילא לא ישחית.

עוד מאמר המדרש, אמר הקב"ה היו יודעין שבדיני נפשות אני עוסק ומודיע אני לכם איך אני חס עליכם כי ההעברה אשר אני עובר קשה היא שנאמר ועברתי בארץ מצרים וגו', וכן ישראל אומרים ויהי ה' משגב לדרך משגב לעתות בצרה, ע"כ.

כדי להבינו נקדים מאמר הילקוט, אמר אברהם לפני המקום נסתכלתי באצטגנינות שלי וראיתי שאיני מוליד אמ"ל הקב"ה מאותו כוכב שאתה רואה שאינך מוליד אני מראה לך שאתה מוליד, ע"כ. המאמר הזה מלמדנו כי אצל האומה הישראלית יבוטל הדיון והגזרה בכל ע"י הידועה, ר"ל ע"י שנודע לאדם כי כלתה אליו הרעה וכי נחרץ עליו משפט חרוץ הנה ע"י ידיעתו זאת יתחזק בתשובה שלימה לפני המקום ויבטל מעליו הגזרה, נמצא כי הרעה הנגזרת עליו לא די שלא הרעה לו כ"א למדתו לשוב בתשובה ועי"ז ניצול.

וזהו משמים השמעת דין ארץ יראה, ועל ידי זה שקטה כי ע"י היראה ישוב והרעה לא תבא, וזהו מי גבר יחיה ולא יראה מות וגו' והוא ע"פ מאז"ל נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה, כי זכרון המיתה נותן יראה בלב האדם ועי"ז יחזור בתשובה, אבל בלא זכרון המיתה

(יז) שם דף י"ב.

(יח) מכאן ואילך מס' קול עידים.

קרוב הוא שלא ימלט נפשו מיד שאול, וזהו מי גבר יחיה ולא יראה מות ר"ל ראיה שכלית להתבונן בו וימלט נפשו, זה רחוק מאוד, וזהו כי לא אחפוץ במות המת, כלו' לא אחפוץ עם היתה להסירו מן העולם באמת כי אם בשובו מדרכיו וחיה, כלומר להפחידו שישוב מדרכיו ע"י המיתה וזהו הפכתי בכם כמהפכת סדום ועמורה וגו' ולא שבתם עדי נאום ה', לכן כה אעשה לך ישראל עד שלעתיד יעלו מושיעים בהר ציון ונסו יגון ואנחה והפכתי אבלם לששון וניחמתים ושמחתים מיגונם, ואז יראו כל מהאבל נעשה ששון, ומהיגון נעשה ששון ושמחה, אז נראה עין בעין צדקת ה', כי כל הרעות שעברו עלינו בימי הגלות היה הכל לטובתינו וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, וזהו המטמון הג' אשר יתגלה לצדיקים ועמך כלם צדיקים, וכאז"ל לא כהעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר וגו' ועל בשורות וגו', לעולם הבא כולו הטוב והמטיב, כלומר אז נבין כי הכל לטובה, יהי רצון שנוכה לזה במהרה בימינו, ויקויים בנו כאשר שמענו כן ראינו אכ"ר ר"ט.

משל ונמשל ט"ו: חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך^ט, שנות האדם מחולקים לג' חלוקות, עליה, עמידה, וימי הירידה, ואם נתרשל בעסק התורה בימי העליה אפשר שיבטח להשלים בימי העמידה, ואם גם בימי העמידה יתרשל אפשר שיבטח על ימי הירידה אך אם יתרשל בימי הירידה אימתי ישלים ומה נשאר אחריהם זמן לסמוך עליו, ולכן כל אדם שהוא בימי הירידה צריך להרבות עתים בעסק התורה כדי להשלים על העבר ג"כ.

וז"ש חשבתי דרכי הם ב' זמנים של עליה ושל עמידה, עשיתי חשבון מה היה לי עסק התורה וראיתי שאני חייב בעבורם הרבה עתות שלא עסקתי בהם בתורה, ולכן בזמן הירידה אשיבה דרכי אל עדותיך, היא עסק התורה, וכנה את הזמן בשם דרך, שכל חיי האדם בעולם הזה נדמין למהלך בדרך, ובזה יובן הטעם זמן התשובה שבכל שנה ושנה נחלק לשלושה חלוקות, חודש אלול, ראש השנה, ויום הכפורים, והוא כי צורך התשובה בכל יום, אך יש שקוע בהבליו, וסומך על חודש אלול, ויש גם בחודש אלול נרדם וסומך לעשות תשובה בראש השנה וימים

(ט) ע"כ מס' קול עידים.

(כ) תהלים קי"ט.

שבנתיים, ויש שדוחה התשובה עד יום הכפורים ואחר זמן זה אי אפשר לדחות כי תגמר התתימה בשעת נעילה.

משל, כעס האריה על החיות והיו בצער, והבטיח השועל כי הוא יפייסנו כי יודע שלש מאות משלי שועלים ואשמחנו בהם וימחול לכם, בדרך אמר להם שכח מאה מהם, עוד מעט אמר ששכח עוד מאה, ועוד מעט אמר ששכח הכל, והיו על פתח בית הארי, ומה יעשו אלא העצה שיתאזרו הם עצמם לבקש על נפשם.

הנמשל, האדם מקלקל דרכיו כל השנה ודוחה תשובתו לחודש אלול, ואח"כ לר"ה, ואח"כ ליוה"כ ואז אין עוד זמן יותר לפיכך צריך מקירות לב יצעק ויתחרט על עונותיו ויכתב בספר החיים והשלום, וז"ש חשבתי דרכי הם זמני התשובה המכונות בשם דרך כמ"ש^(כא) יורה חטאים בדרך זהם ג' זמנים הנז"ל, ואשיבה רגלי אל עדותיך היא תשובה מאהבה, שעדותיך הוא לשון עדות.

לזאת האדם בחיים חייתו יהא תמיד עומד על המשמר, סור מרע, ועשה טוב, וכמ"ש החי"כ^{כב} בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו' רמז על טהרת הנפש ועשיית המצות, ויחשוב בנפשו כשהוא מרגיש במדותיו שהן נוטות להמרות הבורא, להפר בריתו, יעביר על לבו שכל העולם ומלואו כולו עומד בדבר ה', ושומרים ברית ה', האם ראה ממנו דבר יוצא מקשר עבודת הי"ת, או שממרה דברו ומפר בריתו, ואלו היינו מעלים בדעתנו שדבר מהם עבר ברית הבורא ונשתנה טבעו, או שהארץ סרה מן האמצע, ויצאו מי הים ועברו גבולם וכסו פני הארץ, ההיה אדם נשאר ע"פ האדמה ויותר נפלא מזה באיברי האדם, אלו היו עוברים ברית הבורא וינוחו אבריו הטבועים על התנועה, או ינועו הנחים מהם, או אם לא היו מגיעים אליו החושים, מה שנצטוו להגיע אליו, היה חבורו נפסד, והרכבתו נתקת, ובטלה הנהגתו, והיאך לא יתבייש האדם לעבור ברית אלקיו בעבודתו וסבל כל עניינו והם אבריו.

והדמיון הקרוב בזה, למלך שצוה כת א' ועבדיו, להעביר א' משריו נהר גדול בתכלית השמירה אל מקום ידוע וזמן קצוב ואח"כ צוה

(כא) שם כ"ה ח'.

(כב) קהלת ח' ט'.

קרוב הוא שלא ימלט נפשו מיד שאול, וזהו מי גבר יחיה ולא יראה מות ר"ל ראייה שכלית להתבונן בו וימלט נפשו, זה רחוק מאוד, וזהו כי לא אחפוץ במות המת, כלו' לא אחפוץ עם היתה להסירו מן העולם באמת כי אם בשובו מדרכיו וחיה, כלומר להפחידו שישוב מדרכיו ע"י המיתה וזהו הפכתי בכם כמהפכת סדום ועמורה וגו' ולא שבתם עדי נאום ה', לכן כה אעשה לך ישראל עד שלעתידי יעלו מושיעים בהר ציון ונסו יגון ואנחה והפכתי אבלם לששון וניחמתים ושמחתים מיגונם, ואז יראו כל מהאבל נעשה ששון, ומהיגון נעשה ששון ושמחה, אז נראה עין בעין צדקת ה', כי כל הרעות שעברו עלינו בימי הגלות היה הכל לטובתינו וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, וזהו המטמון הג' אשר יתגלה לצדיקים ועמך כלם צדיקים, וכאז"ל לא כהעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר וגו' ועל בשורות וגו', לעולם הבא כולו הטוב והמטיב, כלומר אז נבין כי הכל לטובה, יהי רצון שנוזכה לזה במהרה בימינו, ויקויים בנו כאשר שמענו כן ראינו אכ"ר ר"ט.

משל ונמשל ט"ו: חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך^פ, שנות האדם מחולקים לג' חלוקות, עליה, עמידה, וימי הירידה, ואם נתרשל בעסק התורה בימי העליה אפשר שיבטח להשלים בימי העמידה, ואם גם בימי העמידה יתרשל אפשר שיבטח על ימי הירידה אך אם יתרשל בימי הירידה אימתי ישלים ומה נשאר אחריהם זמן לסמוך עליו, ולכן כל אדם שהוא בימי הירידה צריך להרבות עתים בעסק התורה כדי להשלים על העבר ג"כ.

וז"ש חשבתי דרכי הם ב' זמנים של עליה ושל עמידה, עשיתי חשבון מה היה לי עסק התורה וראיתי שאני חייב בעבורם הרבה עתות שלא עסקתי בהם בתורה, ולכן בזמן הירידה אשיבה דרכי אל עדותיך, היא עסק התורה, וכנה את הזמן בשם דרך, שכל חיי האדם בעולם הזה נדמין למהלך בדרך, ובוה יובן הטעם זמן התשובה שבכל שנה ושנה נחלק לשלושה חלוקות, חודש אלול, ראש השנה, ויום הכפורים, והוא כי צורך התשובה בכל יום, אך יש שקוע בהבליו, וסומך על חודש אלול, ויש גם בחודש אלול נרדם וסומך לעשות תשובה בראש השנה וימים

(ט) ע"כ מסי' קול עידים.

(ב) תהלים קי"ט.

שבנתיים, ויש שדוחה התשובה עד יום הכפורים ואחר זמן זה אי אפשר לדחות כי תגמר החתימה בשעת נעילה.

משל, כעס האריה על החיות והיו בצער, והבטיח השועל כי הוא יפייסנו כי יודע שלש מאות משלי שועלים ואשמחנו בהם וימחול לכם, בדרך אמר להם שכח מאה מהם, עוד מעט אמר ששכח עוד מאה, ועוד מעט אמר ששכח הכל, והיו על פתח בית הארי, ומה יעשו אלא העצה שיתאזרו הם עצמם לבקש על נפשם.

הנמשל, האדם מקלקל דרכיו כל השנה ודוחה תשובתו לחודש אלול, ואת"כ לר"ה, ואת"כ ליוה"כ ואז אין עוד זמן יותר לפיכך צריך מקירות לב יצעק ויתחרט על עונותיו ויכתב בספר החיים והשלום, וז"ש חשבתי דרכי הם זמני התשובה המכונות בשם דרך כמ"ש^(כא) יורה חטאים בדרך והם ג' זמנים הנז"ל, ואשיבה רגלי אל עדותיך היא תשובה מאהבה, שעדותיך הוא לשון עדות.

לזאת האדם בחיים חייתו יהא תמיד עומד על המשמר, סור מרע, ועשה טוב, וכמ"ש החי"כ^(כב) בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו' רמוז על טהרת הנפש ועשיית המצות, ויחשוב בנפשו כשהוא מרגיש במדותיו שהן נוטות להמרות הבורא, להפר בריתו, יעביר על לבו שכל העולם ומלואו כולו עומד בדבר ה', ושומרים ברית ה', האם ראה ממנו דבר יוצא מקשר עבודת הז"ת, או שממרה דברו ומפר בריתו, ואלו היינו מעלים בדעתנו שדבר מהם עבר ברית הבורא ונשתנה טבעו, או שהארץ סרה מן האמצע, ויצאו מי הים ועברו גבולם וכסו פני הארץ, ההיה אדם נשאר ע"פ האדמה ויותר נפלא מזה באיברי האדם, אלו היו עוברים ברית הבורא וינוחו אבריו הטבועים על התנועה, או ינועו הנחים מהם, או אם לא היו מגיעים אליו החושים, מה שנצטוו להגיע אליו, היה חבורו נפסד, והרכבתו נתקת, ובטלה הנהגתו, והיאך לא יתבייש האדם לעבור ברית אלקיו בעבודתו וסבל כל עניינו והם אבריו.

והדמיון הקרוב בזה, למלך שצוה כת א' ועבדיו, להעביר א' משריו נהר גדול בתכלית השמירה אל מקום ידוע וזמן קצוב ואת"כ צוה

(כא) שם כ"ה ח'.

(כב) קהלת ח' ט'.

המלך לשר לעשות להם בענין ההוא ובזמן ההוא דברים ידועים, וקיימו העבדים בשר, מצות המלך והתעלס השר, ממה שצוהו בו המלך להם, ואמ"ל א' מהעבדים, אתה השר המתעלס ממצות המלך, הלא תירא שיעשה א' ממנו בך כמעשיך ויעבור מצות המלך בשמירתך כמו שעברת בנו, ותפול בנהר הגדול הזה, ותמות מיתה רעה חזור מטעותך בתשובה ובקשת המחילה כי המלך צוה אותנו שנתעלס משמירתך, אם תתעלס ממצותו עלינו, והקיץ מהתעלמותו, וחזר מטעותו, ואתה אחי חשוב אם עבר א' מאיברך על מצות הבורא בך בהשתמשך בו, הלא אתה יודע, כי הי"ת התנה בתורתו הנאמנה, שיהא ברשותך ובחפצך כל מה שבעולם אם תעבדהו, ושיעבור רצונך כשתעבור על דברו כמו שמבואר (בפ') אם בחוקתי וזולתה.

יתפלל האדם שלא יאסף בלא תשובה כדג' במד' תלים^{כג}: אל תאסוף עם חטאים נפשי היה דוד מתפלל לפני הקב"ה שלא יאסוף אותו כשהוא חוטא אלא יניחנו לעשות תשובה קודם, ר' יוחנן אומר מצינו בב' מקומות שבקשו הצדיקים לפני הקב"ה שלא יאספו עם חטאיהם, דניאל אמר ורחמין למבעא מן קדם אלקי שמיא על רזא דנא די לא יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל, ודוד אמר אל תאסוף נפשי עם חטאים נפשי, שלא ימות בבהלה שלא יספיק לעשות תשובה, ר' חלפתא בשם ר' איבו אומר, ויהי בעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימות והלא אין מגפה אלא לג' כדתניא יום א' מיתה של זעף, לב' מיתה של בהלה, לג' מיתה של מגפה, לד' מיתה בכרת, לה' מיתה הדופה, לו' מיתה האמורה בתורה, לז' מיתה של חבה, יותר מכאן מיתה של יסורין, והקב"ה תלה לנבל שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא תתערב אבלו באבלו של נבל ואח"כ נשתזה ג' ימים ומת במגפה (שהיה חול ומת ולא שב) ר' ברכיה בשם ר' שמואל אומר כעשרת ימים אין כתיב כאן, אלא בעשרת ימים הידועין שבין ר"ה ליה"כ שמא יעשה תשובה ויכזותיה, ויהי לשבעת הימים ומי המבול וגו' א"ר אושעיה מלמד שתלה להם הקב"ה ימי אבלו של משותלח הצדיק על שם שנא' אל תאסוף עם חטאים נפשי, ע"כ.

רז"ל אמרו^{כד} ציון דורש לה מכלל דבעי דרישה (פירש הרב) ערבי נחל הקשו הפוסקים אהא דאמרינן^{כה} שואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפ' ל' יום מאי טעמא לא אמרו ג"כ לדרוש בהלכות תשובה בימי תשובה, ותי' דבשלמא הלכות הפסח זמניה פעם א' בשנה משא"כ תשובה כל יומיה זמניה.

אפשר לומר מסורה^{כז} דבר אל בני ישראל וישובו, דבר אל בני"איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם והתודו, דבר אל בני"א וקח מאתם, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה, וצ"ל קשה המסורה הלז, אכן עפי"ה אתי שפיר, והוא דהאדם יכול לפטור עצמו בטענת אונס הייתי ע"י יצה"ר, אכן כיון דהי' לו ללמוד בתורה הוי ליה פושע, ובר מן דין היכא דאמר דאינו יכול לפטור עצמו בטענת אונס הייתי והוא דהך אמת בתחילה אונס הוא ע"י יצה"ר, אכן כיון שאח"כ הוא עושה העבירה ברצון ובפרט כששונה בעבירה שאז"ל^{כח} כיון שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר א"כ הוי ליה תחילתה באונס וסופה ברצון דרצון מקרי וחייב^{כט}, וראי' לזה מה שמצינו בענין פרה אדומה, שאז"ל^{לכ} תבא האם ותקנח צואת בנה שהיא באונס סופו ברצון אונס מקרי הרי קבלת התורה היתה באונס שכפה עליהם את ההר אף שאח"כ קבלוה ברצון ואמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע הרי אונס מקרי והם פטורים ממעשה העגל ולמה לי פרה אדומה לכפר, א"ו דרצון מקרי, א"כ אף האדם אף שתחילתו אונס ע"י יצה"ר כיוון שסופו ברצון רצון מקרי וחייב ואינו יכול לפטור עצמו בטענת אונס כלל.

עוד קשה מ"ש בפסיקתא^{כט} שאלו לחכמה הוטא מה ענשו וכו' עד שאמר הקב"ה יעשה תשובה ויתכפר לו שנאמר טוב וישר ה' וכו', המסורה הנז' שאמר ליה הקב"ה למשה דבר אל בני"א ויקחו לי ר"ל שיקחו סברתי ואל... לדברי החכמה והנבואה שאמרו חטאים תרדוף רעה

כד) במס' ר"ה דף ל' ע"א.

כה) פסחים דף ר' ע"א.

כז) כל הדרוש נקלה בחסר כפי שעיני הקורא יחזה.

כח) מ"ק דף כ"ז ע"א.

כט) בבא קמא דף כ"א.

לכ) רש"י בפ' חקת סוף פרשה י"ט.

לכ) עיין ירושלמי מס' מכות פ"ב ה"ו.

או הנפש התוטאת היא תמות אלא יקחו סברתי ומה היא סברתי לז"א
דבר אל (בנ"י).

ועפ"י זה יובן ג"כ מ"ש דהע"ה^ל הרב כבסני מעוני ומחטאתי
טהרני כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד לך לבדך חטאתי, הכונה
בזה שאומר דהע"ה אני מבקש שהקב"ה יעזורני לשוב בתשובה שלימה
כדי שעיי"ז הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני שע"י התשובה מאהבה
יתהפכו הזדונות לזכיות, מ"ש כבסני מעוני וגם מחטאתי טהרני היינו ע"י
שלוקח כל מה שטרפה הסט"א מהתורה והמצות שעשיתי וגם ניה"ק
אחרים יהיו לי וכ"ת שאני יכול לפטור א"ע מדין שומרי הקדשות שהם
פטורים וא"כ מאי כולי האי לז"א דהא... כי פשעי אני אדע וכו' והיכא
דיש פשיעה לדעת הרמב"ם אם פשע חייב וכ"ת הרי סברת הרא"ש דס"ל
דאף בפשיעה פטור לז"א לך לבדך חטאתי וכיון שאני חטאתי לך א"כ
אף לשיטת הרא"ש בדין שמים חייב לכן אני מבקש ומתחנן שיזכני האל
לשוב בתשובה שלימה ודו"ק.

בית ישראל^{לא} נאם ה' שובו והשיבו מכל פשעכם ולא יהי לכם
למכשול עוד ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו בית ישראל
כי לא אחפוץ במות המת וכו', וקשה מהו אומרו תשובו והשיבו הול"ל
שובו מכל פשעכם, גם למה אמר שישוּבו מן הפשעים דוקא ולא שישוּבו
מן הכל חטא ועון פשע, אכן אפ"ל, שובו ר"ל שתחזירו כל מה שטרפה
מכם הסט"א, וכ"ת דעפ"י הדין אנחנו פטורים מדין שומרי הקדשות שהם
פטורים ל... מכל פשעכם וא"כ הרי לסברת הרמב"ם בפשיעה חייבים
לכך אני מזהיר אתכם שובו כדי שע"י תשיבו הכל ולא יהיה לכם
למכשול עוד, וגם רמז תשובו מאהבה לא מיראה וז"א ולא יהיה למכשול
עוד ר"ל לא תשובו מיראה שעיי"ז הי' לכם למכשול, העון ר"ל שהזדונות
יהיו כשגגות שאז הרי... לבד אלא שובו מאהבה שיהי' הזדונות זכיות
דלא אטרחיה לב"ד וכאמור ודו"ק.

וכדי להבין ג"כ מ"ש אח"ז ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה דמהו
כוונתו בזה, אכן יובן בהקדם מ"ש הרב דרכי איש ז"ל מי... הלוך

ל) תהלים נ"א.
לא) יחזקאל י"ח ל' ול"א.

וקראת... אך דעי עונך כי בה"א פשעת יתפזרי את דרכיך לזרים וגו' ^{לב} והוא בהקדם מ"ש ^{לד} אמר שמואל צנור המקלת מים לחצר חברו ובא בעל הגג לסיתמו בעל החצר מעכב עליו דארז"ל כי היכי דאתקנית לך חצר דידי למשדי ביה מיא, לדידי נמי קני לי מיא דאגרך ע"כ, ופי' רשב"ם ז"ל לדידי קני לי להשקית בהמותי שעל מנת כן נתרציתי לך ודמי למקח וממכר שאני שעבדתי לך הצירי בשביל מימך, ואם אתה חוזר בך אני לא אחזיר בי ע"כ, וה"נ האיש הישראלי ע"י מעשיו ומ"ט עושה צינור השפע להשפיעו משמי שמים למטה לארץ ואם ח"ו הוא עושה שלא לש"ש או בעודו רשע כל מצותיו וצינור השפע שמחמת מצותיו הולכים לבורות נשברים הסט"א, וא"כ בדינא ודיינא אין בידו לסותמו ממעינו כי היכי דאת קנית לך חצר דידי למשדי ביה מיא לדידי נמי קניתי אם המים להשקות בהמותי לחיות בו הסט"א כי אין לה חיות אלא מן הקדושה, אמנם כתב הר"ן ז"ל משם הרא"ה ^{לד} שאם בא בעל הגג לסתור את גגו ולעשותו מתי צלי מצי מעכב עליו דלא קני ליה אלא כ"ז שהגג קיים וה"נ ע"י התשובה נעשה ברי' חדשה וכל השפע חוזר במקום הקודש דלהכי חשובי, ר"ל שישב כל מצותיו וכל השפע לקדושה.

ועפ"ז פירשו מדרש ילקוט ^{לד} וז"ל: הקב"ה אמר לישראל, התשובה שלכם היא שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, וישראל אמרו התשובה שלך היא, שנאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, ע"כ, וצריך לדקדק במאי פליגי הקב"ה וכנסת ישראל, גם מהו כונת אומרם חדש ימינו כקדם, אכן על פי האמור אתי שפיר, דהקב"ה סבירא לי כסברת המצאתי כתוב, דהמשכיר בית לחבירו שהיה אהובו ונעשה שונאו יכול להוציאו, ולכן כיון שחטאו ישראל ונעשו שונאים לכך הגלה אותם מעל אדמתם, לזה אמר להם שובו אלי ותחזרו להיות אהובים לי ואז ואשובה אליכם, אבל ישראל ס"ל כסברת הריטב"א ז"ל דאינו יכול להוציאו, לכן אומרים השיבנו ה' אליך, שאתה גרשתנו מארצינו ואתה צריך להחזירנו,

לב) ירמיהו ג' י"ג.

לג) ב"ב פ' חוקת הבתים.

לד) הובא ברמ"א חו"מ סי' קנ"ג.

לה) ילקוט שמעוני ח"ב רמז תקס"ט.

ובפרט רבעת שבחרת בנו לא היינו אהובים, דבמצרים היו^{לז} גוי מקרב גוי, ובמתן תורה^{לב} ויפתוהו בפיהם וגו', וא"כ מאי שנא עכשיו מתחילה, ולזה אמרו חדש ימינו כקדם, וכמו שאמר יעקב אבינו ע"ה^{לח} קטונתי מכל החסדים וכו', וכמדובר, ודו"ק.

ובזה יבואר כונת הפסוק^{לט} ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו', תתן אמת ליעקב, הכוונה, צריך שהקב"ה ישוב ירחמנו ואף שנעשינו שונאים על ידי העונות, עכ"ז יכבוש עונותינו מטעם כיון שבתחילה כשבחר בנו לא היינו כל כך אהובים, וכי תימא מאן לימא לן דדינא הכי הוא, לזה קאמר תתן אמת ליעקב, שיעקב אבינו ע"ה מדתו אמת והוא אמת, וסברתו אמת, שאמר קטונתי וגו' ופסקיה לדינא הכי, וגם עמנו צריך שכן תעשה, שאנו בני יעקב, ודו"ק.

וצוה הכהן^מ ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז ושני תולעת ואזוב, רמז ליזהר לעשות המצוה בשלימות ג', מחשבה, דיבור, ומעשה, שאם נזהר לעשותה כתיקונה ולא נזהר ממחשבה רעה או לדבר בה דברים אסורים זה פוגם את המעשה ההוא, והנה המעשה ניכר לכל אבל המחשבה והדיבור הם קטנים הכמות ואינם ניכרים בעין ולז"א וצוה הכהן הוא הת"ח המוכיח ומלמד דרכי התשובה ולקח למטהר זה הבעל תשובה ב' צפרים חיות טהורות, רמז למחשבה ודיבור שיהא חיות כי כל דבר שיש בו קדושה נקרא חי כי הקדושה מסטרא דחיי, וצריך נמי שיהיו טהורות שאין בהם נדנוד חטא ובשביל שהם קטני הכמות ואינם ניכרים בחוש רמז שתייהם יחד, אבל המעשה שהוא גלוי רמז בעץ ארז שהיא גבוה וניכר לכל יותר משאר אילנות.

וזהו ולקח וגו' ב' צפרים וגו' רמז למחשבה ודיבור, ועץ ארז רמז למעשה, שצריך שג' אלה לא יתפרדו, ולא תאמר כי אין לחוש על המחשבה ודיבור, שהמעשה טוב ואיך ב' אלו יפגמו המצוה, לז"א ושני תולעת כלומר הבט בשינוי התולעת, ר"ל דין התולעים (יו"ד פ"ד) שאם

לו) דברים ד' ל"ד.

לז) תהלים ע"ח ל"ו.

לח) בראשית ל"ב י"א.

לט) מיכה ז' כ'.

מ) כל הפסיקא נלקח מס' אדרת אליהו פ' מצורע להבן איש חי זל"ה.

לא פרשו ממקומם רבייתן מותרים באכילה אבל אם פירשו מעט נאסרו, וסיפרו, כי מלך א' שאל לחכם אחד על זאת שאיך אם לא פירש התולע מותר ואם פירש מעט אסור, שהוא נגד השכל, והשיבו כי יש דומגתה בטבע, ואמ"ל שירוק בכח קטן ואחר שרק אמר שיחזיר הרוק לפיו ולא קבל המלך מצד המיאוס, אזי אמ"ל הא והלא בזה הרגע הי' הרוק בפיק ועתה שפירש מפיק, חשוב לך כגרף של רעי, וזה דומה לו, א"כ מצינו בתולע שמשנתנה מן ההיתר לאיסור במעט פרישות שפירש ממקום רבייתו מזה ראייה שמעט דיבור ומחשבה רעה שיהו עם המעשה ופגמתו אותה מטוב לרע ח"ו ולזה אמר ושני תולעת שתתבונן בשינוי התולעת מהיתר לאיסור.

וגם אל תתמה שאיך הדיבור מעט הכמות פועל כמה תקונים למעלה וכמעט שכל תיקוני הבעל תשובה תלויה בדיבור, וכן נמי המחשבה שהיא מעט הכמות לזה אמר "ואזוב" התבונן באזוב שהיא קטן מכל העשבים ומצוי בזול ואפי"ה כל הטהרות תלויים בו כמו טהרת פרה ארומה והמצורע, וגם בפסח מצרים ולקחתם אגודת אזוב, וכן הדיבור אפילו שהוא מעט הכמות הוא רב האיכות, וכן המחשבה דמאן דאיהו זעיר איהו רב.

אמרו רז"ל^(מא) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ואמרו עוד^{מב} במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, התשובה יש לה מדרגות רבות, ולפי המדרגות יתקרב האיש השב, אל בוראו יתברך, כפי ההכנעה שיכניע אדם את יצרו, וכפי הבשת שיתבייש על עונותיו, מן האדון יתברך, שהמרה את דבריו, ולפי היסורין והתעניות שסבל ושקבל על עצמו, תהיה קרבתו אצל השי"ת, כי ראוי לכל בעל תשובה שישקול מעשיו כאלו היה שוקל בפלס ומאזנים, ושיסבול צער ויסורין כפי ההנאה אשר נהנה מן העבירות, אמר דוד^{מג} פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך, היה לו לומר על לא שמרתי תורתך, אלא הכונה לומר שהם היו גורמין ההטא, ראויים הם שילקו ושיוורידו דמעות.

(מא) יומא דף פ"ו ע"ב.
(מב) ברכות דף ל"ד ע"א.
(מג) תהלים קי"ט.

מצינו שהתשובה נקראת רפואה, הוא שכתוב^{מד} ושב ורפא לו, ארפא משובתם, אוהבם נרבה, כי שב אפי ממנו, רפאה נפשי כי חטאתי לך, דרכיו ראיתי וארפאהו, ולמה נקראת רפואה, לפי שהעוון הוא חולי הנפש, וע"ז אמר^{מה} ובל יאמר שכן חליתי וגו' כי כשם שהגוף יש לו בריאות וחולי כן הנפש יש לה בריאות וחולי, בריאותה, המעשים הטובים וחליה, הוא הפכה, וכשם שהגוף מניח המאכלים הטובים ואוכל העפר והפחם ושאר דברים שאינן ראויין לאכילה, כן הנפש החולה, תרחיק ותמאס המדות הטובות ותבחר המדות הרעות והמעשים שאינן ראויים לעשותם, וכשם שחלי הגוף אינו מתרפא כי אם בהפכו, כן חולי הנפש החוטאת אינו מתרפא אלא בהפכו, כלומר שיהיה לו צער בתשובה כנגד מה שנהנה מן החטא.

כי יש בני אדם אשר עיניהם כהות מראות אור התשובה, הוא שכתוב^{מז} וימנע מרשעים אורם, ויקרה להם, כמו החולה שלא יבין ולא ירגיש בחליו ולא יחשוב אל הרפואה, עד יכביד עליו חליו, זהו שאמר^{מח} בחסד ואמת יכופר עון, כלומר עון הרשע והשקר, שהן בהפך ממדת חסד ואמת, והוא החולי המתרפא בהפכו, וראינו, הכתוב המשיל החטא, לצרעת, ולכתם, ולטמאה, וכתוב אחד כולל את שלשתם, הוא שאמר דוד המלך ע"ה^{מח} תחטאיני באזוב ואטהר וגו', לימד כי כשם שהצרעת הוא חולי דבק בגוף, והכתם דבק בבגד, כן העבירה דבקה בנפש, ועל כן הזכיר אזוב, שהוא כפרת המצורע, ואמר כבסני, שהוא כבוס הכתם, ואמר ואטהר, מכלל שהיה טמא, כי הטומאה צריכה טהרה.

וידוע כי כל תשובה תמצא סליחה וכפרה, כשם שמועיל כל כבוס שאתה עושה לבגד, אבל לענין שישוב הבגד לבן וטהור היטב, זה צריך כבוס גדול, כן הנפש, תועיל לה כל תשובה להמציא לה סליחה וכפרה, אבל לענין שתשוב טהורה ונקיה מן העונות כאלו לא היה, זה צריך תשובה גדולה, וזהו שאמר דוד עליו השלום, הרב כבסני מעוני, שהמשיל התשובה הגדולה אל הכבוס הגדול.

מד) ישעיה ו' י"ג

מה) שם ל"ג כ"ד.

מו) איוב ל"ח ט"ו.

מז) משלי ט"ז ו'.

מח) תהלים נ"א.

התשובה צריכה ארבע תנאים: הראשון, שיעזוב החטא בין במעשה בין במחשבה, הוא שהנביא צווח^(מט) יעזוב רשע דרכו, זהו המעשה, ואיש און מחשבותיו, זהו המחשבה, לפי שיש כמה בני אדם שהם סוברים שאין תועלת והפסד במחשבות הלב, כי אם בדבור, ובפועל, ודבר ידוע כי עיקר שמירת הגוף וצער תלויים בלב, אם כן הרי שהמחשבה מתפעלת בגוף, כפי הצער או כפי השמחה, והמופת על זה, הכתוב שאמר^ו לב שמח ייטיב פנים, עיקר תענוג הגוף יגיע משמחת הלב, כי הלב שרש שהמחשבות משתרגות ממנו, כענפים המשתרגים משרש האילן, וכשם שמתגלה בענפים, כח השרש, שהיה בו לחלוחית, כן יתגלו בפנים מחשבות הלב, אם לצער, אם לשמחה, זהו שאמר לב שמחה ייטיב פנים, ובעצבת לב רוח נכאה, כי לא תמצא הנאה לגוף עם שבר הרוח, וכענין שכתוב^(נז) רוח נכאה מי ישיאנה.

ומעתה נוכל ללמוד מזה עונש הלב השמח בחטא, כי המחשבה ההיא יוצאת לפועל, באשר השמחה ההיא ניכרת בגוף, זהו לב שמח ייטיב פנים, והנה הצדיקים שמחים בתורה ובמצוות, ועיקר שמחתם בעבודת השם יתברך, וכן הכתוב אומר^(נב) שש אנכי על אמרתך, שמחו בה' וגילו צדיקים^(נא), והרשעים שמחים בחטא, וברשע הוא שכתוב^(נג) אולת שמחה לחסר לב, הא למדת מזה, שהמחשבה הרעה, הטא גדול הוא, וענשו רב, כאלו חטא בפועל, וכמה מבני אדם שאין סבורין כן, ועוד אמרו רז"ל^(נד) הרהורי עבירה קשין מעבירה, וביאור הדבר, קשין על הנפש, לפי שמחשבת העבירה קבועה בנפש לעולם, וכמו שאמרו^(נה) קשורה בו, ופעולת העבירה אינה אלא לפי שעתה.

והשני שיתנחם על מה שעשה מן העבירות לשעבר, הוא שאמר הנביא^(נו) כי אחרי שובי שובי נחמתי.

(מט) ישעיה נ"ה ז'.

(נ) משלי ט"ו י"ג.

(נא) שם י"ח י"ד.

(נב) תהלים קי"ט.

(נג) שם ל"ב.

(נד) משלי ט"ו כ"א.

(נה) יומא דף כ"ט ע"א.

(נו) סוטה ג' ע"ב.

(נז) ירמיה ל"א כ"ט.

והשלישי, שתהיה הסכמתו בלבו שלעולם לא ישוב לדבר שחטא, זהו שאמר הכתוב^(נ) ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו, וכך יעשה, ולעולם אינו חוזר לדבר זה, וזהו עיקר הוידוי.

והרביעי, וידוי דברים, זהו חטאתי, עויתי פשעתי לפניך, הוא שאמר הנביא^(ז) קחו עמכם דברים הללו, והוא ענין הוידוי, וכבר ידעת שוידוי דברים זה מצות עשה הוא מן התורה שנאמר^(ח) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתודו וגו'.

יתחייב בעל התשובה להיות לו הכונה בלב, ושיהיה לבו נשבר ונדכה על שהמרה את פי ה', וכן אמר דוד עליו השלום בבא אליו נתן הנביא, באותו מזמור שהוא מתודה על חטאיו, אמר בסוף דבריו^(ט) זבחי אלקים רוח נשברה וגו', ורז"ל הביאו משל על זה, מן הכלים הטמאים ואמרו נשבר נטהרו, וידוע שמזמור זה מיחד על עקרי התשובה, וההכנעה מעיקרי התשובה הוא, ואמר ישעיה^(י) ואל זה אביט, אל עני ונכה רוח, וכן מצינו מפורש בתורה בענין התשובה^(יא) או אז יכנע לבבם הערל וגו', שבא ללמד שעיקר התשובה ההכנעה, נאמר באחאב^(יב) הראית כי נכנע אחאב מפני, וכתיב בו ויהלך אט, וזה הפך משאר המלכים שהיו הולכים בגאווה ובקול המולה, ודבר ידוע כי עם היסורין וההכנעה עוונותיו של אדם מתכפרין.

ועל זה אמר דוד^(יג) ראה עניי ועמלי וגו', אמר עניי על ההכנעה, ועמלי על היסורין, וכן מה שהיה אומר תמיד^(יד) "כי עני ואביון אני", ביאורו, נכנע, ומתאוה לחסות בצל רחמיך, אע"פ שהמפרשים פירשו בו, לפי שגירש אותו מן המלכות, וכן אמרו במדרש^(טו) פנה אלי וחנני, כי

(נח) הושע י"ד ד'.

(נט) שם ג'.

(ס') במדבר ה' ו'.

(סא) תהלים נ"א.

(סב) ישעיה ס"ו ב'.

(סג) ויקרא כ"ו מ"א.

(סד) מלכים א' כ"א כ"ט.

(סה) תהלים כ"ה י"ח.

(סז) שם פ"ו א'.

(סז) מדרש תהלים מז' כ"ה ס"ו י"ד.

יחיד ועני אני וכי דוד יחיד היה והלא כתיב אוצם הששי, דוד השביעי,
וכי עני היה, והלא כתיב והנה בעניי הכינותי לבית ה', זהב ככרים, מאה
אלף, וכסף אלף אלפים ככר, אלא אמר דוד לפני הקב"ה, לפי שנתתני
מלך על בניך, ואני יחיד כנגדם, וכלם צריכין לי, ועיניהם תלויות בי, ואני
עיני תלויות בך, לכך יחיד ועני אני.

גם יתחייב בעל התשובה שיבוש על עונו מלפני השם יתברך,
כעבד שפל שהמרה פי מלך גדול כמוהו יתברך, וזהו קל וחומר שאין
עליו תשובה, שהרי הוא בוש ונכלם שלא ירגישו ולא יבינו בעבירותיו,
ואף כי יש לו להתבייש ממלכו של עולם היודע מחשבותיו והוא בוחן
לבות וכליות, וע"ז אמרו חז"ל^{סח} בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי
אמרו לו תלמידיו, רבינו ברכנו, אמר להן יהי רצון שיהא מורא שמים
עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן ותו לא, אמר
להן, ולואי, תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר אל יראיני אדם,
ואינו אומר אל יראיני המקום.

וזה הענין מפורש בכתוב^{סט} בשתי וגם נכלמתי, כי נשאתי חרפת
נעורי, וכתוב במקום אחר^ע כסתה כלמה פנינו, כי בראות החוטא
שהקב"ה מעביר על עונו ואינו מענישו כפי חטאו, יש לו להוסיף בושה
בלבנו, הלא החוטא למלך בשר ודם ובוגד בו והוא מכפר לו יבוש ממנו,
ואמר הנביא^{עא} למען תזכרי ובשת, וארז"ל^{עב} העושה דבר עבירה
ומתבייש מוחלין לו על כל עונותיו, וכן מצינו בשאול שאמר^{עג} ולא ענני
עוד, גם ביד הנביאים, גם בחלומות, ולא הזכיר אורים ותומים, שנתבייש
להזכירם לפי שהרג נוב עיר הכהנים, ובזכות שנתבייש מזה נמחלו לו על
כל עונותיו, שכך אמר לו שמואל^{עד} מחר אתה ובניך עמי, מאי עמי,
במחיצתי.

סח) ברכות דף כ"ח ע"ב.

סט) ירמיה ל"א י"ט.

ע) תהלים ס"ט ח'.

עא) יחזקאל ט"ו.

עב) ברכות דף י"ב ע"ב.

עג) עיין ויק"ר פ' כ"ו ס"ו ז'.

עד) עירובין דף נ"ג.

בהיות התשובה מן המצוות הגדולות כמו שקדם, היא סבה לגאולה, וכמו שאמר ר' יוסי הגלילי^{ע"ה} גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה', רוצה לומר, כי בסיבת ציון, החרבה והשוממה, ועומדת בדרך בלי השכינה, ובסבת שבי פשע, יבא הגואל, ומה שאמר גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם שנראה שבשביל התשובה לבד הגאולה באה, הוא בשביל שנאמר בכתוב ובא לציון גואל, שנראה שלציון לבד יבא הגואל, לזה אמר ולשבי פשע ביעקב, כלומר שבשביל ציון יבא הגואל לציון להחזיר עטרת השכינה ליושנה, ובשביל שבי פשע יבוא הגואל לכל העולם, שהם בני יעקב, ולזה אמר שמביאה גאולה לעולם, מצד התשובה, ואמר ולשבי פשע להורות על מעלת התשובה, כי גם שלא ישובו כי אם מהפשעים ולא מהשגגות, יבא הגואל.

עוד אפשר לומר, שרמז בפשט זה, שלא אמר פשעים על חטא מיוחד הכולל את כל בית יעקב, והוא עון עבודת אלילים שנמשכה מהעגלים אשר עשה ירבעם, ולזה אמר ולשבי פשע ביעקב נאם ה', כלומר יבא הגואל כשישובו מהפשע, המיוחד, הכולל את כל בית יעקב, והוא נאמר מפי הגבורה, כי אנכי, ולא יהיה לך, מפי הגבורה שמענום, וזה הנרצה באמרו נאם ה', כנזכר.

ויש התיחסות לתשובה עם הגאולה לשתבא בגללה, כי הגאולה היא תשועת שעבוד הגוף, והתשובה היא תשועת שעבוד הנפש, כי אין שעבוד מלכיות גדול משעבוד המלך הזקן וכסיל, והוא היצר הרע, וכמו שהגאולה היא היפך השעבוד, כן התשובה היא היפך העונות, ובעוד שהנפש היא משועבדת ליצר הרע, ראוי גם כן שהגוף יהיה משועבד למלכיות, אבל כשהנפש שחררה עצמה משעבוד היצר, במה ששבה בתשובה גמורה, ראוי גם כן שיהיה הגוף משוחרר משעבוד המלכיות, וזהו שאמר דוד המלך עליו השלום^{ע"ה} קרבה אל נפשי גאלה, למען אויב פדני, ר"ל תתקרב אל נפשי בתשובתי כדי שתגאל אותה מן היצר הרע, למען שיהיה סבה שתפדה גופי מיד אויבי.

עה) יומא דף פ"ו ע"ב.
עו) תהלים ס"ט י"ט.

וצריך להתגבר מאוד לפרוש מהם יפה שעה אחת קודם, ויש מהם בין אדם למקום, ויש מהם בין אדם לחבירו, עבירות שבין אדם למקום, יבין הנלבב כמה מאות ואלפים מ"ע מן התורה של ברכת המזון בירך שלא בכוונה, וכמה מ"ע של ק"ש קרא בלא כוונה, וכמה מאות ואלפים תפלות התפלל שלא בכוונה שדרשו רז"ל^ע מפסוק ולעבדו בכל לבבכם איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, וכמה ברכות הנהנין וברכת המצוות בירך שלא בכוונה ועבר על עשה של ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך, ולא תעשה דלא תסור וגו', זולת העונש החמור הנזכר בגמרא הקדושה ובזוה"ק בברכת הנהנין על זה שנהנה בלא ברכה מעוה"ז וגזל אביו ואמו וכנסת ישראל^ע, ודבר שהשכל מחייבו שצריך לכון בברכתו לתת הודאה לה' יתעלה על שיצר וברא כל אלה והזמינו לפניו ליהנות ממנו, עוד בה, אם לא יזהר בתפלותיו וברכותיו נמצא מזכיר שם שמים בלא כוונה, ורחמנא ליצלן מעונשו הגדול כנזכר בספרים הקדושים, גם יעלה על דעתו אם לא היה נזהר כל כך בעניית אמנים כראוי, ועוד כמה וכמה כיוצא באלו שקצת בני אדם לא יחשבום בכלל העונות והם מהעונות החמורות, וכל אדם יזהר להתחרט על שעבר ולהשמר מכאן ולהבא וה' יעזרהו על טוב כוונתו.

ועבירות שבין אדם לחבירו כגון לשון הרע, והוא המדבר בגנות חבירו אפילו אומר אמת, הגאווה, וההקפדה, הכעס נקימה, נטירה, ולשנוא אחיו מישראל, ועובר על כמה מצות עשה ולא תעשה תדיר, מתכבד בקלון חבירו, מלבין פני חבירו ברבים, גול החמור והוא צריך לבא בגלגול על זה, ואין הפרש בין רב למעט כי על הכל יביא אלוקים במשפט, על כל אלו וכיוצא בהם יתעורר לשוב בתשובה שלימה, וה' הטוב החפץ בתשובת השבים אליו ירצהו ויקבלהו ועם אנשי סגולתו ישימהו.

העונות ב' מינים, בין אדם למקום, בין אדם לחבירו, בין אדם למקום, שלא לכחש באלקים והמחשבות הרעות ולאין שבחובות הלבבות והרבה מחובות האברים אשר לא יחמוס החוטא בהם כ"א נפשו בלבד, שבין אדם לחבירו הם שיש בהם מעניני הרעה והחמס לבני אדם

(עז) תענית דף ב' ע"ב.
(עח) ברכות דף ל"ה ע"א.

בגופם אם בממונם או בזכרם, וגם בזה חומס נפשו בהמרותו את ה' עם חמסו ב"א ותתכן התשובה לעוונות שבין אדם לה' בעודינו בחיים כשיתעורר לקצרו וישתדל לשוב, אם יהא החטא בחובות הלבבות בלב הרע והמחשבה הרעה והנטירה והקנאה והשנאה והדומה.

התשובה להיות בהטבת הלב ואהבת הטובה לב"א והמחילה להם, ואם יהא החטא באבר מאברי הגוף באכילת חטא שאסר הבורא אכילה, בחילול שבתות ומועדים, ושבועות שקר, ראוי שתהא התשובה באותו ענין ובאותו מין שחטא עם שיתוף הלב בכוונה לה', והתשובה על העוונות שבין אדם לחבירו קשה התשובה עליהם אם במה שלא ימצא העשוק או שימות או שמקומו רחוק, ומהם שיאבד הממון מיד העושק, ומהם שהעשוק שמא לא ימחול לעושק, ומהם עוד מי שגורם לאבד ממון חבירו ברכילותו אין לו תשובה עד שירצה את חבירו אם בממון אם בפיוס ובכניעה, ומהם מי שרגיל לשוב בדבר כזה ובגנות בנ"א, אבל כשיסכים בכל לבו לתשובה הקב"ה יעזרהו וימצא העשוק והרחוק יקרבהו ויתודה על קבר המת ויתן בלב רעיו למחול לו.

בני בחרו בתשובה שהיא מגעת עד כסא הכבוד והקב"ה מקבל שבים ומקרבן אצלו ומושיבן לפניו, והשתדלו לשוב בתשובה שלימה לפני הבורא קודם ביאת פורעניות, והמקום יקבל תשובתכם וימחול על כל עוונותיכם כל הקצין כלו, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה שיחיש גאולתינו ובא לציון גואל בב"א.

פרק ד'

סליחה וכפרה

גמרא נזיר פ"ד ע"ט, עה"פ אישה הפרם וגו' באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר. וכשהיה רע"ק מגיע לפסוק זה היה בוכה אמר ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וסליחה המתכווין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכו"כ. איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו. על דבר זה ידו כל הדווים.

והיה^ט אם שמע תשמעו וגו'^{פא}, בהקדים ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך ב"א ליראה את ה"א וגו' לשמור את מצות ה' וגו' לטוב לך הן לה"א השמים וגו'^{פב}, ואז"ל^{פג}, אטו יראה מלתא זוטרתה היא, ואולי יתכן כי הכתוב בעצמו בא להבינו עילת הדבר מה ה' אלקינו דורש מעמנו, כי הוא דורש ליראה ולאהבה אותו, ומה סבת זה, הלא המשרת אצל אדוניו נתן לו מזונו ושכרו והוא עובר אותו ביום ובלילה ודאי מגיע לו שכרו ואין לדרוש ממנו שיעשה באהבה וביראה והאדם העובד את בוראו כל ימי חייו בתרי"ג מצוות דאורייתא ומצות דרבנן ראוי לו לשכר חלף עבודתו.

אבל הנה גם האדון אשר לו עבדים הרבה ורואה איש א' עני ואביון הולך ערום ויתף ויקח אותו לו לעבד הלא הוא יהייב עצמו לאהוב את אדוניו כי ראה שאדוניו עשה עמו חסד, כי לא היה צריך לו בעת שיש לו משרתים טובים ממנו בחכמה ובמעשה, ויותר מזה אם עשיר ראה נער קטון יתום בלתי מנהל ויאסוף אותו אל ביתו ויהי לו לאב, ויאמר לו אני אתן לך מזונות על שולחני ומלבושי כבוד וגם מעות לזמן ידוע, ופעולתך אצלי שתהא חבר אל בני הלומד אצל רבו. אם הנער ההוא משכיל כמה ראוי לו לאהוב את בעליו כי הוא מאכילו ומספק לו כל מחסוריו ועוד יתן לו שכר לסוף הזמן, וכל פעולתו היא לטובת עצמו ללמוד דרך החיים.

הוא הדבר בעבודה הנכבדת במעשי התורה והמצות, אשר כל פעולת המצות היא לטובתינו ולהחיותינו, כנאמר אם צדקת מה תתן לו, כי הוא ית' אינו משיג מהם מאומה, לכן יפה הציע הכתוב ואמר ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך ב"א ליראה את ה"א וגו', ר"ל כאשר תלך בדרכיו ותעבוד עבודתו תעבוד ליראה לאהבה אותו בעת תשמור מצותיו, ולעבוד את ה' תהא העבודה בכל לבבך וגו' רק לשמו יתברך והטעם לטוב לך, לאמור כי פעולת המצות וסגולתם הלא נשאר אצלך והוא ית' לא ידרוש ממך ב"א להיראה בלב לבד כי המעשה בפועל הלא אינה רק לטוב לך.

ט) מכאן ואילך עד ד"ה גם שיאמר שירת היס הוא מס' אוהל יעקב להמגיד מדובנא פ' ואתחנן.

פא) דברים י' ה'.

פב) דברים י' י"ב.

פג) ברכות דף ל"ג ע"א.

ומברר עוד ואמר, לא תחשוב אחר כי צוה אותך לעבוד לפניו באין ספק יש לו צורך בעבודתך, חלילה לך מלחשוב כן, הן לה"א השמים וגו', כלומר הלא יש לו משרתים רבים ונכבדים הרבה מכם אראלים שרפים אופנים העומדים ממעל לו ית', רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם להטיב לבנ"א באהבתו ובחמלתו, הוא שהציע הכתוב להביננו איך האהבה מחויבת אל אדוננו הקדוש יתברך, וביאר ואמר, וזוהי אם שמע תשמעו וגו' ר"ל תתבוננו היטב בכל הצדדים הנ"ל א', אל מצותי אשר אני אין לי צורך בהם מאומה, ומה גם אין מספר לגרודיו ממשרתיו עושה רצונו בשמים ממעל ועכ"ז אני מצוה אתכם אביוני האדם קרוצי חומר עפר ואפר, וזהו היום אשר רק היום לעשותם ולא למחר לעשותם כי אז זמן קבלת השכר והצלחה הנצחית, וכאשר תתבוננו באלה אז תתעוררו מעצמכם לאהבה את ה"א, ולעבדו בכל לבבכם וגו' ר"ל כי כבר יזדמן מי שיאהב את ה', ועכ"ז לא יעבוד מעצמו כ"א יעשה את אחרים לזה דייקא, ואמר לאהבה את ה' אלוקיכם וגם לעבדו בפועל ובמעשה, ואמר בכל לבבכם בבי' יצרים, ביצ"ט וביצה"ר, כי הגוף יצה"ר מתאוה רק לתענוגים וחושב כי עבודתו היא כעבודת העבד אל אדוניו שהעבודה לצורך אדוניו ויתעצל עי"כ מן העבודה כאומר לא הן ולא שכרן, אבל כאשר יתבונן כי עבודתו רק חסד הבורא עלינו להאציל לנו ברכה וחיי עולמים אז גם הגוף יסכים אל העבודה.

וכבר חשב זה החסיד דהע"ה ואמר^מ, מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי וגו' כאשר יאמר הבן המשכיל אל אביו הלא נתת לי מלמד להועיל אשר ילמדני חכמה ומוסר ובבואי לביתי לא אחסר כל טוב מטעמים ערבים, הלא נהפוך הוא אלא היה ראוי לשלם לך מחיר וגמולך הטוב אשר גמלתני להטעימני מנועם זיו התורה הטהורה, וזהו מה אשיב לה' הלא בדין היה ראוי אשר כל תגמולוהי שהוא גומל אותי על שמירת התורה, עלי, כלומר עלי מוטל החיוב לשלם גמולו הטוב על זה, עכ"ל. א"כ כמה מהצורך להשתדל בעבודת ה' ובקיום המצות לש"ש ובפרט במצות הנוהגות תפילות ברכות, ציצית ותפילין ותורה.

גם שיאמר שירת הים בשמחה כאלו הוא עבר בים ביבשה ויעביר

על מדותיו כמשארז"ל^פ כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע, גם סגולה שיקשיב בחשק דברי הדורש דברי תורה ביראת ה' ובמוסריו ולהתחזק תמיד בתשובה כי היא חסד גדול מאת ה' כ"א יחטא איש למלך ואח"כ יתחרט לא יפטרו אותו מעונשו, גם אם יאמר אנוס הייתי לא יתרצה לו המלך, וכבר קרה שמלך א' שאל לעבדו מדוע עברת על צוויי והשיב שלא ברצוני עשיתי כ"א באונס, ואמר המלך גם אתה תקבל מכות גדולות לא ברצונך כ"א באונס, וצריך כל אדם לדעת האסור והמותר להתרחק מהאיסורין ולעשות המצות כי אין התנצלות לפני ה' לומר לא למדתי שצריך ללמוד והקב"ה אב רחמן מקבל עמו ישראל בתשובה ומרחם עליהם ומוחה מהם כל גזירות ופגעים רעים וישגיח בהם לטובה.

סגולה לכפרת עוונות עניית איש"ר, שירת הים בשמחה, שמירת שבת, לשמוע מוסר, לישא אשה.

פרק ה'

תיקון כרת ועוונות

תיקון לכרת ועוונות להיות ער ונעור כל הלילה, והנה אף שלא יישן כל הלילה יטול בלא ברכה כי מספקא לן^פ שמא דבקות הטומאה הוא בשביל הלילה עצמה, ולא בשביל השינה שביום אין לה שליטה כי אם בלילה שהוא זמן וגבול לקליפה, והנה החייב כרת ב"מ ירד מבחינת ממשלת ביום לבחינת ממשלת הלילה וגלגולו ג"כ כהא מבחינת הקליפה או בגויים או בחיות שהם בבחינת הלילה, וזה שעסק בתורה כל הלילה ולילה כיום יאיר והכניע הקליפה במה שלא יישן אפילו רגע זה יכנס בממשלת היום שהיא הקדושה ונפטר מהכרת שלא יתגלגל בדברים שהם תחת ממשלת הקליפה.

עוד מי שנדר שינה מעיניו כל הלילה ניצול ממלאך המשבר עיני האדם בקבר על ידי עון הסתכלות בעריות, ובלבד שיהא עם התשובה,

פ"ה ר"ה דף י"ז ע"א.

פ"ו ידוע מחלוקת הרא"ש עם הרשב"א, עיין באריכות בב"י או"ח סי' ד'.

שבלתי זה לא יתקן, וזה שרמזו² "עין תחת עין, לא יתקן עד שיעשה הדבר מדה כנגד מדה ינרד שינה מעיניו ויסתכל בספרים ולתת עיניו בקידוש וכל כל כיוצא בזה ואז מכניס עיניו לקדושה, וכן שן תחת שן, אם אכל סעודת הרשות או מאכל איסור אפילו בשוגג יתקן שיאכל בברכות בכוונות ותענוג בשבתות ויו"ט ור"ח ובכוונת לברר ניצוצי הקדושה, וכן יד תחת יד, אם חטא בידיו יניח תפילין בכוונה ויתן לעני ויזהר בנטילת ידיים, וכן רגל תחת רגל, אם חטא ברגליו יתקן לבקר חולים ולנחם אבלים וללוות מתים וירוך לכל דבר מצוה ויעמוד מפני זקן וילך לביה"ס בזריזות וכן לכל מקום שיש בן תורה, וזה רמז הפסוק³ "כאשר יתן מום בעמיתו שהוא אדם העליון כן ינתן בו ר"ל ינתן בגוף בעצמו לתקנה.

טז) שמות כ"א כ"ד.

פח) ויקרא כ"ד ב'.

שער החמישי שער היצר

פרק א'

יצר הרע ויצר טוב

לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו^א, ב' עסקים יש לאדם בעולם: עסק נפשי ועסק גופני, וראוי ללכת בעצת היצה"ט ולהשלימו בשתייהם, כי מלבד עסק הנפשי שיהא שולט יצה"ט ואין מגע ליצה"ר בו אלא גם עסק הגופני לא ילך בו אחר עצת היצה"ר ולא ישליטנו בו, דאם ישליט היצה"ר מלבד שבוודאי יחטיא את האדם בזה, אלא יתגבר עוד על האדם להכנס גם בעסק שאינו שלו שהוא עסק הנפשי להחריבו ולבטלו. משא"כ יצה"ט אם ישלוט גם בעסק הגופני לא יזיק בעצתו את הגוף בעבור קיום עסק הנפשי, שלא יאמר לאדם שימות כדי שלא לחלל שבת, אלא אומר לו פקוח נפש דוחה, וכן לא יאמר לו שצריך לקיים מצוה פלונית אע"פ שהוא מת על ידה אלא אומר^ב וחי בהם ולא שימות בהם, וכן על זה הדרך.

נמצא אע"פ שהוא מיעצו על צרכי נפשו הנה הוא חס על גופו לשמור חיותו, משא"כ יצה"ר הוא מיעץ לאדם על תענוגי גופו, אע"פ שבזה הוא עובר על כמה מצות ומיעצו לאבד המצות בשביל עונג גופו והוא מתכוין לפשט שליטתו גם בדברים שאינם שלו באומרו, תישן שינה של שחרית אע"פ שאתה מבטל תפלה וק"ש וציצית ותפילין, וכן תחלל שבת ותעשהו חול בשביל הרווחת ממון וכיוצא בזה, דוגמא לזה, עשיר שהיה רוכב על סוסו כדי לבא לעיר, וחמל על פסח א' והרכיבו לפניו ונתן בידו רסן הסוס והפסח טען שהסוס שלו.

(א) במדבר כ"ו נ"ד.

(ב) ויקרא י"ח ה'.

הנמשל הגם שענינים הגופניים הם מסורים ביד יצה"ר לא יתן לו שליטה בהם לטמאו בהם ולמשול עליו ולגזול הממשלה שיש ליצה"ט בעניינים הנפשיים שיבטלו מהמצוות שהם לתיקון נפשו, ונמצא שולט על האדם בשתים: סור מרע ועשה טוב. והאדם הוא הגורם מפני שעשה קדימה ליצה"ר להרכיבו על החומר ומסר הרסן בידו והרכיב היצ"ט מאחוריו של יצה"ר דאז אין נשמעים דברי היצ"ט אף שהוא רוכב עמו, וכמו שסופר במשל, אלא יקדים הרכבה והשליטה של יצה"ט על גופו שגם בעניינים הגופניים ילך אחר עצת יצה"ט והנהגתו ואת יצה"ר ירכיבהו מאחוריו, דהיינו דבר גופני תהא תאותו בו ארעי כאדם הרוכב עם חברו על הסוס מאחוריו שהוא יכול לדחותו מעליו בכל עת שירצה, דרך משל אכילה ושתיה לא תתרחב הרבה אלא רק בשבת ויום טוב, וכן תאות המשגל לא תתרחב רק שיעור שיהא ממנו פריה ורביה, מצוה פו"ר הרבה בנים לא בהפך ח"ו, וכן השינה בשיעור, וימסור הרסן ביד יצה"ט לא בהפך.

וז"ש לרב, זה יצה"ט שהוא מצד הקדושה שהוא הלוך וגדול, גם הוא רב בחכמה שקראו שלמה המלך ע"ה חכם, ואז"ל^א רבתי בגוים, רבתי בדעות, תרבה נחלתו, פי' תשליטנו גם בעניינים הגופניים לילך אחר עצתו. ולמעט זה יצה"ר שהוא מצד הקליפה שהולך ומתמעט, תמעט נחלתו, לא מבעיא בעניינים הנפשיים שלא יקרב, אלא גם בגופניים שבאה מכחו תמעט שליטתו שלא תתרחב שלא יחטיאך, ועי"ז איש לפי פקודיו ר"ל לפי שיעור הצריך לקיום המצות אשר פוקד בהם, יותן נחלתו היא תאוה החומרית, שלא תתרבה לצאת חוצה עד שתביאהו לידי חטא ח"ו אלא יזכור שויתי ה' לנגדי תמיד וינצל מהחטאים.

ויפקח האדם, עיני שכלו להשמר מעצות היצר שמועצו לרעתו כי מראה לו כי טובה העצה שמיעצו לטובת האדם, ולמראה עינים יראה שהאמת אתו, אך כאשר יתבונן היטב יראה שתחתיה תעמוד הבהרת וצריך ליזהר. וצריך שיהא לב האדם נשבר ונדכה לעבודת ה' כדי שתהא עבודתו רצויה.

כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה, לו חכמו ישכילו זאת

(ג) איכ"ר פ"א ס"ו ד'

יבינו לאחריהם^ד, פי' ע"פ דברי דוד המלך ע"ה עם אנשיו בענין הריגת שאול המלך ע"ה כאשר נמסר בידו במערה [ויך לב דוד עליו]^ה, והוא כי לפעמים יצר הרע מיעץ לאדם עצה רעה אך מראה לו שהיא עצה טובה וחושב האדם שהיא נתנה לו מאת היצר הטוב, אמנם במה תודע שהיא בא לו מן היצר הרע ורעה היא מאחריה דבר, שאם אחר שיעשה האדם את המעשה אשר יעץ אותו יכהו לבו ויתחרט זה מבחן כי רעה היא ומיצר הרע באה, ואם לא יתחרט אז נודע שהיא מהיצר הטוב.

וזוה שכתוב כאן, כי גוי אובד עצות המה, פי' כאשר יבא להם מן היצר הרע עצות לעשות איזה מעשים, אין בהם תבונה להכיר שעצות אלו הם מן היצר הרע אלא תושבים שהם מהיצר הטוב, וא"ת מה יעשו מאחר שרואין לפי הנגלה שהיא עצה טובה ולכך מחזקים אותה לעצת יצה"ט, לזה אומר, לו חכמו ישכילו זאת, פי' אם היו חכמים היו יכולין להשכיל זאת, והוא כי יבינו לאחריהם של אותם עצות אחר שעשו את המעשים ע"פ אותן העצות אם לבם מתחרט על המעשים אז ידעו שהם מיצר הרע.

ויגש אליו יהודה^ו, איש יהודי, ואז"ל" הגשה לפיוס לתפלה ולמלחמה, ויאמר בי אדוני וגו' דבר, ומהו הדבר, אדוני שאל את עבדיו לאמור היש לכם אב, כי (הכוונה על היצה"ר) פתהו בדבר הזה: כי לנו זכות אבות, וגם אב רחמן שעומד על פתחה של גיהנום, ואם יש לו אב צדיק אומר כי זכות אביך יגן בעדך כי לא ראיתי צדיק נעזב, ועוד מפתהו: כי הרבה יש כמותך עושים כמעשיך.

וז"ש היש לכם אב או אח, ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן, כי תמה זכות אבות ועל מי יש לנו להשען, ועוד אנחנו כילד זקונים קטן במעשים טובים, וא"ת יש לנו אח, וכי הוא נמלט מן המיתה, ואין ממנו ראייה ואז כשזוכר המיתה מיד נצול, ויותר הוא לאמו, זו השכינה, ואביו, זה הקב"ה, אהבו ואז שיחרו מוסר מדכאו ביסורין, וזה הנסיון שקבלו

ד) דברים ל"ב כ"ח.

ה) שמואל-א' כ"ד ו'.

ו) בראשית מ"ד י"ח.

ז) בר"ר פי' צ"ג ס"ו ו'.

בתשובה כמ"ש^ח ואהבו שיחרו מוסר, כמ"ש^ט וה' חפץ דכאו החלי, ואז היצה"ר נכנע.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון^י, (רז"ל אמרו המושלים ביצרים^{יא}), גם עיר סיחון דרז"ל נוטריקון סיחה נאה), פי' הרי"ח וצ"ל^{יב} בהקדם מ"ש איך התשובה מקרעת גזר דין אפי' אם נחתם לרעה על האדם, ותרצו שהאדם ברשעו בעת שנחתם עליו גז"ד היה תחת ממשלת היצה"ר, דהגוף נקרא עיר קטנה, וא"כ הגזרה נחתמה על עיר היצה"ר שהוא הגוף, וכששב בתשובה גופו נקרא עיר יצה"ט, ואין זו עיר שנגזר עליה הגזרה, וה"ז דומה לאומר קונם שאיני נכנס לבית ראובן עכ"ד המפרשים, ודין זה דקונם נלמד מענין עמון ומואב דטהרו בסיחון, דהשי"ת גזר אל תצר את מואב ולכן חשבון שהיתה עיר מואב אסורה לישראל, מה עשה הקב"ה בא סיחון ולקחה ממואב ובאו ישראל ולקחו אותה מסיחון, ולכן הקדים הכתוב ואמר כי חשבון עיר סיחון וגו' והוא נלחם במלך מואב וגו', להודיענו ענין ההיתר איך נעשה לישראל, וכן הוא דין הקונם הנזכר.

ובזה פי' הפ' הרבית הגוי לא הגדלת השמחה, כתיב לו בויו^{יג} וקרינן באל"ף ודרשינן לתרוויהו, כלומר לא לו הגדלת השמחה, כלומר "הרבית הגוי" זה סיחון שנלחם עם מלך מואב הראשון ולקח את כל ארצו, אך לא לו הגדלת השמחה אלא לנו שבזה היה לנו היתר לרשת את ארץ מואב, היא חשבון שהיתה תחלה למואב, ובזה יובן ונתנו ה' אלקיך בידך ושבית שביו כלו' כיון שנשבה זה אצל זה אז הותר.

ובזה פי' הפסוק אלקים באזנינו שמענו וגו' פעל פעלת בימיהם וגו' אתה ידך גוים הורשת ותטעם וגו' כי לא בחרבם ירשו וגו', הלשון מוכפל, ופי' שאבותינו ספרו לנו הנסים כאשר רצית לתת לנו מארץ מואב, פועל פעלת, ב' פעולות, הא' אתה ידך גוים הורשת זה מלך מואב הא' הורשת אותו מחשבון שהיתה ארצו, ותטעם לסיחון ועמו וזהו פועל

(ח) משלי י"ג כ"ד.

(ט) ישעיה נ"ג י'.

(י) במדבר כ"א.

(יא) ב"ב דף ע"ח ע"ב.

(יב) בן איש חי דרשות פי' חקת, כל הפיסקא.

הא', ואח"כ פעלת שנית, והוא כי תרע לאומים, זה סיחון ועמו ותשלחם מחשבון, ונמצא למפרע דסיחון ועמו לא בחרבם ירשו את ארץ מואב היא חשבון בתחלה אלא אתה עשית להורישם הארץ הזאת כדי שאנחנו נקח אותה, ונמצא כי לא הושיעה למו, ר"ל הישועה לא תתייחס להם אלא לנו כמאמר רשע יכין וצדיק ילבש, נמצא אלו שחזרו בתשובה ומשלו ביצרים יש להם עזר וסיוע לבטל גז"ד של רעה הנגזר עליהם בעת רשעתם מדין חשבון שהותרה לישראל מפני שנסתלק מעליה שם מואב ונקראת ע"ש סיחון דפ"ח באו כאן, גם הם גופם נסתלק מעליו שם היצה"ר שהיה בעת גז"ד ונקרא עתה ע"ש היצ"ט דבדין שיוסר מעליו הגז"ד שפ"ח יש כאן.

וז"ש ע"כ יאמרו המושלים, אלו בעלי תשובה שמשלו ביצרים ויצאו מתחת רשות יצה"ר ונקרא עליהם שם יצה"ט, בואו חשבון, ר"ל בואו לדין היתר הנעשה בחשבון, שעיי"ז תבנה בעוה"ז ותכונן בעוה"ב, עיר סיחון היא הגוף הנקרא עתה ע"ש סיחון הוא יצה"ט שהוא בעל סיחה נאה המדבר עם אמרי שפר בעצות טובות ונכונות היפך יצה"ר שסיחתו מקולקלת ובזויה^{טו}.

ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו וגו'^{טז}, לרמוז, שאחר זאת אז ולקח אלעזר הכהן הוא הת"ח, מדמה של אותה הנפש באצבעו, דמה רומז למעות שנקראים דמים, הכוונה שצריך לזכות נפשו במצות הצדקה כי רבה מעלתה והיא מסוגלת מאוד לכל דבר ובפרט לבעל תשובה, ואמר באצבעו ר"ל כפי יכולתו, וכנה המעות בדמים שהוא הנפש^{טז}, לרמוז כי הדמיו"ם לצדקה תקנה לנפשו אורה ושמחה לעוה"ב לא כן מה שמוציא לצורכו לעוה"ז, גם באצבעו רמז ליחד שם הוי"ה ב"ה ע"י הצדקה, הפרוטה היא יו"ד, הזרוע רמז לוי"ו, וה' אצבעות הנותן ה"א ראשונה, וה' אצבעות המקבל ה"א אחרונה, ואז יחלק הצדקה לת"ח העוסקים בתורה בביהמ"ד.

ולזה אמר והזה אל נוכח פני אוהל מועד, הם הת"ח הנקראים

(ג) עכ"ד הבן איש חי.

(ד) במדבר י"ט ד'.

(טו) דברים י"ב כ"ג, כי הרם הוא הנפש.

אוהל מועד, פני לשון חשיבות כמו פני הארץ^{טז}, מועד, שנעדים שם ללמוד, ואמר ז' פעמים, ר"ל בכל ז' ימי השבוע יחלק צדקה כדי שיזכה בכל יום ויום וגם הם ילמדו תורה בישוב הדעת בכל יום ויום.

פי' הר' חיד"א^{טז} בפר' בהעלותך בפ' וכי תבואו מלחמה וגו', זו מלחמת חובה, הצר הצורך את עם ד' הוא השטן המסית ומדיח כדי לעבור על רצון מלכנו יוצרנו, וכמה צריך לעשות ק"ו ממלך בוד שרוצה לעשות מלחמה עבדיו הולכים בזריזות אפי' שיש סכנת מות עליהם ואפי' שאין להם הנאה בדבר, ק"ו לעשות מלחמה עם היצה"ר שבא לכלותינו, ואם נערוך עמו מסייענו הי"ת ומצילנו מידו, וזו מלחמה גדולה כמ"ש הפילוסוף^{יז} לשבים מן המלחמה נוצחים ושמחים, שבתם מן המלחמה הקטנה העתידו למלחמה הגדולה, אמ"ל ואיזו היא מלחמה הגדולה זו מלחמת היצר וחיליו, ששאר מלחמות השרים מתיעצים כיצד סדר המלחמה ובאיזה זמן ילכו למלחמה ואין מגיד לאויב מן החיל שעמהם ואדרבא הם עוזרים לשריהם, ועוד נותנין זמן זל"ז אימתי יערכו מלחמה, ועוד דסתם מלחמה רואים זל"ז, ועוד אם ינצחו אותם חיל המלך פ"א וב' אינם מורדים, אבל הצר הצורך הוא שוכן בקרבנו רואה ואינו נראה ושמע עצתם, ולא די זה אלא לקח השרים הגדולים עמו הם היועצים הלב והעין תרי סרסורי^{יח}, ואינו שוקט בזמן ידוע, ואפי' הכניעהו אלף פעמים עוד טומאתו בו מסית ומדיח ולוחם נגד האיברים עד שמחטיאם.

וזה אמר וכי תבואו מלחמה על הצר בארצכם, ר"ל השוכן בתוך לבכם, זאת עשו ותכניעהו, והריעותם ע"י ב' חצוצרות כסף, כמ"ש מהרח"ו זצ"ל ע"פ עשה לך שתי חצוצרות כסף אלו ב' כריזין של האדם א' טוב וא' רע אתה תעשה הב' טובים כסף רחמים, ואז ונזכרתם לפני ד' אלקיכם ונושעתם מאויבכם זה היצר, אכן וביום שמחתכם וגו' אל תשכחו אותו כי הוא בא מתוך שמחה כמ"ש^{יט} סקבא דשתא רגלא, אלא

טז) בראשית מ"א נ"ג, ודר"ל בב"ר פ' צ"א ס"ג ה' פני הארץ אלו העשירים.
יז) בספרו נחל קידומים ס"ג ט', ויותר באריכות בספרו דברים אחדים דרוש ז' בהתחלה.
יח) הובא בחובת הלבבות שער יחוד המעשה פ"ה.
יט) עיין ירושלמי ברכות פ"א ריש ה"ה ליבא ועינא תרי סרסורי דחטאה.
כ) קידושין דף פ"א ע"א.

ותקעתם בחצרות אלו ב' יצרים על עולותיכם אף שאתם במעלה ובמזל חזק צריכים להתאמץ נגדו, על זבחי שלמיכם זו סעודת יו"ט, ואז והיו לכם לזכרון לפני ד' אלקיכם, אני ד' נאמן לשלם שכר טוב שבזה יהא לו כפרה (חסר קצת מהלשון).

אז והרעותם, כמו ר' עמרם חסידא שצעק נורא בי עמרם^{כא}, ובזה ונושעתם מאויביכם, וזה דוקא כשבא אליו תחלה בפיוס כי צריך לחנף ליצה"ר כמ"ש^{כב} ע"פ כי תקרב אל עיר וקראת עליה לשלום ואח"כ יתפלל אל השי"ת ואח"כ ילחם עמו.

ועפ"ז פי' הרב מאירת עינים בפ' ויגש אליו יהודה^{כג}, איש יהודי, ואמרז"ל^{כד} הגשה לפיוס לתפלה ולמלחמה, ויאמר בי אדוני וגו' דבר, ומהו הדבר אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב כי פתה אותנו בדבר הזה כי לנו זכות אבות וגם אב רחמן שעומד על פתחה של גיהנם, ואם יש לנו אב צדיק אומר כי זכות אביך יגן בעדך כי לנו זכות אבות, וגם אב רחמן שעומד על פתחה של גיהנם, כי לא ראיתי צדיק נעזב וגו'^{כה}, ועוד מפתהו כי הרבה יש כמותך עושים כמעשיך, וז"ש היש לכם אב או אח ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן כי תמה זכות אבות^{כז} ועל מי יש לנו להשען, ועוד אני כילד זקונים קטן במע"ט, וא"ת יש לנו א"ת וכי הוא נמלט מהמיתה ואין ממנו ראויה ואז כשזוכר המיתה מיד נצול, ויותר הוא לאמו, זו השכינה, ואביו זה הקב"ה אהבו, ואז שיחרו מוסר מדכאו ביסורין וזה הנסיון שקבלו בתשובה כמ"ש^{כח} ואוהבו שיחרו מוסר וכמ"ש^{כט} ר' חפץ דכאו החלי ואז היצר נכנע.

וז"ש בש"ס^{כט} אם פגע בך מנוול זה וגו' ואם לאו ילך למקום שאין

כא) שם.

כב) עיין אור החיים הק' דברים כ' י' בפ' שופטים.

כג) בראשית מ"ד י"ח.

כד) מדרש רבה ויגש פי' צ"ג סי' ו'.

כה) תהלים ל"ז כ"ה.

כז) שבת דף נ"ה ע"א.

כח) משלי י"ג כ"ד.

כט) ישעיה נ"ג י'.

כ) קידושין דף ל' ע"ב.

מכירין אותו וילבש שחורים וגו' ויעשה מה שלבו חפץ^{כט}, כי ודאי אחר טלטוליו לא יעשה רשעה, ורמו הגשה לתפלה באומרו ידבר נא עבדך דבר באזני אדני מכאן שהתפלה בלחש והי"ת יעזרהו, רמו הגשה למלחמה שאמר ואל יחר אפך בעבדך וגו', כמו שעשה פרעה אתה עושה^ל בתחלה בפה רך ואח"כ בפרך וכמו שהצילנו הקב"ה מפרעה והכהו בי' מכות כך אתה היצר צריך הי"ת להרגך לע"ל כמשאז"ל^{לא}, וז"ש אם פגע האי מנוול ימשכהו לביהמ"ד היינו הגשה לפיוס עם חבירו החכם שבביהמ"ד ואם לאו יקרא ק"ש^{לב} היינו הגשה לתפלה.

ועפי"ז ביאר הרב, והיה בקרבכם אל המלחמה, זה יום הדין והשטן מקטרג בשעת הסכנה, ונגש הכהן ודבר אל העם, זה מוכיח ואומר אם פגע בך מנוול זה, ואמר שמע ישראל, יקרא ק"ש, ואי לא אזיל ילך וישב אל ביתו של הקב"ה זה ביהמ"ד, ואי לא אזיל יאמר לו פן ימות זה התקנה הג' שאמרו בש"ס יזכור לו יום המיתה, ואמר יום המיתה ולא המיתה להעיר שיזכור כל מה שיקרה ביום המיתה, ולז"א ג' תקנות כנגד צדיקים בינונים ורשעים.

הווי"ו זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן וגו', וי"מ^{לד} רשות על המלכות דקרי להו רשות, וי"מ על יצה"ר וגונדא דיליה, והטעם דקרי ליה רשות מפני שיש להם רשות מן הקב"ה להחטיא את בני אדם, ועוד קרי ליה רשות ל' רשות ודלות כי על ידם יתרושש האדם מקניינו בתורה ומצות אשר ברשעו יהיה בחלקו של טורף, ואיך שיהיה רשות קאי על יצה"ר וגונדא דיליה שהם כוחות הסט"א, והנה ב' יצה"ר הוא ב' סוגים הא' הוא שונא את הנפש שנאה גלוי' וברורה וידועה וזהו רע גלוי שמייעץ את האדם לעשות עבירה גמורה שאין בה צד היתר, וזה לא יוכל ללכוד במועצותיו אלא רק לאנשים טפשים כי איש יהודי באמת בודאי לא יקבל לשנוא נפשו ולאבד אותה בידיים ע"כ בודאי לא יסכים

(כט) שם מ' ע"א.

(ל) עיין סוטה דף י"א ע"ב.

(לא) סוכה דף נ"ב ע"א על יצה"ר שנהרג, וע"ע מכות דף י"ב ע"א.

(לב) ברכות דף ה' ע"א.

(לג) אבות פ"ב מ"ג.

(לד) כל זה ער ד"ה וכיד הארם להתגבר, הוא העתק אות באות מן ספר חסדי אבות על פרקי אבות להבן איש חי, וחסר בא"ד כמה דברים.

לעבור על מצות ד', וסוג הב', הוא יצה"ר מתנכר שהוא מראה לאדם שהוא אוהב את הנפש ומייעצו לעשות מצוה שהיא עונג הנפש ומראה עצמו בזה שהוא יצה"ט שהוא מאוהבי הנפש, אבל אך שלמראה עינים תיראה עצתו מצוה אבל תחתיה תעמוד הבהרת כי מזו המצוה יהא תולדות רעים שהם עבירות חמורות.

דוגמא לזה עשיר גדול נטה למות, עלה בדעתו להניח מצוה גדולה אחריו להקדיש כל נכסיו לעניים ות"ח ובקו"ח וכיוצא, אך אחר מותו גבאי ההקדש הוציאו שטר הצוואה כדי ליקח כל נכסיו, ואיך יתכן שבניו יקבלו דבר זה בשתיקה ומוכרחים שירצו לדין ע"ז, לקחו העתק שטר צוואה ומסרו אותה לחכמים וגם שלחוהו לב"ד של עיר אחרת כדי לברר אם תעבור הירושה לפום דינא או לא, וכן עשו גם גבאי הצדקה לשלוח העתק שטר הצוואה לח' ולעיר אחרת וממילא נעשה קטיגוריא בין הח' ובין בתי דינין, אלו מזכין היורשין שמצאו ערעור בשטר הצוואה לדון עליה שהיא בטילה ואלו מזכין את ההקדש, אלו כותבים פסקים לבנות ואלו כותבים פסקים לסתור, ופסקים אלו נטלטלו עוד לכמה בתי דינין, ומזה נולד שנאה וקנאה וחנופה בין החכמים.

הנך רואה כי מצוה זו אשר יעץ היצר לאותו האיש לעשותה היא היתה סיבה להוליד מזה כמה מכשולים ועונות של שנאת חנם וחנופה ומחלוקת בין הח' בכמה מקומות ואם לא היה דבר זה איך היה יכול להחטיא את הח' הרבים ההם במכשולות אלו, וע"כ תמצא כי רז"ל הרגישו בתחבולה של יצה"ר וא"ל^ל שמואל לר"י שיננא לא תהיו בעבורי אחסנת ואפי' מברא בישא לברא טבא, ולכך אמ"ל שיננא פי' אפי' אתה חריף ותוכל לידע בשכלך הזך שלא יולד מכשולות מעבורי אחסנת עכ"ז לא תפלפל ותכניס עצמך בדבר זה הן בערות הן בתקון הדבר הזה ליסרו ולתקנו ע"פ הדין וכיוצא בזה אירע בעיר בגדאד וגו'^ל.

וחכמי הדור משלו משל על אותו ענין הקדש הנזכר, כי באו לפני היצר ב' מחיילותיו וישאל לא' מה עשית במלאכתך השיב כי נפטר איש עשיר והיה רוצה להקדיש ממונו לצדקות וגו' ויקח את לבו ולא הניחו

לה) כתובות דף נ"ג ע"א.
לו) בפנים בחסדי אבות הובא המעשה.

להקדיש אפי' פרוטה אחד, וזהו עשה הפסד גדול לצדקות של עניים ות"ח וביקור חולים, היצר לא הראה לו פנים צהובות, ושאל אל השני ואתה מה עשית, אמר שנפטר עשיר גדול ויש לו בנים ובנות ואני יעצתיהו להקדיש כל נכסיו לצדקות ולא הניח לבניו כלום, ויצחק היצר וצהבו פניו ע"ז ויאמר טוב עשית ישר כחך, וטעם שמחתו כמ"ש למעלה, וזה מעשה היצר מייעץ לעשות דבר טוב, אך תחתיה תעמוד הבהרת, ואין אנחנו מחליטים לומר כל לצוואות דהקדש הם כך, אלא הרוב הוא אופן לא טוב.

ובזה יובן, הוּו זהירין ברשות, הוא יצה"ר וגונדא דיליה תהיו זהירין שלא להלכד במצודתם כי בעלי תחבולות המה, שאין מקרבין לאדם אלא לצורך עצמן כדי שאח"כ יולידו תולדות רעים וכנ"ל, לכן איזהו חכם הרואה את הנולד, גם עוד מייעץ אדם רשע גמור לשוב בתשובה כדי לינק ממנו קדושה, כי כשהרשיע הרבה הלך ממנו כל נצוצי קדושה, ואח"כ ע"י תשובה קונה קדושה והיצר חוטפה, וזהו אין מקרבין וגו' אלא לצורך עצמן, וע"ז אמר קהלת^ל שמה בחור בילדותך וגו' היצר מיעצו להרשיע כדי לבזבז כל חלקים טובים, ואח"כ אומר לו ודע כי על כל אלה יביאך אלקים במשפט, כדי לעשות תשובה ולטרוף הקדושה ממנו.

ובזה יובן ירא את ד' בני ומלך עם שונים אל תתערב^{לח}, כלומר עם היצר וגונדא דיליה שהם משנים בדבריהם וכנ"ל, אל תתערב השמר מהם, נראין כאוהבים ואין עומדים לו לאדם בשעת דוחקו, כלומר מיעצים לאדם בשביל שמירת גופו ובריאותו ושמירת ממונו והכנת פרנסתו, בלילות החורף, יצ"ט מיעץ לאדם לקום בבוקר והיצה"ר מסיתו שיסתכן מהקור וגו' להאריך בשינה עד צאת השמש, בקיץ אומר היצר שנה של שחרית תתן בריאות לגוף, וכן בעסקים אם יזהר כפי הדין יפסיד, מיעצו להתערב עם הגוים כדי שלא יהא שנאה ביניהם, באופן שנראים כאוהבים אליו שהם חסים על גופו וממונו ועל כבודו, ובאמת אין עומדים לו בשעת דוחקו, כי בעומדו בחשבון למעלה שם באין

לז) קהלת י"א ט'.
לח) משלי ב"ד כ"א.

ומעידין עליו על חטאים אלו כדי לאבדו ולהרע לו, לכן השמר מהם ומעצתם^{לט}.

וביוד האדם להתגבר על יצרו, כל כך אמרו^מ אשר עשה אלקים את האדם ישר^{מא}, לא בראו הקב"ה שנקרא צדיק וישר את האדם בצלמו אלא כדי להיות צדיק וישר, וא"ת למה בראו ליצה"ר שכתוב בו כי יצר לב האדם רע מנעוריו, אתה אומר שהוא רע מי יכול לעשותו טוב, אמר הקב"ה אתה עשית אותו רע תינוק הוות ולא חטאת נתגדלת וחטאת, וכמה דברים קשים יש בעולם יותר מיצה"ר ומרים ממנו ואתם ממתיקים אותו, אין לך מר מן תורמוסים ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים ז' פעמים עד שהוא מתוק, וכן חרדל ובצלף, ומה מרים שבראתי אותם אתה ממתיקין לצורכם, יצה"ר המסור בדרך עאכו"כ.

מעלת יצ"ט מן המעלות העליונות, מפני שיצ"ט נברא מן העליונים ממקום טהרה וקדושה ודעה והשכל והולך אחר טבע הנשמה שנבראת מן העליונים כענין שנאמר^{מב} ויפח באפיו נשמת חיים, משא"כ בשאר הבריות גופן ונשמתן נבראו ממקור אחד כענין שנאמר^{מג} מי יודע רוח בני האדם העולה הוא למעלה ורות הבהמה הזורדת היא למטה לארץ שחוזרת כל א' וא' למקומה, לפיכך בבהמה חיה ועוף שאין בהם אלא יצירה א' הגוף והנפש ביחד ממקום א' לכך כתיב^{מד} ויצר ד' אלקים את כל חית השדה, ויצר ביוד א', ובאדם כתיב^{מה} ויצר ד' אלקים את האדם וגו', ויצר בבי' יודין, לפי שיש בו בי' יצירות גופו מן התחתונים ונשמה מן העליונים^{מו}, וכיון שיצ"ט נברא עם הנשמה מן העליונים צריך לו לאדם להמליך עליו יצ"ט ולהתחכם בין טוב לרע, ולירא מיוצרו, ולעשות רצון קונו ולנהוג בעצמו טהרה וקדושה כדרך שהמלאכים עושין.

לט) ע"כ מס' חסדי אבות הנ"ל באות ל"ד.

מ) מדרש תנחומא בראשית סי' ז'.

מא) קהלת ז' כ"ט.

מב) בראשית ב' ז'.

מג) קהלת ג' כ"א.

מד) בראשית ב' י"ט.

מה) שם ז'.

מו) רש"י בראשית ב' ז'.

וכ"ז שמתגבר על האדם יצרו הטוב נותן עיניו למטה להסתכל במקום שהגוף נברא ממנו, והוא עתיד לחזור שם בסופו שנאמר^(מ) כי עפר אתה ואל עפר תושב, ונותן לבו למעלה מקום שנברא רוח ממנו להכיר מעלת הבורא שבראו מאין, והוא יודע מעשיו וגלוי לפניו כל מסתרו ומחשבותיו של מעשיו נכתבין בספר, ועתיד ליתן דין וחשבון לפניו ואפי' על שיחה קלה שיוצא מפיו, ורואה לבוראו נגדו תמיד ומתיירא ממנו וחרד מאימתו כענין שנאמר^(מ) שויתי ד' לגדי תמיד, ומונע עצמו מכל עבירות ומתגבר בעצמו והולך עד שמחזיר נשמתו טהורה לבעליה כמו שנתנה בגוף, ומתוך כך הוא מביאו לחיי העוה"ב, אשריהם הצדיקים שמתגברים על יצרם ומגביהים עצמן על פשעיהם שנאמר^(ט) אשרי נשוי פשע וגו', ואחז"ל^ל אשרי לאדם שהוא גבוה על פשעיו ואין פשעו גבוה עליו.

ישאל האדם מד' תמיד שיורוהו דרך ידיעתו ועבודתו כמ"ש^{יא} אני ד' מלמדך להועיל, וממעלות יצ"ט. למאוס האדם בחיי ההבל העוה"ז ולמעט בהנאות גופניות, ומגביר על טבעו דברים המביאין אותו לחיי העוה"ב וידבק בהן מפני שא"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א' כ"א האדם אדוק בהבלי העוה"ז א"א לו להדבק באהבת עוה"ב, כמ"ש א' מן החסידים^ב כאשר לא יתחברו בכלי א' מים ואש כן לא יתחברו בלב המאמין אהבת העוה"ז ואהבת העוה"ב, ואמר א' העוה"ז והעוה"ב צרות כשתרצה א' מהם תקצוץ השנית, וכן יפקח אדם את נפשו שלא יבחר בהנאות יתרות כ"א די הספוק במאכל ומשתה כדי לעבוד לבוראו, ויפקוד עיניו לתקן המעוות מלמלאות החסרון ולישר מפעלותיו בדרכי ד' כדי שילוה בעולמו אשר הוא הולך באחריתו, ומתוך כך יזכה לחזות בנתעם בוראו, כמאמר הח' ^ב העוה"ז דומה לפרוזדור בו' כדי שתכנס לטרקלין.

אודה את ד' כאלו עשה שאלתי ואדון אותך לכף זכות כי האדם

(מז) שם ג' י"ט.

(מח) תהלים ט"ז.

(מט) שם ל"ב.

(נ) בר"ר פ' כ"ב ס"ו ב'.

(נא) ישעיה מ"ח י"ז.

(נב) חובת הלבבות שער חשבון הנפש פ"ג בחשבון הכ"ה עי"ש.

(נג) אבות פ"ד מ' ט"ז.

ירים להקב"ה, וז"ש^(ד) ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' ומן ה' יסור לבו כי העיקר הוא ה' יתברך, משל להבתים והגנות הטמונים זה אצל זה ובתוך הכתלים נקבים וצנורות ונמשכים מים מן הנהר דרך הצינורות^(ה).

יתעלה הבורא ויתקדש היוצר, אשר המציא כל הברואים במדת טובו, וגם האדם אשר ברא על פני תבל ארצה משני יצירות, כמה שכתוב^(ו) ויצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, והם גוף ונשמה, כחותיהם, הם השכל והרצון, השכל לנשמה והרצון לגוף, והצור תמים פעלו הכין בחכמתו וטובו דברים המכלכלים שני היצירות, הכין לגוף כל הנמצאים מהחי והצומח והדומם להספיק לו צרכיו ואף להתענג עליהם, כמה שכתוב^(ז) כל שמה תחת רגליו, וכן הכין לנשמה תורות ומצות וחוקים ללמוד ולעשות, אשר הן המה מזון חיי רוחה ועליהם תתענג סלה, כמו שכתוב^(ח) כי נשמור לעשות לחיותנו כיום הזה.

וכמו שבעניני הגוף המציא יתברך בעולמו נמצאים ישיגוהו התועלת אשר עליהם חיו יחיה, ונמצאים אשר יזיקוהו ויחלישו את כחו או יחלה מהם, ויצטרך אם כן להשמר מהם, כן במזון הנשמה, אשר חייה נטע יתברך בתורתו ועבודתו, הנה היא כלולה ממצות עשה ולא תעשה, אשר צווה וחי בהם, ולהשמר ממה שהזהר עליו פן יחלה ויחליש כח נשמתו או חס ושלום יכריתה מארץ החיים, וכמו שהפליא יתברך חסדו לנבראיו וברא סממנים ורפואות לחומר הגויה אשר יחלה לשוב על ידם לאיתנו הראשון, כן המציא יתברך תורה תמימה משיבת נפש, כאשר תשיג הנשמה אי זה מהחולאים הנוגעים לה בשחתה את דרך ה' כי יש בה די להעלות לו לאדם רפואות תעלה, לכלות פשע ולהתם חטאת.

והנה הנגע הגדול המחטיא נפש האדם, מחליאה ומרחיקה מהחיים האמתיים, עד שבחיים חייתו לא יקרא חי, הנגע הזה הוא יצר

(ד) ירמיה י"ז ה'.

(ה) הלשון נלקח בחסר, אבל אחר העיון מובן הכוונה.

(ו) בראשית ב' ז'.

(ז) תהלים ח' ז'.

(ח) דברים ו' כ"ה.

הרע, המפתה האדם על הרעה, במשאות שוא ומדוחים, כי אם יתבונן האדם בעין שכלו יבין וישכיל כי כל דברי היצר הרע וטענותיו הבל המה, מעשה תעתועים, וכל דרכיו המה אורחות עקלקלות, זעום ה' יפול שם, פתי, ושכל האדוק בחמרת העולם ילכד בהם, אולם המשכיל המאמין לא יפן אל חלקת שפתיו, ולמועצותיו הרעים, וימצא כולם בית מנוס כי השקר אין לו רגלים וכולם בטלים ומבוטלים לא שרירין ולא קיימין.

וכבר גלו לנו רז"ל^(נט) שהיצה"ר בא לאדם בצאתו מרחם אמו, שנאמר לפתח חטאת רובץ, ויקח האדם לחלקו ולגורלו ואין מוחה בידו, עד היותו בן י"ג שנה שאז בא יבא ברנה ילד מסכן וחכם, זה יצה"ט, המדריך לאדם בדרך הטוב להקנותו חלקו בג"ע ולמעלה שאין אחריה מעלה, מעתה חל עלינו חובת ביאור במה שתוקרים למה ברא הקב"ה את היצה"ר בצאתו מבטן אמו, לפתח חטאת רובץ, והיצה"ט אינו נכנס באדם כ"א לאור ארבעה עשר, והלא ברא הקב"ה באדם השני יצרים הפכיים, שמנגחים זה לזה, והלא כשמנגחים את השוורים לראות מי נוצח מעמידים אותם זה כנגד זה בשוה, לא זה למעלה וזה למטה, שלא תוכר ותבחן גבורתם אלא כשתהיה העמדתם בנגוחם בשוה, וא"כ איך ברא הקב"ה באדם מתחלה היצה"ר ונתלמד ונעשה זקן וכסיל, ואח"כ בבא היצה"ט הוא הנכנס בגבול יצה"ר, והנכנס בגבול הוא מנוצח.

וכן מצינו שאמרו^(ס) רבן גמליאל רחץ במרחץ שיש בה ע"ז, א"ל יש במרחץ זו ע"ז, א"ל היא באה בגבולי שהרי המרחץ קדמה לה, משא"כ אם היתה קדומה למרחץ הייתי אני בא בגבולה ויש טומאה, ואיתא עוד בילקוט^(סא) הטמא עומד תחת האילן, והטהור עובר, טמא, הטהור עומד תחת האילן והטמא עובר, טהור, נמצא כשטהור עומד תחלה אף שבא הטמא אח"כ ועבר, טהור, שהטהור עומד מקודם, משא"כ אם היתה בהיפך, ובוה פירשו מה שארז"ל הובא ברש"י ז"ל^(סב), ויקבור אותו בגיא, קברו מוכן מששית ימי בראשית, מאי נפקא מינה אם מששת ימי

(נט) עיין סנהדרין צ"א ע"א.

(ס) ע"ז פ"ג מ"ד במשנה.

(סא) עיין משנה נגעים פ"ג מ"ז.

(סב) דברים ל"ד ו'.

בראשית או אח"כ, אלא הכוונה שלא תקשה ותאמר היאך קברו בגיא מול בית פעור שהוא בא בגבולה, שבית פעור קדמה וא"כ שולטת הטומאה על מי שבא בגבולה, לכך אמרו קברו מוכן מששת ימי בראשית, אדרבה, היא באה בגבול קברו שהרי קברו מוכן מששת ימי בראשית.

וההכנה מלתא היא, שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו, וא"כ אין יכנס היצה"ר תחלה שיבא אחריו יצה"ט, הלא בא בגבול יצה"ר, ובודאי יצה"ר נוצח, וא"כ אין מעניש את האדם על חטאו, הלא הוא מוכרח שיתנצח, ולכאורה מן הראוי להכניסם ביחד להתנגח זה עם זה ותראה גבורתם.

והתשובה היא, שאדרבה הכנת הטוב קדמה להיצה"ר, שהרי אמרו רז"ל^ס בהיותו בבטן אמו ועדיין לא נכנס בו היצה"ר מלמדן אותו כל התורה כולה, ונר דלוק על ראשו שנאמר^ס בהלו נרו עלי ראשי היא הנשמה המוכנת לו לבא אליו אור לארבעה עשר, וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ומשביע אותו הקב"ה תהי צדיק ואל תהי רשע, ומקבל עליו, הנה כל אלו הכנות גדולות לחזק כחו בהיותו בבטן אמו, והיצה"ר אינו בא עד צאתו מבטן אמו, הרי הכנת הטוב קדם, מאחר שהכין לו הנשמה והיצה"ט והתורה, וא"כ הכנה מלתא רבא היא שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו, כמ"ש בקברו של משה רבינו ע"ה שהכנתו מלתא רבתא ונקרא קדם לבית פעור, ולזה רמז^ס בטרם אצרך בבטן ידעתך, ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, קודם הכנסת היצה"ר, שעדיין לא יצאת מרחם, הקדשתיך, והכינותיך והזמנתיך להקדושות, וא"כ צריך אתה להיות נוצח שאדרבה היצה"ר בא בגבולך.

ובזה יובן הפסוק^ס עיר קטנה ואנשים בה מעט, ובא אליה מלך גדול וסבב אותה וגו' ומצא בה איש מסכן חכם, ופירשו רז"ל זה על היצה"ר וכמו שהביא רש"י שם בקהלת בפירושו, עיר קטנה זה הגוף, מלך גדול הוא היצה"ר שהרבה שומעים אליו, ואיש מסכן הוא חכמת

סג) גדה דף לי ע"ב.

סד) תהלים ט"ו.

סה) ירמיה א' ה'.

סו) קהלת ט' י"ד.

המסכן, היצה"ט, כי בני עליה המה מועטים בו, ויש להקשות ע"ז לפי סברת העולם, שהיצה"ר קודם באדם מהיצה"ט איך אמר שהמלך הגדול שהוא היצה"ר מצא בעיר זה המסכן שהוא היצה"ט, אדרבא איכפא הוא היצה"ט הוא אחרון והוא מוצא בעיר את המלך הגדול, והנה צריך לדחוק ולפרש, ומצא בא איש מסכן, שמצא קאי על האיש המסכן, שהאיש המסכן מצא בעיר המלך הגדול, ודוחק, אבל לפי מה שאמרנו ניחא שבמציאות האמיתי מציאת היצה"ט קודם ולו משפט בהכורה כי הוא ראשית המחשבה לסוף המעשה.

וזה שסיים הפסוק ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא, הרצון כי שלמה המע"ה בעצמו מתרץ מה שקשה על דבריו, שאמר ומצא בה איש מסכן, הלא עינינו רואות שהמלך גדול קדם, ע"ז השיב, באמת המסכן קדם והא ראייה כשהיה בבטן אמו נר דלוק על ראשו, רק שבא מלאך וסטרן על פיו ומשכח ממנו תלמודו, זהו ולא זכר את האיש המסכן, ע"כ בעצם הבכורה להיצה"ט, הוא נוטל פי שנים, עוה"ז ועוה"ב להדבק בו, והיצה"ר החושב עצמו לבכור הוא רשע ערום שמקדים טענתו, וכדאיתא בזוה"ק פ' וישב"ט וז"ל: ת"ח על דא אקדים עם בר נש ביומא דאתיליד בגין להמין ליה, דהא כד אתי יצה"ט לא יכיל בר נש למהימנא ליה, ודמי עליה כמטולא, כגוונא דאתנינן מאן הוא רשע ערום, דא הוא דאקדים לאטענא מלוי לקמי דיינא, עד לא אתי חבריה מאריה דדינא, כד"א צדיק הראשון בריבו, כגוונא דא רשע ערום כמד"א והנחש היה ערום, והוא אקדים ושארי עמיה דבר נש, עד דלא ייתי חבריה דאיהו יצה"ט אבאיש ליה לבר נש בהדיה, לא יכיל לוקפא ראשיה, כאילו אטעין על כתפיה כל מטולין דעלמא, בגין דהוא רשע ערום דאקדים עמו, עיין שם, ובאמת היצה"ט הוא ראשית ולו משפט הבכורה, אליו תשמעון.

והנה עצה היעוצה מהיצה"ט היא עסק התורה, שהיא סם המות הגדול להיצה"ר להכניעו לאבדו להוממו לבלתי רום לבבו, להתגבר על האדם, לפתותו במועצותיו הרעים, שהתורה היא תבלין להיצה"ר וכמו שארז"ל^{סח} שאמר להם הקב"ה לישראל, בני בראתי יצה"ר בראתי לו

סז) דף קע"ט ע"ב.
סח) קידושין דף ל' ע"ב.

תורה תבלין, וכן אמרו בברכות^ט לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר, אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, אי אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש, אי אזיל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה, ע"כ, וידוע דהיצה"ר נקרא מכשול כמ"ש בגמ'^י, וז"ש^{יא} שלום רב לאוהבי תורתך שיהיה להם שלום רב, כיון שהם אוהבי התורה, ומהו השלום? ואין למו מכשול, שע"י התורה אין להם מכשול שהוא היצה"ר, שהתורה מתשת כוח היצה"ר, ודו"ק.

אשר ע"פ הגמרא הנזכרת פירשו כוונת הפסוקים במשלי^{עב} ועתה בנים שמעו לי, שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, כי מוצאי מצא חיים, כל משנאי אהבו מות, והוא בהקדים עוד מה שהקשו המפרשים ז"ל שאיך על ידי זכירת יום המיתה יתבטל היצה"ר, אדרבא על ידי זכירת יום המיתה הוא מתגבר יותר, דהוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות, ומהרש"א ז"ל בחידושי אגדות פירש, שיזכור לו ליצה"ר שכל כונתו להמית את האדם על ידי מעשיו הרעים, על דרך צופה רשע לצדיק.

ובזה פירשו כוונת הפסוק הנזכר, שאומר היצה"ט לבנים שהגיעו לשלש עשר שנים, ועתה אשר גדולים וחייבים במצות, לכן שמעו לי ולא תלכו אחר היצה"ר, ואם תאמר באיזה אופן נוכל להכניעו, לזה אמר שיש ג' תקנות טובות, הא' שמעו מוסר וחכמו, שתלמדו בתורה שנקראת מוסר, ואל תפרעו ר"ל לא תבטלו מדברי תורה, אי אזיל מוטב ואם לאו יש תקנה אחרת, ומה היא, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי, שם רמוז יקרא ק"ש שיש ב' דלתי"ן ד' דאחד וד' דועד, בזה ילך לו היצה"ר, אי אזיל מוטב ואם לאו יש תקנה אחרת, ומה היא, תזכרו לו כי מוצאי מוצא חיים, כל משנאי, שהם יצה"ר וגונדא דיליה, אהבו מות, שהם רוצים להמית את האדם על ידי מעשיו הרעים, כמו שפ"י מהרש"א ז"ל בכוונת יזכור לו יום המיתה, בזה ודאי ילך לו, ודו"ק.

באופן אחר פירשו כונת הפסוק הנזכר, אשרי אדם שומע לי וכו',

טז) דף ה' ע"א.

ע) סוכה דף נ"ב ע"א.

עא) תהלים קי"ט קס"ה.

עב) משלי ח' ל"ב.

והוא בהקדים מה שפירש הרב נוח שלום ז"ל כונת הפסוקים בירמיה^{עג} ואנכי נטעתוך שורק, כולו זרע אמת, ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה, והוא ע"פ מה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות זכי' ומתנה^{עד} ז"ל האומר לחבירו שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו, הקדישו והחזירו הרי זה מוקדש ומוחזר, אמר לו על מנת שתחזירהו לי, אינו קדוש שלא התנה עמו אלא דבר הראוי לו, וכן כל כיוצא בזה, ע"כ, וידוע שהקב"ה נתן נשמה לאדם על מנת להחזירה קדושה וטהורה במצות ומעשים טובים, ובא היצה"ר לפתות לאדם באמור לו שהקב"ה אמר על מנת שתחזירה סתם ואם כן אעפ"י שטימא את נפשו על ידי עונותיו, סוף סוף הוויא חזרה, שהרי לא אמר "לי".

אכן כד דייקנן שפיר זה אינו, דעל כרחך דאם לא אמר "לי" החזירו מוחזר, אלא דוקא הכא שלא התנה עמו שלא יקדישהו, אבל אם התנה עמו שלא יקדישהו אע"ג דלא אמר לי אינו מוחזר, דמידי הוא טעמא דאם אמר לי דאינו מוחזר, הוא משום דמידי דחזי לי קאמר, הכא נמי שהתנה עמו בפירוש שלא יקדישונו הוי כאלו אמר לי, אם כן לפי זה אין מקום לעצת היצה"ר שהרי מצינו שהקב"ה התנה על הנשמה על מנת שתהי' קדושה וטהורה כמו שאמרו רז"ל בכמה מקומות, אם כן הוי כאילו אמר לי, מידי דחזי לי.

וזה כונת הפסוק ואנכי נטעתוך שורק, דהיינו משעת יצירת האדם התנה עליו שיהיה כולו זרע אמת, שהוא קיום התורה ומצוותיה, ואיך נהפכת, אדרבה לביטול התורה ומצוותיה, מכח טענת "לי" של היצה"ר דאין מקום לטענתו, שהרי התניתי בפירוש, לפיכך מחמת שנהפכת מכח יצה"ר "סורי הגפן נכריה" עתיד ליענש בגיהנם, על שגרם שתהיה נשמתו נכריה, ע"כ.

עוד נראה, דטענת יצה"ר בטילה, ע"פ מה שכתב הרב משנה למלך ז"ל^{עה} ז"ל: הנותן שור לחבירו על מנת שיחזירה אע"פ שלא אמר לי, אם המיתו והחזירו לא מקרי חזרה, דלא מקרי חזרה אלא כשהוא חי,

עג) ירמיה ב' כ"א.

עד) פ"ג ה"י.

עה) שם בהלכה הנ"ל, ואיפשטא ליה ספיקת המ"מ עיי"ש.

וידוע שהרשעים על ידי מעשיהם הרעים אף בחייהם קרוים מתים, אך הצדיקים אף במיתתם קרוים חיים, וא"כ לפי זה אין מקום לעצת יצה"ר באמור לו דמקרייא חזרה אף כשהיא פגומה, שהרי כל כונתו להמית את האדם על ידי מעשיו הרעים שיהי' נקרא מת, וחזרה כשהוא מת לא מקרי חזרה, ע"כ דבריו ז"ל.

ובזה פירשו כונת הפסוק הנזכר אשרי אדם שומע לי, ר"ל שהוא מבין ומסביר לעצמו דהטעם שאם אמר תיבת "לי" שאם הקדישו והחזירו שאינו מוחזר, משום שמדי דחוי לי קאמר, אם כן כל שכן היכא שהתנה בפירוש שלא תקדישו דאינה חזרה, ועל ידי זה לשקר על דלתותי ואינו שומע לעצת היצה"ר שאומר לו כיון שלא אמר "לי" אף אם טימא נשתו דהוי חזרה, דזה אינו, כיון שהתנה עמו בפירוש שלא יחטא, ובר מן דין, טענת היצה"ר בטילה, הטעם "כי מוצאי מוצא חיים", שהצדיקים נקראים חיים על ידי מעשיהם הטובים, ולהפך, "כל משנאי", שהם הרשעים על ידי מעשיהם הרעים "אהבו מות", שנקראים מתים, ובכגון דא דעל ידי מעשיו הרעים נקרא מת, א"כ דינא הוא דאם המיתו והחזירו אינו מוחזר, וטענת היצה"ר בטילה היא כאמור.

יסוד הכלל וגם הפרטי הוא, שכל אדם מישראל עם קדוש ישמע ויאמין וידע שיש ה' האמת נכבד ונורא בעולם, והוא אחד יחיד ומיוחד בשלימות ואמיתות האהדות, והוא היה מעולם מאין תחלה וראשית, והוא בעולם, בשבע הרקיעים ובהארץ ובכל ארבע רוחות העולם, בזמן העולם מראשית ועד תכלית, ויהיה עד עולם עד אין סוף ותכלית, והוא ברא בששת ימי בראשית את העולם כולו ומלואה בכלליות ופרטיות ועד פרטי פרטיות, והכל ברא בשביל ישראל עם קדוש, וברא בהעולם אותנו עם קדוש, והוא אלקינו אלקי ישראל מעולם מאין תחלה וראשית, ועולם בזמן העולם, מראשית ועד תכלית, ועד עולם עד אין סוף ותכלית, שישראל עלה במחשבה תחלה, והוציאנו מארץ מצרים וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה הקדושה האמיתית, ונעבוד תמיד אותו יתברך ה' האמת הנכבד והנורא האחד היחיד המיוחד בשלימות ואמיתות האחד כדי לזכות אותנו בזה ובבא לחיותנו כהיום הזה, ולתת לנו מהלכים בין העומדים מלאכי רום מעלה ליהנות מזיו השכינה, ובפרט במצוה הגדולה והביבה יקרת הערך זו מצות תפילין החמודה, שהיא אות שאנו בני א-ל חי, ועל ידה תפול אימתה ופחד על כל הגוים, אויבינו ואויבי נפשנו

כמאמר הכתוב^ע וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

והנה כדי שהאדם יזון בזרוע, ולא יאכל נהמא דכסופא היה מחסד ה' על ברואיו לברוא יצר הרע לפתות לאדם, לטורדו מתורה ומצוה, ואם יתעורר האדם בעצת שכלו להתגבר על יצה"ר ויכפהו תחת רגליו לבלתי שמוע בקולו ולמועצותיו הרעים, הנה שכרו אתו ופעולותו לפניו ירום ונשא וגבה מאוד.

ובזה פירש הרב החצר זכרונו לברכה כונת הכתוב^ע אם רוח המושל תעלה עליך, מקומך אל תנח, כי מרפא יניח חטאים גדולים, והוא בהקדים מה שכתב הרב חן טוב ז"ל פ' ואתחנן, שיש ב' מיני צדיקים המנצחים יצה"ר, האחד, בכח התורה כמ"ש רז"ל אם פגע בך מנוול זה, משכהו לביהמ"ד, וכן אז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, והב' הגבור הכובש את יצרו נלחם בו עד רדתו, בזוכרו חשבון הפסד מצוה כנגד שכרה, על ידי זה הוא כובש את יצרו.

ובאיזה מהם יאחו צדיק דרכו, אם ביראת ה' כל היום ללחום את מכשול, זה היצה"ר, בחושבו הפסד ושכר, או לתפוש חרב פיפיות בידו, היא התורה להמית בה יצר הרע, ומינה לא יזח, בודאי הגמור שיתפוש דרך השני שהיא התורה, וימיתהו מכל וכל כמו שאמרו אם אבן הוא נמוח, ונתן טעם לזה, כי אם יתפוש דרך הראשון שלא להמיתו ע"י התורה אלא יהא נלחם עמו ולהתגבר עליו בחשבו הפסד ושכר, כיון שהאדם הוא חומרי והגוף נוטה תמיד להנאת עוה"ז, א"כ הדרך הזו בחזקת סכנה, שאפשר שיתגבר עליו יצרו ולהחטיאו, לא כן דרך תופשי התורה כי לבו יהיה בטוח שלא יוכל לפתותו, מאחר שעל ידי עסק התורה הוא נמוח לגמרי, וזה שאמר (שם) אם רוח המושל שהוא יצה"ר מלך זקן וכסיל, יעלה עליך כדי להחטיאך, מקומך אל תנח, רוצה לומר אל תניח בית המדרש ותעשה התקנה השנית, כי אינך יודע אם תנצח או לא, אבל בזה אתה בטוח, כי מרפא שהיא התורה, יניח חטאים גדולים כיון שהוא לגמרי, עד כאן תורף דבריו.

ובזה יבואר כונת הפסוק^ע אחת דבר אלקים, ר"ל שהקב"ה ציוה

עו) דברי כ"ח י'.

עז) קהלת י' ד'.

עח) תהלים ס"ב י"ב.

לאדם שתמיד יתגבר על יצרו ולא יאבה ולא ישמע אליו, אכן שתיים זו שמעתי ר"ל ששתי דרכים יש לפני כדי לכבוש את היצר ולא ישמע אליו, אכן שתיים זו שמעתי ר"ל ששתי דרכים יש לפני כדי לכבוש את היצר ואיני יודע באיזה דרך אלך, אם אתפוש דגל התורה שהיא תבלין לו או להלחם עמו תמיד, לזה קאמר שבודאי הגמור, כי עוז לאלקים, ר"ל שיתפוש דגל התורה שנקראת "עוז" ולא דרך השני, כי על ידי התורה, מלבד שמובטח לו שלא יחטא כי היצה"ר נמוח לגמרי, אף גם זאת, ולך ה' חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שנוטל שכרו גם כן בעוה"ב, לכן בודאי דרך התורה עריף.

באופן אחר פירשו כונת הפסוק הנזכר, והוא בהקדים מה שפירש הרב כלי יקר ז"ל (פ' בראשית) כונת הפסוק^{עט} ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים, כי בכל חטא יש ליצה"ט ויכוח עם היצה"ר, כי היצה"ט מבטיחו על שכר רוחני לעוה"ב, והיצה"ר מראה לאדם שהוא אהוב לו, וטוען כי טוב לילך אחר תאוות עוה"ז שהם נראים לעין, מלילך אחר תאוות עוה"ב אשר עין לא ראתה, לכך נאמר ותרא האשה, ראתה דברי הנחש, וישרו בעיניה טענותיו, כי טוב העץ למאכל וכי תאווה היא לעינים, שתאוות עוה"ז נראים עין בעין, לאפוקי חמדת עוה"ב עין לא ראתה, והרוצה לשקר ירחיק עידיו, עבדה"ק.

עוד נראה מה שפירש הרב שער החצר ז"ל^ם משם המפרשים שפי' כוונת רז"ל אם פגע בך מנוול זה משכחו לביהמ"ד, דהכונה שהיצה"ר בא בטענה לאדם, שהוא זקן שנתלוה עמו מרחם אמו, לא כן היצה"ט הוא ילד שאינו בא לאדם עד י"ג שנה, והיצה"ר מפתחו לשמוע לו על דרך ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה, אכן דבריו כלא היו דקיי"ל בישיבה הלך אחר החכמה, ובמסיבה הלך אחר הזקנה, וזה אומרם אם פגע בך מנוול זה בטענה שהוא זקן, משכחו לביהמ"ד, ויראה כי בישיבה הלך אחר החכמה, ע"כ.

עוד הביא הרב ז"ל שם משם הרב מדרש אליהו ז"ל שפירש כונת רז"ל שאמרו שלעתיד לבא עתיד הקב"ה לשחוט ליצה"ר, דקשה טובא

עט) בראשית ג' ו', עייש בכלי יקר.
ם) כל הדרוש עייש בד' ל"ד ע"ב.

דמה העון אשר עשה שעתיד לשוחטו, והלא ציוויו הוא עושה, אמנם פירשו הכוונה משם המדרש, רהטעם שנמשכה המיתה לעולם משום שאחר שברא הקב"ה את עולמו קרא לכל המלאכים ואמר להם שישאלו כל אחד ואחד ממשלה שירצה, כדרך המלך שאחר המלוכה נותן ממשלה לכל אחד ואחד, כן עשה הקב"ה, ובאו כולם ושאלו כל אחד כפי רצונו, זה שאל להיות שר על המים וזה על האש וזה על הברד, וס"מ אשר מקדם ומאו היה שר גדול שאל להיות ארון הנשמות, וכעס עליו הקב"ה בהיות שנתן עיניו על אומנותו יתברך והשליכו ממחיצתו, ובהיות שלא איש אל ויכזב שכבר גזר שכל אחד ינתן לו כפי שאלתו, המשיך המיתה לעולם על ידי ציווי האילן והשליטו על כל הנשמות, ע"כ באופן ששאלתו ששאל גרם לשחיטת הבריות בהמשכת המיתה לעולם, לכן עתיד הקב"ה לשוחטו בהיות הוא הגורם מיתה לעולם, עד כאן תורף דברי קדשו.

וסיים הרב ז"ל שם וז"ל: המורם מזה שהיצה"ר בא לאדם בשתי טענות כדי לפתותו, הא' שהוא זקן, והב' שהוא אהוב לו ומבקש טובתו בהנאות עוה"ז שהם נגלים ונראים החוש"ה אל העי"ן, ושתים אלו חלפו הלכו למו, אם טענת הזקנה, בטלה מאליה ע"י חכמת התורה, כי ע"י שיהיה חכם בתורה, בישיבה הלך אחר החכמה, וסתירה גדולה לטענתו השנית, בזכרון האדם מה שעתיד הקב"ה לשלם לו, על ידי שהמשיך מיתה לעולם, היש שונא גדול מזה, וא"כ בודאי שאינו אהוב ואין לשמוע לו, זהו תו"ד, עיי"ש באריכות.

מעשה, זה אומר אחת דיבר אלקים, ר"ל שהקב"ה ציוה לאדם לעשות מצות ומעש"ט ולילך אחר עצת יצה"ט ולהניח יצה"ר, אכן שתיים זו שמעתי ר"ל שיש ליצה"ר ב' טענות לפתות לאדם ולהחטיאו, אחת שהוא זקן והב' שהוא אהוב, בהראותו הנאות עוה"ז, וא"כ נפל פיתא בבירא, שטענותיו נראה שהם אמת, ויתפתה האדם, לזה קאמר כי טענותיו מהבל ימעטו, מזה שטען שהוא זקן, ע"י התורה אזדא לה טענה זו, וז"ש כי עוז לאלקים רבישיבה הלך אחר החכמה, וטענה השנית שהוא אהוב לז"א ולך ה' חסד שאתה תשלם ל"איש" שהוא היצה"ר (וטמון ברמ"ז בר"ת אי"ש אי"ב יצר שונא) כמעשהו, כמו שעשה הוא אשר המשיך מיתה לעולם, כך אתה עתיד לשלם לו שעתיד לשוחטו, וא"כ היש לך שונא גדול מזה? וכל טענותיו הבל המה ואין מחוייב לשמוע לו כלל וכמדובר.

ובזה יבואר כונת הפסוק^א אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, מאת ה' היתה זאת, והוא דר"ל אבן שהיא כנוי ליצה"ר כמש"ה^ב והסירותי את לב האבן מבשרכם, מאסו הבונים שהם הצדיקים, ולא אבו בדרכיו הלוך, וכי תימא כיון שיש טענות שתיים ליצה"ר כדי לפתות לאדם לילך אחר עצתו, א"כ באיזה כח יוכלו לדחות ב' טענות אלו? לזה קאמר היתה לראש פינה, רמו למ"ש ז"ל, שעתידי לשוחטו, ונראה להם כהר גבוה, ומזה נתבטלה טענה האחת, שהוא אוהב דטעמא מאי עתידי הקב"ה לשוחטו, משום שהוא המשיך מיתה לעולם, וכי יש שונא גדול מזה, ולטענה הב' שהוא זקן, מאת ה' היתה זאת, שהיא התורה, וע"י התורה תתבטל טענתו, דבישיבה הלך אחר החכמה ודו"ק.

והנה נוכחנו לדעת כי היצה"ר הוא השונא הגדול וגרם מיתה לעולם, ותמיד הוא אורב לאדם לצודד נפשות להפילם לבאר שחת ולאבדם משני המעונים, והוא נכנס באדם בצאתו מרחם אמו כמאמר הכתוב^ג לפתח חטאת רובץ, והוא הולך וגדל עם האדם, ומראה כוחו וגבורתו החזקה מאז יתחיל הנער להתחייב במצוות, והוא בהיותו בן י"ג שנה ויום א', שאז כבר חלפו ימי הנערות ובאו ימי העלמות המיוחסים לנוגה, ודומה בהם לצפיר עזים רוקד, ויצה"ר מתחיל להתגרות בו ועל רעתו שוקד, ומתחיל להסיתו בקלה שבקלות, עד שיחטיאנו בחמורה שבחמורות ולחברו עם אנשי רשע מפריעי התורה כדי שלא יוכל עמוד נגדו.

והנה דבר מפורסם ונגלה, שמה שיעשה הגבור בגבורותו במהירות וזמן מועט, יעשהו החלש ויוכל עליו בהאריך לו הזמן, הלא תראה, הארז אשר בלבנון הנה יתכן לגבור, בלבשו עוז לעקרו ולהפכו על פניו בשעה מועטת, ויוכל על ככה התולעת עם רוב חולשתו בהאריך לו ימים בו, יהיה כמסיס כוסס, עוד גלוי וידוע, שמה שתעשה הגבורה בחוזק יד בכח פתאומי, יוכל עליו החלש ע"י הערמה ותחבולה, הלא תראה הגבור ירעם על הראם ללכדו בחתים בכח ורוב אונים, וכמו כן יתכן גם לחלש לתפשו בערמה ותחבולה ע"י המכמורות העשויות בכחמה, ואשר על כן,

א) תהלים קי"ח כ"ב.

ב) יחזקאל ל"ו כ"ו.

ג) בראשית ד' ז'.

כאשר ירצו חלושי הכח לעשות כמעשה הגבור בגבורתו, שתי אלה יחזיקו בם, והם המתינות בהאריך הזמן, לעשות מעשיהם מעט מעט בנחת, והתחבולות, על דרך הערמה במועצות נמרצות והתחכמות מועילות.

כדמות הדבר הזה, היא מלחמתנו עם יצרנו, והתגברותינו עליו, מי שהוא בעל גבורה ברוח דעת ויראת ה', בכתו לגעור על יצרו ולבלום ברסן עוזו את פי תאוותיו ברגע קטן, בקול המולה מהתלהבות יראתו, בלי שום התמהמהות ואיתור כלל, כמו שהיה דוד מתפאר ואומר^(פד) חשתי ולא התמהמהתי לשמור משפטי צדקך, וגם אינם צריכים לשום ערמה ותחבולה, ולא לשום עזר ותרופה אחרת, כי כחם ועוצם ידם ברוח לבבם הטהור יספיק להם לכבוש את יצרם ולמשול עליו כרצונם, אכן מי שאין כחו חזק כל כך, ואינו יכול לוותר הרבה, מכת הרצון שלו, הנה זאת עצתו להתנהל לאט לאט לרגל מלאכת כחותיו, ולהתחזק מעט מעט, יום יום יעמס לו, עז ותעצומות לכבישת יצרו, או אז יכנע לבבו ואז יטהר מחלייתו, ועוד יצטרך לו הערמה ביראה איך ללכוד את יצרו במצודת שכלו, ואיך יתפוס ברסן פי תאוותיו הרבים לבל יתקומם נגדו להפילו שחת, אשר בשמים, אריכת הזמן, והתחכמות התחבולה תעלה לו ארוכה למחלת נפשו ויתרפא ממדוותיו, ומצינו גם בגדולי הראשונים נתפעלו בראותם נצחון, בגבורה פתאומית, כמו שמצינו ברבינו הקדוש שאמרו עליו^(פה) בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת.

אך עדיין אנו צריכין להעמיק קצת במשל רקבון הארז ע"י התולעת, כי כמו שלא ישתוו פעולות הרקב יום ליום, כי ביום הראשון לא יקבנו התולע רק כשיעור שקלקל ממנו בפיו, אולם ביום שלאחריו הנה אחרי אשר נפסק מעט יניקת הליחות השרשי במקום הרקב, הנה גם המקום אשר סביבות הרקבון נסתמו חללי יונקותיו, ויבשו קצת ויתחילו להתרקב, ולכן יקל על התולע לקצץ שם ולעבור הלאה לעשות מעשהו מעט מעט, במקום אשר לא שלט עדיין יד הרקבון, וכן ביום השלישי להיות המקום הנרקב יותר גדול הנה נפסק ביותר יניקת הליחות השרשי, והרקבון הולך ורב מעצמו, עד כי ברבות הימים יעשה הרקבון פעולת המסיסה בארז בכפלי כפלים מאשר יעשה התולע בפיו.

(פד) תהלים קי"ט.

(פה) ע"ז דף י' ע"ב ודף י"ז ע"ב.

כך הענין במלחמת היצר, הבחור כארזים בגבורתו, והאדם בחלוש כתולעת, יקבנו יום יום, הנה עצתו להתחיל בקטנה שבעבודות, אולם מעשה יום זה יועילו ליום שבא אחריו, לעשות בו כפלים לתושיה, וכמו שאמרו^(ט) מצוה גוררת מצוה, ומיצרו ילמוד האדם אשר אמרו ז"ל עליו^(י) כך דרכו של יצה"ר, היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך וכו', ואמרו^(יב) מתחלה הולך ואח"כ אורח, ואח"כ בעל הבית, שנאמר ויבא הלך לאיש העשיר לעשות לאורח ויעש לאיש, הנה, הוא עם עוצם תקפו וגבורתו, אינו בא בבהלה בפתאום, אבל מעט מעט יוביל את האדם שאולה, ואף אתה ממנו תראה וכן תעשה, מעט מעט תגרשנו מארצך, וכל מעשה יום יעזרך ליום שלאחריו, וברבות הימים והתאוות נפסקות ושרשי המדות הרעות נרקבות, אז יקל עליך עשות פועל ביום אחד, מה שהיה קשה עשוהו בתחילה בימים רבים.

ואמרו במדרש^(ט) אמר רבי לככר שהוא תלוי באוירו של בית, מי שהוא טיפש אומר מי יוכל להוריד לזה, מי שהוא פקח אומר, לא אחר תלאו, הריני מביא קנים ומספק זה לזה, ומורידו בו, והוא מבואר, ואמרו עוד^(י) סולו סולו פנו דרך למה יצה"ר דומה לצור גבוה שהוא עומד בפרשת דרכים, והיו בני אדם נכשלים בו, אמר להם המלך, סתתו בו קמעא קמעא, כך אמר להם הקב"ה לישראל, בניי, יצה"ר הזה מכשול הוא לעולם, שנא' סולו סולו פנו דרך, סתתו קמעא קמעא.

וידוע כי אין דבר בעולם שממית את יצה"ר ויכניעו מעל האדם כמו התורה, והיא הרפואה להנצל ממועצותיו ודרכים הרעים, ונתנו חכמי המוסר רמז במשנה^(יא) אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, שרמז בזה שבתחלת שנת הארבעה עשר יבדוק את החמץ, הוא היצה"ר, שהוא השאור המבאיש העיסה, על ידי אור הנר, שהיא התורה, לבערו ולהרחיקו ממנו על ידי עול תורה ומצות, חנוך לנער בילדותו כשור לעול וכחמור למשא לישא חבילתו על כתפו היא התורה הקדושה

(ט) אבות פ"ד מ"ב.

(י) שבת דף ק"ה ע"ב.

(יב) סוכה דף נ"ב ע"א.

(ט) עיין ויק"ר פי' י"ט סי' ב', ושהש"ר פ"ה סי' ח'.

(ז) עיין במדבר רבה פי' ט"ו סי' ט"ז.

(זא) פסחים דף ב' ע"א, עיין בספר לב דוד להחיד"א פ"א.

שהיא מצילתו מן החטא, ולא ישתרגו על צוארו, עונותיו, ובוזה יזכה לחיים נעימים, חיי האושר, והעונג המתמיד, אשר עין לא ראתה.

וכמו כן, הרפואה אשר ע"י יתודע חסרונותיו ופחיתותיו ויגרש שטותיו והבליו, הן הוא למוד התורה ויגיעת הלכותיה, כי ע"י אשר יעבור בין בתריה, השוקד עליה ואף העוסק בד"א בפנותו מעסקיו, ירגיש ויבין איך המכשלה נתונה תחת ידו, בכל עת ובכל שעה, והוא תאלפנו אורחותיו, הישרים המה או נלוזים, היא תביאנו, שגם אחרי נפלו במכמורת יצרו, תהיה לו תקומה, כי אפילו רשע גמור כל ימיו, ושב באחרונה, עונותיו לא תזכרנה, היא תעירנהו משנתו לבל יישן שנת עולם.

כללו של דבר, תגרש ממנו מחלתו הכוללת, והיא חסרון הידיעה, בשני האופנים, תעמידנו על האמת, כמאחז"ל^{צב} מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף ד"ת מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות, ומלבד שהתורה תועיל לו למחלתו הכוללת, והיא העדר ידיעתו, את עצמו ומצבו, הנה עוד בידה להעלות לו ארוכה גם לתחלואיו הפרטיים, לכל עון ולכל חטאת, ולכבוש יצרו הרע, כמ"ש^{צד} אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד, אם אבן הוא גמות, ובמדרש תהלים^{צה} אמרו אם עמד עליך יצה"ר, האכילהו לחמה של תורה, ובזוה"ק (וישב)^{צו} אר"י כד חמי בר נש דהרהורין בישין אתיין לגביה, יתעסק באורייתא, וכדין יתעברון מיניה, אר"א, כד ההוא סטרא בישא אתא למיפתי ליה לבר נש, יהא משיך ליה לגבי אורייתא, ויתפרש מניה.

ובאבות דר' נתן^{צו} ארשב"י, כל הנותן ד"ת על לבו, מעבירים ממנו עשרה דברים קשים: הרהורי עבירה, הרהורי שטות, הרהורי יצה"ר, הרהורי זנות, הרהורי דברים בטלים, וכו', ואמרו^{צז} בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, ועוד להם מאמרים רבים, יעידון ויגידון כי למוד התורה כובש יצרו של אדם ומטהר לבבו לאביו שבשמים.

צב) ברכות דף ט"ז ע"א, ותדנאר פ"כ.

צג) קידושין דף ל' ע"ב.

צד) מזמור ל"ד אות ב'.

צה) זוה"ק ח"א ק"צ ע"א.

צו) ריש פ' כ'.

צז) קידושין דף ל' ע"ב.

ובזה פירשו המפרשים זכרון לברכה כונת הפסוקים בתהלים^{צח} אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי, אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי, לא אשית לנגד עיני דבר בליעל, עשה סטים שנאתי לא ידבק בי, לבב עקש יסור ממני רע לא אדע, מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי, לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה, והדקדוקים רבים ואין צורך לבארם, ומן הביאור יובנו והוא, בהקדים לפרש גם כן מאמר הגמרא^{צט} על פסוק אשרי איש ירא את ה', דמקשי אשרי איש ולא אשרי אשה, א"ר עמרם, אשרי המתגבר על יצרו כשהוא איש, רבי יהושע בן לוי אמר אשרי המתגבר על יצרו כאיש, וצריך לדקדק במאי פליגי רב עמרם וריב"ל.

אכן אפשר שהדברים מגיעים למה שאמרו בפ' השואל^ק ההוא גברא דזבן ארבא דחמרא, לא אשכח דוכתא לאותבינהו אמ"ל לההיא אתתא, אית לך דוכתא לאוגורי, אמרה אי מקדשת לי יהיבנא לך דוכתא, אזל קדשה יהבא ליה דוכתא לעיולי, אזל לביתה כתב לה גיטא שדר לה, אזלא איהי אגרא שקולאי, מניה וביה, אפקתיה ואותיבתיה בשבילי, אמר רב הונא כאשר עשה כן יעשה לו גמולו בראשו, לא מבעיא חצר דלא קיימא לאגרא, אמרה ליה לכולי עלמא ניהא לי לאוגורי, ולך לא ניהא לי לאוגורי דדמית עלי כארייא ארבא, ע"כ.

ומזה כתב מרן בית יוסף ז"ל^{קא} מצאתי כתוב דאם אחד השכיר לו בית לאהובו והיה אהובו ונעשה שונאו, יכול להוציאו דאמר לי דמית עלי כארייא ארבא, אבל הרב הנמוקי יוסף הביא משם הריטב"א ז"ל דדוקא כהאי גונא שהשכירה לו על מנת שיקדשנה, אבל המשכיר בית לחבירו סתמא ונעשה שונאו אח"כ, אינו יכול להוציאו, יע"ש, וכתבו המפרשים ז"ל וז"ל: הטעם פשוט, דאף דאמרינן בעלמא אדעתא דהכי לא נתכונתי, לא אמרינן הכי אלא במידי דתלי בדעתו ורצונו, אבל היכא דאמר או עשה לתועלת חבירו ליכא למימר אדעתא דהכי לא נתכונתי, כמ"ש התוס' בשלהי פ' הגזול קמא יע"ש, להכי המשכיר בית לחבירו

צח) תהלים ק"א ב' ולהלן.

צט) ע"ז דף י"ט ע"א.

ק) ב"מ דף ק"א ע"ב.

קא) בחרי"מ סי' שי"ב.

לזמן ידוע כשהוא אהובו ונעשה אח"כ שונאו לא מצי לומר אדעתא דהכי לא השכרתי כיון שלאו ברעתו ורצונו הוא אלא לתועלת חבירו ודעת השוכר לשכור בין בזמן אהבתם בין בזמן שנאתם.

אשר בזה פירשו כונת הפסוקים^{קכ} ויירא יעקב מאד ויצר לו וגו' ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם וגו' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואטיבה עמך, קטונתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי וגו' הצילני נא וגו' ואתה אמרת הטב אטיב עמך ע"כ, וצריך לדקדק דלמה נתיירא יעקב, כיון שכבר הבטיחו הקב"ה שיהיה עמו, ורו"ל אמרו^{קכ} נתיירא שמא יגרום החטא, צריך לדקדק איך על ידי החטא יגרום שהקב"ה יבטל הבטחתו, גם מה שאמר קטונתי מכל, מאי נפקא מינה בכל אלו הדברים, גם מה שאמר ואתה אמרת היטב אטיב עמך מהו כונתו בזה.

אכן על פי האמור אתי שפיר, דהכונה שנתירא יעקב שמא הקב"ה יתפוש השיטה בס' המצאתי כתוב, דכל שהיה אהובו ונעשה שונאו דמצי לומר דמית עלי כאריא ארבא אף בסתם, ולזה נתיירא שמא יגרום החטא ולא יקיים לו ההבטחות, לזה נתחכם בטענותיו שלא יקטרג עליו השטן בשעת הסכנה, ואמר אלקי אבי אברהם וגו' האומר עלי שוב לארצך וגו' ואטיבה עמך, קטונתי וגו' כמו שפי' מהרימ"ט ז"ל, דהתינוח אם בתחילה בעשותך הנוראות עמי והבטחתני בכל אותם ההבטחות היו בי מעשים שאהיה אהובך וראוי לך, אבל אני יודע בעצמי כי קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך, כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשתי מחנות, א"כ מאי שנא השתא מעיקרא, דליכא למימר היה אהוב ונעשה שונא ודמי כארי, דהא מעיקרא נמי לא הייתי ראוי לך, א"כ הצילני נא ג"כ, אף כי היה בי חטא, כאשר עשית בראשונה והבטחתני בסתם, ואם תאמר יכול אתה לומר אדעתא דהכי לא נתכונתי, הא ליתא, ואתה אמרת הטב אטיב עמך לא מצי לומר אדעתא דהכי לא נתכונתי ולבטלי לי ההבטחות, אלו תורף דבריו ז"ל.

מעתה נבין ונרון בענין היצה"ר, דהנה בצאת האדם מרחם אמו לפתח חטאת רובץ, והוא מפתה לאדם ברוב תחבולותיו ומראה עצמו

קכ) בראשית ל"ב ח'.

קכ) ברכות דף ד' ע"א הובא ברש"י.

כאלו הוא אהובו, והאדם נותן לו בית דירה ומניחו לדור בגופו ובאבריו כאדם העושה בשלו, שלפי דעתו שהוא אהובו, והנה בעתה בהגיע אור לי"ד שזרח עליו אור השכל בבוא אליו יצר הטוב, הכיר וידע ביצר הרע שהוא שונאו ממש ומבקש להמיתו, באנו למחלוקת הנזכר, אם יכול האדם להוציאו מביתו בטענת דמית עלי כאריא ארבא, לדעת המצאתי כתוב ודאי יכול להוציאו באמרו שאיני יכול לדור עמו בבית אחד, דדוב אורב הוא לי, ארי במסתרים, אכן לדעת הריטב"א ז"ל אינו יכול להוציאו.

אם כן נוכל לומר דזהו המחלוקת שיש בין רב עמרם ובין ריב"ל, דריב"ל סבירא ליה כסברת הריטב"א ז"ל דאינו יכול להוציאו, וא"כ צריך האדם בהיותו קטן רך בשנים קודם שיגיע לכלל מצות, לגרשו מביתו ולא להניחו אצלו כלל, להכי קאמר אשרי המתגבר על יצרו כאיש, ר"ל בהיותו קטן כשיעמוד על דעתו תיכף ומיד הוא מתגבר על יצרו כמו בהיותו איש, אז נאמר עליו "אשרי", דאם ימתין עד שיגדל אז אינו יכול להוציאו, אמנם רב עמרם ס"ל כסברת המצאתי כתוב, דיכול להוציאו אח"כ, וא"כ אף אם האדם בהיותו רך בשנים וקטון נותן מקום ליצה"ר לדור בו, עכ"ז בהגיעו לכלל מצוות יכול להוציאו, וזה שאמר אשרי המתגבר על יצרו כשהוא איש, דאף אם לא נתגבר עליו בקטנותו עכ"ז כשהוא איש יכול להוציאו, ועליו נאמר אשרי, דדינא הוא כסברת המצאתי כתוב דיכול להוציאו מטעם דדמית עלי כאריא ארבא ואיני יכול לדור עמך, ודו"ק.

ובזה פירשו כונת הפסוק הנזכר, שהאדם אומר ליצר הטוב "מתי תבא אלי" מתי יגיע י"ג שנים ותבא אלי ותדור בביתי, כדי שעי"ז "אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי", ואלך בדרך הטוב והישר, "ולא אשית לנגד עיני דבר בליעל", שהוא היצר הרע, אלא "עשה סטים שנאתי" וכיון שאני שנאתי אותו יכול אני להוציאו מביתי "ולא ידבק בי", "לבב עקש יסור ממנו" וכי תימא כיון שהשכרתי לו הבית מעיקרא איני יכול להוציאו, על זה קאמר "רע", לא הייתי יודע בו שהוא "רע", אלא הייתי חושב שהיה אהוב מטעם "מלשני בסתר רעהו", ר"ל שכל מעשיו היו בסתר ולא הייתי יודע ברעהו, אבל עתה שידעתי שהוא שונא, "אותו אצמית", מטעם "גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל" שאיני יכול לדור עמו בבית, דדמי עלי כארי, לכן "עיני בנאמני ארץ" שהם יצר הטוב וסייעתו, "לשבת עמדי", "ולא ישב בקרב ביתי עשה רמיה" שהוא היצר

הרע, איני רוצה עוד להשכיר לו את ביתי, וכסברת המפרשים דיכול להוציא, ודו"ק.

כתב החסיד בעל חובת הלבבות^{ק"ו} וז"ל: בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסר בכחות נפשך, והמעורב במזג רוחך, והמשתתף עמך בהנהגת חושיך הגופניים והרוחניים, המושל בסודות נפשך ובצפון חובך, בעל הצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצוניך, האורב לפתות פסיעותיך, ואתה ישן לך והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך, לבש לך בגדי הידידות ועדה ערי האהבה לך ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אוהביך, רץ אל רצונך, כנראה מרמיזותיו וקריצותיו והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים כמ"ש הכתוב במי שענינו כן^{ק"ה} כמתלהלה היורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני, ומן החזק שבשלוחיו אשר יורה אותך וילחם אותך בהם במצפון עינך, שישתדל לספק עליך אמתתך ולשבש מה שנתברר לך ולערבב את נפשך במחשבות כזבים וטענות שקרים יטריד אותך בהם מתועלותיך ויספק עליך מה שנתברר לך מאמונתך ודתך.

ואם תהיה נזהר ממנו ותזמין לו שלוחי שכלך להלחם אותו בהם ותסלק חציו מעליך תנצל ותמלט ממנו בעזה"י, ואם תשליך עניניך אליו ותמשך אחר רצונו לא ירף ממך עד שיאבדך בשני העולמים ושרשך משני המעונים כמ"ש בסעיף מסעיפיו ואיש אחד מחייליו כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה דרכי שאול בתה, וכו', על כן אל תטרידך מלחמת זולתו ממלחמתו וקרוב בלתי קרבו והחרב עם מי שהוא מן החרב עם מי שלא יפרד ממך, ורחוק מי שלא יגיע אליך כי אם ברשות מי שאינו שואל רשות בהמצאו עמך.

ואמרו על חסיד שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם, שבתם מן המלחמה הקטנה שללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה, אמרו לו ומה היא המלחמה הגדולה, אמר להם מלחמת היצר וחיליו, ומן התימה אחי כי כל אויב שיש לך

קד) העתק לשון החובת הלבבות שער יחוד המעשה פ"ה.
קה) משלי כ"ו י"ח.

כשתנצח אותו פעם ושתיים ירף ממך ולא יעלה על לבו להלחם בך, לדעתו יתרון כחך על כחו והוא מתיאש מנצוח אותך ומגבור עליך, אבל היצר אין מספיק לו ממך נצוח פעם ומאה פעמים בין שנצח אותך בין שנצחתו, כי אם ינצח אותך ימיתך ואם תנצחו פעם אחת יארוב לך כל ימיך לנצח אותך, כמו שארז"ל^ק אל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואינו מקיל בקטנה שבקטנות ענין לנצח אותך בה כדי שתהיה לו מדרגה לנצח אותך במה שלמעלה ממנה, ועל כן ראוי לך שתהיה נזהר ממנו, ואל תמלא ממשאלותיו בך מאומה רק יגדל בין עיניך המעט שבמעט מנצוחו והמצער המתגברותו כדי שתהיה לך מדרגה אל מה שלמעלה ממנו, כי במהרה תהיה תשוקתו אליך ולא יעמוד לפניך בעמך כנגדו כמ"ש^ק ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו.

על כן אל יבהילך דברו ואם עצמו חיילו ואל יפחידך ענינו ואם רבו עוזריו, כי עיקר כונתו לאמת השקר ומגמת חפצו להעמיד הכזב וכמה היא קרובה מפלתו ואבודו מהר אם תרגיש לחולשתו, וכמו שסיפר עליו החכם באומר^ק עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו, סיפר על האדם בעיר קטנה מפני שהוא העולם הקטן, וסיפר על כלי גופו ומדות נפשו באנשים מעט ומעט אצלו כנגד גודל לב האדם ואורך מאוייו בעולם הזה וחסרון כחו והשגתו אותם, וסיפר על היצר בשר הגדול לרוב חיילותיו ואנשיו וצבאותיו, ואמר וסבב אותה מפני שהוא מקיף כל עניני האדם בנראהו ונסתרו, ואמר ובנה עליה מצודים גדולים לרוב הרהוריו הרעים ומחשבותיו הרעות ומקריו המגונים שמשתרל להמית את האדם בהם כמו שאנחנו עתידין לבאר בעז"ה.

ומה שאמר ומצא בה איש מסכן חכם ר"ל על השכל, ומה שסיפר עליו במסכן מפני שאנשיו ועוזריו מעטים כמו שאמר עליו ואדם לא זכר, ואמר וחכמת המסכן בזויה, ועם חולשתו כבר סיפר מהירת תשוקת היצר אליו בהלחמו בו ושנוקו מסתלקת מעל האדם בנקלה, כי המעט מן

(ק) אבות פ"ב מ"ד.

(קז) בראשית ד' ז.

(קח) קהלת ט' י"ד.

האמת כאשר המעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, ויש בזה הערה על מלחמות התאות ולעמוד כנגד היצר בהשתדלות וחריצות, כי כבר נתבררה חולשתו מעמוד לפני השכל ומהירות הנגפו לפניו כמו שאמר הכתוב^{קט} שחו רעים לפני טובים, עכ"ל בחובת הלבבות.

והנה בפעם ראשונה שהיצר מכריח לאדם לעשות עבירה, הוא עושה אותה ביראה גדולה כי ישים בעיניו העונש הגדול שימשך לו ממנה, אך אחר שעשאה וראה כי לא הגיע שום נזק, אדרבה הצליח בכל משלח ידו, גם רואה שרשעים כמותו בגדר הצלחה, יצרו מפתהו כי לית דין ולית דין ח"ו ועל ידי זה יביאהו לעשות מה שלבו חפץ ולא ישאיר בידו שום לחלוחית מצוה, וזהו טעות גדול נראה לעינים.

ויובן במשל אחד, לאדם שקלל לשלטון ושבר פתח בית האסורים והוציא אסיריו ושמע השלטון והעשירו עושר גדול והצליחו על כל המעלות, וכי אינו ראוי שיחשוב אדם זה בלבו, היאומן שבעבור שהרשעתי לשלטון ראוי אני לכל זה הכבוד, זה מן הנמנע, אלא דבר סתר לו שעל ידי גדולות אלו מתנקם ממני בכפלים, והמן הרשע יוכיח שיגדילו כדי שירגיש השפלתו בכפלים, כך הדבר בעצמו, החוטא להקב"ה ומצליח בידו שהוא להאבירו, ואדרבה צריך לבכות על אותה הצלחה, כי איך יתכן שהצליחו עבור שהבעיסו, אלא ידע כי מרה תהא באחרונה ומאוד יזהר.

לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו^{קט}, פי' יש אדם שדרכו לעשות פשר בין יצה"ט ובין יצה"ר שפוסע על ב' הסעיפים, וכמ"ש הרב שער החצר ז"ל בא' שהשחית והתעיב אוכל מאכלות אסורות וגו' ורק ביום כפור אוכל מאכל היתר לעשות פשרה בין ב' יצרים ליצה"ט שאינו אוכל מאכל איסור כ"א היתר, ליצה"ר לפרוץ גדר לאכול ביום כפור, והרבה בנ"א עושים כאלה.

דרך משל היצר טוב אומר לאדם לילך לביהכ"נ להתפלל שם תפילה שלימה, והיצה"ר אומר לו אל תלך ואל תתפלל, והרשע הולך ומתפלל חצי תפילה ובהבלעה ועוסק באמצע התפלה ק"ש ומדבר עם

קט) משלי י"ד י"ט.

קי) דברים כ"ב י'.

אחרים ומחטיאם, גם שם מסתכל בנשים הבאים לשם, ליצה"ר אומר עשיתי רצונך שחטאתי בכמה עונות בתוך התפלה וגו', ועושה הפשר הזה עונשו חמור מן ההולך אחר עצת היצה"ר לגמרי כי זה שהוא מערב מצוה בעבירה נותן כח בסט"א למשול יותר, ובוזה פני' ובוצע ברך נאץ ה' קי"א ר"ל בוצע זה בעל הפשר הנז' אע"פ שברך ושיבח את ה' ה"ז נחשב ניאץ ה', ולכן אמר ישעיהו קי"ב בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצוף, ומ"ש מה תקות חנף כי יבצע, כי ישל אלהי נפשו.

והנה כל פשרה מתיחסת למדת השלום כי הפשרה ענינה שלום, אך זו הפשרה היא שלום שיש בתוכו כ"ף שענינה מכשול, ועז"א קי"ג שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, ובוזה יובן קי"ד דוברי שלום עם רעיהם שהם יצ"ט והיצה"ר לומר ליצ"ט עשיתי רצונך וליצ"ר עשיתי רצונך, אבל רעה בלבבם כי כל חשקם ורצונם לעשות רצון היצה"ר ובשלום של פשר זה רוצים לחזק צד הרע יותר כאמור.

ובזה יובן לא תחרוש בשור ובחומר יחדיו, שור זה יצה"ט שהוא מין טהור, ועוד כל חשוב נקרא שור כמ"ש רד"ק ז"ל ע"פ בכור שורו הדר לו, וחמור זה יצה"ר שהוא מין טמא ונקרא ג"כ חמור ע"ש החומר העכור והכוונה לא יבא אדם להשתמש בדברי שניהם כדי לעשות פשר ביניהם ועי"כ לא תלבש שעטנו אותיות שט"ן ע"ז כ"א מערב מצוה בעבירות שמיעץ אותך הנה בזה אתה מחזק השטן ותעשהו עז להשטין ולקטרג יותר שבזה יעשה צמר ופשתים יחדיו, צמר רמז לחלק הטוב ופשתים רמז לחלק הרע וכמ"ש חז"ל בענין קרבנות קין והבל בדברי האריז"ל בסוד הצמר והפשתים, ולכן כדי לדחותו מעליך צריך שתזהר במצות ציצית, וזהו גדילים תעשה לך שמצוה זו רוחה השטן וגם עושה מזכרת למצות ה' בלב האדם, ולזה אמר והסר שטן מלפנינו ומאחרינו כי בצל כנפיך הוא מצות ציצית תסתירנו.

קיא) משלי י' ג.

קיב) ישעיה נ"ז י"ז.

קיג) תהלים קי"ט קס"ה.

קיד) שם כ"ח כ"ג.

פרק ב'

נסיונות

נלמוד מיוסף הצדיק, כי הוא התגבר על יצרו באופן נפלא, ויצא מהנסיון כגבור מנצח, ולכן אז"ל^{קטז} יוסף מחייב את הרשעים, ובוה פי' מדרש פליאה וז"ל: בשעה שאמר הקב"ה תדשא הארץ דשא, נזדעזעו שמים וארץ, מיד העמיד רגלי יוסף כנגדם, ופירשו בו באופן זה, הנה כאשר נתבונן את הדברים הגורמים לאדם לחטוא, נראה כי הראש שבהם הוא המותרות והתענוגים שיש בעולם, כי לו ברא ה' בעולמו רק את ההכרח כי אז לא היה מקום להרבה חטאים, למשל יש איזה חטאים הבאים מחמת היין כאז"ל^{קטז} הרבה יין עושה, ולו לא נברא יין בעולם, כי אז היו החטאים פחות מעט, וגם יש חטאים הבאים מהגנים וכאות הדשא בימי האביב והקיץ, ולו לא היה גנים בעולם אז היה חסר עוד מעט מהחטאים וכהנה רבות.

ואם ישאל השואל, א"כ למה ברא הקב"ה את הדברים האלה אשר הרבה פעמים הם מעבירים את האדם הבלתי זהיר מדעת קונו, וי"ל עשה זה להיות מקום לבחירה, כי אם לא היה בעולם לא גנים ופרדסאות ולא בתי טיאתריות ולא בתי מזרח כי אז היה מוכרח האדם בשעותיו הפנויות לבא לביהמ"ד ולביהכ"נ וההכרח לא ישובח ואין מקום לשכר, אך כאשר יש כל אלו בעולם ובכ"ז הוא מקיים את הכתוב^{קטז} חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, לפיכך הוא ראוי לשכר על טוב בחירתו וזהו כחו של צדיק כי גם בעת אשר חי בעושר ובכל מיני תענוגים בכל זאת אינו שוכח את חובתו לבוראו והוא מתגבר על היצר הרע של התאוות הבאות ע"י המותרות והתענוגים, וזהו תכלית הבריאה כי יזכור האדם את בוראו גם בימי בחרותו ובימי הצלחתו.

והנה הנסיון הזה הראה יוסף הצדיק בבית פוטיפר באופן נפלא מאוד, כי אז היה בחור יפה תואר ויפה מראה וחי בכל מיני עושר ותענוג כי הכל מסר בידו וגם היה לבוש בבגדים יקרים כאחד החזונים, ובכל זאת

קטז) יומא דף ל"ה ע"א.

קטז) סוטה דף ז' ע"א.

קטז) תהלים קי"ט, ועיין מד"ר בחוקתי פי' ל"ה סי' א'.

התגבר על יצרו למרות כל הפתויים ולמרות כל האיזום של אשת אדוניו, ויצא ממלחמת היצר כגבור מנצח.

ועתה יבואר המדרש, בשעה שאמר הקב"ה תרשא הארץ דשא, כוונת המדרש על המקרא הזה, כי תמצא הוא מדבר מכל התענוגים והמותרות, תרשא הארץ דשא, הרי כאן גנות ונאות בדשא, עץ פרי עושה פרי, הרי כאן יין שמן וכל מיני פירות, ולכן מיד נודעו שמים וארץ כלומר מאחר שתהא בעולם הרבה מותרות ותענוגים מה יעשה הבן שלא יחטא, ואם לא בריתי וגו', ולכן נודעו, מיד העמיד הקב"ה רגלי יוסף כנגדם כלומר הראה להם את נסיונות הצדיקים שבכל דור ודור אשר הם אינו נמשכים אחר התענוגים, ובורחים מן העבירות, ולקח משל את יוסף אשר היה קל ברגליו לברוח מן העבירה, וינס ויצא החוצה, וזה העמיד רגלי יוסף כנגדם.

וזה לימוד מספיק מיוסף הצדיק להנצל פתויי הזמן מלעבור את פי ה' כי אין אמתלא בזה וק"ו הוא מיוסף הצדיק ע"ה שהיה לבדו בין עם רב ובין מלכים ורוזנים, ולא כיחש במולדתו ולא גרע מאמונתו ודתו בעשותו הכל לש"ש ומה היה סופו, סוף שנתכבד ונתעלה ונתרומם ויצא מושל על כל ארץ מצרים, ויש בזה די והותר לאנטונינוס המושל הרומי ללמוד ולהאמין בהשגחת ה' כי כשישמרו דתם ישגיח ה' בם לטובה וסוף שיתעלה ויתרוממו ויש ה' בארץ המשפיל גאים והמגביה שפלים ולו לבדו ראוי לעבוד.

ומה נדבר ומה נצטדק אם ב"מ נקל בדתנו בהיותנו בין האומות, אך זרק לבלתי נגרע מכבודנו, הלא ראוי לנו להלחם מלחמות ה' ולעמוד בדתינו אפילו אם יהיו נוגשים ולוחצים ומענים אותנו לעבור על דתנו וכמו שעשו קדמונינו^(י), מה לך יוצא ליהרג, על שקיימתי וגו'... ולתת כח חזק ביד בנינו לעמוד בגלי ים הגלות ולא יפריעם מפריע ולא יבטלם מבטל מדת אלקיהם, ומי יתן לנו הכח הגדול הזה הוא תורתנו הקרושה תורת ה' תמימה שיש בה די והותר לחזק לבנו באמונה להיות נאמנים לה' ולעמו אם נשתדל במצות החינוך לחנך בנינו על התורה ועל המצוה.

קוח) עיין מכילתא יתרו פ"ו עה"פ ולאזהבי ולשומרי מצותי.

פרק ג'

חשבון הנפש

בפסוק נפש כי תחטא ושמעה קול אלהים^(קט), אז"ל^(קכ) כי בשעה שמוציא הקב"ה את הנפש שתבא בעוה"ז מעיד בה בכמה עונשים ואזהרות, ולא די בכך אלא שמעבירה באלף עולמות להשתעשע בהם ומראה לה שכר עוסקי בתורה, ובשעה שהגיע זמנה לרדת בעולם עושה נשמה מדור בגן עדן ל' יום לראות כבוד הצדיקים ועולה למקומה ואח"כ יורדת לגוף האדם, אמר הקב"ה אחר כל השבח הזה שראתה הנפש נפש כי תחטא בתמיה.

עת ללדת ועת למות ולכל החיים קצב להם ה' יתברך מספר ימים ושנים שיחיו בהם בעוה"ז ובבא עת פקודתם, וישוב העבר אל הארץ וגו' ולא ידע האדם את עתו, ע"ז כליותיו ישתונן ובצדקה יכונן, להשיב רוחו בטהרה אל האלקים אשר נתנה. ויחפש דרכיו ומעלליות בכל יום ופקדם לבקרים, ולרגעים יבחנם. ואז"ל^(קכא) רא"א שוב יום א' לפני מיתתך, אמ"ל תלמידיו רבינו וכי אדם יודע באיזה יום ימות אמ"ל כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה, ואומר בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו', לובן הבגדים משל על נקיות הנפש בתשובה, והשמן משל למעשים טובים ושם טוב.

עוד אז"ל בענין הזה משל לאשתו של מלח שהיתה מתקשטת ותשם בפור עיניה, ובעלה עובר ארחות ימים, ותאמרנה לה השכנות כי אין לה להתקשט אלא בפני בעלה, הלא בעלך הלך בדרך למרחוק ועל מה זה לשוא תתיפי, אמ"ל בעלי מלח הוא, אולי יהפך רוח ים וקל מהרה יבא וימצאני והנני מקושטת, ויש על האדם לשער בנפשו בהיותו שאנן ושלו, איך ידאג לבבו, ויראה ורעד יבא בו ביום המות, בהיותו נכון לעלות ליתן את החשבון ואיך יתודה בעת מותו בלב נשבר, וככה יעשה כל הימים יתודה בלב נדכה, ויהא מורא שמים עליו, ויש על האדם לחדש לו בכל יום מצות, אולי הגיע תור מותו, ולא יחסר המצות ההם,

קט) ויקרא ה' א'.

קכ) זוה"ק ח"ג י"ג ע"א.

קכא) שבת דף קנ"ג ע"א.

ואז"ל קכב) כל העושה מצוה א' סמוך למיתתו דומה שקיים את כל התורה ולא היה חסר אלא אותה מצוה, וכל העושה עבירה א' סמוך למיתתו דומה כאלו בטל כל התורה.

וכל אנשי לבב יחשבו העוה"ז כמו דירת עראי, ולא ישתמשו בו רק לעבודת הי"ת, ויכינו בו צדה לנפשם, כ"א שנים רבות יחיה האדם, ואלו חיה אלף שנים פעמים אחרי שיש מספר לשנוי, יכלה המספר וסופו כלא היה יהא, ועולם הגמול אין לו תכלית, כענין שנאמר קכג) כי שנות מספר ואתיו וארח לא ישוב אהליך, אף כי ימי אדם כצל עובר, כענין שנאמר קכד) ימי שנותינו שבעים שנה וגו' ונאמר קכה) ימיו כצל עובר ואז"ל קכז) לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל אלא כצל עוף הפורח, ועובר, ר"ל כי חייב אדם להמשיך העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורח, וברגע קטן עובר, גם כי אין האדם יודע אם היום כאן ולמחר בקבר, ונמצא בהשתדלו וטרחו על יום מחר, כי הוא מצטער על עולם שאינו שלו ואז"ל קכז) אל תצר צרת מחר וגו'.

ועיקר ספר קהלת חברו שלמה המלך ע"ה למען ישים האדם על לבו כי העולם הבל הבלים ולא ישתמש בו זולתי לעבודת הי"ת, והודיע כוונתו בפתיחתו וחתימתו, כי פתח ואמר קכח) הבל הבלים אמר קהלת, ואז"ל קכט) אלו אדם אחר היה אומר כן היינו אומרים אולי לא אסף ב' פרוטות מימיו, ע"כ נחשב העולם הבל בעיניו אכן שלמה שנכתב עליו ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים, לו נאה לומר כי העולם הבל הבלים וחתם ספרו ואמר קל) סוף דבר הכל נשמע וגו'.

ומי שחננו הי"ת דעה ישיב אל לבו כי הי"ת שלח בעוה"ז לשמור משמרתו ותורתו וחוקותיו ומצותיו, ולא יפקח עיניו זולתי לעשות

קכב) מד"ר קהלת פ"א סי' ג'.

קכג) איוב ט"ז כ"ב.

קכד) תהלים צ"ג.

קכה) שם מ"ד ד'.

קכז) מד"ר ויחי פ' צ"ז סי' ב'.

קכז) יבמות דף ס"ג ע"ב.

קכח) קהלת א' ב'.

קכט) מד"ר דברים פ"א סי' ה'.

קל) קהלת י"ב י"ג.

שליחות ולקץ הימים אם עשה שליחותו באמונה ישוב ובא ברנה ושמחת עולם על ראשו, כעבד אשר שלחו המלך לעבר הים שאין עיניו ולבו זולתי על דבר שליחותו עד שובו אל אדוניו, וכן אמר שלמה המלך ע"ה קלא^א להיות בה' מבטחך וגו' להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחך.

יסתכל האדם קלב בענין עצמו ויחשוב בתחלת הויותו ויציאתו מלא מציאה אל מציאה והעתקתו מאין ליש ללא יתרון שקדם לו אך חסד אלקים וטובו ונדבתו ויראה בשכלו כי הוא חשוב בענינו ונשא במדרגתו ומעולה במתכונתו מן הבהמה והצמח והמוזק יתחייב להודות להשי"ת, יחשוב, אלו בעת ינקותו השליכתו אמו במסלה ועבר אדם א' וראה אותו וחמל עליו ואסף אותו אל ביתו ונטפל בגדולו עד אשר גדל והשכיל, היאך היה חייב לרוץ לרצונו וכל אשר יצוהו בו ויזהירהו ממנה וכמה הוא חייב לו מן החובות וכפי הגנת הבורא עליו והספקתו בכל עניניו צריך שיהא המשכו אחר עבודתו וקבלו מצותו וכמ"ש קלב^א הלה' תגמלו זאת וגו'.

ובאר יחזקאל בפי קלב ואעבור עליך וגו', ויחשוב בגודל טובת ה' עליו בחבור גופו והשלמת צורתו ומהותו ותבנית איבריו והוצאתו מבטן אמו ביכלתו ית' והכנת טרפו קודם לזה ואחריו כפי הראוי לו וכשיעור צורכו, חסד מה' עליו, ויחשוב בנפשו אלו היה חסר בתחילת בריאתו עינים או ידים או רגלים ויהא ביכולת האדם לעשותם לו עד שיהא גופו שלם בהם, היאך תהא הודאתו לו, ושבחו והמשכו למצותו, והדבקו בעבודתו וכפי זה צריך שימשוך אחר בוראו ית' אשר תקן גופו והשלים איבריו כולם בתכלית התיקון, והתכון כמ"ש קלב^א זכר נא כי כחומר עשיתני וגו' ואמר קלב^א כי אתה קנית כליותי, ואמר קלב^א כי אתה גוחי מבטן.

ועוד יעשה חשבוננו עם נפשו בגודל טובת ה' עליו בהעדתו אל מה

קלא) משלי כ"ב כ"א.

קלב) מכאן ואילך העתק מס' חובת הלבבות שער חשבון הנפש פ"ג.

קלג) דברים ל"ב ו'.

קלד) יחזקאל ט"ז ו'.

קלה) איוב י' ט"ו.

קלו) תהלים קל"ט י"ג.

קלז) שם כ"ב י'.

שיש בו חיותו בבי' העולמים בתורה נכבדת נאמנה להסיר עורונו ולבער סכלותו ולהאיר עיניו ולהקריבו אל רצון ה' ותודיענו אמתת בוראו, ומה שהוא חייב לו אשר בו תשלם הצלחתו בבית העולמים כמו שכתוב קלח^ה תורת ה' תמימה וגו', והמעט ממה שאנחנו חייבים לו מן ההודאה עליה שנרוץ להדבק בתורתו ונמהר לקבל מצותיו ואזהרתו כמ"ש קלט^ה חשתי ולא התמהמהתי וגו', מה קמ^ה אהבתי תורתך וגו', מה קמא^ה נמלצו לחכי קמב^ה

מאחר שהוא ברור וידוע שאינו נדון האדם אלא בדין אמת, חייב אדם לברך את בוראו על הרעה כשם שמברך על הטובה, ובמכילתא קמג^ה לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, רבי עקיבא אומר לא תעשון אתי שלא תנהגו בי כדרך שאחרים מנהגים במדינותיהם כשהטובה באה עליהם מכבדים את אלהיהם שנאמר על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה וכשהפורענות באה עליהם מקללין את אלהיהם שנאמר והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלוהיו ופנה למעלה, אבל אתם אם הבאתי עליכם טובה תנו הודאה, הבאתי עליכם רעה תנו הודאה, וכן אמר דוד כוס ישועות אשא וגו' צרה ויגון וגו', וכן אמר איוב ה' נתן וגו' יהי שם ה' מבורך.

ועוד יש לו לאדם להודות לבוראו כשמביא עליו יסורין ויחשוב בלבו שמענישו מעט על עוונותיו ובזה עושה עמו חסד, כדגרסינן בפסיקתא קמז^ה אדם נכשל בעבירה והוא חייב עליה מיתה לשמים מת שורו אבד תרנגולתו נשברה צלוחיתו נכשל באצבעו מקצת הנפש קמה^ה, ר' חגי בשם ר' יצחק אמר נוראות בצדק תעננו, נוראות שאתה עתיד לעשות עמנו לעתיד לבא בשביל היסורין שאתה מביא עלינו בעולם הזה.

אמר דוד לפני הקב"ה קמו^ה רבש"ע תודיעני אורח חיים, ר' יודן ור'

קלח) שם י"ט ח.

קלט) שם קי"ט ס.

קמ) שם צ"ז.

קמא) שם ק"ג.

קמב) ע"כ העתק מס' חוה"ל, עיין אות קלי"ב.

קמג) יתרו פרשה י.

קמד) לפנינו בקה"ר פ"ז עה"פ ראה זה מצאתי אמרה קהלת.

קמה) הוא בפסיקתא דר"כ פיסקא כ"ה דף קנ"ז ע"א.

קמו) מדרש תהלים מזמור ט"ז סי' י"ב.

עזריה ר' יודן אמר, אמר ליה הקב"ה, דוד אם חיים אתה מבקש, צפה ליראה דכתיב יראת ה' תוסיף ימים, ור' עזריה אומר, דוד, אם חיים אתה מבקש צפה ליסורין שנאמר ודרך חיים תוכחות מוסר.

כמה מיני יסורין הם וכולם אהובים כולם חביבים שאם ישב אדם כל ימיו בשלוחה אין מתכפר לו מעונותיו כלום אבל יסורין ממרקין עוונותיו של אדם, אבל צריך לקבולינהו באהבה ביודעו שמכפר עונותיו ומטהרים פגמי העוונות ועושה נחת רוח ליוצרו, ואל יחוש ליסורין וכמשא כבוד יכבדו עליו כי יכיר כי העולם הזה טובותיו ורעותיו הבל הבלים כצל עובר וכאז"ל^{קמז} כצל עוף עובר הפורח באויר, ויפה שעה א' של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

ואז"ל על ענין היסורין^{קמח} יכול לא קבלם מאהבה שמכפר ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת, ועוד אמרו^{קמט} ואם קבלם מאהבה מה שכרו יראה זרע יאריך ימים וגו', ועכ"פ על כל מין צער שאירע לו יהא רגיל לומר גם זו לטובה וכל דעביד רחמנא לטב עביד ולא יהא ככסילים שבועטים וכועסים ואם נופלים או נכשלים אומרים דברי חרופין וגדופים שבזה יורשין תרתי גיהנם שיגיעין ביסורין לריק ומוסיפים על חטאתם פשע, אבל המקבלים בטוב לב אחריתם יהא טוב כי כל מה שנראה לאדם רעה אלקים חשבה לטובה אלא לפעמים הם נסתרות לה' ופעמים סוף שהם נגלות לנו, ועל דרך שאז"ל^{קס} בא' שנקטעה רגלו ולא היה יכול לירד בספינה והתחיל לקלל את יומו וסוף שנשברה הספינה והתחיל לשורר אורך ה' כי אנפת בי, וידוע שמעט יסורין שטובל באהבה בעוה"ז מנכה הרבה מן העונש בעוה"ב.

קמז) ויחי פי' צ"ז סי' ב'.

קמח) ברכות דף ה'.

קמט) שם.

קנ) מדרש תהלים מזמור קל"ו סי' ג'.

שער השישי

שערי תורה

פרק א'

תורה

זכור^א ימות עולם בינו שנות דור ודור^ב, איתא בירושלמי כאשר הגיד רבי יוחנן לרבי חייא בר אבא על זיתים וכרמים שלו שמכרם כדי לעסוק בתורה, התחיל ר' חייא לבכות אמ"ל רבי יוחנן למה אתה בוכה, אמ"ל דלא שבקת לסיבותך כלום, אמ"ל חייא ברי קשה בעיניך שמכרתו דבר הנברא בששה ימים וקניתי דבר הנקנה במ' יום, ע"ש.

לפי זה אם האדם יביט בו' ימי בראשית שכל עולם הזה ומלואו נבראו בו' ימים יתפעל להשתדל ולרדוף אחר עסק התורה שנתנה במ' יום ולא יפנה לבו אל חמדת עולם הזה, גם אם יביט האדם איך הוא משתנה טבעו מצד לצד בדברים הגשמיים של עולם הזה מימי הבחורות לימי הזקנה בזה יכיר כי עולם הגשמי הוא הבל, וז"ש זכור ימות עולם שכל עולם הזה ומלואו נבראו רק בו' ימים ואיך לא תרדוף אחר התורה שנתנה במ' יום, ועוד בינו שנות דור ודור כי ימי הבחורות נקראים דור בפני עצמו וימי הזקנה נקראים דור בפני עצמו, וז"ש בינו שנות דור ודור פי' השינוי שיש בין דור הבחורות לדור הזקנה בענינים הגופניים.

או יובן שנות כמשמעו, תבינו השנים של הדורות שקדמו מה נעשה בהם ומה עבר עליהם ומה נשאר בידם, ואם לא תתבונן בדורות הראשונים תתבונן בדורות הקרובים דור אביך ודור זקנים מה היו ומה עלה בידם וזהו שאל אביך ויגרך זקניך ויאמרו לך^ג.

(א) מבאן עד אות ג' העתק מספר בן איש חי דרשות פי' האזינו.

(ב) דברים ל"ב ז'.

(ג) ע"כ מס' בן איש חי האזינו.

התורה צריכה להיות בלי שום פניה לעשות נחת רוח ליוצרנו כמ"ש ע"פ נוצר תאנה יאכל פריה, למה נמשלה התורה לתאנה שכל הפירות יש להם פסולת, תמרים יש להם גרעינים, ענבים יש להם חרצנים, רמונים יש להם קליפים, אבל התאנה כולה יפה לאכלה, כך התורה אין בה פסולת, שהוא רמז על אחיזת הסט"א אם ילמדו בה לאיזה פניה, לזה רמז נוצר תאנה, ששומר את התורה ויצרנה מאחיזת הסט"א אפי' במקצת.

במס' מגילה, גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנאמר ויאמר לו שר צבא ה' עתה באתי אמ"ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, אמ"ל על איזה עון באת, אמ"ל על עון עתה באתי מיד וילן שם בתוך העמק, מכאן שהתורה מכפרת יותר מהקרבות וכמ"ש בזבח ומנחה אינו מכפר אבל מתכפר הוא בד"ת.

לזאת יקבל עליו עסק התורה תמיד, ובזה תלויה כפרתו, ויהי בעיניו דברי תורה בכל יום כחדשים שנאמר אשר אנכי מצוך היום, וכן אל תבוז כי זקנה אמך כלומר על התורה כי לסוף סוף היא אמך, וחייב בכבודה בזקנותה יותר, מחמת אמו, ומחמת הזקנה, כך דברי תורה.

אמר רבא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו וגו', משל למלך שהיה מוצא ג"ר ממנגן א' בנגונו, והרבה פעמים ספרו למלך מתועבותיו גדולות של אותו המנגן שהיה עושה, והמלך צוה שלא יגערו בו ולא תקניטוהו, ויהי היום שכב אותו המנגן עם אדם א', ואותו האיש חתך יד ימין המנגן, ובאה השמועה לפני המלך וצוה לחתוך ראש המנגן, והיה זה לפלא בעיני העם, כשהיה מזיק אחרים חפה עליו ועכשיו שחתכו ידו יחתך ראשו, והשיב המלך שמה שהיה מוותר לו הוא בשביל הנ"ר שהיה לו מניגונו, ועכשיו שלא יכול לנגן עוד, גלגל עליו כל מעשיו הראשונים.

כך בדברי תורה, כל זמן שעוסק בהם מגינה עליו וביני ביני אפשר יעשה תשובה ולא יבואו עליו יסורים, ולכן טוב לאדם שיפשפש מעשיו ביסוריו ויחזור בתשובה שלא יתגלגל עליו את הכל בפעם א' כי זה

(ד) מכאן ואילך נעתק מס' קול ששון מעלת התורה פי' ט"ו.

לרעתו ח"ו, וידע כי בתורה ותפלה יש רזי דרוזין ואם יצטער האדם שלא יוכל להבין, ה' רואה ללבב, וכמ"ש בזוהר ספירא דאורייתא, לבושא דאורייתא איהו, ויש גוף ויש נשמה.

משל לאדם פרא, שמאכלו חטין כמות שהן שלא ידע לטחון וגו' (ה) ופעם א' נמצא עם בני הישוב, וישימו לפניו לחם לאכול ושאל ממה נעשה זה, ואמ"ל מחטים, גם על הגלוסקאות שנתנו לפניו שאל ממה נעשין, גם על טריקי מלבין ואמ"ל שכולם נעשו מחטין, נמצא שהוא חשב שהחטין מאכלם כך כמות שהן ולא כן הוא, כן התורה אל יחשוב שאין בה רק פשטה.

ומעלת התורה הוא, כי שורש הנשמה הוא למעלה ונתרחקה משורשה בירידתה לעולם הזה, ולא תחזור לשורשה רק ע"י עסק התורה, כמו שלשלת התקועה ראשה בשורש וסופה בנשמה, וכל זמן שעוסק בתורה השלשלת קיימת והנשמה דבוקה בה, לא כן כשמרחק מן התורה יוכל להיות ע"י רוב התרחקותו שנשמתו יוצאה מן העולם נע ונד שעליה אמרו בזוהר נשמות דאזלין ערטילאין, משל להררי חושך שיש בו מהלך ג' ימים וההולכים שם תוקעין חבל בתחלת החושך ומושכין בו עד שמגיעים לאורה, ושם תוקעין אותו ג"כ כדי לחזור שאל"כ לא ידעו להיכן ילכו, כך התורה כמו החבל בידינו, ואנחנו בעולם הזה כמו יושבי חושך ואין מי שיגיענו לשרשנו אלא התורה.

ומעשה דר' יהושע בן חנניה שראה תינוק א' ולפניו ב' דרכים ושאלו לו איזו קרובה לעיר אמ"ל זו קרובה ורחוקה וזו רחוקה וקרובה, והלך בקרובה ורחוקה, ומצא מעכבים רבים וחזר ואמר לתינוק בני, לא אמרת לי זו קרובה אמ"ל ולא אמרת לי רחוקה, אמר אשריכם ישראל, ע"ד הרמז שהאדם בעולם הזה כמו עובר אורח והוא רוצה לילך לעולם הנצחי שהוא מקום האמיתי, ויש לפניו ב' דרכים הא' קרובה ורחוקה, דהיינו תענוגי העולם ואסיפת ממון המעכבים מלעלות לעולם הנצחי, ואותו הדרך הוא הקרוב שיצר הרע פורע לאלתר, אבל רחוקה היא שלא יזכה בזה לעולם הבא, ויש דרך רחוקה שהיא עסק התורה ומצותיה שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא, ובעולם הזה אין להם כי אם

(ה) בפנים בקול ששון הנ"ל מבואר יותר.

היגיעה והצער, אבל קרובה היא שזוכה לעולם הנצחי שאף שאין האדם מוצא בהם הנאה מרובה רחוקה אבל האמת היא הדרך הקרובה דרכיה דרכי נועם וגו'.

ולכן אמר אותו תינוק "קרובה ורחוקה" וגו' והיה יכול לומר זו קרובה וזו רחוקה, אלא כשראה גנות ופרדסים מעכבים והם קרובים, ויש דרך מישור ורחוקה הוא, אבל ילך בלי עכוב, וזה רמז לעולם הזה ולעולם הבא^ו.

אז"ל בעצרת נידונים על פירות האילן, כתבו המקובלים כי כמו בראש השנה רצה ה' לדון העולם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידושה כמ"ש^ז זה היום תהלת מעשיך כן רצה בעצרת שהוא יום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם לתור ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן כי הפירות הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, ועיקר דינם על עלבונה של תורה שניתנה ביום הזה, ולכן מנהג ללמוד כל ליל שבועות.

והנה עשרת הדברות ארז"ל^ח מנין אותיותיהם תר"ך כמנין כת"ר למי שמקיימם, וזהו^ט ועטרותיהם בראשיהם לעולם הבא שהעטרותיהם הכת"ר הנעשה להם מספר תרי"ג מצות ושבעה דרבנן הרי כת"ר, ואם לאו כר"ת מסטרא דקליפה הנקראת כר"ת, כי הנה מנין האותיות הבאות בעשרת הדברות כל אות ואות מכוון למצוה אחת ויש אשר פירוש כל אות ואות ממנה על אותה המצוה הרמוזה לה, והטעם שלא נתן התורה כולה תרי"ג מצות שבה מבוארים להדיא כמת"ת אלא רמזם כל מצוה באות אחת מעשרת הדברות ואח"כ בארבעים שנה במדבר למדם אחת לאחת, הוא מפני שהתורה נקראת נטיעה פרה ורבה כמו שאמרו וחיי עולם נטע בתוכינו שאף את תורה שבע"פ, וכן כתוב וכמסמרות נטועים שאז"ל^י והנה הוא כמו משל להזרע שזורעים שתחלתו הוא גרגיר אחד

(ו) ע"כ מס' קול ששון.

(ז) ר"ה דף ט"ז ע"א.

(ח) בתפלה דר"ה בשמו"ע.

(ט) עיין תיקוני זוהר ת"י ס"ט ע' קי"א, כת"ר אינון אתוון דעשר אמירן.

(י) ברכות דף י"ז ע"א.

(יא) חגיגה דף י"ג ע"ב.

שטומנין אותו בתוך הארץ וכל הפירות והשרשים והעלים הכל כאשר לכל הם בתוך אותו הגרעין אבל בכח ולא בפועל שאם לא היה הכל נתון בתוכו בכח איך יצאו מהגרעין מינים ממינים שונים אלא שאח"כ יתגלה אותו שהוא בכח מעט מעט אחת לאחת יוצא מן הכח אל הפועל.

ספריים, כתיב: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, זו תורה, וקשרתם אותם וגו' אלו תפילין, אין לי אלא תפילין ות"ת, שאר מצות שבתורה מנין הרי אתה דן מבנין אב שבין שניהם לא ראי זה כראי זה לא ראי תפילין כראי ת"ת, ולא ראי ת"ת כראי לתפילין הצד השווה שבהם שהם מצות הגוף שאינן תלויות בארץ ונוהגות בארץ ובחול"ל אף כל מצות הגוף שאינן תלויות בארץ נוהגות בארץ ובחול"ל ושתלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מן הערלה והכלאים, ר' אליעזר אומר אף החדש, ושמתם את וגו' מגיד הכתוב שנמשלו ד"ת בסם החיים משל לאב שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו אמ"ל בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול ושתה מה (שהנאתך) ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה נזוק ואם אתה מעבירה הרי אתה מעלה (נומי).

כך אמ"ל הקב"ה לישראל, בני בראתי לכם יצה"ר בראתי לכם תורה תבלין, כל זמן שאתם עוסקים בה אינו שולט בכם, שנא' הלא אם תטיב שאת, ואם אין אתם עוסקים בתורה הרי אתם נמסרים בידו שנא' ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שמשאו ומתנו בכך שנא' ואליך תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנא' ואתה תמשל בו, ואומר, אם רעב שונאך האכילהו לחם לחמה של תורה ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו... רע הוא יצה"ר מי שבראו מעיד עליו שהוא רע שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו (ועתיד) הקב"ה להעבירו שנא' ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ בב"א.

והנה אהבת הי"ת אל עמו ישראל קדמה לאהבתינו אליו שנא' י^א וארשתוך לי לעולם וכתיב^ב כי בועליך עושיך ומתוך חבתן נתן להם את התורה שהוא סם חיים, בכל זמן שהם מתעסקין בה אין כל אומה

(ז) פ' עקב פיסקא מ"ד ומ"ה.

(ג) הושע ב' כ"א.

(ד) ישעיה נ"ד ה'.

שולטת בהן, משלו חכמים משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן יחידי מאשתו והיה לו בני פלגשים, הרגיש המלך בבני פלגשים שהיו מתקנאין על בנו ומבקשין להזיקו, אמר המלך בלבו אם ח"ו יעלה בידם מה שהם חושבים על בני על מי תתקיים מלכותי, מה עשה המלך עמד ודבק את בנו אצלו ותלה לו קמיע בצוארו שאפי' נפל בידם אינם יכולים להזיקו ופיטם מאכלו ומשקהו ומלבשו וכל כלי תשמישו ומרכבתו בטירייקין שלא יהא סם המות מזיקו, כך כל זמן שישראל עוסקים בתורה שהיא סם חיים אין אומה ולשון שולטות בהם.

גדולה תורה שנותנת חיים ללומדיה גם בעולם הזה כמו שכת' בפ' רמ"א^{טו} גדולה תורה וגו' שנא' כי חיים למוצאיהם וגו' ואומר רפאות תהי לשרך, ובעירובין^{טז} אריב"ל המהלך בדרך ואין עמו לוי' יעסוק בתורה שנא' כי לוית חן וגו', חש בראשו יעסוק בתורה שנא' הם לראשך, חש בגרונו יעסוק בתורה שנא' וענקים בגררותיך, חש בבני מעיו יעסוק בתורה שנא' רפאות תהי לשריך, חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא. אר"י בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת ב"ו אדם נותן לחברו סם, יפה לזה וקשה לזה, אבל הקב"ה נתן להם תורה לישראל סם חיים לכל.

ובראש השנה^{יז}, משפחה א' היתה בירושלים שהיו מתים בני י"ח שנה באו והודיעו לריב"ז אמ"ל שמא ממשפחת בית עלי אתם שנא' בהם וכל מרבות ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו, והיה קורין להם משפחת יוהנן על שמו.

בחגיגה^{יח}, דברי חכמים כדברונות, וגו' למה נשמלו ד"ת לדרבנן, לומר לך מה דרבנן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם, אף ד"ת מכוונין לב לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים.

בקידושין^{יט}, ת"ר ושמתם, סם תם נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו אמר לו בני

טו) אבות פרק ו'.

טז) דף ג"ד ע"א.

יז) דף י"ח ע"א.

יח) דף ג' ע"ב.

יט) דף ל' ע"ב.

כל זמן שרטייה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואי אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נימא, כך אמר הקב"ה בני בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנא' הלא אם תטיב שאת ואם אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנא' לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנא' ואלו תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנא' ואתה תמשל בו.

בברכות^ס, תנו רבנן מעשה שגזרו על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה ר' עקיבא וגו'. ארוז"ל^{בא} לא בא עמלק אלא בשביל התורה כמו שכת' ויחנו ברפידים ואין רפידים אלא רפוי ידים, מיד ויבא עמלק, הנה שייכות עמלק והמן בשביל התורה הוא כשנרמו בפרשה^{בב} "הקול קול יעקב" וגו' ודרשו ז"ל^{בב} בזמן שהקול קול יעקב אין "הידים ידי עשו", והלא כתיב והידים ידי עשו ומהיכן רמוזו אין הידים, אלא הכוונה אמ"ל אתם תמיד נלחמים זה על זה וכל אחד כלי מלחמתו בידו, יעקב בתורה ובתפילה עשו בחרבו ואם תחליפו אי אתם מצליחים. וז"ש^{בב} גבי יעקב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, א"ת בקשתי אלא בקשתי^{בב}, למה דרשו כך, מפני שיעקב אינו מצליח כי אם בכלי זיון שלו שהיא התפילה והבקשה.

טעם^ס שהקדים מתן תורה במדבר ולא נתנה אחר הכנסם לא"י, משל בן עשיר גדול שלא רצה להתחתן עם בת גדולים ועשירים כי לא ישרה בעיניו מצד השלימות והמושכלות, ובהיותו בארץ רחוקה ראה נערה א' יפת תואר וגו', ויאמר לה בת מי את, ותסגור הדלת לפניו ומאחרי הדלת הגידה לו שהיא בת איש זקן ועני, אז הרים הבחור קולו בבכי וישורר בדרך חכמה ומוסר ותשר הנערה גם היא בדברי חכמה ומוסר וידע כי חכמה גדולה היא, אז קרא להזקן ויבקש ממנו ליתן לו

(כ) דף ס"א ע"ב.

(כא) מכילתא בשלח פ' עמלק פ"א.

(כב) בראשית כ"ז כ"ב.

(כג) מד"ר תולדות פ' ס"ה ס"ו ב'.

(כד) בראשית מ"ח כ"ב.

(כה) עיין שם תרגום בחרבי ובקשתי בעלותי ובעותי, ועיין מס' ב"ב דף קכ"ג ע"א.

(כו) העתק מס' בן איש חיל דף נ"ט להבן איש חי, הובא במשל ונמשל ס"ו ל'.

את בתו לאשה, ועליו כל מחסורו, ויענהו הזקן, אתה בן עשירים מה לך לקחת אשה מבני העניים, ויאמר אהבתיה מצד השכלתה בתכמה ומוסר, ויאמר הזקן ואיך אשלחנה עמך והיא בת יחידה לא אוכל להפרד ממנה, וגם מי יודע אם בני משפחתך ירצו שתשא בת פחותים, ויאמר הנער אחר אשר לא תרצה להחליף העוני בכבוד ולא הרעב והצמא בשובע ורויה אניח את משפחתי ועושרי ואשב עמך תמיד, ויאמר הזקן, טוב הסר בגדיך הטובים ולבוש כמו בני עניים.

ויעש כן ובהן אותו הזקן בחכמות ומדות וימצאהו שלם, וגם היה צנוע מאד ולא היה בו שום מעשה פירצות, ויהי ביום ה' אמ"ל הזקן עתה ידעתי טוב לבבך ומדותיך, קום קח את המפתח ופתח את החדר ההוא ותראה, ויפתח והנה היכל כהיכל המלכים ובו סגולות מלכים והמדינות, ויאמר כל מה שאתה רואה הוא קניינך והנערה נתתיה לך לאשה.

הנמשל ישראל היו במצרים במקום שמצויה החכמה החיצונית וישראל אינם רוצים להאמין בה ולא רצוי לידבק בה כנז' במשל, והנה הי"ת בחנם אם שלימים במדות ודעות, צער המדבר, ציה ושוממה, והם קבלו הכל מאהבת התורה, ז"ש^כ זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, ואם היה נותן להם התורה אחר הכנסם לא"י בהיותם שקטים לא יתברר אהבתם^{כז}.

אם בחקותי תלכו^{כט} הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך, ר' הונא בשם ר' אחא אמר חשבתי מתן שכרן של מצות והפסדן של עבירות ואשיבה רגלי אל עדותיך, ר' מנחם חתנא דר' אלעזר בר אבינא אמר חשבתי מה שכתבת לנו בתורה אם בחוקתי תלכו ומה כתיב תמן ונתתי שלום בארץ ואם לא תשמעו לי מה כתיב תמן ויספתי ליסרה אתכם, ר' אבא בריה דרבי חייא בשם ר' יונתן אמר חשבתי ברכות קללות ברכות מאל"ף ועד

(כז) ירמיה ב' ב'.

(כח) ע"כ ההעתק.

(כט) מד"ר בחוקתי פ' ל"ה ס"ו א'.

תי"ו וקללות מן וי"ז עד ה"ה ולא עוד אלא שהן הפוכות, א"ר אבין אם זכיתם הריני הופך לכם קללות לברכות אימתי כשתשמרו את תורתי הה"ד אם בחוקתי תלכו עכ"ל.

ריב"ז^ל קבל מהלל ושמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נצרת^{לא}, ללמד ולעורר על מוסר גדול שלא יבקש הטובה משכר התורה לעצמו דהיינו לגופו בעוה"ז אלא הכל יהא שמור לנפשו בעולם הנצחי, יען כי טובת הגוף בעוה"ז אין לה קיום, כי הלא במותו עוזב הכל, ולכן ברא הקב"ה את האדם ידיו קמוצות יורה שרוצה לאסוף ממון ולכבוש הכל בידו, וכשמת ידיו פתוחות יורה שלא יקח מכל עמלו בעוה"ז כלום, וב' ענינים אלו שלזמן הלידה והמיתה רמוזים בב' אותיות כך שהם כ"פ קמוצה וסתמוה וכ"פ פתוחה.

וז"ש אם למדת תורה הרבה אעפ"י שיש לך שכר הרבה הנה אתה לא תבקש שכר התורה לעצמך ר"ל לצורך גופך בעוה"ז אלא תנוח הכל לנפשיך בעולם הנצחי, יען "כי לכך" נוצרת להיות כך ב' היראות א' של כ"ף קמוצה בעת הלידה וא' של כ"ף פתוחה בעת המיתה, ומזה תראה שהעוה"ז אינה שוה כלום כי תעזוב הכל.

עוד פי' מוסר מן ב' אותיות כ"ף קמיצה ופתוחה, ר"ל שטוב לאדם להתנהג בהנאת עוה"ז בקמיצות שלא יפזר על המותרות ותענוגים אבל בענינים השייכים לעוה"ב יפזר ממון, ואל יחוש וכמו שהיו עושים הקדמונים, ונרמז זה באותיות כ"ף, כ"ף קמיצה שהיא ראשונה בא"ב ר"ל בצרכי עוה"ז הבא בראשונה, וקמץ בפיו ולא יפזר ממון הרבה, אבל בצרכי עוה"ב הבא באחרונה ופתח בפיו שיפזר ממון, ולז"א אל תחזיק טובה מרובה לעצמך ר"ל לגופך אלא פת במלח תאכל יען כי לכן נוצרת כלומר ע"פ הדמיון של כ"ף קמוצה בראשונה וכ"ף פתוחה באחרונה וכאמור, וזה החוב מוטל על הגדולים הממונים על הציבור להשגיח על כל דבר דת לחזק התורה שלא תתמוטט ח"ו להגדילה ולהאדירה.

אמרו ז"ל^{לב} לא בא עמלק אלא בשביל התורה כמ"ש ויחנו

(ל) מס' חסדי אבות להבן איש חי.

(לא) אבות פ"ב מ"ט.

(לב) מכילתא בשלח פ' עמלק פ"א.

ברפידים ואין רפידים אלא רפוי ידים מיד ויבא עמלק, אז"ל^ל משל המן וישראל לעוף שקנן בשפת הים ובא גל א' ושטף את קנו השכיל העוף לסתום הים ולעשותו יבשה, התחיל להשליך עפר משפת הים לים וראה שהכל הולך ואינו נראה עד הגיע קרוב למות, אמ"ל שוטה אפילו יתקבצו כל העולם לא יוכלו לסתמו, כך המן כשראה ששמואל שסף את אגג זקינו בקש לעקור ביצתן של ישראל אבל ישראל דומין לים ע"י התורה האמור בה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ובזמן שישראל עוסקין בה אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

והנה האומות נמשלו לנהרים שפעמים ותיבש הנהר, אבל ישראל נמשלו לים שנאמר כל הנחלים וגו' ויש שליטה לאומות בעת שישראל לא עסקו בתורה, וזה רמז פורים פור-ים כלומר איך מלאו לבו להשליך פור לסתום את הים, ולכן אז"ל^ל הפורק ממנו עול תורה גותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל המקבל וגו' פורקו וגו', ואז"ל ע"פ וידו אוחזת בעקב עשו שיעקב ועשו חלקו הב' עולמות עשו נטל עוה"ז ולכן יצא א', ויעקב ידו אוחזת בעקב שהוא הסיבן כלומר עוה"ב, וא"כ איך יש שליטה לישראל בעוה"ז לפי שעוסקים בתורה ומעמידים העולם שנאמר^ל אם לא בריתי וגו', נמצא כמו המציל מזוטו של ים שהוא שלו ולכן במצרים קודם מתן תורה היו משועבדים ואין להם אלא קיום הנפש וכשקבלו התורה ויתן להם ארצות גוים וגו' שע"י התורה מקיימים העולם.

ולכן השמש לא תראה בלילה בעת שליטת הירח, אבל הירח יתראה ביום שישראל נמשלו לירח, והאומות לשמש וכשימשול ישראל תאבד ממשלת הגוים אבל בממשלת השמש כלומר הגוים תתראה הירח שיש שליטה גם לישראל, ולכן המקבל עליו עול תורה שהוא מקיים העולם מעבירין ממנו וגו' עול מלכים שלא ישלטו בו האומות ועול ד"א שהיא המזונות בריוח ולא קיום הנפש לבד, שהרי משלו הוא אוכל שמציל משטיפת הנהרות, אבל הפורק ממנו עול תורה ישאר בתנאי שבין יעקב ועשו ואין לו בעוה"ז כלום ויש עליו עול דרך ארץ ועול המזונות שאין לו אלא קיום הנפש וג"כ עול מלכות שהוא נעשה עבד להם.

לג) אסתר רבה פ"ו סי' י.

לד) אבות פ"ג מ"ה.

לה) ירמיה ל"ג.

הן ראתה עינינו את כל תוקף הדרת עוז תפארת התורה^ל — א. אשר היא קדמה לכל הברואים כולם — ב. והיא היתה כלי אומנותו של הקב"ה בבריאת העולם — ג. והיא אשר חצבה עמודי העולם שבזכות התורה העולם עומד ונכרא — ד. מצלת מהיצה"ר — ה. מרפא ארוכה לחולי הנפש והגוף — ו. בה הצלחת הטוב והאושר — ז. על ידי התורה ברכת ה' ממרומים מטל השמים ומשמני הארץ — ח. היא מחיה את כל העולמות — ט. כל כוחות הנמצאים הם מטבע רוחניותה — י. על ידו יקנה האדם מדת השלימות — יא. נעשה כמעין המתגבר יפוצו מעינותיו חוצה — יב. על ידו הופעת צפונותיה וסתריה — יג. יבנה שמים חדשים וארץ חדשה — יד. יזכה ללמוד תורה מפי הקב"ה לע"ל — טו. גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה ארץ ושמים.

ולזאת מי האיש אשר עינו ראתה מראות נגהים סביב לו ויתרשל בעסק התורה, ולא עוד אלא שעונשו יגדל עד להפליא כי אין לך עון גדול מזה דהן עמודי שמים ירופפו ינועו ולא יעפו הארץ היתה תוהו ובהו וחושך על פני תהום ועלה מות בחלוניו וכדאמרו ז"ל^ל דעם הארץ מותר להרוג אותו ביום הכיפורים, וכן אמרו ז"ל^ל עמי הארץ אינם חיינן.

מי לנו גדול משלמה המע"ה דעל מה שרצה לעקור אות אחת מן התורה עלה קטיגורו ומי קטיגורו^ט רבי יהושע אומר יוד של ירבה קטרגו, תני רבי שמעון ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע עקרני שלמה המלך ועשני פלסתר שכל דיתקי ששנים ושלשה דברים בטלה הימנה כולה בטילה, והרי שלמה המלך בקש

לו) המחבר הביא הרבה מעלות, ואת שמצאתי מקור מקומו טהור בדברי חז"ל בגמרא ש"ס ומדרשים אציין כפי מה שסידרו המחבר על סדר הא"ב, (יש לציין עוד יותר מקומות אבל אצינתני רק א' ותן לחכם ויחכם). — א) עיין פסחים דף נ"ד ע"א, ז' דברים נבראו קודם שנבראו העולם ואלו הן תורה וכו'. — ב) בר"ר פ"א סי' א'. — ג) שבת דף פ"ח ע"א, אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין. — ד) קידושין דף ל' ע"ב, בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין כנגדו. — ה) עירובין דף נ"ד ע"א, חש בגרונו בכל גופו במעיו בעצמותיו בראשו יעסוק בתורה. — ו) ע"ז דף י"ט ע"א, העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו, ושם בע"ב נכסיו מצליחים. — ז) כפי בחוקותי, אם בחוקותי תלכו, ובכ"מ. — יא) אבות פ"ו מ"א, נעשה כמעין המתגבר. — יג) זוה"ק בהקדמה דף ה' ע"א. — יד) סנהדרין צ"ב ע"א, הלומד תורה בעוה"ו וכו'. — טו) כתובות דף ה' ע"א.

לו) פסחים דף מ"ט ע"ב.

לח) עיי"ש על חיוו לא חס.

לט) מד"ר מצורע פ' י"ט סי' ב'.

לעקור ממני ולא ירבה לו נשים והרבה לו, לא ירבה לו סוסים והרבה לו, ולא ירבה לו כסף וזהב והרבה, א"ל הקב"ה צא לך הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו ויוד ממך אינה בטלה לעולם.

הרי לך הגם שלמה המלך ע"ה דלא קם כמוהו בישראל שעליו נאמר ויחכם מכל האדם ועשה משלים וכן ספרים הרבה והגדיל והאדיר תורה בבית ישראל וכאשר בקש לעקור דבר קטן יוד דירבה אמר הקב"ה יבטל שלמה ומאה כיוצא בו ולא תבטל קוץ א' מהתורה יוד דלא ירבה, ומי שהוא עם הארץ דמבטל כמה פסוקים הכתובים בתורה כמו ודברת בם ושננתם ולמדתם והגית בו ולא ימוש ספר התורה מפין אם כן עאכו"כ דיבטלו אלפי אלפים ורובי רבבות כמוהו ולא יבטלו כל המקראות הללו.

ויגדל צער בת רבים עד שהקב"ה יושב ובוכה על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק כאומרם ז"ל^מ, עוד זאת נקראו אסון כאילו כופר בעיקר וככתוב כתיב רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב יום אשר עמדת וגו'^{מא} ללמדך שכל מי שמתבטל מן התורה כאילו כופר בהקב"ה, שלא נתן תורה לישראל אלא כדי שיעסוק בה יומם ולילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, וכתוב כי אם בתורת ה' חפצו וגו'.

אי לזאת נא אחי עשה זאת בני והנצל, חזק ואמץ לשקוד על דלתי התורה יום יום ואל תרפה ירך ממנה כי כל המרפה עצמו מד"ת קנאים פוגעין בו, שא עיניך וראה קדמ"ה וימ"ה בימי צאת ישראל ממצרים והראה ה' את עוזה ונפלאות וראו כולם על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא ועכ"ז בעבור שרפו ידיהם מלימוד התורה ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים ודרשו ז"ל^{מב} שרפו ידיהם מד"ת, וגם אז"ל^{מג} בעצלתים ימך המקרה על ידי עצלות אדם בד"ת נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו, הראת לדעת כמה גורם וכמה רבבות אלפי ישראל היו אובדים חס ושלום במלחמות עמלק על שרפו ידיהם מדברי תורה.

(מ) הגיגה דף ה' ע"ב.

(מא) עיין באריכות מדרש תנחומא ראה סי' א'.

(מב) סנהדרין ק"ו ע"ב.

(מג) מגילה דף י"א ע"א.

על בן יחרד האיש וילפת להתאמץ בכל כח ועוז לחגור כלי מלחמה מלחמת מצוה נגד הצר הצורר ומרפה ידיהם מצב העולם היסודות והמכונות אשר הוסדה ארץ ושמים למן היום ועד עתה, ויתאזר כגבר חלציו לתת עוז לאלקים, כי איך לא יחיל לבבו ברתת וחלחלה לאמר מדוע אהיה כפוי טוב להקב"ה אשר גדולני ורוממני עתה אהיה לו גרמה בנזקין, בן מצר לאביו ומימר ליולדתו, לזאת תרדה ילבש ויטה שכמו לסבול בעולה של תורה ובתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה בה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וכל אשר יעשה יצליח.

ואין דבר שיצליחנו ויקרב ביאת משיחנו כ"א התורה וזה שארז"ל^(מ) אין בן דוד בא אלא בהיסח הדעת, שנחרב בהמ"ק בעון בטול תורה ולזה אינו נבנה אלא ע"י עסק התורה, וזה בהיסח לשון שיחה הדעת זו התורה, ורמזו דוד^(מ) בגבורות ישע ימינו גבורה גי' תורה א"נ בגבורת גי' תרי"ג ע"י עסק התורה ומצותיה ישע ימינו, וזה רמז בפסוק^(מ) יששכר תמור גרם ע"י שהאדם נושא עול תורה כיששכר גורם שיבא המשיח שהוא עני ורוכב על תמור, ורובץ בין המשפתים גימט' משחי"ת חמ"ה א"ף ע"ה גימ' המשפתים והוא רובץ בתוכם כי אותיות אמצעיות של משחית חמה הם משיח, ואז רוב"ץ ר"ת רני ושמחי בת ציון א"א אין בן דוד בא וגו' ר"ל שיסיחו מדעתם ביאתו מאליו אלא צריך תשובה שלימה.

ופירשו שזהו כונת הלל שאמר^(מ) אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו, וכונתו שלא יבא המשיח ממנו ומאליו עד שיחזרו בתשובה הכל, א"כ כונתו שיסיחו מדעתם ביאתו הרי שיבא דג' דברים באים בהסח הדעת מציאה עקרב משיח, וזה רמז בפסוק^(מ) הרמותי בחור מע"ם ר"ת אלו הג', ורמזו בחור מעם עם האותיו גימ' עקרב ע"ה, ומסיים קרא מצאתי רמז למציאה דוד עבדי רמז למשיח בן דוד אלו הג' אינם באים אלא ע"י הרמותי מדעתי מהם שיבואו מאליהם בלי תשובה ומע"ט אלא עם שיקיימו ישראל התורה ומצותי.

(מ) סנהדרין דף צ"ז ע"ב משיח בא בהיסח הדעת.

(מ) תהלים כ"ב.

(מ) בראשית מ"ט י"ד.

(מ) סנהדרין צ"ח ע"ב.

(מ) תהלים פ"ט כ'.

כל^{מח} המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם, איתא במדרש^{מט} וז"ל, כל המצוה אשר אנכי מצוך וזה"כ כי חיים הם למוצאייהם וגו' כל מי שמוצא ד"ת חיים הוא מוצא לכך כתיב כי חיים הם למוצאייהם, ד"א כי חיים הם לממציאייהם לאחרים ואין אדם צריך ללמד ד"ת אא"כ מוצא אותה כראוי, שכך אמר להם משה כשהיו למדין התורה היו ממצין אותה כולה, לכך נאמר כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון וזה"כ בני אם תקח אמרי אר"א ב"ר כהנא אימתי אתה נקרא בני כשתקח אמרי, וכזה"א בנים אתם לה' אלקיכם אימתי אתם בנים כשאתם לה' אלקיכם שאתם משמרים מצותי לכך כתיב בני אם תקח אמרי אמרי אם יהיה לך זכות.

ד"א אתה מצפין תורתך כאדם שיש לו מרגליות כך תהא יגע בתורה לכך נאמר ומצותי תצפון אתך, אר"א בר כהנא מלה"ד לאדם שיש לו בת בוגרת והוא מבקש לשותפה לכל מי שמוצא אין תורתך בן אלא אם יהיה לך זכות תזכה לה ומצותי תצפון אתך, א"ר אחא אתה נותן לך מעשים ואני צופן לך טובו של העוה"ב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, ד"א אתה תצפון תורתך כאן שיש לי מרגלית והוא מצפינה, כך תהא יגע בתורה לכך אמר ומצותי תצפון אתך.

מעט נתמעטה השקידה על התורה, ושממו השערים המצויינים בהלכה, ירד ג"כ עול העבודה, ונפרק מצואר האדם, והתאוה משלה ממשל רב, והמדות הנשחתות פרצו פרצות, ומקצת היראה ושמירת התורה הנמצאה היא כמצות אנשים מלומדה, רק מה שההרגל הישן, עושה כמנהג קדמונים, ומלבד שנתמעט סגולת כבישת היצר בהתמעט שקידת התורה, הנה עליה בעצמה אנו נדונים ביותר, כי כמו ששכר למוד התורה עולה על כל המצוות כמ"ש בירושלמי^נ אין כל המצוות שוות לדבר אחד מד"ת, כן עונש בטולה עולה על כולנה כמ"ש ז"ל^{נא} ויתר

מח) דברים ח' א'.

מט) תנחומא פ' עקב ס"ו ה'.

נ) ירושלמי פאה פ"א ה"א.

נא) פתיחתא דאיכ"ר ס"ו ב'.

הקב"ה על ג' עבירות חמורות ולא ויתר על מאסה של תורה ואמרו^{נב} כל הפורש מד"ת אש אוכלתו, ורבים מאמרים כאלה הובאו שם.

ולזאת אשר לו לב אדם בראותו כי אזלת יד, ועסק תוה"ק הושפל, ונתון בסתר המדרגה התחתונה ר"ל, הנה ישתדל להיות איש להבין אותה, ולסעדה להחזיק בדקיה, לנערה מעפרה, לתת לה יד בארבע אמות של הלכה, להמציא לה שוקדי דלתיה, שומרי מזוזות פתחיה, ובקול ענות יכריז ויאמר מי האיש החפץ חיי עולם, יחזיק בעץ החיים, כי חיים הם, ד"ת למוצאיהם, מצד עצמם, ולכל בשרו מרפא, לכבוש יצרו, המתקומם עליו להפילו שחת כי מוצא ד"ת מצא חיים ויפק רצון מה'.

כתיב^{נב} עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, והכוונה כי בהיות התורה עומדת ברום יקרתה, הנה היא בגדר הארון נושא את נושאינו, כי ההוגה בה בכבודה יתימר, כמ"ש^{נב} גמלתהו טוב ולא רע, ואולם בהיותה נתונה בסתר המדרגה, מארץ תדבר, ומעפר אמרותיה תשח, אז ההוגה בה הוא הנותן לה יד לסעדה, הוא התומך בה לבל תמוט, מבלי השקף אל טוב תגמוליה, לפי העת והזמן.

והנה ידוע מה שכלל התנא^{נב} לפום צערא אגרא, ונשכילה מזה לדעת כי תגדל מעלת העוסק בתורה כשהוא בשפל המצב, מהיותו עוסק בה כשהוא ביקר תפארתה, יען כי אז צריך להתאזר יותר, ברוב אונים להקימה, ומשכורתו כפולה לפי צערו ועמלו.

והנה תואר החיים הונח על הסיפוק, והאושר על הרווחה, והתורה בהיותה במעלתה נקרא העוסק בהגיונה מחזיק בה, כי היא אשר תעודדו והוא מתהדר, ואמנם בהיותה במצב נמוך הנה העוסק בה הוא המקימה ונקרא תומכה ומסעדה, ואל זה כיוון שלמה באמרו עץ חיים היא התורה כלומר חיי הספוק, למחזיקים בה והוא מתרומם בתפארתה, ואולם תומכיה, והוא הנותן יד לתמוך בה לבל תמוט ותפול, הוא אף מאושר ברווחה.

נב) ב"ב דף ע"ט ע"א.

נג) משלי ג' י"ח.

נד) שם ל"א י"ב.

נה) אבות סוף פ"ה.

ולזאת איפא, אשר לו לב להתבונן ועינים לראות, ישכיל ויביט בענייה של תורה בית נתיבות חכמה תקרא, ליד שערים, תבונה תתן קולה, נעויתי, שחותי ואפס עצור ועזוב, בשפלת ידים, הושם מחסי כזב, אליכם בני אקרא, הקימו נא הנופלת, תנו לה יד, כי עפר זוחלת, נפשה תשתוחח, קומו לעזרתה, עוררה משינתה, כי זאת מנוחתה, החזיקו בה, כי יש תקוה לאחריתה, ההוגה בה יזכה ויראה בשמחתה.

ולכן על כל בעל נפש לאזור חיל, להגדיל תורה ולהאדירה, להמציא לה שוקדי דלתיה, הוגי מחמדיה, נוצרי פריה, להשקות שתיליה כמ"ש רז"ל^(נ) תניא רשב"י אומר, אם ראית הבריות שנתיאשו מן התורה, עמוד והחזק בה.

הנה בראותנו הצורך הגדול בלימוד תורת ה' תמימה, מלבד המעלות הנשגבות עוד בה, בהכרח ע"י מציאות לימוד התורה או השג ישיג לעבוד את ה' לשמור ולעשות, ראשון שבראשון, תלמוד ערוך, גדול תלמוד שמביא לירי מעשה^(נ) ודבר זה אחת ממצות עשה שבתורה כדכתיב^(נ) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, ודע לך אחי, כי מצוה זו הוא יסוד חזק לקיום הכולל כל תרי"ג מצות דאורייתא, דבהעדר מצות עשה דת"ת לא נמצא מציאות קיום שום מצוה על פי התורה כדת משה וישראל, דאם אין תורה אין מצוה, וכאשחז"ל^(נ) אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולזאת פסקו כל הפוסקים ז"ל^(נ) דכל איש חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול, אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

וטוב טעם לזה הוא, בעבור דכל אדם חייב להטות שכמו, לסבול קיום תרי"ג מצות דאורייתא, ואין אדם נעשה בן חורין עד שיהיה חרות על הלוחות, שאפסו כחותיו וידיו על חלציו, אך כל זמן שנשמת רוח חיים באפיו חוב קדוש עליו בקום עשה לשמור ולעשות כל הכתוב בספר

(נ) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה.

(נז) קידושין מ' ע"ב.

(נח) דברים ה' א'.

(נט) אבות פ"ב מ"ה.

(ס) רמב"ם ה' ת"ת פ"א ה"ח.

התורה והמצוה, וזה לא יהיה באפשרי להשיג תכלית אופן האמתי כאשר ציונו ה' אלקינו עד שיוקדם לו שילמוד את התורה אשר היא תורה לו איזה דרך ישכון אור, בקיומה.

ולזאת אמרו ז"ל^{סא} חייב אדם ללמוד בחג, ושואלין ודורשין בהלכות פסח, קודם לפסח ל' יום וכו'^{סב}, והיינו כרי לדעת איך יעשה ישראל דבר בעתו, כי לכל עת וזמן, דיני ברכות ותפלה וציצית והלכות סעודה, ודיני כמה ספיקות, אשר יכילו בהם שהם מקצוע גדול בתורה, לידע ולהשכיל כמה מיני אופנים שונים, שם יתנו ויצדקו, וכן דיני שבת בשבתו, דבהק' ששת ימים שבת הוא לה', ואם לא ידע הלכותיה אין ספק כי אשום אשם הוא לה', בכמה מיני איסורים ומעילות ונעלם ממנו והוא לא ידע ואשם, דיועדר כמה מעלות טובות אשר מנו חז"ל בשמירת שבת כהלכתו.

אי לזאת עשה זאת בני להגות בתורה יומם ולילה, ומרבה ישיבה מרבה חכמה לדעת ולהבין חק משפט התורה והמצוה, אז ותנצל מכל אורחות עקלקלות, ומכל מיני אשם מעילות, ואם שגית ח"ו באיזה דבר הנה זאת התורה היא העולה כאלו הקריב כל חטאות ועולות^{סג} ועל כן מה מאד צדק צדק תרדוף ערב ובקר וצהרים לשקוד על דלתי התורה והחכמה, ותלך לדרוש את ה', ואם אין עתותיו בידו כי טרוד בעסקיו ובמזונותיו, לפחות מהיות טוב לקבוע בלימודים, וזה חוב קבוע הוא עליו, כי ליום הדין שואלים ממנו קבעת עתים לתורה^{סד}.

ואתה דע לך ביאור קבעת עתים לתורה, הוא לקבוע עת וזמן מוגבל ומיוחד לפנות עצמו מהעסק שלו, גם אם יארע לו איזה רווחים יבטלם, יטוש ויעזוב אותם, ולא יעזוב זמן אשר קבע עליו חוק ולא יעבור, כי זמן שאין לו מלאכה והוא יושב ללמוד זה לא נכלל בסוג קביעות עת, רק מחויב שלא לפנות לבו לבטלה ושלא לאבד זמן בדברים בטלים, ומצות עשה אחרת היא ודברת בם ולא בדברים בטלים^{סה}, אך עיקר

סא) מגילה דף כ"ט משה תיקון להם לישראל ללמוד ה' חג בחג.

סב) פסחים דף ו' ע"א.

סג) מנחות דף ק"י ע"א.

סד) שבת דף ל"א ע"א.

סה) יומא דף י"ט ע"ב.

קביעות הלימוד הוא ליחד זמן מוגבל שלא לפנות באותו זמן לשום עסק ואז יראה וירצה לזכות ביום הדין לצאת בדימוס.

וצא נא וראה בספרי הפוסקים ז"ל דדיין היושב ודן, וכן מלמד תינוקות ומי שלומד בישיבה בעת קבוע, כולם אם מקבלים שכר אינו עולה להם לקביעות עתים, יע"ש, אלא צריך שיקבעו עת מיוחד המוגבל להם לברם, ואז יחשב להם קביעות עתים לתורה.

וסדר הלימוד הוא בספרים המבארים את דברי התורה שבכתב להבין דבר מעיקרו ולשנות את טעמו, בתורה שבע"פ ויהיו לאחדים אחד באחד יגשו, ואז עי"ז השג ישיג להשכיל כל מצוה ומצוה דבר בעתו חביבה מצוה בשעתה, ותכלית יהיה לשמור ולעשות ולקיים, כי הלימוד הוא עילה הראשונה עילת העילות וסיבת המעשה, ולזה נתעלה כבוד ת"ת במהותו מכל מצות עשה ולא תעשה, וזה אומרים ז"ל^{טו} ות"ת כנגד כולם.

וזה לך לשון הרמב"ם ז"ל^{טז} אין לך מצוה בכל המצות כולם שהיא שקולה כנגד ת"ת, אלא ת"ת כנגד כל המצות כלם, שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום, על כן גם ביום הדין הגדול והנורא אין דנין תחלה אלא על ת"ת ואח"כ על שאר מעשיו, ולפיכך אמרו ז"ל^{טז} לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

היא מוצאת דאין לאדם צר פטור להיות בן הורין מת"ת, וגם שלא לשמה עכ"ז לא ימנע טוב זאת התורה ולא ימוש ספר התורה מפיו, וסוף הכבוד לבא להגות בתורת ה' לשמה, לשמור ולעשות נחת רוח לפניו יתברך שמו, ולבנות ולנטוע עץ החיים למעלה ראש.

ועתה ראו נא אחי ורקדקו באמרותיו הטהורים במה שאמר כי בסעיף אחד מסעיפיו ואיש אחד מחייליו כי רבים הפילה ועצומים כל הרוגיה^{טז}, דרכי שאול ביתה וכו'^{טז}, ורמוז על האשה הזרה חכמה נברית

(טו) פאה פ"א מ"א.

(טז) ה' תלמוד תורה פ"ג ה"ג.

(טז) פסחים דף נ' ע"ב.

(טז) משלי ז' כ"ו.

(ע) שם ז' כ"ז.

אשר האריך בה שלמה המלך ע"ה כאשר נאמר בו^ע ויחכם מכל האדם וראה שזה החץ המית רבים ועצומים מגבורי ישראל, והאריך לדבר בו עד סימן י' אשר ראוי לכל אשר נגע יראת ה' בלבו להרגיל את בניו לקרא בסימנים אלו שיהיו שגורים בפיהם תמיד, וכמו שנאמר^ע קשרם על אצבעותיך, כותבם על לוח לבך, וכן אמר שם^ע אל יליזו מעיניך שומרם בתוך לבבך לבעבור כי פשתה המספחת הזאת בבני עמינו ונאבדה הדרת תורתינו, אוי לאזנינו שכך שומעות אוי לעינינו שכך רואות.

על כן חובה מוטלת להודיע באריכות ולהגדיל ולפאר ולהדר את מעלת כתר תורת אלקינו הקדושה ולנשאה על כל הכתרים, וכמו שאמרו רז"ל^ע גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בל' מעלות והכהונה בכ"ד מעלות, והתורה נקנית במ"ח דברים, וכתבו משם הגאון האמיתי החסיד המפורסם מוהר"ר אליהו מווילנא ז"ל, שלכן נקראת התורה אשת חי"ל שהוא מספר מ"ח, ונחלק לבי' מספרים חי"ל' שהם ל' מעלות המלכות שהתורה כוללת אותם שנאמר^ע בי מלכים ימלוכו, ויתירה עליהם בח"י מעלות ע"כ.

וא"כ כיון שהיא גדולה מן המלכות בח"י כ"ש וכ"ש שהיא גדולה מן השפחה שאחר הרחיים ואין לה חיי שפחה מצרית האמה הנכריה החיצונית שפחה בישא כי תירש גבירתא, הלילה וחס יתחרשון יתפרכון יסתתמון כל פה דוברי הנבלה הזאת, והוציאו את הנערה הזאת אל פתח בית אביה וסקלוה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל ובערת הרע מקרבך, וישראל עושה חיל.

פרק ב'

חכמת התורה

כתיב^ע זבובי מות יבאש יביע שמן רוקח, אמרו חז"ל^ע יצה"ר

(עא) מלכים"א ה' י"א.

(עב) משלי ז' ג'.

(עג) שם.

(עד) אבות פ"ו מ"ה.

(עה) משלי ח' ט"ו.

(עו) קהלת י' א'.

(עז) ברכות דף ס"א ע"א.

דומה לזבוב, יושב על מפתחי הלב ואין מגמת הזבוב הזה אלא להבאיש ריח שמן רוקח היא תורתנו הקדושה כמ"ש ע"ה ושמן אל ראשך אל יחסר, והוא השמן הרוקח העולה על כל המשקים ועולה על כל מצות שבתורה, כמאמר חז"ל ע"ה ות"ת כנגד כולם, והיא התבלין הממית והמשרש את היצה"ר מקרבנו כמאמר חז"ל שאמר הקב"ה בראתי לו תורה תבלין, אם פגע בך מנוול זה משכו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה', ולכן מניח הוא את כל האומות ומגרה בהו בישראל, ובת"ח יותר מכלם בכדי לכבות האש השרפה ותבערה היוקדת הזאת הבערת בעצמותיו, במים הזדונים המים המרים והמאירים העבורים והמלוחים והסרוחים חכמת החצונות ולמודים טבעיות מדיות חתיות, זדוניות, עמוניות, האסורים לבא בקהל ה'.

ועתה התבוננו רבותי וראו איך היצה"ר איש מלחמות הוא ומפתה לאדם לבטלו מד"ת לרדוף אחרי חכמות חיצוניות, וזו תחבולה גדולה כי בזה מפילו לשאול תחתית ולא תהא לו עוד תקומה ח"ו, והמשכיל הנלבב לא יאבה לו ולא ישמע אליו וישכיל ויבין ויאמין כי תורתנו הקדושה כלולה מכל החכמות וכמו שאמר התנא פ"א הפוך בה והפוך בה דכלא בה, ובה תחזה וסיב ובלי בה ומינה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה.

וכמו שפירש הגאון הגדול כמהר"ר יוסף חיים זצ"ל בזה פ"א, דבא התנא לשבח את התורה בשני דברים יקרים, הא' כי התורה יש בה כללים אמתיים שהם אמורים על פי הנבואה ורוח הקודש שאין האדם צריך לאבד זמן עליהם כדי לאמת אותם ע"פ השכל והעיון והחקירה, משא"כ הדברים שלומדים הפילוסופים בספרי הפילוסופיא אינם מקובלים ונתונים ממקור האמת ע"פ הנבואה ורוח"ק אלא הם בנויים ע"פ שכל אנושי, ולכן חכמי הפילוסופים מוכרחים לעיין בהם ולחקור בהם כדי שיתאמנו אצלם שיהיו סומכים עליהם אחר שיתבררו אצלם, ואילו

עח) קהלת ח' טו.

עט) פאה פ"א מ"א.

פ) קידושין דף ל' ע"א.

פא) אבות פ"ה מ"ל.

פב) כל הדרוש נעתק מספר חסדי אבות להבן איש חי שם.

אפילו אם יזכו לברר לפי דעתם ממוקצת הדברים, אין זוכים לברר אלא מעט ענינים, ורוב הענינים נכשלים בהם, אבל המאמין בתורה ודברי קבלה לבו בטוח כל דבר שימצא בתורה הוא אמת ויציב, ואין צריך להעביר זמן בעבורו כדי לאמת אותו ע"י נסיון.

ואזכיר דבר אחד בזה לדוגמא מ"ש רז"ל במדרש רבה^פ כי פילוסוף אחד ראה נחשים מתעסקין זע"ז נטלן ונתנן בחבית והיה מספיק להם מזון עד שילדו אחר שבע שנים, ומזה הנסיון ידע שנחש עיבורו שבע שנים, וכיון שעלו ר"ג וריב"ח שאל הפילוסוף את ר"ג, לכמה הנחש מוליד והשיב לו ריב"ח לשבע שנים, א"ל מנין לך והשיב לו ריב"ח מן התורה נדע הדבר הזה, דהכלב הוא חיה טמאה ומוליד לחמישים יום, ובהמה טמאה יולדת לשנים עשר חודש, וכתיב ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, אם הוא צער עיבורו יותר מן בהמה כל שכן מחית השדה, ולמה אמר מחית השדה, אלא ללמד כשם שבהמה ארורה מן החיה שבעה, כלומר צער עיבורו הוא שבע פעמים על צער החיה, כי שבעה פעמים חמשים הוא שנה בשנות הלבנה, כך הנחש צער עיבורו שבעה פעמים על עיבור הבהמה, כי משך עיבורו הוא שבע שנים, התחיל אותו פילוסוף מטיח ראשו בכותל, אמר, כל מה שעמלתי שבע שנים בא זה והושיט לי בקנה אחד, ע"כ ע"ש.

נמצא גם ענין בעלי חיים אשר אין האדם יוכל להכיר טבעם ומזגם מצד עיבורם ושאר ענינים כמו הנחש וכיוצא בו, שא"א לאדם להתקרב אליו כדי להכירו וקשה לידע שיעור עיבורו כנסיון שצריך יגיעה רבה בהכרתו כזה, וכאשר נחת אותו פילוסוף לידע עיבור של נחש ויגע וטרח שבע שנים עד שהכירו וידע, הנה באמת דבר זה מפורש ונדע מן התורה ע"י שלשה מלות יתרים שאמר בקללת הנחש ומכל חית השדה, וכאמור החכם המשכיל יוכל לידע כמה דברים וכמה ענינים כיוצא בזה מדברי התורה עד"ז.

עוד יש כמה דברים גשמיים תחת השמש אשר השכל אינו קולט ידיעת טבעם באמיתות כי נראה לו בהשקפתו בהם דא"א להיות כפי הטבע ולכן הוא נסוג אחור לחשוב בהם דבר היפך האמת, וכאשר חשבו

דורות הראשונים בכמה דברים היפך האמת מחמת קוצר דעתם שנתקשו בהם קושיות עצומות שא"א להיות כן כפי הטבע, ואחר כמה דורות שנתחכמו לעשות כלים חדשים אשר בהם יתגלו נסתרות הטבע שבזה בע"כ צריכין להודות היפך דעתם הראשונה, כי חוש הראות היה מכריחם להודות להיפך ואז טרחו וידעו למצוא תירוצים לקושיות שלהם והסכימו לחזור מדעתם הראשונה, וכל זה נעשה הם בהם במשך הדורות, ובאמת תמצא כי האמת אשר הסכימו עליו באחרונה אחר כמה דורות הנה הוא מפורש יוצא בתורה וכדברי חז"ל אשר הם יוצאים מדברי התורה.

ואזכיר כאן דבר אחד לדוגמא כאשר הובא בספר הברית^{טז} והוא כי הכתוב אמר באיוב^{טז} לעשות לרוח משקל ומים תיכן במדה, וכן כתב רבינו חיים ויטאל ז"ל בספר מבוא שערים בחינת האור נשקל ע"י משקל, ובחינת המים נמדד ע"י משורה, וביאר שם ענין הסוד שיש בזה.

ופילוסופי האומות בשמעם זאת היו משחקים על היהודים באומרם להם איך תאמרו יש לאויר כובד, ולרוח משקל, והלא כל חלל העולם מלא אויר מראשו של אדם עד הרקיע, ואם ישקל הרוח ויש לאויר כובד היו מרגישים בני האדם וכל החיות משקלם וכמשא כבד יכבדו ממנו עד לאו לשאת אותו, ואחר שאין אנחנו מרגישים שום משא איה הוא כבדו ויהי כי ארכו הימים ונתחדשו כלים חדשים בחכמה, נתחכמו האחרונים וסתרו דברי הראשונים וגזרו אומר שיש לאויר כובד ולרוח משקל, ונתברר להם על ידי נסיונות בכמה שנים עד שאמדו על האמת לדעתם שיש לרוח משקל, ובכלל הנסיונות הוא כי אחר שהיה להם חכמה למשוך האויר מקרב כלי סגור ומסוגר והם שקלו אותו קודם שמשכו האויר ממנו וחזרו ושקלו אותו אחר שיצא האויר ומצאוהו חסר מן המשקל הראשון, וכמה אבדו זמן לברר דבר זה, ואנחנו היהודים בני ישראל לא הוצרכנו לברר זה בידינו אלא ידענו זה מדברי תורתנו הקדושה.

גם תמצא כמה גדולה השמחה אצל חכמה אירופה בדור אחרון עד שיכלו למצוא בחכמתם הכלי אשר ירד בו האדם לתוך הים אשר שורש

פד) מאמר ז' פ"ג.

פה) כ"ח ז'.

דבר זה ויסודו הוא מה שהעמיקו בחכמת הטבע והשיגו שאין מים יכולים לכנוס בגבול הוי המוסגר בכלי, ויתהללו בזה מאד שטרתו והבינו דבר זה, ובאמת דבר זה הוא שנוי אצלינו במשנה^(ט) כלי שהטבילו דרך פיו כאלו לא טבל, ופירש רבינו עובדיה ז"ל: כל כלי שבתחלת הכנסתו למים כופהו על פיו אין נכנסין הים לתוכו אפילו הכניסו כולו ע"ש, וכנזכר כל זה בספר הברית (מאמר ח' פרק ו') ע"ש.

ועוד תמצא כזאת מן העולם הישוב אשר לא נודע לשום אדם אלא עד אחר זמן רב אשר טרחו לתור את הארץ בזמן מלך ספרד אשר שלח חיל כבד וכלי קרב לתור את הארץ ומצאו החלק הזה בשנת חמשת אלפים ורנ"ב ליצירה אמעריקא על שם שר הצבא שהיה נקרא אמריקא שכבש זה, והנה החלק הזה היה גלוי לחכמי ישראל וכנו' בזהר פרשת ויקרא (דף י') אית אתר בישובא כד נהיר לאלין חשיך לאלין, לאלין יממא ולאלין לליא, ע"ש.

ודבר מפורש בתורה (פרשת נח) עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום, קיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו, וקשה מאי קמ"ל באומרו יום ולילה לא ישבותו, דאם כפי' רש"י ז"ל שכתב מלמד ששבתו כל ימי המבול שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ללילה, הנה זה לא צריך למימר, כי אחר שפסק המבול תיכף שמשו המזלות וניכר בין יום ובין לילה וידענו דלא שבתו ואין צורך לפרש זה אחר שפסק המבול בכמה ימים, ובשלמא קיץ וחורף וקור וחום יש בין זה לזה זמן ימים, אך יום ולילה כל כ"ד שעות יש יום ולילה וכבר נודע זה תיכף אחר שפסק המבול בעוד נח תוך התיבה.

לכן נראה דהכתוב בא להודיענו דאית אתר בישובא שאצלם הוא לילה ואצלינו יום, ונמצא כי מדת יום ומדת לילה לא ישבותו בזמן דכאן יום שם לילה, ובזמן ששם לילה כאן יום, וממילא גם שאר דברים שזכר הכתוב הם ער"ז, כי בעת שיש כאן קיץ יש במקום אחר חורף, ובעת שיש כאן חורף יש במקום אחר קיץ, וכן שיש כאן זרע יש במקום אחר קציר וכשיש כאן קציר יש במקום אחר זרע, וכשיש כאן קור יש במקום אחר חום וכשיש במקום אחר קור יש כאן חום.

ובזה יובן דברי התנא כאן הפוך בה והפוך בה, כלומר אין אתה צריך לעשות נסיון לברר הדברים הענינים היוצאים מתורה שבכתב ותורה שבע"פ ותאבד זמן הרבה על בירורם אלא אתה תאמין שכל דבר העולה מדברי התורה הוא ברור כשמש דכן הוא, ואתה תבנה עליו בנין שאתה צריך לבנות עליו ואל תחוש פן יהרס הבנין שאתה בונה ע"פ דבריה, ואמר הפוך בה והפוך בכפל, כנגד הנראה והיוצא התורה שבכתב וכנגד הנראה והיוצא מתורה שבע"פ, שאין אתה צריך לעשות נסיון ולחקור בדברים שלהם, כי הם אמת בלי ספק דאלו ואלו דברי אלקים חיים הם.

ועוד מודיע לנו דבר אחר בשבחה של תורה, והוא דכולא ביה, כולא דייקא ר"ל הן דברים העליונים שהם למעלה מן השמש, הן הדברים התחתונים שהם תחת השמש שהם הדומם צומח חי מדבר, כלם יהיו ניכרים ונודעים ומובנים בה, וכמו ענינים שזכרנו לעיל שידענו אותם והכרנו בהם מכח דברי התורה עצמה, ועל זה סיים ואמר ובה תחזה כלומר אע"פ שאין דברים אלו מפורשים להדיא בתורה עכ"ז בה תחזה פ"י תראה אותם בעין השכל שלך שתבין אותם מן דקדוק דברים של התורה, וכמו ענין עיבור הנחש דלא אתפריש להדיא בתורה אלא ראינו אותו בה ע"פ השכל שדקדקנו בה דקדוק ויצא לנו זה רק מן הדקדוק.

ועוד "וסיב ובלי בה" כלומר ההולכים ע"פ דברי הפילוסופיא אשר בדויה משכל אנושי הנה אלו טורחים כל שנותם בה עד יהיו בני שמונים, ובשנת השמונים הרגיש מדעתו או מדעת אחרים שאותם הכללים שלקח מן הפילוסופיא ובנה עליה בנין וחיבר על פיה כמה ספרים, כולם של תוהו הם ובטלים כחרס הנשבר, ולכן נפל כל הבנין שלו וצריך להשליך ספריו לאשפות, וכאשר קרה לאריסטו שקודם מותו ידע כי היסודות אשר בנה עליה בנין שלו בכל ימיו נפל וכל ספריו לאשפות יובלו ונאש, הוא עצמו הודה בכך במכתב שכתב לתלמידו אלכסנדרוס מוקדון בשעת מותו ונדפס המכתב בספר הדורות.

ונמצא לפי"ז, הפילוסופיא אין זקן בבתה כי שיהיה יגע בה שמונים שנה ובסוף יחזור בו ויהרוס כל הבנין ונמצא שהיה זקן חזר להיות נער, כי עתה צריך ללמוד מחדש בקטן שנולד דמי והימים הראשונים יפלו, משא"כ תורתנו הקדושה כל מה שתהיה מיושנת יותר

תשבח יותר, כשארז"ל^{פז} זקן זה שקנה חכמה, היא חכמת התורה, וזה "וסיב ובלי בה", ועל כן "מינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה".

ואחרי שכן, כמה ראוי לכל אדם להתרחק הוא ובניו מחכמות חיצוניות ויודיכם שלא ימישו מהתורה, ולא ילמדו כי אם כתיבה וקריאה המוכרחת להם לפרנסתם, ומי שעיני שכל לו, לבבו יבין, איך צריך התגברות על היצר בזה, כי עיניך הרואות תחבולות היצר, ביותר בלימוד תורה הקדושה, שאנו רואין בחוש שקושר את האדם בחבלי קשר העצלות שמעצל לפתוח איזה ספר קדוש, או ללכת לשמוע בלימודים, כי ידע שעל ידי התורה יגבר האדם עליו ולא יבא לחטא, ולזה מרחיקו ממנה כדי להפילו לבאר שחת, לכן מאוד יתגבר האדם ולא ישמע לו כי על ידי ביטול תורה יבא לעבור על כל המצוות.

כשעוסק בתורה יהי כונתו להמשיך אליו השגה וקדושה עליונה ולקשר את נפשו לחברה עם שורשה העליון ע"י התורה ותהי' כונתו שע"י כל זה יושלם תיקון האדם העליון (בניהו בן יהוידע), קודם שיתחיל ללמוד יהרהר בתשובה ואח"כ יקבל עליו למסור נפשו על ק"ה בארבע מיתות בי"ד סקילה שריפה הרג וחנק, כדי שע"י יתכפרו לו עוונותיו ויכול לעלות לימודו למקום עליון, ואח"כ יאמר ליקב"ה וגו' הריני בא לקיים מ"ע של לימוד וכמ"ש והגית בו יומם ולילה והריני לומד תורה לשמה כדי לקשר את שורשי נפשינו ליחדה ולהדביקה עם שורשה למעלה ולהשלים ולתקן אילן העליון ואדם העליון ויהי נועם וכו' גל עיני ואביטה וכו', כי ה' יתן חכמה וגו'.

ושמרתם^{פח} ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו', ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה^{פט}, ו"ל איך תהא ניכרת לעיני העמים והלא אין להם מגע בה ומשפטים בל ידעום, ועוד איך יודו שרק ישראל עם חכם ונבון והלא גם אתם נמצא ספרי חכמה הרבה, ופי' כי הגם שתוה"ק הם חמשה חומשים יש לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי ותלים וגנוז בה סודות עליונים וגם סיפור מעשים ותולדות יש בהם דברים יקרים.

פז) קידושין דף ל"ב ע"א.

פח) כל הפרק מספר בן איש חי (דרשות פ' ואתחנן).

פט) דברים ד' ו'.

דרך משל פסוק ותמנע היתה פילגש שהוא ה' תיבות רמוז בו דברים אשר לא יכולין אלף קונטרוסין, ופרשת ואלה המלכים, בה סודות עמוקים, ופרשת בלעם אמר רבינו האר"י ז"ל לתלמידיו שלא יספיק להם פ' שעות ללמד מה שרמוז זו, וכאלה רבות, וכמה הלכות אלו למדים ביתרון אות א' או בחסרון אות א' וי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם רבו פרטיהם, באופן כי בר"ת מלות קצרים גנוז בתוכם ענינים רבים גם חכמות חיצוניות, וכמ"ש הפוך והפוך בה דכולא בה, וכמ"ש במדרש רבה שפילוסוף א' רצה לידע נחש לכמה מוליד ואחר טורח רב למד שעיבור לז' שנים וכששאל דבר זה לחכם השיב רבי יהושע תיכף ומיד שעיבור נחש לז' שנים והביא רא' מן התורה, התחיל אותו פילוסוף מכה ראשו בכותל מרוב צער, אמר כל מה שטרחתי בז' שנים בא זה והושיט לי בקנה א', וכן תקיש לכמה דברים "דכולא בה".

אבל ספרי האומות אין בהם רק גלויים, ובוזה יודו בחכמת תורתנו שיש בה דברים בג"ו, ולזה הם עם חכם ונבון שלומדים דבר מדבר, באחד^צ שהי' לו י' בנים וצוה בשעת מותו שכל נכסיו לחד ברא ולא פי' מי הוא, ורבי בנאה דן שילכו כולם לחבוט על קבר אביהם במקלות וא' לא רצה לבזות אביו כמו האחרים, ודן רבי בנאה על זה כוון האב, והלשינו על רבי בנאה וחיבשוהו שמוציא ממון בלא ראייה ובלא בירור והלכה אשתו וצעקה אצל הממשלה באמרה: עבד אחד הי' לו חתכו ראשו והפשיטו עורו ואכלו בשרו ועתה שואבים בו מים, ולא ידעו מאי קאמרה הביאו החכם החבוש ואמר להם כונתה לומר שגולו ממנה איש, אכלו את בשרו ועשו עורו חמרים ושואבין בו מים, אז אמרו השופטים הואיל וחכם גדול הוא ידין דינא של העיר.

וקשה למה הוציאוהו אם חכם הוא שהבין דברי האשה, לא נביא הוא לידע אנה בן יירש אביו אלא הם ידעו כי דרך התורה להבין דבר מתוך דבר, אבל אין כל אדם יודע זה וחיבשו רבי בנאה לידע אם הוא מהיודעים סתריה ובחנהו בשפירש להם דברי האשה וזהו כי היא חכמתכם וגו'.

ברם עדיין צריך להבין למה תלה החכמה הזאת בשמירה ועשי'

(צ) כמס' ביב דף נ"ח.

של תורה שהקדים לומר ושמרתם ועשיתם, ופיו' כי בשביל שבאדם יש חלק טוב וחלק רע, וזהו ענין יצר הטוב ויצר הרע שיש באדם והצדיק על ידי עסקו בתורה ובמצות מגביר חלק הטוב שבשכלו על חלק הרע ואז יהא מכוי'ן בשכלו ע"פ האמת והצדק כי חלק הרע שבשכל הוא מחשיך עיניו של אדם שיביט חוץ מן האמת ולכן הבינוני הוא פעם כך ופעם כך, אבל הרשע גובר בו חלק הרע שבשכל ומטעהו ואינו יכול לראות דבר שלם כי אם חסר.

ובזה מובן מאחז"ל בפסוק ותרב חכמת שלמה וגו' ומכל חכמת מצרים, אתה מוצא כשביקש שלמה לבנות ביהמ"ק שלח אצל פרעה ואמר ליה שלח לי אומנין בשכרן שאנו רוצה לבנות ביהמ"ק, הביא האצטרולוגין וצפו בבני אדם שעתידין למות באותה שנה ושלחו לו וכשבאו אצל שהמע"ה צפה ברוה"ק שהם מתים באותה שנה ונתן להם תכריכין ושלחן ושלח לאמר לפרעה אין לך תכריכין לאלו הרי הן ותכריכהן.

והקשה הרב מהר"א קונקי ז"ל היכן מצינו בזה שגדלה חכמתו מחכמתם שהם צפו בכך והוא צפה, ועוד למה שלח אותם תכריכים, ופיו' שחכמת מצרים שגובר בהם חלק הרע שבשכילם אין יכולין לראות ראייה שלימה והיו חסרים שחים שלא ידעו אם ימותו אלו מיתה של קבורה אלא אפשר שימותו ע"י ד"א או צרעת תבא להם דאלו חשובין כמתים, והם הודו שאינם יודעים אם ימותו מיתה קבורה, ועוד שאינם יודעים אם ימותו בתחילת השנה או בסופה או באמצעה, אמנם שהמע"ה שחכמתו שלימה בחלק הטוב שבשכלו ידע שכלם ימותו מיתה של קבורה ומיתתן באותו חודש לפיכך שלח להם תכריכין וזה כיוון להודיעם, ולזה אמר ותרב חכמת שלמה.

וז"ש ראה למדתי אתכם חקים וגו' לעשותם כן וגו', ר"ל לעמידו תלמידים כמוני, אך דעו כי אין החכמה בידיעה לבר אלא ע"י המעשה כי אז יגבר חלק הטוב שבשכל, ולכן עצתי ושמרתם ועשיתם כי ע"י קיום חלק המעשה תהא חכמתכם ובינתכם... שידעו שחכמתכם שלימה רואים ראוי' ברורה ויודו כי רק עם חכם ונבון וגו' כי הם יראו דבר חסר ואתם תראו חכמה שלימה, ורמזו במלת "ה"א הגדיל", גודל רמז לישראל, ושאר אצבעים אוה"ע, וכמו שהגודל מובדל משאר אצבעות כן ישראל הם עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ולכן קורין אותם ה'גוי הגדול

אותיות הגודל כי נאה ויאה הרמיון להם והם מיחדים את ה' בכל יום
בשמע ישראל.

פרק ג'

ללמוד וללמד

אמור אל הכהנים^{צא}, ראוי^{צב} לשים לב אל כפל אומרו אמור
ואמרת, ועוד אמור אל הכהנים לשון רבים ואח"כ אמר לא יטמא לשון
יחיד, ועוד מי לא ידע כי הם בני אהרן, וגם אומרו לנפש ולא אמר למת,
ועוד אמר לאמו וכו' ולמה הקדים האם, וגם הול"ל ולאמו בניו, ועוד
אומרו לא יקרחו קרחה וכו' אחר שגם בישראל נאמר כי נלמד בג"ש מזה
לזה יאמר הכל בישראל ובכלל מאתים מנה, ועוד לא יקרחו קרחה לשון
רבים.

ואפשר כי למה שאזהרה זו יתירה לכהנים על כל איש ישראל
יקשה עליהם לבדם ליוהר מכל איש ישראל, ע"כ צותה התורה למשה
לב ללמד לכללות ישראל רק פעם אחת, כי כן דרך הרב להשמיע תורה
לרבים בכלל ואפשר יאמר מה לי עוד הלא יסרתו רבים השומע ישמע
והחדל יחדל ואם ישמט איש מלשמור ולעשות הוא בעונו ימות, וה'
הודיע אותנו כי לא זה הדרך ישכון אור כי אם עוד ישוב ילמדו ולא
בלבד בשביל רבים כי אם גם על אחד להשיבו אל ה' ואל ימעט אחד
מישראל בעיניו כי צדיק יסוד עולם וכמו שאמר הי"ת ליחזקאל^{צג} אל יאמר
כי הזהרת רשע וכו' הרי שם על היחיד הקפיד.

וזה אומרו, אמור אל הכהנים דרך כלל, ואל תלאה מלתזור אל
יחיד אשר יצטרך לשוב להזהירו ז"א גם ואמרת אל היחיד לנפש לא
יטמא וגו', כי ישוב להזהירם גם אחד אחד.

צא) ויקרא כ"א א'.

צב) העתק שם ממהר"ם אלשיך.

צג) יחזקאל ל"ג ט'.

שער השביעי שער הזמנים

פרק א'

שבת

מעלת השבת, מתנה טובה יש לי בבית גנזי וכו'»^א מעלתו יותר מהזמנים והמועדים רמוז במלת ב'ראשית', ושמרו אותו במצרים וניתן במרה וע"י נגאלים, והוא המליץ בעדינו, והוא רמוז לתשובה במה שאמרו חז"ל^ב ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש יום הז' ע"כ, ושבת זמן תשובה, כי מהיום יקבל על עצמו להיות תמיד בתשובה, ועמשאו"ל ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה.

מצוה מן המובחר שגם העולה, יסדר פרשת השבוע תחלה פעמים ושלש, ובקריאת הפרשה שמו"ת יוצא י"ח הסידור.

פרק ב'

פסח

ישמחו השמים ותגל הארץ וכל צבאם בהתקדש עלינו החדש הזה ראש חדשים ראשון לציון לחדשי השנה, שעשה לנו אותות ומופתים במצרים והוציאנו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, והשיב לשכנינו שבעתים אל חיקם, וישראל עושה חיל נושע בד', ויאר לנו אורה ושמחה וששון ויקר, ונתקדש שם שמים, והקדושה נתעלית, לפיכך ראוי וחובה על כל אדם להכין עצמו בטהרה ויוסיף ביראת ד' בחודש ניסן, ובתורתו יהגה.

א) ביצה דף ט"ז.

ב) שבת דף ס"ט ע"ב.

ורז"ל אמרו^ג שואלין בהל' פסח קודם לפסח ל' יום, שהרי משה עומד בפסח א' ומזהיר על פסח שני איש כי יהיה טמא לנפש, עוד רמזו לנו רז"ל מודעת זאת, כי זה לעומת זה עשה האלקים סטרא דקדושה וסט"א, ואשר חכמים הגידו קסרין בירושלים כשזה נופל זה קם, אמלאה החרבה, ולכן תיכף כאשר נפל המן ובניו שהם כתרין דמסאבותא כנו בתקונין^ד, לכן תיכף מט"ו באדר התחיל להתגלות סטרא דקדושה אור כנ"י, ע"כ ירים ראש, ולכן מט"ו באדר דורשין בהל' פסח להרויח ט"ו ימים אלו בקדושה.

ולזה אמרו^ה שאין נופלים על פניהם בכל חודש ניסן, דצורך נפילת אפים הוא צורך להפיל הס"א ולהתגלות אור הסתום של הקדושה להמשיך אותה בכל העולמות של מטה, ולכן אין צריך לנפילת אפים בחודש זה שכבר נפל הס"א כמ"ש^ו כי נפול תפול לפניו, ולכן ירים ראש הקדושה, והזהירו שיהא אדם קורא מר"ח ניסן כל יום פרשת הנשיא שלו אשר קריאה זו חביבה מאד בעיני ד' ובה סודות עליונים כי לא לחנם כתבה התורה פרט הקרבן של כל נשיא אע"פ ששוו בשיעוריהן.

ובשמות רבה אמרו כי השבטים על שם גאולת ישראל נקראו ונזכרו, ראובן ע"ש ראה ראיתי את עני עמי, שמעון ע"ש וישמע אלקים את נאקתם, לוי ע"ש שנתחבר הקב"ה בצרתם בתוך הסנה לקיים מה שנאמר בכל צרתם לו וגו', יהודה ע"ש שהודו להקב"ה, יששכר ע"ש שנתן להם הקב"ה שכר שעבודם ביזת מצרים וביזת הים לקיים מה שנאמר ואחרי כן יצאו ברכוש וכו', זבולון ע"ש שהשכין הקב"ה שכינה בקרבנו שנאמר ועשו לי מקדש וגו' ואין זבולון אלא ביהמ"ק שנאמר בנה בניתי בית זבול לך, בנימין ע"ש ימינך ד' וגו', דן ע"ש וגם את הגוי וגו' דן אנכי, נפתלי ע"ש תורה ומצות שנתן להם הקב"ה שכתוב בהם ומתוקים מדבש ונופת צופים, גד ע"ש המן שהאכילם שהיה כזרע גד, אשר ע"ש שהיו מאשרין אותו כל שומע גדולתן, יוסף ע"ש שעתידי הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אתם

ג) פסחים דף ו' ע"א.

ד) ז"ח דף קנ"ז ע"א.

ה) שו"ע או"ח הל' פסח.

ו) מגילת אסתר.

ממצרים שנאמר יוסף ד' שנית ידו, לזאת בקריאת פרשה של הנשיא של כל שבט ושבט יעתיר גאולו כמו שכתוב במחזורים.

ובזה החודש מצות התורה שבי"ד בו יבער החמץ מקרבנו. מצות ביעור חמץ היא מצוה רבה וכתבו^ז שפשטה הרמו שלה הוא לבער רוח הטומאה ואת היצה"ר מקרבנו וכל המרבה לבדוק ה"ז משובח, ועל הנשים לחטט ולבדוק היטב ולבער ולנקות הבתים יפה וכהנה זהירות, ולכולם יש שורש למעלה ומעשה ידינו כוננה לבער רוח הטומאה, וכתבו גורי האר"י זצ"ל שהמחמיר ומדקדק על עצמו מאיסור משהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ובליל י"ד בשעת מצות בדיקה לא יהלך כשר אלא אעפ"י שיודע שכבר בדקו יחפש היטב, וטוב שלא ישיח עד שיגמור כל הבדיקה, הי' פתיתין שמניחין יכוין שהם כנגד י' כתרין דמסאבותא, ויאמר אח"כ נוסח כל חמירא ג"פ ויכוין בכללו מה שיד שכלינו מגעת, שהוא לבער ולבטל רוח הטומאה ויאמר כך בין ביום בין בלילה.

וביום ישתדל הוא בעצמו לשרוף החמץ בחיבה יתירה שהם נגד י' כתרי דמסאבותא ויכנע לבבו ויהרהר תשובה אולי יזכה שיעשה רושם למעלה ויתבער רוח הטומאה על ידו, אמנם כדי לבער רוח הטומאה מעליו לגמרי לא סגי בבדיקה ובביעור החמץ לחוד אלא כתבו המקובלים^ח שמל' יום קודם לפסח צריך ללכת בדרך התשובה ולקיימם ואז הקב"ה בכל לילה מוציא חלק נשמות ישראל מתוך הקליפה הכל לפי מעשיו של אדם עד שבליל התקדש חג עומדין מבחוץ בני חורין, וזהו בחינת יציאת מצרים וזה עיקר השמחה על גאולתנו ועל פדות נפשינו, וידוע שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל^ט, לזאת צריך להתחזק ביותר בדרכי התשובה בימים האלו ונבא בבכי ובתחנונים לפניו ית' אולי יחנן ד' את שארית הצאן ויגאלינו גאולה שלמה.

ועיקר גדול להתבונן האדם בחסדי ד' ית' עלינו אשר עשה עמנו נסים גדולים בימים ההם בעת הזאת, ולכן הרבה לצוות אותנו לזכור תמיד יציאת מצרים כי על ידה נדע תמיד השגחתו ויכלתו וטובתו

ז) שו"ת הרי"ב"ז.

ח) חסד לאברהם.

ט) זוהר ח"ב ק"כ.

וחסדיו על עם סגולתו ולספר הנסים שעשה עמנו ד' לבני ביתו, וכל המרבה לספר ה"ז משובח ועושה נ"ר כביכול למעלה, ויקבע בלבו אהבת ד' ויראתו תמיד ולא תזוז מחשבה טובה זו ממנו כלל.

ענין ביעור חמץ ע"פ רמז אע"פ שהיא מ"ע אפ"ה הכוונה לדבר אחד גדול ממנו, והוא לבער החמץ המחמץ לבות ב"א והוא היצה"ר אשר הוא שאור שבעיסה, שגופו של אדם הוא כמו עיסה מגולגלת בדברים רבים ויש בו רמ"ח איברים יצה"ר הניתן באדם ברצון ד' הוא כמו השאור אלא ילחום האדם עם כח הנשמה שלא יתחמץ, וצריך הבעל נפש לפקוח עיניו שלא יתחמץ ממנו שאם יתחמץ קשה להחזירה מצה כאשר היה, ואין להמתין עד ע"פ אלא בכל יום ויום מרדכי מתהלך לדעת את שלום אסתר היא הנפש הנסתרה בגוף צריך לידע שלומה ומה יעשה בה, והמצוה הזאת ביעור חמץ תעורר הנרדם שאינו חושש על נפשו שיאמר על מה זה אנו רודפים כ"כ לבער החמץ וידע או יגידו לו הענין.

החמץ הוא היצה"ר שהוא חמוץ ופגום וכן חמץ בגימ' פגימה הוא המטריד האדם בעבוד אלקיו וצריך להתגבר עליו שלא להחטיאו, ומה שאין מבטלין אותו כל השנה מפני שהוא צורך הבריאה בכל דבר וענין אין ראוי לבטלו, אבל רמז רמזו לבעל שכל לבער אותו לזאת ישתדל כראוי לו, ורמז זה רמזו בעלי המשנה" אור לי"ד בודקין וגו' שלא ייחל האדם בענין ביעור היצה"ר עד אשר יגדל או לעת זקנה חלילה כ"א אור לי"ד והוא מתחלת שנת הי"ד כי אז יחל היצה"ט לפעמו, וזה לאור הנר כי נר הוא הנשמה ואור הנמשך ממנה אחר הי"ג הוא היצ"ט, בחורין ובסדקין בכל מצפוני לבו ומחבואי פנימיותיו, בכל המקומות שמכניסין.

והוא כי הנה עיפוש היצה"ר נכנס בכל איברי האדם כל אחד לפי ענינו, בראשו ללכת בקומה זקופה, במצחו בעזות מצח, בעין לראות רע, באוזן לקבל לשון הרע, בפיו ובשפתיו ובלשונו ברכילות ולשה"ר ודבר סרה והפה דובר נבלה ואכילות אסורות, והלב לחשוב מחשבות און, וידיים שופכות דם נקי, ורגלים ממהרות, ומילה המושך בערלתו ועון גדול ז"ל שהכתוב קראו רע"א, אשר מכח זה נתקלקל אור עליון להשפיע עלינו

(ז) פסחים דף ב' ע"א.

(יא) ויקרא.

ויצא השפע לבטלה וחוטפין הקליפות ומה מאד גדול עונו מנשוא
וההיקש בכל יתר האברים.

**והנה לא כל אדם חוטא בכל אבריו כ"א יש הורגל לחטוא רק
במקצתה, ע"כ אמר מקום שאין מכניסין בו חמץ א"צ בדיקה, כי בכל
אבר אשר ידע שאין דרכו להכניסו חמץ ולא חטא בו א"צ בדיקה, ועיקר
תיקון של איברים הוא ליתן צדקה ובעין יפה ובפרט כי עתה כהיום דרכי
מוער מרובים ועיני העניים תלויים אל מנתם אשר קצב להם ד' מאת
העשירים, ויתבונן האדם כי עיקר יו"ט אינו לפאר עצמו בבגדים נאים
אלא ישמח לב עניים ואומללים וישמח נפשו ברוב תורה ותפלה בהוגן.**

**ומהראוי למי שהטיב עמו הקב"ה חסדו בנכסים והון עתק שלא
יהא כפוי טובה בטובתו של מקום המעדיף טובו עליו, ולשמוח בפזור
ממונו לעניי עם, ולא יחשוב את כל הון ביתו אצל רצון הבורא אפי' קלה
שבקלות, ולהראות בה חביבות המצוה חפצו שזהו עיקר העבודה
האלקית, ואז באותה מדה ייטב ד' לעשות עמו שיקיים את המצות
מעושר רב, וישגיח ויבקש היכן עניים צנועים אשר בושה להם לשאול
ואין לאל ידם לספק להם צרכיהם, וכבר ספרו מעשה רב שהיה
בירושלים תובב"א בשנים קדמניות אשר היה מנהג שם שהרב הוא היה
מחלק מעות ופרס כל א' וא' קודם חג הפסח וכמו כן היה מחלק קופה
של צדקה לעניים וצנועים בעלי תורה וכו'.**

פרק ג'

ספירת העומר

**וספרתם לכם וגו', הנה ימי העומר הם רמז לימיו של אדם וצריך
לספור ימיו ושנותיו לבל יהיו חסרים אלא ימיו ושנותיו תמימות תהיינה
שלא יחסר יום אחד מקביעות התורה והמצות והתפילות כי מה שחסר
מימיו ישוב פעם אחרת להתמימות, הנה ישראל נצטוו בעומר לפי
שכשהיו במצרים נכנסו במ"ט ש"ט ולכן כל שעה מתעורר אותו הדבר
וכו' ולכן כל ישראל יצאו ממ"ט ש"ט עד שבועות, שיש בעולם היצירה ג'
היכלות של טהרה י"ג היכלות של טומאה ומיום היות האדם בן כ' שנה
ומעלה כל יום שפועל טובות שולח הקב"ה למלאך ומכניסו בשער א' וכן
עוה"ד וכו', ולכן מי שיספור עומר ולא ישכח עד בא שבועות יום מתן
תורה כל יום ויום בפני עצמו יש לו קיבוץ שכר, ונקראו אותה הימים**

חיים וסופרן לעצמו ובזמן הזה הקב"ה מוציאו מכל השערים הרעים ע"י ספירת העומר.

וספרתם לכם וגו', הנה מי שיש לו סך ממון ומונה אותו וכן מנין כליו כל מה שסופר ומונה היא מונה מה שאינו שלו כי עזבו לאחרים חילם, חוץ ממנין מצוותיו ומעשיו כל מה שמונה היא מונה לעצמו באמת, והוא כמו מי שיש לו שטר חוב על חבירו לזמן ידוע היא מצפה לאותו הזמן וכל יום או חודש שיעבור יהיה לו שמחה שקרוב, ועי"ז יהא נזהר כל ימיו עומד על המשמר לבלתי להכשל בחטאים ועוונות כי יהא ממארי דחושבנא שעושים תשובה וחשבון על מעשיהם בכל יום וחוזרים מהבלתי ראוי לעשות, לו זמן קבלת מעותיו ואעפ"י שיש לו לדאוג שכל יום שיעבור חסרו משנותיו וקרב זמן המיתה ואעפ"כ הוא שמח ולא יזכור קרוב מיתתו משמחת ממונו, ואע"פ שאינו שלו, כ"ש שישמח ויצפה לבא זמן ועת המצוה שיעשיה שהיא שלו באמת.

לזה רמז וספרתם לכם תספרו ימיכם מה שתפעלו מהם שלא יהא בהם חסרון אלא תמימות תהיינה זה המספר שהוא לכם שאתם מוליכים אותו עמכם לעוה"ב, כתוב בספר מקלט במצוה ש"ב עיקר הספירה היא להראות בנפשנו החפץ הגדול אף יום הנכבד הנכסף ללבנו בעבד ישאף על וימנה תמיד מתי יבא העת הנכסף אליו וכל יום שנחסר הוא בעיניו שמחה מיוחדת שנחסר זמן הקבוע כי בזה הוא מראה רצון החזק, ואשרי מי שמצפה ליום הקבוע מתורה הק' כי עיקרן של ישראל אינו אלא תורה.

מצות הספירה בתחילת הלילה בא ברמז, כי הנה האדם בעוה"ז הוא כחולם חלומות, וכל מה שישא ויתן הוא כחלום חזיון לילה, והיא הבל הבלים, כמ"ש קהלת על החלום שקראו הבל כי ברוב חלומות והבלים וכו', ולכך עוה"ז נקרא חלום, וזהו שרמז הכתוב כחלום מהקיץ, ששלות הרשע הוא כחלום מהקיץ כל ימיו כמו חלום ושוא שהעולם הוא כחולם חלום והקיש העולם האמת הדומה ליום שמעשיו אינם הבל כי יש בהם ממש, ולכן אמר בעיר הכוונה כשייעורו משינתם הרשעים בעוה"ב הדומה ליום או צלמם תבזה שתענישם על פועל ידיהם, ולכן בא הרמז מצות הספירה שיספור פעולות הטובות ויספור ימיו שלא יחסר מהם, העיקר מתחילת הלילה הרמז מתחילת ימי שני חיי הדומים ללילה שלא יתאחר עד זקנה והשיבה.

אם שכח ולא ספר בתחלה הלילה הולך וסופר כל הלילה דכל הלילה זמן ספירה^{יב}, הרמוז אם היצה"ר פתחו והעלים עין מלספור וזהו שכח שהשכחה מצד הקליפה כנודע, ולא ספר בתחלת רמז שלא הלך בדרכי ה' לכנוס פעולות טובות, אז הולך וסופר כל הלילה שיכול לחזור ולתקן אימתי שיהיה עדיין לילה ועודנו בחיים, אלא שאינו דומה מצות ספירת תחלה הלילה כמו המחמיץ אותה.

וזה שרמזי^{יג} בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך, הרמוז הזריעה היא על פעולות הטובות אמר בבוקר בזמן האביב שלך זרע זרעך שמתחלת ימיך תתחיל לאסוף ולצבור בתורה ובמעש"ט, ואם לא זרעת בבוקר שהסיתך יצרך והעלמת עין לא תתיימש ח"ו אלא ולערב בעת הזקנה לא תנח ידיך מלזרוע כי מי שלא זרע בבקר יזרע בערב כל זמן שהוא חי, אלא אינו דומה הזורע בבוקר למי שזורע לערב.

מצוה על כל אחד ואחד לספור לעצמו שנאמר וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד, הנה יש בני אדם המתרשלים מעשיית המצות אבל הם מעשים את אחרים ואומרים גדול המעשה יותר מן העושה אבל עתידים ליתן את הדין שהם מי פטרם, שלא אמרו גדול המעשה וכו' אלא כשאינו יכול לעשות כלל שאין יכולת בידו לקיים כלל מאיזה צד שיהיה אבל מי שיכול לעשות ולא עשה עתיד ליתן את הדין, ואם עשה ועשה את אחרים הרי בידו שתיים והאחת גבוהה מן השנית, ולכן בא הרמז מצוה לספר כל אחד ואחד לעצמו שלא יפטור עצמו בשיעשה את אחרים כי לא יפטור מיום הדין מלתת דין ותשבון.

ולזה רמזי^{יד} כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ואם הוא לא זכה במצוה אלא זכה את הרבים בלבד לא נפטר בזה, לכך הביאו ראיה ממשנה, משה זכה וזיכה את הרבים שהוא קיים תחלה זכה ועוד זכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר צדקת ה' עשה הוא בעצמו ועוד משפטיו עם ישראל אם יעשה זאת זכות הרבים תלוי בו ויש לו שתיים והאחת גבוהה מן השנית.

(יב) שר"ע אר"ח הל' ספירת העומר.

(יג) קהלת י"א ו'.

(יד) יומא פ"ז.

יספור הימים והשבועות דכתיב שבעה שבועות תספור לך, וכתיב תספרו חמשים יום, הרמז בזה, דהנה בני אדם נמשלים בעוה"ז כלומדים בבית הספר, דבבית הספר יש תינוק שאינו לומד האותיות והנקודות עד שנה תמימה, ובמקרא עד ששה שנים וכן על זה הדרך, והוא קשה ללמוד מחמת שאין לו חשק ללמוד, ויש תינוק שלומד האותיות והנקודות בשבוע אחד והמקרא בשנים או שלשה חדשים וכן עוה"ד מרוב חשק שיש לו ללמוד, אדם כזה אינו מאבד הימים והשנים שיעברו עליו.

כך הרמז בעבודת ה' יש שכל שבעה שהם שבוע אחד משבעה שבועות של שנים יתוסף בעבודה לפי שאין לו חשק גדול, ויש שמוסיף בכל יום והולך ואין לך יום שאין יותר טוב מיום שעבר עליו, כמו שרמז הפסוק^{טו} יום ליום יביע אומר ולילה ולילה יחיה דעת, שכל יום שיעבור מימים של אדם יביע אומר שיתוסף וירבה בתורה שהיא אמרת ה' צרופה וזהו יביע אומר הימים בעצמם כל יום יתוסף על יום שעבר וכן ולילה ללילה יחיה דעת יוסיף בכל לילה ולילה על כל הלילות שעברו שלא יאבד לילה אחד לריק שלא הרויח בה.

לזה בא הרמז שלא נהיה מונים השבועות לבד להמתין כל כך מלתקן ולהוסיף עצמו בשבועות לבד שהפרש שלנו יהיה בכל עשר שנים הפרש מעט שהשבעה שבועות כנגד השבעים שנה שנותינו של אדם אלא מצוה למנות גם הימים שכל יום ויום מימיו שעברו יספרם ויראה מה הוסיף באותו יום על יום האחר.

מי ששואל אותו חבירו בין השמשמות כמה ימי הספירה לא יאמר כך וכך אלא יאמר אתמול היו כך וכך, רמז כשישאלו לחסיד בימי זקנתו דהיינו בין השמשות שלו מה הנהגתך באלו הימים בעבודת ה' שאתה חלוש ואין לך כח, אעפ"י שהוא מוסיף והולך, יאמר בעונותי הרבים ימים הראשונים היו טובים מאלה שאתמול בימים הראשונים הייתי סופר כך וכך, דהיינו בלימוד והמצות ומעש"ט, ואלו הימים ירוד ירדתי ואעפ"י שהוא מוסיף והולך.

לכך בא הרמז כששואלים לאדם בין השמשות שהוא בימי זקנתו כמה ימי הספירה מה יש לך הנהגה ופעולות ומה אתה סופר בזמן הזה

יאמר אתמול היו כו"כ שהימים הראשונים היו טובים מאלה ומי יתן שאני יכול לעשות כמקודם אתמול שלשום בשנותי שעברו שהייתי סופר כו"כ ואעפ"י שהוא מוסיף על הראשונים ויותר, לכך אמרו שאם אמר לו היום כו"כ אינו יכול לספור בברכה, הרמז שאם הוא אומר בימי זקנתו דהיינו בין השמשות כו"כ אני עושה תהלות לאלי ככחי אז כן כחי עתה, נראה כמתפאר בפעולותיו שמודיע לבני אדם שהוא סופר והולך ומוסיף, אדם כזה שוב אינו יכול למנות בברכה, הרמז שאין בפעולותיו ומעשיו ברכה, שמתמעט והולך ואעפ"י שסופר ומוסיף אין בהם ברכה שמתמעטין.

כשיגיע הזמן אסור לו לאכול עד שיספור, הרמז שיקדים צרכי הנשמה קודם גופו אם בבקר תחלה יספור ויאסוף בהשכמת הבקר תפלה וציצית ותפילין כהלכתן, וקביעות עתים לתורה כמצטרך, שיספור תחלה לצורך הנשמה ואח"כ לזון את הגוף, וכן רמז וחי אחיך עמך, שהגוף נקרא אח לנשמה איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, שזה עוזר את זה בפעולותיו הטובות ואינו יכול לעשות זה בלא זה, אבל ארז"ל^{טז} וחי אחיך עמך חיי עצמך קודם לחיי אחיך, רמזו בזה על הנשמה שהיא העצם של האדם חייה ומזונותיה קודם לחיי חבירה שזהו עמך טפילה לך.

אם אינו יודע החשבון ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו יצא אבל לכתחילה ישים דעתו וכשיפתח יודע כמה בספירה, הרמז כי יש בני אדם שרואים את חבירם עושים ציצית ומניחין תפילין וסוכה ולולב, עושים גם כן כהם, זה אין פעולותיו כי אם בעולם התקון ולא בעולם השכל, משא"כ היודע בטיב המצוה הוא מנענע ומוריד השפע מעולם השכל העליון.

לזה בא הרמז אם אינו יודע החשבון של הספירה של מעשה מצוותיו להיכן הולכין ונוטין וחשבונם ומה טעם יש בה אלא כמו שרואה את חבירו עושה וסופר הוא סופר ועושה כמוהו, אעפ"כ יצא ידי חובת המצוה אבל אינה מן המובחר כמו שבעולם השכל, שכתבו המקובלים עיניך ברכות בחשבון, רמז כשאתה מברך וסופר יהיו עם המחשבה ולא

כמו שתראה את חבירך עושה תעשה שא"כ אין אתה יכול לפעולו בעולם המחשבה שהוא עולם השכל כמו שהם בלא מחשבה כך פועלים בעולם המעשה ולא בעולם השכל.

שכח ולא ספר בלילה יספור ביום בלא ברכה, הרמוז הנה נודע שעיקר רנה של תורה הוא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, כמ"ש הוה גריסנא ביממא ומנהרא לי בלילה, שהלומד לימודו הולך ונוסף ומתברך ותורתו מאירה והולכת, ואם לא יעסוק בלילה כי אם ביום כאלו הוא מתעסק בדבר שאין בו ברכה ותוספת רבוי, וכמ"ש" כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וכו' שאותו החן והחסד שמושך עליו הוא רבוי ברכה בתורתו.

לזה בא הרמוז שכח ולא ספר בלילה שהסיתו יצרו הנרמוז בשכחה והעלים עין ולא ספר בלילה שלא עסק בתורה לספור ימי חייו, הנה אף כשסופר ביום שעוסק בתורה ובעבודה אין בה ברכה ותוספת רבוי והמשכת חסד מאת השי"ת, וזהו הרמוז יספור ביום אבל בלא ברכה.

פרק ד'

שבועות

חג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים^(ז), טעם חג שבועות דומה לקציר חטים לרמזו שאם יעשה ממנה היסח הדעת לא יוכל לקנות את התורה, כי היא דומה לזרע חטים אם יעשה היסח הדעת בימי הזריעה בימי הגשמים אין לו מה לקצור, כך עוה"ז הוא ימי הזריעה שעוה"ז הוא שדה מלון אורחים, ואם יזרע, אז יאסוף תבואה לעולם הבא.

יקר תפארת ועוז ההדר זה החודש רב הקודש ועוז ותפארת במקדשו שקדשוהו שמים במעמד הר סיני, בו אשר בחר בנו מכל העמים והנחילנו את תורתו במעמד הקדוש ההוא, ונפלינו מכל העם אשר ע"פ האדמה, והורם ונשא וגבה מאד קרנה של תורה, ולו שמו איש עדיו

(ז) חגיגה דף י"ב.

(ח) שמות ל"ד.

עליו, מאורות נתן סביבות עוזם, ויט שמים וירד האירו ברקיו תבל, ראתה ותחל הארץ, ויעבור מלכם לפניכם, עין בעין נראה, ויקם עדות ביעקב וגו' את דברי הברית עשרת הדברים וכל העם רואים את הקולות, לכל דברות ולכל אמירות פה אל פה ה' יקבנו, כל עם ה' נביאים ויאמר הראנו נא את כבודך לא עשה כן לכל גוי עם ולשון, ומשפטים בל יחיו בהם.

ומי כשחר יערוך את כל הכבוד לזרע אברהם עבדו אשר בחר בנו מכל עם, וגם שם לו חקיו ומשפטיו לישראל לקדשנו במצוותיו ולקרבתנו לשמו הגדול לשרתו ולברך בשמו להחיותו כהיום הזה, אשרנו מה טוב חלקינו, והן על זאת תפארת עמם להיות מפואר והמתנשא לכל חדשי השנה, ולא לבדו על עצם זמן מתן תורתנו יום הקדוש ביום ו', אכן בו תוספת קדושה גם מיום ר"ח, וחיבה יתירה נודעת להם בשבת המלך הקדוש על ראש ההר ביום ר"ח נצב לקראתם, ולא עוד אלא כי הקדים לבא שם תחלה כמשרז"ל^ט כי על כן נאמר ה' מסיני בא ולא אמר לסיני בא כי שם היה ובא להקביל פניהם, ואף גם זאת מאהבתו וחמלתו בישראל עמו.

כי הנה הגם הלום יפלא לב המשכיל לאמר מפני מה הקדימה שכינה לבא ג' ימים השכם והערב, ושלוח את אבינו רועינו משה ידבר אל בניי בהיותו הוא מול האלקים לקבל תשובתם ולהביא את הדברים אל האלקים, והכל היה אפשר להעשות ביום א' או ביום החדש שהיה ראשו להשראת שכינה בהר או ביום ו' ולא הקדים שכינה לבא ו' ימים, רק אין זאת אפס כי עז אהבתו מאד אתנו כי חלק ה' עמו וכו'.

כי הנה מאז הוציאנו ממצרים גזרה חכמתו ית' להפליא לעשות להעלותינו מעומקא דארעא עד רום רקיעא תחת היותינו שקועים בטיט היון טומאת מלכים וגלוליה עלה נעלה מטומאה לטהרה עד נתקדש ונהיה קדושים ממלאכי השרת ונהא מרכבה אל השכינה כגוף ונפש מתעלסים באהבתו כל עם ה' נביאים, אלא שלהיותנו יוצאים מתחת סבלות טומאת מצרים לא עזרנו כח לקבל התורה עד התקדש החודש הג'.

ואמרו בס' זוה"ק^כ כי הו' שבועות של ספירת העומר היו כנגד ז' נקיים שמתקדשת האשה מטמאתה ליכנס לחופה, כי כן בפרוש עצמם מע"ז שמטמאה כנדה ספרו ז' שבועות ליכנס לחופה של מתן תורה, ושעל כן קרבן העומר של יום היציאה טרם הליבון היה שעורים כי נמשלו כבהמות נדמו, אך ב' הלחם שביום החופה היו מחטים כי כבר היו אז לאנשים, ומאשר גדלה מאד אהבתו ית' אותנו ללבן שיורי פורענות חלאת זוהמת הנחש אשר נשאר בו, ע"כ ראה אלקים לעזרם עזר משכינה.

וכאשר החל שבוע ז' אשר כנגד יום ה' של ליבון ביום הח' של השבוע שהיה ביום ר"ח סיון הביאם מדבר סיני והקדים הוא ית' לבא שם תחלה כאמור והיו שם נצבים לפניו נגד ההר אשר שם האלקים, מתעלסים באהבים ושואלים ודורשים דברי דודים בין המלך מלכו של עולם ובין ידידו כי על כל טפה וטפה של לחלוחית טומאת זוהמת הנחש אשר נשאר שם נתכות והולכות לצמיתות כי הלא בכל רגע ורגע היו קונים קדושה וקשר עם המקום ב"ה אשר לפניהם וכל מה שהיו מתדבקים בו ית' היתה זוהמת הנחש בורחת מהם, כי הלא כהמס דונג מפני אש תחת הטומאה מלפני הקדושה הגדולה שלו ית' כנודע, והן זאת היתה להם גם אם היה רק התיצבם נגד ההר אשר שם האלקים.

ומה גם עתה כי גם היה הוא ית' נושא ונותן עמהם מתעלס באהבתם כי היו מרבים להיות מתקרשים ומטהרים עד בלתי השאיר להם גם רמז שמץ זוהמה כלל, וכיום האחרון שנגמרה מלאכת סלוק הזוהמה אז טבלו לגמור הטהרה במים חיים, ולולא עשה ה' ככה להקדים ז' ימים האלה לא עזרנו כח להטהר מכל וכל ולעשות מרכבה אל השכינה בגוף ונפש, ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה כי נעים נאווה תהלה.

גם אנחנו חובותינו להראות אהבתנו לו ית' ביותר בחג הקדוש הזה יום מת"ת, להרבות בו בלימודים ובשמחה של מצוה ולהראות אמונתנו הגדולה בו ית' לבטל מעסקינו שלא נעשה מלאכתנו בחגים לא על ידינו ולא ע"י אחרים, בבטחוננו בו ית' שלא תחסר פרנסתנו עי"ז,

אלא אדרבה היא המביאה הברכה וההצלחה האמיתית, ובנינו ממנו יראו וכך יעשו, ובכן יהי ה"א עמנו ויראו כל הגוים כי בחר בנו ה' ויתקדש שמו ית' ע"י.

פרק ה'

בין המצרים

חמשה דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז ואלו הן: נשתברו הלוחות, בוטל התמיד מבית א', נבקעה העיר הקדושה ירושלים, ושרף אפוסטומס הרשע את התורה, והועמד צלם בהיכל. י"ז בתמוז הוא תחילת בין המצרים ונהגו להתאבל בימים אלו איש איש כפי יראתו מהש"י, ויזהר האדם מאד מלמלאת פיו שחוק בימים אלו כי זה אסור גם בכל ימות השנה.

בשלושה שבתות שבין י"ז בתמוז לט' באב מפטירין תלתא דפורענותא שהם דברי ירמיה, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו, וסימנן דש"ת. משנכנס אב אין שמחין כלל, ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי נברי ישתמיט מניה דריע מזליה ואם אפשר ישתמיט מניה כל החודש ועכ"פ עד אחר ת"ב. תניא^{כא} בז' באב נכנסו העכו"ם להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי שמיני ותשיעי לעת ערב הציתו בו את האש והיה דולק והולך כל יום העשירי עד שקיעת החמה.

פרק ו'

חמשה עשר באב

אמר רשב"ג^{כב} לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוהכ"פ שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים ויוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לה, ומה הן אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה וכן הכתוב אומר^{כג} שקר החן וגו', ובדף ל"א איתא, בשלמא יוהכ"פ משום דאית ביה

כא) תענית דף כ"ט.

כב) שם כ"ו ע"ב.

כג) משלי ל"א.

סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות אחרונות, אלא ט"ו באב מאי היא, א"ר יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבא זה בזה וכן שבת בנימין וכן הרבה מעלות עיין בגמ'.

הרמב"ם בפי' המשנה כתב, ובחרו להם יום ט"ו באב לפי שבו נסתלקה המגפה ממתי מדבר בשנת מ' כי המות היתה הרבה בכל ט' באב ובשנה האחרונה נסתלקה והמתינו עד חצי החודש ואז בטחו בנפשם והאמינו בעצמם והרגישו בו רצון הבורא והשבת אפו וסלוק חמתו מהם ולפיכך עשו אותו משם ולהלאה יום משתה וששון.

ולבישת הלבנים לטעם דכלו מתי מדבר וביום זה נתכפר להם העון וחזר הדיבור למשה לפיכך היו בנות ישראל יוצאות בכלי לבן כי הלבנים רומז לכפרה כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'. וגם רמז כי יצה"ר מסולק מהם ושהם נקיים בלא הטא כמה דכתיב בכל עת יהיו בגדיך לבנים ולזה היו בנות ישראל אומרות, בחור שא נא עיניך ולא היו חוששים ליצה"ר^{טז}, לפיכך יום גדול הוא ואין בו נפילת אפים.

פרק ז'

עשרת ימי תשובה

עשרת ימי תשובה קבעם הבורא ית' למצוא מזור למחילת עונות אף ליחיד שישוב כאז"ל^{טז} ע"פ דרשו ה' בהמצאו, אלו י' ימים צריך לחפש ולפשפש בדרכיו, וסור מרע ועשה טוב לעזוב הכל בחרטה גמורה על העבר ולגדור גדר ולעמוד בפרץ ברם שלא ישוב עוד לכסלה.

ובפרט שיתנהג בחסידות אף שאינו נוהג כן כל השנה, וכי האר"י ז"ל המתענה בהם ועושה תשובה בכל לבו שלא יחזור לאותן העבירות לעולם אז מוחלין לו בכל יום מימי השבוע שבעשרת ימי תשובה מה שחטא ביום ההוא לעולם, ויזהר במיעוט שיחה והרבות צדקה ושלוה, ערב יזהכ"פ יוסיף יראה, ויאכל בכוונה, וקודם בא השמש יהא בביהכנ"ס, ויזהר בתפלותיו הרבה ובעניית אמנים ובודויים מקירות לבו אזי הבא ליטהר וכו'.

בד) עיי"ש בריטב"א.

בה) מדרש האוניו.

אלול, הכנה ליום הדין

חייב כל אדם להכין עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בראש השנה ל' יום קודם, בתשובה ותפלה, יבדוק תפילין, מזוזות, ציצית, ויתן כל לבו רק לעבודת ה', ונתנו רמז לזה אני ל'דודי ו'דודי ל'י ר"ת אלול, ולכן ירבה בכל החודש בתשובה ותפילה וצדקה, רמז לזה ומשלוח מנות איש ל'רעהו ו'מתנות ל'אביונים ר"ת אלול כמ"ש שבחודש זה ירבה במתנות לאביונים, ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב גואל' ו'ל'שבי סוף וראשי אותיות אלול, להורות שהוא זמן שבי פשע, ל'י'ל'א' האמנתי לראות בטוב ה' לול"א אותיות אלול, שצריך להיות חרד בו שיזכה לראות בטוב ה', א'ר'י'ה' שאג מי לא ירא ר"ת: א'לול, ר'אש השנה, י'ום כיפור, ה'ושענא רבא.

ואשר לא צדה והאלוקים אינה ל'ידו ו'שמתי ל'ך מקום אשר ינוס שמה, ר"ת אלול, כי חודש זה נתנו ה'י"ת לכפרה, ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, על חודש אלול, ורמזו אחרי ארי ולא אחרי אשה, ר"ל העיקר הוא לשוב בחודש אלול שהוא אחרי אב שמזלו אריה ולא להמתין עד חודש תשרי שהוא אחרי אלול שמזלו בתולה שמוחלין למי ששב בו כל מה שחטא בכל השנה כולה שהכל הולך אחר החיתום.

הכנה לראש השנה

קודם בא יום ה' יחשוב אדם עם קונו כמה הוא חסר משלמותו, ויפחד עת ידע כי כל מעשיו בספר נכתבים והאלוקים יבא במשפט על כל נעלם, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, לכן ראוי להכין עצמו קודם ל' יום שכבר חל עליו חובת המועד, כ"ש במועד הזה ראש השנה שצריך לשוב ממעשיו ולחפש דרכיו קודם יום הדין, ולהבין בעניני העיר אשר הוא דר בה כי ישפוטו ב"ד של מעלה על כל עיר ועיר ממלכה וממלכה, גם על השנה מה תהא בסופה.

ובהגיע ערב ר"ה לית דין צריך בשש כי בא מועד שבת ה' על כסא המשפט לדון את עמו, ויתעורר האדם לחשוב בזה ותפול עליו אימה ופחד לתת לב לשוב מעבירות שבידו, להרבות צדקה ומשפט, ולבקש מלפניו שיקבלוהו בתשובה שלימה, ומה טוב אם יתענה בערב ר"ה עם התשובה ויכנס נקי מהטא לשנה החדשה לחיים טובים ולשלום.

ובזוה"ק^ב אמרו שהעדים המעידים על חטאת האדם הוא בר"ה וז"ל: עיני ה' דלית לון חושבנא קאזלי ומשטטי בכל עלמא וחמאן כל עובדוי דבר וביומא דר"ה אינון סהדי קמי מלכא, ולכן מי שלא שת לבו אל דבר ה' בכל החודש הזה נשאר לו להיות שב אל ה' יום ער"ה טרם בא העדים למחר כי המודה בקנס ואת"כ באו עדים פטור, וקדמיה לרשיעא עד לא יקדמינך בתשובה ומעשים טובים.

וגם יתחרט על נדרים ושבועות, בהתרות כנהוג, וצריך חרטה גמורה עליהם לכן הזמן היותר ראוי לזה הוא ערב ר"ה ועיה"כ כי המה ימי דין גומרים בלבם לבטל ודאי, להזהר מהשבועות, באמת היא שבועה, כי שמו של הקב"ה אמת, כי חותמו של הקב"ה אמת, חי נפשי היא שבועה, כי הנפש חלק אלוקי ממעל.

יזהר מאד שלא יאכל ער"ה קודם עלות השחר ת"ו ובזוה"ק ובתיקונים מודיעים גודל העון בזה, טהרה במקוה, וישתומם האדם אם רואה גודל התקונים בעולמות העליונים בתפילות ר"ה, ועל כל פנים יבטא המלות היטב ויבין מוצא שפתיו, בתיבות למענך אלקים חיים יכוין בשביל האמונה, שאנו מאמינים שאתה לבדך אלקים חיים, ראוי שתכתבנו בס' החיים.

מצוה לרחוץ ולהסתפר וללבוש בגדים חשובים ולבנים בהכנס יום ר"ה להראות הבטחתנו באלקינו מרחם כרחם אב על בנים כי הוא יוציא לאור משפטינו ונזכר ונכתב לחיים טובים ולשלום, וגם להראות לעיני כל העמים ששון ושמחה למען יכירו וידעו אהבתו וחמלתו ית' אלינו אשר מרוב חבתו עמנו קלקל את השורה, כי דרך מלכי ארץ שחפץ שיהא כנגדו מורדים למען הראות רעם גבורותיו וכח משפטיו עד שהנשואים ישמעו ויראו, אך לא כך דרכו ית', כי חפץ חסד הוא וכרגע באפו חיים ברצונו, חפץ במזכים ולא במחייבים וכמו שפירשו ע"פ^ב ויהי היום ויבואו בני האלוקים, כי אמרו ז"ל^ב כי בר"ה היה שהוא יום הדין ושם הורה לנו הכתוב דרכו ית' כי על המיימינים אמר ויבואו בני האלוקים להתיצב על ה' כי הם העיקר הביאה וזה התיצבות, אך השטן הבא ללמוד

בז) רע"מ ח"ג ד"ט.

בז) איוב א'.

בח) עיי"ש ברש"י.

קטיגוריא לא בא כ"א בדבר נוסף ובא בתוך הבאים, וזהו ויבא גם השטן בתוכם שהוא אגב המזכים כי חפץ תסד הוא ית' אשר גומלם ברחמיו וברוב חסדיו.

ולכן יאתה לנו להראות כהיום הזה גילה ורעדה עמה, כי גם צריך להתבונן כי יום ר"ה יום הדין, ואינו כשאר חגים להרבות השמחה, כי חג לתוד ויומא דדינא לתוד, הלא תראה אשר חכמים הגידו^{כט} כי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה, אמ"ל אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני וישראל אומרים שירה, ולפיכך מנעו לומר הלל היום הזה למען החי יתן אל לבו להיות מורא שמים עליו ביותר.

ויקח ק"ו מרבי יוחנן בן זכאי שאמר אלו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי שהיום כאן ולמחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממון ואעפ"כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לדון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעלמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו ולא לשוחד בממון ולא אבכה.

והנה ידע כל אדם כי באותו יום צריך לעמוד בדין ומה יענה ומה יאמר מלא חטאות ועונות ואיך יצטדק אם לא בהכנעה רבה וחרטה גמורה ולקבל עליו עבודת ה' תמיד כל הימים, ובזה ימצא כדי גאולתו ויכתב לחיים טובים ולשלום, וחי חיים נעימים חיי השלום על התורה ועל העבודה, וע"כ סדרו לנו לומר בפתח שערי התפילה זכרנו לחיים וגו' כתבנו לחיים וגו' למעןך אלקים חיים, לרמוז שמבקשים חיים כדי לעבוד אותו ית'.

יזהר בתפלותיו בכוונה, ובהתקדש היום ילך לביהכ"נ מבע"י, ויכוין בתפלותיו להעלות התפלות הפסולות של כל ימי השנה.

הנביא אמר^ל אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהי' רעה

(כט) ר"ה דף ל"ב.

(ל) עמוס ג'.

בעיר וה' לא עשה, יל"ד מה שעשה הנביא לנמנע שיתקע שופר ולא יחרדו, הנה אנחנו רואים שתוקעים תמיד ואין כל אדם נחרד, ועוד יל"ד מה שעשה הנביא לנמנע אם יהי' רעה בעיר וגו' והא אינו כך כי הכתוב אומר^{לא} מפני עליון לא תצא הרעות ורז"ל אמרו^{לב} מיום שאמר הקב"ה הנני נותן לפניך את החיים וכו' ואת הרע לא ירד רע לעושי עבירה אלא העבירה בעצמה והמשחית שנעשה ממנה ר"ל המה מענישים, ואמר ירמיה^{לג} ותמוגגנו ביד עוננו.

ונקדים, הספרי מוסר מתמיהן מאד עלינו בני האדם ביום הדין הגדול הזה אשר כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וכל מעשי בני"א אין נחסר אף א' הכל בא ומעיד לפני הב"ד של מעלה ודין דינו נפשות כמה יעברון וגו' איך לא תיפול אימתה על כל איש, והרי מצינו ריב"ז נכנסו תלמידיו וגו' אמ"ל אולי לפני מלך בוד מוליכין אותי וגו' ק"ו ביום הדין הלזה כי זכר כל היצור לפניך בא וגו', וצריך לירא ולמנוס והמנוס הוא התשובה, עוד פלא דהמע"ה נתפלא בראותו ברוה"ק גלות אדום מאריך האפס לנצח חסדו וגו' בזהר אמרו... (חסר).

ומדי דברי בתשובה נזכיר מעט מענינה כפי מה שכתוב בספרים, והוא, התשובה מועילה לעולם, אבל מראש השנה ליום הכפורים מועילה יותר ומקובלת, גם כי לא תהיה כל כך תשובה גמורה, וכמו שאמרו ז"ל^{לד} דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, שאז נמצא וקרוב לכל קוראיו ואפילו היחיד, וראוי לתת טעם בזה, כי כפי הנראה אינם ראויים אלו הימים לשתהיה התשובה מקובלת בהם יותר מבשאר ימות השנה, וזה כי ביום הראש השנה הוא יתברך יושב על כסא דין לפקוד על כל העולם, פרי מעלליהם ומחשבותיהם אם לטוב אם לרע במשפט צדק, וא"כ לא יאות לקבל תשובה באותן הימים שהם ימי דין ומשפט, כי כשהמלך יושב על כסא דין אינו עובר על פשע עד שיעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים.

ולזה אמרו, כי נתיחדו אלו הימים לשתהיה התשובה מקובלת

(א) איכה ג'.

(ב) מגילה י"ב.

(ג) ירמיהו ס"ד.

(ד) מדרש תנחומא האזינו.

יותר בהם, להיותם בזמן בריאת העולם, וזה כי בזמן בריאת העולם רצה הא-ל יתברך והסכים לקבל תשובת השב בתשובה, להיות בריאתו עפר מן האדמה, ויצר לב האדם רע מנעוריו ואי אפשר לו מבלי שיחטא, ואם לא היה מקבל התשובה היתה בריאת העולם לריק, שאי אפשר שלא תהיה רבה רעת האדם בארץ, וישחית הא-ל יתברך את העולם, וזה שאמרו^{לה} שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם התשובה, כי קודם שברא העולם הסכים לקבל תשובת השב מחטאתו, שאם לא כן היה בורא העולם שלא היה יכול לעמוד כנזכר, ולכך בזמן שנברא העולם זוכר הא-ל יתברך שעל מנת כך בראו, שיקבל התשובה.

וגם שעומד בכסא דין בפלס ומאזני משפט ביום שברא העולם במזל מאזנים, וגוזר על כל באי עולם מה שראוי לבא עליהם בדין ומשפט, עם כל זה בזכרו תנאי שהתנה עם מעשה בראשית בקבלת התשובה כנזכר עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים לקבל תשובתם, שלא להעניש אותם כפי חטאתם, ולפי שלא יאות ביום הדין ממש לעבור על פשע, האריך אלו הימים עד יום הכפורים לתת שהות וזמן לחוטא שישוב ויטיב פעליו, ואז ירחם עליו ביום הכפורים בישובו על כסא רחמים, קרוב לימים שנברא בהם העולם על תנאי שיקבל התשובה של החוטא.

וזה שאמר הכתוב^{לו} דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דרשו והתפללו ושובו אליו בזמן המצאו, והם ימי הבריאה שהורה ופרסם בהם מציאותו יתברך בבריאת העולם על תנאי שיקבל התשובה כנזכר, וקראו אותו בהיותו קרוב, והוא הזמן הנזכר שהיה קרוב לעולם, כשעלה במחשבה לקרבה אל המלאכה לעשות אותם, וגם ביום הדין שהוא יושב על כסא דין אינו מפשפש וחוקר על העונות כל כך כמו שמפשפש וחוקר על הטובות שעושה האדם כדי לתת לו שכר הרבה, על עשיית המצוות, וכמו שאמרו על מי שיש בידו עשר מצות ועשר עבירות והוא אומר יצאו אלו באלו, אמרו רבותינו אין הקב"ה עושה כן, אלא שכר מצות נותן לו משלם ועבירותיו אינו מדקדק עמו, שנאמר^{לו} כי אתה אלקי חשכת למטה מעונינו.

לה) פסחים דף נ"ד ע"ב.
לו) ישעי' נ"ה.
לז) עזרא ט'.

וכמו שאמרו על פסוק^{לח} ולך ה' חסד וגו', וכמו שאמר הכתוב ג"כ ויגבה ה' צבאות במשפט והאֵל הקדוש נקדש בצדקה, ירצה כי בענין המשפט הוא, כשרוצה האֵל יתברך לעשות משפט בחוטאים, הוא מגביה עצמו כביכול שלא להביט ולא לפשפש בענין החטאים כל כך, אלא בחטא דרך כלל ולא בפרטי הדברים, שבשעת עשיית החטא אשר עליהם נחשב, החטא יותר חמור, ובענין שכר המצות (שעליהן תגדל השכר) אינו כן, אלא שחוקר על הדברים הפרטים שבענין המצוות שעליהן תגדל השכר להרבות שכר הצדיקים.

וזהו אמרו והאֵל הקדוש נקדש בצדקה, כי לשון קדושה הוא פרישה ושפלות, שהאֵל יתברך עם רוב גדולתו ורוממתו משפיל עצמו כביכול לחוקר ולתור על הענינים שנעשו על ידם המצוות, וכמו שאמר הכתוב שלפניו וישת אדם וישפל איש, ועיני גבוהים תשפלנה, לדקדק במצותיו ולהשקיף ולהשגיח עליו להצילו מכל רע ולהצליחו במעשה ידיו כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם.

השם ברחמיו על עמו ישראל הזמין להם התשובה מה שלא עשה כן לכל גוי, וקיימה התשובה ביום ר"ה לאדה"ר שבאותו יום נולד היום הרת עולם ר"ל האדם ובו ביום חטא ובו ביום שב ונתכפר לו במדת רחמים, והוא היום הנאות לתשובה לכל באי עולם וז"ש^{לט} לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך, אמרו מה הוא לעולם ה', אלא כך אמר דוד רבש"ע אי אתה בא עלינו במדת הדין אלא במדת הרחמים שאל"כ א"א להתקיים אפי' שעה א' וכך עשית לאדה"ר וכן אתה עתיד לדון את בניו לזכותם ואנחנו סומכים כי יסלח לנו עם תשובתינו וכמו שעשה לאבינו הא'.

ובזמן הזה שוקלין הזכיות והעבירות כמ"ש^מ פלס ומאזני משפט לה', תשרי הוא מזל מאזנים אמרו חכמי המזלות שיעלה בפנים הראשונים של מאזנים צורת אדם כעסן בידו השמאלית מאזנים ובימנית ספרים כתובים, לכן יאותה לנו התשובה להתפלל עלינו, וקראו יום תרועה לא לבד על קול השופר אלא להריע ולהעיר הלבבות לשוב

לח) ישעיהו ח'.

לט) תהלים קי"ט.

מ) משלי ט"ז.

בתשובה, ואע"פ שתקיעת שופר גזירת הכתוב רמז יש בה וכו', תשובה הוא עזיבת העונות, וחרטה, שלא לשוב לחטא, והתקיעות רמז לזה, התקיעה הא' לעזוב החטא כמו שתוקעין לערוך מלחמה, ותרועה אחריה היא החרטה כי כך עושים במלחמה להבהיל אחרים, התקיעה האחרונה היא להבדל מן היצר וכן תוקעין אנשי המלחמה בסוף להתרחק מן האויב.

פרק ח'

פרשת זכור

למה מקיימין מצוה זו בשבת שלפני הפורים, שהפסוק אמר סתם שמצות עשה למחות זכרו בפה ולהיות קורין בס"ת, ולמה לא תקנוהו בפורים אלא בשבת שלפניו, הנה נודע כל דבר נס שנעשה הוא מתעורר בכל שנה ושנה ולכן באו ימי הפסח והמועדים והפורים בכל שנה ושנה, וכשמתעורר הוא מתעורר משבת שלפניו כמו שבת שלפני הפסח (שבת הגדול) ולא בעשור בניסן, וכן כאן משבת שלפני הפורים מתעוררות הפעולות להיות ישראל עושים תשובה ומתעוררת גאולתם.

וכן אמרו גבי אדה"ר וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן והאיך ניצולו ואמר לרוח היום בשביל היום הידוע שהוא השבת היה ממשמש ובא, כמ"ש ז"ל לא הגין על אדה"ר כ"א יום השבת שהיה הדבר אחר חצות ונתגלות קדושת השבת וניצול, ולכן המתים שדנין אותם בגיהנם י"ב חודש משבא השבת שלפני גמר הי"ב חדשים מעלים אותם בשביל השבת, אף כאן משבא שבת שלפני הפורים מתעוררת הארה הנפלאה לעזור את ישראל, ולכן צריכין ישראל בשבת זה לעסוק בתורה יותר משאר שבתות לעורר הגאולה והפרות והתרוממות קרן הקדושה המתעוררת ביום הזה.

מחיית עמלק

ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד^(מא), קשה הלא בלעם בודאי אוהב את עמלק שהיא מין במינו ושניהם שונאים את ישראל בתכלית

זה נבילה וזה טריפה ולמה קללו עדי אובד, ופי' עפימש"כ הר' אוהל יעקב, שיזדמן אב אוהב את בנו ומחבבו מאד בעבור סיבה אמיתית כי בנו שלם בכל מידות טובות, ובודאי גם שאר בני אדם אוהבים את הבן הזה כי כן טבע לאהוב את אדם השלם, וסוג השני הוא הגם דהבן חסר השלמות עכ"ז אביו אהבו מאד בעבור שמתו לו כמה בנים והוא לבדו נשאר, והנה זה הבן בודאי אינו אהוב לשאר העולם.

וכן ישראל אהובים לפני ה' יתברך ג"כ על שני פנים, הא' בהיותם צדיקים גמורים הם אהובים למעלה ומטה, הב' הגם שאינם שלימים ח"ו עכ"ז ה' יתברך אוהבם מאד מצד ההכרעה שמעריך אותם לגבי עושה רשעה שבאומות ע"כ, ובזה ניחא, דבלעם ראה שמגיע לישראל טובה מצד עמלק שהי' בן עשו שהוא שנא ליעקב, והי' עמלק בתכלית הרשע דאז הקב"ה עשה הכרעה לישראל לגבי עמלק שהי' רע בתכלית, ובזה יהא לישראל חשיבות ומעלה שנראין צדיקים גמורין, וע"כ לשנאתו לעם ישראל בקש שיתאבד עמלק כדי שלא יגיע לישראל טובה מצד ההכרעה שיהא להם לגבי עמלק.

משל לילד קטן חריף שלומד עם ילד טפש והי' שמח הרב על הילד החריף ומראה לו חיבה כי תמיד הי' מרגיש טעות הטפש, והי' ילד אחר עמהם והי' מתקנא מהילד החריף כשהרב מטפח על גבו ואומר לו טוב בני טוב, יום א' עבר הטפש על פתח זה הילד המתקנא וזרק לו אבן ושבר רגלו ונשאר שנה א' בבית, שאלו לו טעם הדבר, כי הוא לא הי' שונא להטפש, אמר להם, כי החריף לא יעבור מפה, והכה זה, כי בזה שלא יבא לבית הספר לא ישמע עוד שבחים להחריף.

וכן בלעם הי' שונא לישראל, וכדי שלא ישבחו ישראל בשיעריכו אותה לגבי עמלק כי הי' בתכלית הרשע, והם היו תאומים, יעקב ועשו, לכך קלל את עמלק שלא יהא בשמים הערכה לישראל לגבי עמלק ויגדל שבחן ומעלתן, נמצא יש ב' מיני אהבה לישראל הא' מסיבת שלימות עצמן, והב' מצד הערכה לגבי האומות, וסוג השני הזה הוא חסד גדול מאתו יתברך ואין זה עפ"י שורת הדין, (וכן התשובה מצד חסדו יתברך).

תענית אסתר

הנה תענית זה אינו זכר לתענית אסתר, כי תענית אסתר הי' י"ג וי"ד וט"ו בניסן אלא הכוונה הוא שנצטוינו למחות את זכר עמלק ומחייתו ע"י התשובה, ומה שלא גזרו תענית קודם פסח או חנוכה, הוא

כי נגזרה להשמיר להרוג ולאבד, וכתיב^{מב} כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב, וכל מקום שנא' במגילה מלך סתם קאי על מלכו של עולם הקב"ה, הניח הגזירה לשאר הדורות שבכל דור ודור גוזרים היו גזירות ושמדות על שונאי ישראל, ובפרט היוונים.

ולכן בכל שנה ושנה אנחנו מתעניין ב"ג להצילנו מגזירות רעות שנכתבה לדורות ולעשות תשובה להגן עלינו, וכן אמרו^{מג} י"ג זמן קהלה לכל הוא רמו על דרך הקהל את העם שיקהלו לעשות תשובה ולהרבות בסליחות ובתחנונים, כמ"ש נקהלו ועמוד על נפשם או' ועמוד על נפשם לרמו קהלתם היתה לעמוד ולהתבונן מאשר חטאו על נפשם ולעשות תשובה כי זהו התכלית למחיית עמלק וסיט' דמסאבא.

טעם שמחייתו ביד ישראל הוא, שמכל עבירה נברא מלאך רע ויתוסף על מחנות ס"מ ולילית ובזה יתגבר כוחם נגד הקדושה, כמו מלך הנלחם במלך אחר ונתאספו עליו חיילות הרי נתחזק כחו, וכן כל מצוה מוסיף פרקליט וניתוסף כח הקדושה, נמצא שממנו מן התחתונים רבוי החיילות הן לטוב הן לרע, ולכן כשעושים תשובה הרי הרגו לאותם החיילות שעשו ע"י עונותיהם ופעולות טובות הרי הוסיפו חיילות לקדושה ואז יכולים חיילות הקדושה לגבר על חיילות הקליפה, מחייתו מלמטה רמו עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל זהו עולם בדור שכך היא המדה.

הנה הרב מ"י כתב ראוי לכוין בין העולה לקרות זכור ובין הסדר הלימוד, שלימוד יום שבת זכור לכוין בטעם זקף גדול שעל תיבת זכור יכווין דייעול ו' בין תרין יודין ויתעביד א', וכן בזהר^{מד} פשטן של דברים השני יודין הוא מים התחתונים ומים עליונים, מים תחתונים הוא התעוררות ישראל התחתונים ע"י תפלתם ומעשיהם ותורתם, מים עליונים הוא השפע וההשגחה והרצון והרחמים היורד מלמעלה, ו' שביניהם הוא הרקיע שעליו נאמר^{מה} יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל

מב) מגילת אסתר.

מג) מגילה דף ב'.

מד) ת"ז כ"א.

מה) בראשית א'.

בין מים למים שלא ירד מים העליונים והרחמים להתפשט עד שיעלו תחלה מים התחתונים למים העליונים אלא מכלא נימא.

והלא מהארץ על לרקיע ת"ק שנה, אלא הוא הרבר שמדבר על ההתעוררות התחתונים שאין ביניהם מרחק למים העליונים שתיכף שנעשה ההתעוררות אז יתפשטו הרחמים והרצון בכל העולמות, ולכן ירמוז הזקף הגדול שהוא ב' נקודות מים עליונים ותחתונים ורקיע ביניהם שיסתכלו בזה ויתזרו בתשובה לעשות התעוררות ואז יתייחד שם הוי"ה בזה כמספר שם הוי"ה.

וארז"ל^מ מים תחתונים בוכים, הרמוז שעיקר התעוררות התחתונים צריך בכיה על העונות ודמעות למתק הדינים ואין לך התעוררות מים תחתונים כמו הדמעות שהם עיקר מים התחתונים, לזה ירמוז שעיקר מחייתו ע"י התשובה כאומרם והיה כאשר ירים משה וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, וכי ידיו של משה נוצחות מלחמה או שוברות מלחמה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נמוקים, הנה לא מצאנו ישראל בפסוק זה אם מסתכלין וכו' ולמה תלאם בידיו של משה, הוא שאמרו^מ ר' חנינא היה מתפלל על החולים והיה אומר זה חי וזה מת א"ל וכי נביא אתה א"ל לא נביא אנכי וכו' אלא אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף.

וכאן נמי משה היה מתפלל על ישראל ונעשה סימן לישראל כשהם מסתכלין כלפי מעלה וידיו של משה היו קלות לפרשו השמים ואם לאו תהיינה ידיו כבדות מלזקפן ולפרשם כלפי מעלה, ומידיו של משה שהיה מתפלל עליהם יודעים אנתנו בישראל אם הם מסתכלין כלפי מעלה או לאו.

עוד, בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה היו נוצחים, אומר מסתכלין כלפי מעלה ולא אמר עושים תשובה, אלא הכונה עמ"ש לעיל שלא יחשבו שאין עליהם אלא אויבים שלמטה אלא יסתכלו וישיתו לבם שהם נלחמים למעלה ועליהם להרוג את החיילות שנתרבו בעונותיהם

(מז) בראשית רבה ה'.

(מז) ברכות דף ל"ד.

ולהוסיף חיילות על ידי פעולותיהם לשלחם למעלה להיות חיל וצבא לקדושה בזה הם נוצחים שתחתונים למעלה ועליונים למטה הפך הסברה, ולזה כי מחה תמחה הכפל תרצה למחותו ממך תחלה תמחהו מאצלי מלמעלה, ואני אמחה חיילותי מלמטה מאצלך.

זכור בפה, מה יתן ומה יוסיף אם נקללהו בפה, והוא שארו"ל^(מח) על פסוק הקול קול יעקב וגו' בזמן שהקול קול יעקב אז אין הידים ידי עשיו ואינו מתחזק כי אם כשישראל עזבו התורה והתפלה, ואם אשר פיהם דבר שוא ושננו כחרב לשונם קטרוג גדול נעשה מעמלק ומתגבר והולך, שלא די שבאותו הקול לא תפשוהו לקדושה אלא סייעו לסטרא דיליה ואז מתגבר למעלה ראש, ולכן תחלה יתקן פיו ולשונו ולעשות תשובה על מה שפעל וחטא בפיו ונתעסק בדבר המסייעו ונתעצל מקול התורה והתפלה ודברים שהם לעבודתו יתקן ואח"כ יאמר בפיו מצות זכור בפה, כי כשהקול קול יעקב הוא עושה פעולה בקולו להכניעו.

ואמרו^(מט) אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת, הנה אמרו אפי' בסליחות כשאנו אומרים על השטן זעום בו וידום ויעמוד מליץ טוב, יעשה תשובה שלימה קודם שיקלל את השטן שזהו אל תלשן עבד אל אדוניו, אבל בעשותו תשובה יכול לומר כי כח הישראל בפיו ואם פיו לא נשמר היאך יקלל את השטן.

וכאן שבא למחות עמלק ולשר שלו ולקללו אם לא נשמר מפיו לעשות תשובה על כל מה שפגם בפיו היאך יבוא ויכפהו אבל אם עשה תשובה ונקה פיו מעון, ותגבורת עמלק מעונות שבפה נרמו בפסוק^נ אש"ר שננו כחרב לשונם דרכו חצם דבר מ"ר, הנה עמל"ק עולה מספרו מ"ר והוא כנגד הקדושה שהיה ר"ם על כל רמים, ולזה רמו הפסוק דרכו חצם דבר מר כוונתו לומר דרכו חצם דבר מר.

משל למי שבא להלחם עם שונאו והתחיל לשלוח לו חצים ולמסור בידו כאלו אומר לו תזרוק החצים עלי, כך ישראל באים ולהלחם עם קליפת עמלק ולשונם מלא מרמות ותוך וכולם הם כמו חצים שנונים

מח) פסיקתא איכה רבה ב'.

מט) משלי ל'.

נ) תהלים ס"ד.

לשלחם את הקליפות לגבר אותם בחציהם, לזה רמז אשר שגנו כתרב לשונם מדיבורים האסורים ולשון הרע והשקר אבל אין יודעים מה עושים בזה כי הנה דרכו חצם דבר מ"ר כאלו הם שולחים חצים לקליפת עמל"ק שעולים מ"ר ולחזק כוחם בהם.

ואמר לירות במסתרים תם כשנעשים החצים ביד הקליפה ושר של עמלק זורקים אותם על הכשרים והצדיקים, וזהו לירות במסתרים לכל מי שהוא תם וישר, ומי גרם זה הפה הטמא של הרשעים התחתונים לחזק כח הקליפה ולמסור החצים בידם, וזהו יחזקו למו דבר רע, שאינם מתחזקים עמלק העליון והתחתון כי אם בדבר רע של התחתונים שהם המוסרים חצים וחרבות בידיהם לחזור לירות אותם על עצמם.

עוד זכור בפה, הנה הנחש העליון שהוא שר עמלק מקוצצות ידיו ורגליו ונשאר לו הפה שלא ישקוט ולא ינוח וילמד העליון מן התחתון יורד ומשטין ועולה ומקטרג תמיד, כי לכך תראה לשון הנחש לא ישקוט אפי' רגע אלא תמיד מנענעו שילמד העליון מן התחתון שהוא עושה כמנהג העליון, וישראל ע"י מעשיהם הרעים עושים לו רגלים, ולכן כשעולה רגליו למטה וראשו למעלה, וצריך שצדיקים התחתונים ימשכוהו מלמטה ואז מרצצים מחו מלמעלה, ולכן כשנחזור בתשובה ונקיים מצוה זו זכור בפה אז נסתם פיו מלקטרג על ישראל.

וכמו שהנחש התחתון כרוך על העקב כן נחש העליון קליפת אדום תקיפה מכל שאר קליפות, כי תראה שאר שקצים ורמשים אפילו שמטילין ארס לפי שעה ואינם ממיתים אבל הנחש כרוך על העקב ונושך וממית, ונחש העליון סביב רשעים יתהלכון כרוך סביב הקדושה ליקח השפע ומשפיע לאדום ומחזיק כוחם, וצריך שישראל התחתונים ישמטוהו מן הקדושה ע"י מעשיהם, כמ"ש שהראה הקב"ה למרע"ה ויהי לנחש וינס משה מפניו^א שב"כ קליפה חזקה של נחש העליון וא"ל הקב"ה אם תתאמץ בכל עוז בתפלתך ומעשיך שלח ירך ואחוז בזנבו, שלח ירך לשון כח ע"י מעשיך הטובים וכוונתך ותפלתך החזקה, ואחוז בזנבו מלמטה לשמטו מן הקדושה, וכן עשה משה וישלח ידו ויחזק בו, לא הול"ל וישלח ידו רק ויחזק בו וכו', אלא וישלח ידו ששלח כל כוחו ותוקף

כוונתו ותפלתו למעלה כדי לשמטו מן הקדושה, ויהי למטה בכפו שאז נכנע ונשפל עד עפר והיה כמו מטה ביד משה שבידו לעשות בה כל מה שירצה.

לזה אמר יד ליד לא ינקה רע, אין לך רע בעולם כמו הנחש העליון, ולכן צריך שתי ידים לכבוש האחר יד התחתונים לשמטו מן הקדושה ואח"כ ידים העליונים לרצץ את מוחו, וזהו יד ליד כשיש שתי ידים מן התחתונים והעליונים שתי ידים ממשמשות בו אז לא ינקה אותו הרע העליון קליפה החזקה אלא יכלה ויכנע, וזה שרמז^(ב) ועלו מושיעים בהר ציון, כביכו"ל מושיעים להשי"ת לשפוט את ה"ר שעיר הר שלו ומולו ס"מ על ידי פעולות הטובות ואז והיתה לה' המלוכה.

עוד מה נשתנה עמלק מכל המלכים פרעה ונבוכדנאצר שהחריב בהמ"ק וכן הרבה אין להם מספר, הוא שאמרו בזוהר, וכן חכמים ז"ל על פסוק יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה, אין האומה נופלת עד שיפול שרה תחלה, כשהקב"ה כועס על האומה שתחלה יפקוד ה' על צבא המרום ואח"כ על מלכי האדמה אומות התחתונים, וקליפת עמלק אינה נופלת כ"א בתחלה מן התחתונים, אף שהקב"ה כועס עליהם על מעשיהם צריך שישראל יעשו תשובה תחלה ויתגברו במעשיהם הטובים ובתפלותיהם ועסק תורתם ואח"כ יגמרו הדבר העליונים.

ולכן נרמז^(ג) ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים הא' אין בך כח מצות וזהו עייף כמי שאין בו כח, ועוד ולא ירא אלקים עובר על מצות ל"ת שאל"כ לא היה יכול ליגע בך שכל מפלתו הוא בידך והם במעשיך הטובים תמשכהו בעול ומוסרה כמו שמושכים את השור והחמור, אבל ע"י שלא היית ירא אלקים פרקת ממנו העול והמוסרה ובא לנשך אותך.

וכן רמז יצחק אע"ה לעשו הוא אבי אדם ואת אחיק תעבוד^(ד), שאתה עבד לו וכפוף תחתיו, אבל והיה כאשר תריד כמ"ש התרגום כד

(ב) עובדיה א'.

(ג) דברים כ"ה.

(ד) בראשית כ"ו.

יעברון בנוהי על פתגמי אורייתא, היאך נרמזו בתיבת תריד יעברון בנוהי על פתגמי אורייתא, הוא רמז תרי"ד מספר תרי"ג עם הכולל שהרמז שישראל בכללותם אינם מקיימים התרי"ג המצות שיעברו על התורה אז ופרקת עולו מעל צוארן ויהיה לך רשות לעשות עמו מה שתמצא, מאחר שהותרה המוסרה והעול ממך.

ובזה יתבאר כי מחה אמחה את זכר עמלק וגו' ^{נ"ח}, הכפל מחה אמחה למאי אצטריך, הכוונה כי מחה תחלה, אתה תמחהו, וזהו מחה ע"י תשובתך ומעשיך, ואח"כ אני אמחה את זכרו מלמטה, כי הדבר בהפך שהתחתונים ימחו את התוקף של קליפה העליונה ומן השמים ימחו את התחתונים, וזהו כי מחה, מחה תחלה אתה מלמטה את העליונים שר שלו וחיילותיו ואח"כ אני אמחה את זכרם מתחת השמים דייקא, שהתחתונים הם עלי.

עוד רמז בפסוק זכור את אשר עשה לך עמלק, כי הנה ר"ת מספר עק"ב, שרמז ע"י זכור בפה הפה הקדוש והטהור אז אתה מושך את הנחש העליון מעקב הקדושה, וזהו שר"ת עק"ב ואח"כ אני ארצץ את מוחו והיו כלא היו, וע"ד וידו אוחזת בעקב עשו רמז שרצה לתפסו למשכו אליו שלא יעלה ויקטרג ויינק מקדושה העליונה ויהיה כרוך על עקב הקדושה, לכך רמזו שידו אוחזת בעקבו ע"ד שלח ידך ואחוז בזנבו, ולזה נאמר ^{נ"ח} כי יד על כס יה, הכוונה כשצוהו לומר ליהושע כי מחה אתה תמחהו תחלה ואני אמחהו אח"כ, אמר משה הטעם ליהושע, שאפי' שהשית יושב על כסא רם ונשא ובירו היכולת והכוחות כולם, כאן צריך יד סיוע ידי התחתונים ע"ד יהב ליה ידיו ואוקמיה, שיתן יד האדם התחתון לסייע על כס יה כביכול קודם כח כסאו יד האדם תסייע תחלה ואח"כ הקב"ה ישב על כסא המשפט לעשות משפט בשרים העליונים והתחתונים.

כי יד על כס יה וגו', בעל הטורים כתב מדר דר עם האותיות בגימ' לימי המשיח, לרמוז דבר הגורם לימות המשיח, והנה ידוע דתשובה המעולה הם קו"ל, צו"ם, ממו"ן, בגימ' זא"ת, ובזה פי' ה"ר יהודה חיים הכהן ז"ל בזאת יבא אהרן אל הקדש, ד"ר ד"ר גימ' ת"ח

נה) שמות י"ז.

נו) שם.

כמספר זא"ת, וארז"ל¹¹ כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וזהו ע"י ד"ר ד"ר גורם לימי המשיח ולפי שתכלית הגאולה להשיג ברכת ה', והובטח לנו שהוא יזרוק עלינו מים טהורים ויטהרנו מכל חטאתינו ונהיה כולנו אנשים כשרים ותשרה רוה"ק ותרבה החכמה והדעת וילכו כולם בחוקי התורה ויהו לעם לה', וכל העולם יתמהו על הדבר האין הארץ הלזו הנשמה נהפכה לג"ע והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורת ישוב.

וגם הובטחנו שיפרו וירבו מאד בימי משיח בן דוד כמ"ש¹² ארבה אותם כצאן אדם ויהא העברת יצה"ר מן העולם, ובלע המות לנצח, וארמון על משפטו ישב, וכל הארץ יעבדו לה' א' והיה ה' למלך וגו' יה"ר שיהא בב"א.

בזוהר¹³ ה' מיני ערב רב, והם: עמלקים, רפאים, גבורים, נפילים, ענקים, וכולם שורש הקליפה של עמלק ובאים ומתגלגלין בכל דור ודור ורוצים להרע לישראל ולכלותם ח"ו, וכל דור שתראה רשע א' שונא ישראל ומבקש להרע להם תדע שהוא מהם, ולכן מתענין ביי"ג באדר להרבות בסליחה ובחיפוש מעשים ובתשובה שלא יפקוד הקב"ה עלינו אחד רע מזרעא בישא דעמלק להרע לנו, ולכן אמרו¹⁴ אמר הקב"ה אם ישראל אינם חוזרים למוטב אני מעמיד להם מלך קשה כהמן ומחזירן למוטב, רמזו כהמן שבכל דור ודור נמצאים רעים כמו המן והקב"ה סותם פיהם וכמ"ש¹⁵ והיא שעמדה לאבותינו ולנו, היא השכינה העומדת לנו, שבכל דור ודור וגו' כמ"ש אותו קיסר, המה יבנו ואני אהרוס והלא כל מה שבונים אינו נהרס, א"ל לא על זה הבנין אלא על בנין העצה שמתיעצים על ישראל והקב"ה מבטלן, ונשבע שבכל שנה אנחנו מתייעצים עליכם עצה רעה ואתי חד סבא ומבטל לן.

ולכן אחר שהתליש יהושע את עמלק אמר ויבן משה מזבח ויקרא שמו כתרגומו ופלת עלוהי, שהתפלל על ענין עמלק ואמר ה' נסי, ופסיק

11) סנהדרין צו.

12) יחזקאל ל"ו.

13) כ"ז ח"א.

14) סנהדרין צ"ז.

15) הגדה של פסח.

טעמא ביניהם ע"ד שארז"ל ה' ה' וגו' פסיק טעמא ודרשו אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם, ולכן רמוז ה' נסי ופסיק טעמא ה' שעשה לנו נסים ונפלאות במפלת עמלק הוא נסי לעתיד לבא ולהצילנו תמיד.

ויאמר כי יד על כס וגו', ר"ל יד שבועה נשבע השי"ת בכסאו הקדוש שיעשה מלחמה עם המתגלגלין מקליפת עמלק ורוצים לקעקע ביצתן מדור דור, המן בחר ביי"ג אדר שבו היה חושך מצרים ומתו כל פושעי ישראל ונשארו אחד מני' כמ"ש על וחמשים עלו אחד מני' וכן מרע"ה מת בז' באדר ונשלמו ז' ימי האבל ביי"ג והוא יום קשה לישראל, והקב"ה ע"י תשובתם וצעקתם ברחמיו הפך כל הטבעים ויום הרע והחייב הפכו ליום זכאי של הנסים ונפלאות של ישראל.

פרק ט'

פרשת פרה

פרשת פרה אדומה היא בשבת שקודם פרי' החודש שכן היתה שריפתה במדבר סמוך לניסן כדי להזות בה ישראל באפר החטאת מיד לאחר הקמת המשכן כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות את הפסח בזמנו, לכך קורין פרי' זו להתפלל לפניו ית' שגם עלינו יזרוק מים טהורים לטהרנו במהרה.

כי הנה האדם יש לו ב' מיני טומאות טומאת הגוף וטומאת הנפש הנה טומאת הגוף ע"י טבילה, טומאת מת ע"י אפר פרה, טומאת הפנימית של הנפש אינה נטהרת כ"א ע"י התשובה והוא שאמר^{סב} וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל חטאתיכם וגו' אטהר אתכם, וכשאמר וטהרתם למה אמר אח"כ מכל וגו', אלא אם אתם וטהרתם ע"י התשובה אז מכל וגו', שבפנימיותכם אטהר אתכם, הכוונה אתם מזים וזרקתי עליכם מי חטאת וזה נטהר מבתוך, אבל ע"י תשובתכם אני אזרוק עליכם על הנפש מים טהורים ממקור הטהרה על הנפש שלכם מבפנים וטהרתם מבית ומחוץ.

הנה הפרה מטהרת מטומאת מת, והקליפה החזקה היא הטומאת מת אבל יש לה תולדות עונות שכאלו נגע במת, כמו שולחן שלא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים, וההרהור הקריין שיצאו שלא במקומם כאלו נגע במת היא תולדה, והקב"ה אומר אם תעשו תשובה וזרקתי עליכם וגו' לאו דוקא מן התולדות אלא מכל גלוליכם וחטאתיכם אטהר אתכם אפילו מטומאת שאר העבירות.

והנה קריאת פר' פרה בצבור עם התשובה כאלו נטהר באפר פרה בפנימיות הנפש, ורמז^{סו} ונשלמה פרים שפתינו, אמרו פרים ולא עולות, ששפתינו יועיל אפי' לפרה אדומה וזהו פרים, ובלבד עם התשובה כמו שהקדים ואמר כל תשא עון וקח טוב שהיא התשובה ואז ונשלמה פרים שפתינו, ולכן כל אדם מישראל בקראו פר' פרה בצבור ישים דעתו ושכלו ויתחנן להשי"ת לקבל תשובתו ולזרוק עליו מים טהורים העליונים הרוחצים כתמי העונות מבפנים, כי בכל שנה בשבת זה מתעורר שורש העליון של פרה אדומה ובקראו אותה בצבור נשלמה פרים שפתינו כאלו עשינו פרה אדומה, וע"י תשובתו והתחננותו לפני השי"ת זורק עליו מים טהורים העליונים לרחוץ ולבער כתמי העונות החקוקים בנפש.

ולכן אמר וזרקתי לי זריקה שמי הנדה שהיא הפרה נאמר בה מי נדה לי הוזה זריקה כמו וידו אבן בני, שכמו שהכהן זורק על הטמא מי חטאת מבחוץ כך אני וזרקתי עליכם אזה ואזרוק עליכם מים טהורים העליונים על הנפש לטהרה מקליפה הפנימית דכמו שיש בחוץ כך יש בפנימי, אכן צריך תחלה טהרה הפנימית ע"י התשובה וממילא יטהר החיצוניות, כמו הגנב אם הוא בפנים מה יועיל סגירת הדלת, משל למי שיש בגופו תולי הנראה מהחוץ ויש לו השורש בפנימיותו כל מה שתעשה לו מבתוך חוזר לתחלתו, שהשורש הוא כמו מעין, אבל הרופא המובהק ירפא את השורש הפנימי וממילא ע"י דבר קל נתרפא מבחוץ שמבפנים הם קליפות גמורות האחוזים בנפש.

ונרמזה פרה אדומה תמימה ר"ת תפ"א שהיא לילי"ת ות"פ מחנותיה האחוזים בנפש והמים הטהורים העליונים מגרשם שלא יוכלו לעמוד לפני אותם המים הטהורים, לכך כתיב^{ס"ו} ויקחו אליך, ולא אמר

סג) יהושע י"ד.

סד) במדבר י"ט.

ויתנו אליך אלא ויקחו שהם אינם נותנים כי הם כאלו לוקחים בערך
ההנאה המגיע להם ממנה שמטהרתם מבפנים ומבחוץ ולכן הם
הלוקחים.

במדרש תנחומא^{סו}, בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה
עוסק בפרשת פרה ואומר אליעזר בני אומר פרה בת שתיים עגלה בת
שנתה, אמר לפניו רבש"ע העליונים והתחתונים ברשותך ואתה אומר
הלכה בשם יחיד א"ל עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח
בפרשת פרה תחלה ואמר לפניו יה"ר שיצא מחלצי א"ל חייך שהוא
מחלצין הה"ד^{סז} ושם האחד אליעזר, באשר הענין של פרה והתוקים
והפליאות הנמצאים במצוה זו הם עומדים ברום עולם, עד שאמרו ז"ל
ששלמה ע"ה אמר ע"ז^{סח} אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, המליצו
במליצתם בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה עוסק בפ' זו.

כי הדבר הקשה והפליאה הוא העסק האחרון אצלנו שכל ההשגות
שלנו הולכים מלמטה למעלה עד שפ' פרה הוא אצלנו הלמוד האחרון
ואצל ה' הוא הלמוד הראשון כי אצלו ילך הלמוד מהקודם אל המאוחר
מלמעלה למטה, אמנם מה רצו במליצתם שאמר הלכה שפרה בת
שתיים, ומ"ש עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפ' פרה
תחלה, הלא ר' אליעזר עתיד לפתוח במשנה ראשונה שבששה סדרי
משנה תחלה, מאימתי קורין וכו' עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר"א
ומה ענין לזה הפסוק ושם האחד אליעזר שמדבר מן אליעזר בן משה,
מזה ראינו כי רז"ל דברו בזה כמשל וחידה תפוחי זהב במשכיות כסף
למען נבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם.

וכבר ביאר בעל העקדה כי אחר שכל דבר אשר יופסד יופסד אל
הפכו יחויב מזה שהדבר שהוא יותר טוב ושלם יופסד אל דבר היותר רע
ויותר נמאס, ומן השרש הזה נמשכו דיני הטומאה כי המיתה הוא הפסד
הבע"ח או הצומח, הנה כשימות האילן שאין בו רק נפש הצומחת יתהוה
ממנו רקב ועפר ואין בו שום טומאה, אבל כשיופסד הבע"ח שיש בו נפש
חיונית יקרא נבלה ויש בה טומאת מגע ומשא, אולם כשיופסד האדם

סו) חוקת כ"ד.

סז) שמות י"ח.

סח) קהלת ז'.

השומר תורה ומצות שיש בו נפש אלהית נבלתו פתותה ומאוסה יותר מפגרי בע"ח ויש בו טומאת אהל וטומאת שבעה, כי הנפש הזאת כשתופסד לא תעדר לבד אבל ישאר ממנה מציאת רע ורוח טומאה כפי מעלת הנפש שנפסדה, ולכן הכותים אין מטמאין טומאת אהל כי אין להם שלימות הנפש הזאת.

וידוע שהנשמה האלהית הבאה אל האדם ממרומים שעליה אמר ויפח באפיו נשמת חיים אין לה שום הרכבה עם הגוף ובמות האדם לא תופסד רק תתפרד ממנו ותשוב אל צרור החיים, אמנם נפשו ההיולאנית הנקראת בשם רוח, שהיא נולדת עם הגוף והאדם בימי חייו יעשה בה מלאכת האלכימיה להפכה לעצם רוחני נבדל היא דבוקה עם הגוף דבוק חזק ונקשרה עמו בקשר אמיץ כי היא מולדת בית מכח החומר, והגם שקודם חטא אדה"ר היה יכול להפשיטה מן הגוף בעודו בחיים, אחר חטא אה"ר נתמזגה עמו ולא תפרד ממנו עד יום מותו.

והנה המלאכה אשר האדם עושה בה בימי חייו להפכה אל עצם רוחני, נבדל ע"י העיון והמעשה שעל ידם יפרדו מהם התומריות ויהיו לעצם נבדל רוחני, מלאכה זו לא יצליחו בה רוב בני אדם לעשותה בשלימות, והנפש הזאת לא תתפרד מחברת החומר תיכף אחר המות לגמרי, באשר גם המעשה והעיון שהם האמצעיים האלכימיים העוסקים במלאכה זאת כל ימי חייו אינם נקיים מתערובות פניות זרות וכונות הוץ פונים להנאת תומריים ואהבת עצמו, ועי"ז תתקלקל המלאכה הזאת ולא תגיע לשלמותה.

וע"כ גם אחר המות נשארו חלקים אלה הרוחנים מעורבים עם הבשר המת ונפסדים עמו ובהם שורה רוח טומאה גדולה אשר מטמא באהל טומאת שבעה, עד שיתכלה הגוף כעפר שאז יתפרדו החלקים האלה, (וכמ"ש בפי' שה"ש בפסוק אחות לנו קטנה), וכבר אמרו בשבת^{סח} כל מה שאומרים בפני המת וכו' וחד אמר עד שיתעכל הבשר דכתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, כי כ"ז שלא נתעכל הבשר עדיין חלקי נפש סבוכים בבשר ומתערבים עמו, וכבר פי' בצל"ח מ"ש בברכות^{סט} במעשה של החסיד שלן בבית הקברות ושמע שתי רוחות

סח) שבת דף קכ"ב.

סט) ברכות דף י"ח.

שמספרות זל"ז ואמר לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד
 מה פורענות באה לעולם ואמרה לה איני יכולה שאני קבורה במחצלת
 של קנים, שר"ל שמפני שנקברה במחצלת של קנים לא נתעכל הבשר
 ולא יכלה להתפשט מן הבשר ולעלות למעלה, וחלקי הנפש הזאת
 הנפסדת אשר רוח טומאה שורה בם כשיגעו באדם החי או אם יהי' עם
 האדם החי באהל יטמאו אותו טומאה חמורה.

והיה התקנה לזה לקחת פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום
 ולשרוף אותה לאפר, שהפרה תציין גוף החזק והעצום, ושכח החיים
 ממלאה אותו שע"ז מורה מראה האדומה, וישרף אותו לאפר עד שיפרד
 ממנו כל כח נפשי כי האפר אין בו טומאה, וכשיזה ממנו על מי שטמא
 ע"י חלקי הרוח הנפסד, יוציא את הטומאה, שסגולתו יהיה לשאוב כח
 הטומאה אל האפר הטהור וכמ"ש במד' במשל מי שנכנסה בו רוח תזזית
 מביאים עקרים ומעשנים תחתיו והיא בורחת, וכן יהי' סגולה זאת באפר
 פרה.

ומזה נתן ג"כ למעשה פרה שיעשה האדם בעצמו להטהר
 מטומאתו אם יוכל לבטל כל כחות הנתלים בחומר ולהפשיט הנפש מן
 הגויה ע"י שיעשה בה מלאכת האלכימיה בחייו, שהנפש ההיולאנית
 תשוב עצם רוחני נבדל טהורה ונקיה מתערובות החומר, שמלאכה זו
 עשה משה בחייו שלחם לא אכל ומים לא שתה וקרן עור פניו, כי
 נתבטלו כל כחות החומר ויהיו כאפר משרפת הפרה וצדיקים כמוהו אין
 מטמאין וכמ"ש במדרש" ויקחו אליך פרה רמו רמו לו שכל הפרות כלות
 ושלך עומדת, ר"ל מדוע אמר ויקחו אליך ולא אמר קח לך רמו שפרת
 משה עומדת ר"ל מה שהוא בטל את חמורו והיה כאין וכאפר זה נשאר
 בקביעות, אבל יתר בני אדם שהשתדלו לעשות פרה ר"ל לבטל
 החומריות שלהם לא נשארה קיימת.

והנה מרע"ה נפרד מן חשכת החומר לגמרי ויהי שם עם ה' כאחד
 מצבא המרום הרוחנים, ואמרו במליצתם שפי' מן האשה שחוץ מפשוטו
 פי' ג"כ מן האשה הראשונה שהיא החומר שהיא הזווג הראשון של
 האדם כמ"ש בפי' מעשה בראשית, אולם אם יש בכח אדם אחר חוץ

ממשה להגיע למדרגה זו שיהיה מופשט מן החומר לגמרי עד שיהי' הגוף אל הנפש רק כלבוש שיכול לפושטו וללבושו בכל פעם ושהנפש הפנימית לא תרגיש כלל במכאוב הגוף ובצערו או בענגו וטובו, בזאת נחלקו התכמים בדור ודור ורבים היו שפירשו את עצמם מן הישוב למדבריות והמיתו את חומרם לגמרי כמ"ש שאם ימות יחיה ועזבו את העולם ומאסו בו, והם הנקראים במליצת חז"ל מתי מדבר.

ויש שהיה דעתם שאחר שנתערבו כחות הנפשיות בהחומר אחר חטא אדם הראשון א"א שיתפשט מן החומר לגמרי כל עודו בחיים, וביארו שזה היה החלוקי דעות בין ב"ש לב"ה^{עא}, ששמאי היה אומר על כל בהמה נאה זו לשבת והלל היה אומר ברוך ה' יום יום, ששמאי היה פורש את עצמו מעניני העולם לגמרי ועסק רק בצרכי השבת שמורה על השבת הגדול שהוא עוה"ב כמ"ש מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ולא נהנה מן העולם רק מה שהוא הנאה רוחנית שהוא ענין השבת והלל היה דעתו שאין לעזוב את העולם לגמרי והיה אומר ברוך ה' יום יום.

ומי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלים וב"ה מכשירים^{עב}, שהסוכה מציין עויבת העולם וענייניו שיוצא מדירת קבע לדירת עראי, ולשיטת ב"ה די אם ראשו ורובו בסוכה הגם ששולחנו בתוך הבית, ר"ל הגם שאוכל ושותה ושולחן ערוך לו בתוך הבית שהוא בחיי בעוה"ז ואינו פורש מן העולם לגמרי לענות נפשו ולצער עצמו באכילה ושתיה, וב"ש פוסלים כי הם ס"ל שצריך לפרוש מעניני העולם מכל וכל ושלא ליהנות שום הנאה גשמיות רק לומר זו לשבת.

וכבר אמרו^{עג} שב"ש וב"ה נחלקו אם טוב לו לאדם שנברא משלא נברא כי ב"ש קצו בעה"ז ורעותיו ומאסו בו, והשתדלו תמיד להפשיט הנפש מן הגוף, והיו אומרים שטוב היה לו לאדם אם לא הי' נברא לחיות עם הגויה שהושמה הנפש במאסרו לרעתה, וכבר כתב האריז"ל שמה שאין הלכה כב"ש וכרשב"י הוא מפני גודל מעלתם שלא עסקו בתורה העוה"ז כלל רק בתורה עולם האצילות כי התורה מתפשטת בכל עולם ועולם והם נפרדו מן העה"ז ועסקו בתורת השכליים הנפרדים,

עא) ביצה דף ט"ז.

עב) סוכה דף כ"ה.

עג) עירובין דף י"ג.

והתורה כפי סודותיה בעולמות העליונים הלכותיה משונים מכפי ענינה בעולם הגופים, ואמרו שבשבמים פוסקים כב"ש וכרשב"י, ושכן יפסקו ההלכה לעת"ל כשיתפשטו הנפשות מן הגופים שאז תהיה ההלכה למטה כמו שהיא בעולם העליון, ועז"א כי תורה חדשה מאתי תצא, שתהיה התורה למטה כמו שהיא אתי למעלה עכ"ד.

ובזה יל"פ מ"ש ע"י אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום, ר"ל שאם תראה ב"ש ור"ש שאין הלכה כמותם אל תבזם, ואל תהי מפליג לדברים שנאמרו בשמם, כי אין לך אדם שאין לו שעה שלעתיד יהיה הלכה כמותם ואל תאמר שא"א יהי שנוי בהלכות התורה, ע"ז משיב ואין לך דבר שאין לו מקום, שבעולם העליון יש מקום להלכות אלה שנאמרו לפי הסוד והרוחני וע"כ יהיה לעתיד כשיהיה העולם ברוחניותו.

ועתה נשוב אל הענין אשר החלנו בו, באשר כל מצות פרה סובבת על הציר הזה, שא"א לסלק הטומאה מן האדם עד יבטל להיות כעפר שרפת החטאת על כן פליגי ר' אליעזר וחכמים, שר"א אומר פרה בת שתיים וחכ"א פרה בת שלש, וכ"א הולך לשטתו שלדעת חכמים שהוא כשיטת ב"ה, שא"א ואין מן הראוי שיעזוב האדם את עולמו ויפרוש מעניני העולם לגמרי, ס"ל דגם מי שירצה לעשות הפרה היינו להמית את גופו ולפרוש מן העולם אין לעשות זה בנעוריו קודם שקיים פו"ר ועשה את המוטל עליו לישוב העולם כי לא תהו בראה, וע"כ אמרו שהפרה בת שלש שכבר אמרו בבכורות שהלוקח פרה בת שלש וילדה ודאי לכהן שא"א שתלד קודם שלש, וע"כ א"א שתהיה בת שתיים קודם שהיתה ראויה ללדת, וכנמשל שלא יפרוש האדם מעולמו עד שקיים פו"ר, ור' אליעזר בשיטת בית שמאי שיכול לפרוש מן העולם בנעוריו גם קודם שקיים פו"ר, וע"כ אמר שה"ה פרה שמורה על ענין זה יכולה להיות בת שתיים.

והשי"ת אמר למשה ע"י לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי, שצוה לפרוש מן האשה ומכל עניני העולם ולעלות למרום לעמוד בעולם הנצחיים, וזה היה קודם שקיים פו"ר לדעת ב"ה

עד) אבות ד'.

עה) דברים ה'.

שס"ל שמצות פו"ר זכר ונקבה, כי היה לו שני זכרים וכדעת ב"ש כמ"ש ביבמות^ט, א"כ פסק הקב"ה כשיטת ב"ש והודיע למשה שיעשה הפרה ר"ל הפרישות מן העולם קודם שקיים פו"ר דהיינו כב"ש וכו"א שפרה בת שנים, על מליצה זו אמרו שבשעה שעלה משה במרום פרוש מן העולם קודם שקיים פו"ר.

וע"ז המליצו, שמשה שאל ע"ז והלא העליונים והתחתונים ברשותך, ר"ל הלא תכלית בריאת האדם היה לחבר בו העולם העליון עם העולם התחתון, ע"י קשור הנפש שהיא מהעולם העליון עם הגוף מהעולם התחתון כמ"ש במד' שבראו חציו מן העליונים וחציו מן התחתונים, ואתה אומר הלכה בשם יחיד, ר"ל ואיך תצוה שיפשיט האדם מעליו את לבושו בחמרי עד שיבוטל החבור הזה של עליונים והתחתונים וישאר יחיד ר"ל הנפש לבד מופרדת מן הגוף וכן לגי' ואתה אומר הלכה בשם ב"ו ר"ל שישאר ב"ו יחיד מופרש מן הנפש.

והשיב לו עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי, שיהיה צדיק אי' שיעלה מעולם החומרי אל העולם הרוחני שהוא עולמי, ויהיה דומה כמלאכים העומרים ברום עולם, ועתיד לפתוח בפ' פרה תחלה, ר"ל שהוא יבטל את גופו ויתטהר מטומאת הגויה בעדו בימי נעוריו, גם קודם שיקיים השארת המין, שתחילת ענינו יהיה לפתוח בפ' פרה שמציין בטול החומר ועזיבת העולם, ומשה בקש שצדיק בזה יהיה מחלציו כי נדמה לו בפרישות ובקדושה.

עתה בארו חז"ל פתרון חידתן ומליצתם במ"ש הה"ד ושם האחד אליעזר, ר"ל שספור הזה המליציי יסדוהו המושלים על מ"ש ושם האחד אליעזר, שמבואר שמשה לא היה לו זכר ונקבה רק שני זכרים שעדיין לא קיים פו"ר ועלה למרום לפרוש מן האשה והגויה והעולם שהוא המליצה בפרה בת שנים, וע"ז יסדו הספור הזה המליציי.

שער השמיני

שער הנשים

פרק א' צניעות

צריכה האשה להיות צנועה ויושבת ביתוך ביתה, ולא תצא החוצה כ"א לצורך גדול, ולא תעמוד בפתח ביתה, ולא תדבר עם שום בריה דברים שבינה לבין בעלה, תשתדל בצרכי ביתה ובגידול בניה, תתפלל על בעלה שיצליח במעשה ידיו, על הבנות קטנות להשגיח שלא תתערבנה עם גויות ח"ו שלא ללמוד מהנהגותיהם הרעות, ובפרט שלא תעלה על פיהן שירות וחמרים של העכו"ם כי כולם שירות עגובים ונבלות הפה ר"ל, אלא ללמדך דרכי בנות ישראל הכשרות וכל השבח של אשת חיל שהזכיר שלמה המלך ע"ה ברוה"ק.

ארז"ל בשביל ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים^א, בזכות נשים צדקניות^ב ובשביל שלא שינו את שמם ובשביל שלא שינו את לשונם לשון הקודש^ג ובשביל שהיו תולין בטחונם בהקב"ה, ע"כ הנשים צריכין להיות צנועים יותר מן האנשים במלבושיהן, בהילוכן, בדיבורן, ולא תתדמו לפרוצות אפ"י בקלה שבקלות, הבטחה בהי"ת צריך להיות חזקה ולא בממון וגבורה וכיוצא, ולקרות שם ישראל לא שם מאומות העולם.

ידוע הדבר ומפורסם הענין כמה גדלה מעלת הנשים הצדקניות והכשרות והצנועות שכמה וכמה גורמין טובה לבעליהם ולבניהם ולכל העולם כנזכר כמה במדרשי רז"ל, והנה מצינו ראינו^ד שהעידו על אחת

(א) ויקרא רבה ל"ב.

(ב) סוטה דף י"א.

(ג) שה"ש רבה ד'.

(ד) תנתומא וישלח.

מנשי בני ישראל מפי שכינותיה שכל ימיה לא ראה שער ראשה אפילו קורות ביתה שבשעה שרוצה לתקן את שערה ע"י מסרק היתה פורשת סדין על ראשה כדי שלא יהא נראה שער ראשה אפילו לקורות ביתה, וזכתה עי"ז שנולדו ממנה ח' כהנים גדולים ששמשו בבהמ"ק לפני ולפנים.

וכן אמרו על אמו של ר' ישמעאל כ"ג כשהלכה לטבול טבילת מצוה ביציאתה מבית הטבילה פגעה ברבר טמא וחזרה וטבלה וביציאתה ג"כ פגעה באיש נכרי וחזרה וטבלה ועשתה כן ז"פ אותה שעה עמד גבריאלי לפני הקב"ה ואמר לפניו ית' עד מתי האשה הזאת מצטערת אותה שעה א"ל הקב"ה לגבריאלי וכו' ולך לפנייה עד שתגיע לביתה לשלום וכו', ומאותו הריון יצא ממנה ר' ישמעאל כהן גדול שזכה ודבר עם השכינה פנים בפנים בבית קודש הקדשים וא"ל ישמעאל ברכוני.

וכן במסכת אבות דר' נתן אשרי יולדתו, שהיא גרמה לו להיות חסיד שכל ימי עבודה בו כל יום ויום היתה הולכת לבתי מדרשות ואומרת לחכמים שיתפללו עליה לזכות לבן חכם וחסיד, וכך היה שיצא ממנה ר' יוסי מש"ה אמרו עליו אשרי יולדתו שהיא טרחה ויגעה ומצאה טוב.

הרי מכל הני עובדי מוכח שכשרות וצדקות הבנים הם מהאם ולא מהאב, ועל זה רמז שלמה בחכמתו שאמר^ה בן חכם ישמה אב ובן כסיל תוגת אמו שתהא התוגה באמו יען כי בידה להביאו חכם וחסיד לטרוח בכל יום ולעשות כמו שעשתה אמו של ר' יוסי וכיון שלא עשתה אידי דאפסדה אנפשה ומש"ה תוגת אמו, משא"כ האב דפתע פתאום בלי עמל וטורח זכה למצוא שלל רב זה הבן החכם ודאי שיש לו שמחה יותר מהאם ובודאי שגם האם יש לה שמחה שלא הלכה טרחתה על חנם וזכתה בבן חכם אבל עכ"פ שמחת האב ביותר.

פרק ב'

נשים צדקניות

טוב מדות האשה, מאליעזר עבד אברהם, שבחן במדות הנערה כדי שתהא ראויה ליצחק, ושיהא בה מדות טובות ענוה, נדיבות, רחמנות,

הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר וגו' והיה הנערה וגו', וראוי שהנערה תאמר הלא אתה עומד על העין ולמה לא תשתה מן עין המים שלפניך, שבנות אנשי העיר יוצאות, והלא תאמר למה תרצה דוקא שאשקך אנכי שכבר שמתני הכד על שכמי, לך אל נערה אחרת שעוד הכד בידה ותתן לך מים, והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו', שאשאל דוקא שהיא תטה הכד שזה טורח גדול שתצטרך להוריד הכד מעל שכמה אל ידיה להשקות אותי, הלא ראוי שתכעוס ע"ז ותאמר הט אתה את הכד מעל שכמי ושתה, שלא אצטרך להוריד הכד מעל שכמי, שתאמר אלי שתה וגם גמליך אשקה, שזה סימן על חכמתה וטוב לבה, שאז ראוי שתחשוב בלבה האיש הזה בוודאי יש לו איזה כאב בידיו שלכן אינו יכול לשאוב מן העין ולא להטות את הכד בעצמו, ועפ"ז תחשוב אם אין לו כח לשאוב מים בעצמו כ"ש שאין לו כח לשאוב להגמלים ובזה תתעורר בנדבת לבה ובטובה שתחוס על צער בעלי חיים להשקות גם הגמלים.

אותה הוכחת, ר"ל מצד שאני עשיתי זאת לסימן והוכחת שהיא הזיווג של יצחק, יתברר בהוכחה וברור שהיא זיווג של יצחק, ובמה, שזה עדות שהיא גומלת חסד בהכנסת אורחים שזו מדתו של אברהם, א"כ בה אדע כי עשית חסד עם אדוני, להכניס בביתו אשה יראת ה' עושה צדקה וחסד.

כמה גדלה מעלת נשים צדקניות והכשרות והצנועות אשר הפליגו רז"ל להגיד שבחן, וכל סמוכין שלהן מהפסוקים וממעשים שהיו, וגם שהע"ה בחיר ה' הנגלה אליו ה' פעמים ויחכם מכל אדם הגדיל הרחיב בשבח נשים צדקניות בכמה מאמרים ובפרט בפ' אשת חיל כפי הפשט, גם נודע לנו מעלת הנשים מהעגל שעשו ישראל במדבר וכמשארז"ל במד' ע"ה אלה פקודי המשכן משכן העדות וגו', אמר הקב"ה לישראל בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך עכשיו שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם היו פקודי המשכן, אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז נתרציתי לכם וכן לע"ל שנא' אלה מרחוק יבואו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים, ואומר מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם, מכאן נראה מעלת הנשים שכן האנשים הכעיסו כביכול עד שעשו המשכן ונתרצה להם לא כן הנשים.

והנה ידוע שהנשים לא חטאו בעגל לפי שאמר הכתוב ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו', וכונת אהרן היה

ל טוב שאמר אשר באזני נשיכם שהוא ידע היטב שהנשים דעתן קלות ולא רק שלא יתנו את תכשיטיהן לעשות בעדן אלהים כמ"ש קום עשה לנו אלהים אלא גם ימכרו את העכו"ם בעד תכשיטיהן, לכן אמר הכתוב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם אבל לא של נשיהם, ואעפ"כ נחשב להם לזכות גדול.

וכן איתא בפרקי רבי אליעזר שכן אהרן בינו לבין עצמו אמר אם אני אומר להם תנו לי כסף מיד הם מביאין אלא הריני אומר להם תנו לי נזמי נשיכם ובנותיכם ומיד הדבר בטל שנא' ויאמר להם אהרן פרקו וגו' שמעו הנשים ולא רצו ולא קבלו עליהם לתת נזמיהם לבעליהן לעשות שקץ תועבה שאין בו כח להציל לא שמעו להם ונתן הקב"ה שכר בעוה"ז שהן משמרות ר"ח ונתן להן שכר לעוה"ב שהן עתידות להתחדש כמו ר"ח שנא' המשביע בטוב עדיך עכ"ל, ואיתא¹ א"ר למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתת הצדיקים מכפרת אר"א למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתת הצדיקים מכפרת עכ"ל.

ילמדנו רבינו על כמה עבירות נשים מתות בשעת לדתן כך שנו רבותינו על ג' וגו' ושלשתן מן התורה, נדה דכתיב ואשה כי יזוב, חלה ראשית עריסותיכם, הדלקת הנר דכתיב וקראת לשבת עונג, זו הדלקת הנר בשבת, וא"ת לישב בחושך אין זה עונג שאין יורדי גיהנם נידונים אלא בחושך שנאמר ארץ עיפחה כמו אופל, ומה ראו נשים להצטות על ג' מצות האלו אמר הקב"ה אדה"ר תחלת בריותי היה ונצטוה על עץ הדעת וכתיב בחוה ותרא האשה וגו' ותתן גם לאישה עמה ויאכל וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו וכתיב בתורה שופך דם האדם וגו' תשפוך דמה ותשמור נדתה כדי שיתכפר לה על דם האדם ששפכה.

מצות חלה מנין, היא טמאה חלתו של עולם דא"ר יוסי בן רוסקמא כשם שהאשה מקשקשת עיסתה במים ואח"כ היא מגבהת חלתה בן עשה הקב"ה לאדה"ר דכתיב ואד יעלה מן הארץ והשקה ואח"כ וייצר ה' אלקים את האדם עפר וגו', והדלקת הנר מנין, היא

(1) מו"ק דף כ"ח.
(2) לשון המדרש.

כבתה נרו של אדם דכתיב נר אלקים נשמת אדם לפיכך תשמור הרלקת
הנר, עכ"ל.

גם הנשים הצנועות יש להם ללמוד מנשים אשר באהל שאעפ"י
שעדיין לא קבלו התורה ומצותיה ואפי' הכי היו צנועות וזהירות מאד
בעצמם, פוק חזי מה שארז"ל^ח על שרה אמנו שלאחר כמה שנים
שלקחה אאע"ה לא הכיר ביפיה מרוב צניעות שהיה בה ולא הכירה
אלא ע"י מעשה שהיה שאמר לה עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את
מלמד שכל השנים שהיתה עמו לא הכיר בה, שתמיד היתה מכסה פניה
אפי' בביתה כדי שלא יכנס אדם פתאום, ובפרט בית של אאע"ה שהיה
פתוח לרבים לכל עוברים ושבים, ואפי' עת שבאו המלאכים לא יצאה
חוץ לאהל וא"ל איה שרה אשתך והשיב להם הנה באהל וצנועה מאד
ואין דרכה לצאת לפני האורחים, וכך ג"כ בתמר שדרשו ז"ל^ט שלא הכיר
בה יהודה חמיו משום שהיתה מכסה פניה אפי' בביתה עם בעלה כמו
שהיתה עושה שרה.

ופוק חזי מה זכו ששרה היתה אם כל ישראל ויצאו ממנה כמה
מלכים ונביאים וחכמים וחסדים לאין חקר ומספר וגם תמר יצאו ממנה
כל מלכי בית דוד ומשיח ישראל, והרי אלו שעדיין לא נצטוו ואפ"ה היו
צנועות הרבה עד מאד וא"כ אנו שנצטוינו וקבלנו עלינו את התורה
ומשפטיה עאכו"כ שצריכין הנשים להיות צנועות.

גם תיובא רמיא על הנשים שלא לדחוק לבעליהן להוציא הוצאות
מרובות אלא יסתפקו במועט, וילמדו דעת להקל בהוצאות עכ"פ מבתו
של כלבא שבוע"ה שהיה מעשירים הגדולים שהיו בירושלים ונקרא כן יען
כי אפי' הכלבים שלא ידעו שבעה היו שבעים מביתו, והיה ר"ע רועה
צאנו כשהיה ע"ה ונתנה עיניה בתו של כלבא שבוע בר"ע שראתה אותו
צנוע הרבה ואמרה אי אנא מקדשנא לך אזלת לבי רב ללמוד תורה א"ל
הן אזלה וקדשה ליה בצנעא ושדרתיה כיון דשמע אבוה אפקה מביתיה
ונסיבת ליה בסתרא והווי גנו בכי תבני מרוב עניותם וכשקם ממטתו מעל
התבן הי' כל ראשו וזקנו מלאים תבן אמרה ליה אילו היה בידי רמינא

(ח) ב"ב דף ג"ו.

(ט) בראשית רבה וישב.

(י) גיטין דף נ"ו ע"א.

לך ירושלים דדהבא ופירש"י ז"ל תכשיט של זהב שמצוי בירושלים וקרו ליה ירושלים דדהבא אתא אליהו אדמי להו כאיש עני וקא קארי אבבא ואמר להו הבו לי מעט תבנא לאלידת אשתי ולית ליה מצעים לאגנוני עלה א"ל ר"ע לאשתו חזי האי גברא דאפיו תבנא לית ליה וכל ביאתו של אליהו ז"ל לנחם אותם להראות להם שיש עניים יותר מהם.

א"ל לר"ע קום זיל לבי רב קם ואזיל, ושהה י"ב שני וחזר לביתה שמע מאחורי הפתח שהיתה אשתו אומרת אי לדידי ציית יחזור עוד י"ב שנים אחרות אמר הואיל ויהבא לי רשותא אחזור עוד והלך וישב עוד י"ב שנים אחרות והביא כ"ד אלף תלמידי, נפקי כ"ע לקראתו וגם היא קדמת למיפק לאפיה אמרו לה כיצד היא הולכת ולא יש לה בגדים אמרה להם יודע צדיק דין דלים אתת לאתחזאה קמיה והווי רבנן דחי לה מקמיה א"ל הניתו לה שלי ושלבם שלה הוא, כיון דשמע אבוה כן קם ואתשיל אנדריה ונתן לה חצי ממונו ע"ב.

וא"כ בנות ישראל הביטו וראו את מעשה הבת הזאת שהניחה כל העושר בית אביה והלכה ודבקה באיש העני הזה וישבה עמו בדוחק ובצער וסבלה כמה יסורין עמו וישבה עגונה כמה שנים בעבור שהכירה בו שצנוע ומעלה ולא הלכה לקראת נכסים ובחרה בעניות וקבלה דין שמים עליה בשמחה, ופוק חזי מה שלם לה הקב"ה שכרה שזכתה לאיש ששקול כמרע"ה ויותר וכמו שארז"ל^(א) שהראהו הקב"ה למשה דור דור ודורשיו וחכמיו כיון שהראהו ר"ע ז"ל א"ל לזה ראוי שתנתן התורה ע"י, ומלבד זה גם נתעשר עושר גדול, ועל אשה כזאת נאמר^(ב) רבות בנות עשו חיל וגו' ולזאת יקרא אשה.

ובעין זה ג"כ אמרו^(ג) על אשתו של ר' יודן שהיה דרכו מימיו שלא החזיר לגבאי צדקה ריקם והיה נותן להם כל מעות שהיו בכיסו, פעם א' ראה שאין בידו כלום והיה יושב בביתו ואינו יוצא לשוק שהיה חושש פן יפגעו בו גבאי צדקה ויהיה לו בושה מאד בראות אותם ואינו נותן להם, ולאחר ב' וג' ימים שלא יצא לשוק א"ל אשתו למה אינך עולה לשוק והגיד לה הטעם משום שאין בידו כלום וחושש פן יפגעו בו גבאי צדקה.

(א) סנהדרין דף ל"ח ע"ב.

(ב) משלי ל"א.

(ג) בבא מציעא.

א"ל אשתו וכי לא נשאר בידך כלום והלא יש לך שדה א' תמכור את חציה ותן אותו לגבאי צדקה, הלך ועשה כן ומכר חציה בה' זהובים ונתנם לגבאים, אמרו לו ה' ימלא חסרונוך.

הלך לתקן חצי השדה הנשארת לו והיה חופר כדי לעשות גדר, וראה שם מטמון של זהובים טמון שם, תיכף מילא חפניו זהובים שיעור אלף זהובים והלך ונתנם לגבאי וא"ל תפלתנו עשתה פירות, ועל זאת האשה יאמר חכמות נשים בנתה ביתה שע"י העצה שיעצה על בעלה נתעשר עושר גדול, וראוי לספר בשבחה של זו שהיא היתה הפך טבע הנשים שעיניהם צרה באורחים וגדולים מעשיה יותר משרה, ועל נשים אלו וכיוצא בהם אמרו"י אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו.

והרבה עובדי מביא בגמרא על נשים צדקניות, כמו אשתו של ר' חנינא בן דוסא וכיוצא שמעשיהם מופלאים עיין עליהם, ונתנו טעם למה אם יוקיר אדם לאשתו יזכה לעושר, משום דהנשים הכשרות והצנועות תמיד עיניהם תלויות ונשואות למרום ומתפללין על הצלחת בעליהן ערב ובוקר וצהרים יען שעיניהם תלויות תמיד בבעליהן לבקש מהם מה שהם צריכין פרנסה וכסות נאה שהאשה אין לה כ"א משמים ממעל ומבעלה ובודאי שהקב"ה שומע תפלתה ואין תפלתה חוזרת ריקם, וע"כ יהא תמיד זהיר בכבודה ואחו"ל"י"י שצריך לכבדה יותר מגופו.

ויהא זהיר מעלבונה מאונאותה כמשאז"ל"י"י הוי זהיר מאונאת אשתך שדמעתה מצויה ושערי דמעה לא ננעלו וה' יריב ריבם, ואדרבה צריך להיות עלוב עמה וכמשאז"ל הוי עלוב עם כל אדם ובפרט עם אנשי ביתך, ותמיד תהי' עמה בנחת ולא תטיל אימה יתירה עליה ואם רואה אותה עושה דבר שאינו הגון יוכיחנה בל' רכה ותחנננים, ובאמת נכון הדבר שראוי לעשות לה בקשתה בכל מה שהיא צריכה ולא יביאנה לידי בזיון מחברותיה דאין אשה מתקנאה אלא מירך חברותיה, ויספיק לה רצונה כפי יכולתו ויותר ממנה וכשאחו"ל"י"י דצריך לכבדה בכסות יותר ממה שיש לו דבר שיוכל לסבלו.

יד) שם דף נ"ט ע"א.

טו) שם.

טז) שם.

יז) מגילה י"ג.

והיא האשה הכשרה ג"כ ראוי לה לרחם על בעלה ולא תבקש ממנו דבר שאינו יכול לעשותו, כגון אם הוא בינוני לא תתבע ממנו ולדוחקו לעשות לה כמו שעושה העשיר לאשתו, אל תקנא באחותה תשמח בחלקה אם מעט אם הרבה, דאם דוחקתו לעשות לה כחברתה ויהא מוכרח לצאת לו וילוה מאחרים להפיק רצונה, ולבסוף תביאנו לידי בזיון שלה ואינו יכול לשלם ומכשילתו בגזל, וסוף סוף בא ב"ח ונוטל נכסיה מה שעשה לה בעלה, וזה קשה לה יותר ממה שלא עשה בתחלה.

ואם היא כשרה וצנועה אבל אינה יכולה לסבול בראות חברתה טובה ממנו בתכשיטין נאים ובגדים נאים והיא אין לה, תהא מונעת עצמה מללכת במקום גדולים שלא יראה חסרונה ולא תביא עצמה לידי קנאה ותקבל עליה דין שמים להיות שמחה בחלקה, ולא תעשה כמעשה נשים הפרוצות אשר אינן נותנות יקר לבעליהן ואין מרחמות עליהן וקנאתן מחברותיהן גבורה מאד, וכשהיא נמצאת עם הנשים באיזה שמחה כגון חופה וכיוצא ורואה חברתה טובה הימנה ורואה את עצמה שאינה נחשבת לכלום לגבי חברתה אז עבר עליה רוח קנאה, ותיכף שחזרת לביתה יוצא כעסה על בעלה וכופה הקערה ואינה עורכת השולחן לפניו, ויוצאה עמו לקראת נשך ואינם אוכלים ולא שותין כל אותו הלילה, והוא והיא טוות ברעב ובצמא מרוב המריבות והקטטות.

ועל אלו הנשים וכיוצא בהם נתקיים דברי הנביא שאמר עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו, שמכריחין לבעליהן לילך וללות מאחרים למלאות חפצם ואינם מסתכלין בנולד שלבסוף ילקח מהם בבזוי ויהא ביתה ריקם מכל טוב.

ודעתם הקלה גרמה להם לעשות כן, ובפרט בזמנינו זה אנו רואים בחוש בעין שהם סבה להביא בעליהן ליד שבר ולהיות יורד מנכסיו דיהיה נצרך לבריות תחת היותו שהיה מהנותנים והיום ממקבלי צדקה, ויותר קשה עלינו בדורנו זה שכל שנה ושנה יוצאות הנשים במנהג חדש בלבושיהן ופוסלים הבגדים הראשונים של שנה שעברה והולכים לאבוד, הא ודאי שבזה מכלין ממון בעליהן ומביאין אותם לידי עניות.

על כן ראוי לבעלה אם הוא יודע ללמוד לדרוש לה תמיד בשבח הנשים הצדקניות והכשרות ויגיד לה בחכמה ובמתק שפתים שכמה זוכין ומעלתם רבה לפני המקום, ולהפך נשים שאינם כשרות אולי בשומעם כל השבח של האשה הכשרה והצנועה יחזרו בהם, ואם בעה"ב אינו בר

הכי יביא ת"ח לביתו וישב וילמוד עמו בספרי המוסר, ודרך האשה להיות צייתנית ומטה אזנה לשמוע חרושים וידרוש לה בלשון שמבינה ויכניס הדברים באזנה ואז תבוש ממעשיה, כי הם נוחים להתפתות בין לרעה בין לטובה.

צא וראו בנות ישראל כמה שכר מגיע להם לנשים הצדקניות שעליהם אמחז"ל^(יח) גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר^(יט) נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי וגו' ע"כ, וראוי להבין דמנ"ל לחז"ל לומר דגדולה הבטחה שלהן יותר מהאנשים אי משום שקראם שאננות שפיל לסופיה דקרא כתיב חרדו שאננות ועוד מאי שאננות דקאמר אי משום דאינן מתעסקות במלאכה כמו בעליהן אדרבה זו אינה הבטחה אלא גריעותא היא שהרי קראם הנביא במקום אחר פרות הבשן כדכתיב^(כ) שמעו נא פרות הבשן העושקות דלים.

ואמרו בגמרא^(כא) כגון הני נשי דמחזא דאכלן ולא עבדין, ופירשו מאמר זה ע"פ מה שידוע מדברי הראשונים ז"ל דהאדם דינו עם הקב"ה בעוה"ז כדין בעה"ב שנתן כלי לאומן כדי לתקנו דכל עוד שלא נגמר תקונו אינו יכול לתבוע שכרו, א"כ גם האדם אינו יכול לתבוע שכרו עד שיתקן רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ע"י רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, וכל עוד שנשאר א' מרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו שלא נתקנו הוי כעדיין לא נגמר תקונו של הכלי שאינו יכול לתבוע שכרו של הכלי.

וא"כ הנשים שפטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא וכמה מצות מרמ"ח חסרין מהם ולא נתקנו רמ"ח איבריהם, איך יכולים לתבוע שכרם כיון דאין בידם לתקן הכלי לגמרי, וכ"ת השתא דאתית להכי א"כ גם האיש אינו יכול לתבוע שכרו דיש כמה מצות חסרין ממנו שאין בידו לעשותם כידוע, וכבר כל המפרשים עמדו בחקירה זאת וכל א' לדרכו פנה, ויש שתירצו תירוצים הרבה וכולם אין מעלין ארוכה לאשה אי משום דלימוד התורה באותה מצוה כאלו קיימה וכמ"ש^(כב) זאת התורה לעולה וגו' הא

(יח) ברכות דף י"ז ע"א.

(יט) ישע"י ל"ב.

(כ) עמוס ד'.
 (כא) שבת דף ל"ב ע"ב.

(כב) ויקרא ז'.

קיי"ל דנשים פטורות דכתיב ושנתם לבניך ולא לבנותיך, ואי משום שהאדם מתקן מה שחסר ע"י שבא בגלגול, הא ליתא נמי לגבי האשה שכבר כתב האר"י שאין אשה באה בגלגול ע"ש.

עד שמצאו להם תרופה לנשים עפ"י משאז"ל^כ דאשתו כגופו דהיא א' מצלעותיו, וכיון שהאיש מתקן ממילא גם היא נתקנת שהיא משותפת גם גוף בעלה ובכל מה שהוא עושה יש לה חלק בו וכמשחז"ל ברמז מי קא פלגן בהדייהו, וכעין זה כתב הרב כוס ישועות בחי' בהקדמה שכתב על הא דאמרינן^{כז} דעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות בדכתיב להנחיל אוהבי י"ש ואוצרותיהם אמלא, ופי' דהכונה במלת אוצרותיהם אמלא רמז לאשה שנקראת אוצר כלומר ש"י עולמות נוטלת אשתו ואני נותנם לו במתנה עכ"ל.

נמצא ע"פ כל האמור דיש שכר ביד הנשים יותר מהאנשים דיש בידם שס"ה ל"ת וגם יש הרבה מ"ע שאין הזמן גרמא, וגם לוקחות מבעליהן החצי שלוקחין מהכת"ר שני י"ש עולמות א"כ הוי בידם שכר יותר מהאנשים, וא"כ שפיר ונכון אמרם ז"ל דגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מהאנשים שהם שאננות שאינן טורחות כאנשים שאין להם רמ"ח עשה בקום עשה כאנשים ואפ"ה זכו יותר מהאנשים מבלי עמל וטורח, והיינו דקאמר שאננות מבלי טורח ועמל ובוטחות ששכרם יותר מהאנשים וכאמרו.

ומזה יובן מארז"ל^{כח} שא"ל רב לר' חייא הני נשי במאי זכיין א"ל באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו לבי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתי מבי רבנן, וכל העובר יתמה דמה זו אלה ששאל רב לר' חייא במה זכיין הא ודאי שאין קץ לשכרן של נשים צדקניות ששומרים מה שחייבתם התורה ועושים רצונו של מקום ככל הראוי ומה מספקא ליה לרב בנשים.

אמנם עפ"י מה שהקדמנו לעיל א"ש ונכון, דכל כונת רב לשאול מר"ח דהאיך יוכלו הנשים לתבוע שכרם כל עוד שלא גמרו תקון הכלי

כג) מנחות דף צ"ג.
כד) סוף מס' עוקצין.
כה) ברכות דף י"ז ע"א.

לגמרי שצריכים לתקן כל רמ"ח איבריהם וגידיהם ע"י רמ"ח ושס"ה ל"ת, והנשים אין בידם לתקן כל איבריהם, כיון דהרבה מצות חסרים מהם דאין בידם לקיים כל המצות, וא"כ עדיין לא הביאו הכלי שלהם לגמר תקונו וא"כ במה זכיון לקבוע שכרם, ולזה השיב לו ר' חייא באתנויהו בנייהו וגברייהו, כלומר שהן פלגן בהדייהו וכמ"ש שם מי לא פלגן בהדייהו, והיינו שלוקחים מן כת"ר של בעליהן ש"י עולמות מלבד מה שיש בידם, ואדרבה הוי שכר יותר וכאמור.

א"נ מאי דקאמר באתנויי לבנייהו וגו', כלומר וגדול המעשה יותר מהאנשים, ומ"ש ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא לכאורה דאין זה שבת כ"כ כי כן דרך הנשים להמתין עד שיבואו בעליהן או מבי מדרשא או ממלאכתן לעת ערב ומאי רבותייהו דהני נשי, אבל פירשו שהכוונה שאמר ונטרן לגברייהו היינו כמו בת של כלבא שבוע דנטרא כ"ד שנה לר"ע עד דאתי מבי מדרשא, ועכ"ז בכל אותם השנים לא יצא מתחת ידה תקלה אלא אגדה פתחה לבעלה עד שבא, ועל אשה כזו נאמר גדולה הבטחה וגו', שעל ידה יצא אור גדול לכל העולם וראוייה ליקח שכרה בכפלי כפלים.

עוד פירשו כוונת שאלת רב לר' חייא באמרו הני נשי וגו', ודקדקו באמרו הני נשי דהול"ל נשי במאי זכיון ומאי הני דקאמר, ונראה שודאי היה יודע רב שגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מהאנשים להנשים הכשרות והצנועות אלא כל כוונתו שהיה מתאנה על נשי דורו שראה אותם שאינם הגונות ואינם צנועות כראוי וכדורו של הנביא שאמר עליהן שמעו נא פרות הבשן וגו' העושקות דלים, ועל נשי דורו קאמר רב במאי זכיון, או לרמוז לו במלת הני על אשתו של רב ואשתו של ר' חייא שהיו מנגדים לבעליהן כידוע בגמרא, וא"ל דידי ודיך במאי זכו, והשיב לו ר' חייא דאפ"ה אית בידייהו דאקרויי בנייהו ודי להם שמצילות אותנו מן החטא וראויים לשכר גדול על זה.

בא וראה מה בין דור שהיו במצרים לדור שהיה בירושלים דאלו דור שהיו במצרים שעדיין לא קבלו התורה ולא נצטוו עליה ואפ"ה אז"ל^ב בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים ושם י"ה מעיד עליהם שלא חטאו ואחת היתה באונס ופרסמה הכתוב,

ואלו בדור שהיו בירושלים ראה מה כתיב בהם³² יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים וגו' וברגליהם תכעסנה, ואז"ל³³ נטויות גרון שהיו מהלכין עקב בצד גודל מרוב הגאווה שהיתה בהם ומשקרות עיני' שהיו ממלאות עיניהם כוחלא יוצאות לרה"ר ורגליהם תעכסנה שהיו נותנות מר ובשמים ברגליהם וכשהיו רואות בחורי ישראל היו דוחקות רגליהם בקרקע ויוצא ריח המר ומריחין הבחורים ונכנס בהם היצה"ר כארס בעכנא ומחטיאים אותם.

ופוק חזי מאי דסליק בהו והם גרמו לחרבן בית אלקינו ולירושלים וגלו ממנה כל בית ישראל ונפזרו בין העמים עד היום הזה, הרי אתה רואה שהנשים צדקניות בעבורם יבא טובה לישראל וכל רעה שתבא לבני ישראל היא בסבתם, ומצרים וירושלים יוכיחו.

והנה ידוע שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו, הרי יש עדות ברורה דלא יש עתה בדורותינו אלו נשים צדקניות דאלו יש היה נבנה בית המקדש בעבורם כמו יציאת מצרים שהיתה הגאולה בעבורם, ואף שהמצא ימצא בכל דור ודור קצת נשים צדקניות אינם אלא מיעוטא דמיעוטא ואחד מאלף מצאתי ורובם אינם צדקניות, ואפי' הצדקניות לא הגיעו מעשיהם לנשים הצדקניות שהיו בדורות הראשונים כבת כלבא שבוע.

ועוד בדורות הללו מלבד שאינם צדקניות אלא גם לפני קלות דעתם, שאוהבים ומרחמים את ילדיהן שאינם מניחים ליוסרם אבותיהם, וכשבא לייסרו ולהדריכו על הטוב עומדת בפני אביו ומדברת סניגוריא עליו כדי להעלים עיניו ממנו, ולפי דעתה שהיא אוהבת אותו ולא תראה שסוף אהבה זו שנאה ואיבה, וע"י שמונעת ממנו מורא אביו מה יעשה הבן ולא יחטא, והוא במחזקת עוד עוברי עבירה וסופה ליפול בידו ואינו מרחם עליה ומכלה ממון אביו ומניחה ברעב ובחוסר כל וצועקת ואינה נענית, והיא הביא על עצמה ההיזק הזה בידים על שהצילתו מידי אביו שלא הניחה אותו לייסרו, והגם דמורא האב על הבן שיורא ממנו יותר מאמו מ"מ סומך על אמו שהיא מצילתו מאביו, וביני בני מסירה ממנו מורא אביו וגורמת לו שיצא לתרבות רעה.

כז) ישע"י ג'.

כח) שבת דף ס"ב ע"ב.

ולכן אם אביו של זה נבון וחכם אל ישמע לעצתה ואדרבה יגעור בה או יודיענה שאת רוצה לגרום לבנך שיצא לתרבות רעה, וכבר שלמה בחכמתו אמר^{כט} יסר בנך, וגם אמר^ל חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שיחרו מוסר, ולו אני שומע ולא לך שדעתך קלה, וזהו שרמו ג"כ בחכמתו ואמר^{לא} בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו, דלמה תלה השמחה באביו והתוגה באמו, אמנם עפ"י האמור א"ש דעיקר שמחתו על האב הוא משום שלא הלך בעצת אשתו לשמוע לה ולא חשך שבטו מעל בנו, ועי"ז והיה הבן בן חכם, אבל אם יצא כסיל העון הוא לאשה ולא לאיש שהאב רצה לייסרו אבל היא לא הניחתו לייסרו והיא גרמה לו להיות בן כסיל משו"ה התוגה לה ולא לאביו ויצא אשמה בראשה.

משא"כ הנשים הכשרות שאדרבה אם רואות בניהם עושין דבר שאינו כהוגן תיכף מגדת לאביו ואומרת לו יסר בנך שכך וכך עשה היום, ומסכים עמה ושניהם כאחד טובים ותמיד עיניהם שניהם יחדיו להשגיח על בניהם, על אלו ודאי נאמר ישמח אביך ותגל יולדתך דהשמחה לשניהם שגרמו לבניהם להיות חכמים וצדיקים, וזהו ג"כ דקאמר^{לב} גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם בו, ואז"ל שגילה אחר גילה שמחה בכפלים יגיל אבי צדיק דאינו דומה צדיק בן צדיק לילד חכם שעדיין לא נודע אם הוא צדיק דיתכן זה קדמה חכמתו ליראת חטאו, אבל עכ"פ אית שמחה דכיון דהוא חכם ולומד בתורה אור שבה מחזירו למוטב ומתוך שלא לשמה יבא לשמה, משו"ה אמר ישמח בו חד שמחה לאפוקי אם יצא ע"ה אז ליכא שמחה כלל אלא תוגה ואיכא צער לאביו ולאמו.

הני נשי במאי זכי וכו'^{לד}, פירוש הני נשי הכתובים בתורה והם האמהות שרה ורבקה ורחל במאי זכין בבנים שהוצרכו להתפלל על הבנים הא אתתא לא מפקדא אפריי ורביה, ומשני באקרויי בנייהו וגו' פלגן בהדייהו דגדול המעשה, ולזה סייעו לבניהם שרה רבקה שגרשו ישמעאל ועשו מיצחק ויעקב, ועפ"ז פני ז"ל בפסוק^{לד} חנה למה תבכי

כט) משלי י"ט.

ל) שם י"ג.

לא) שם ט"ו.

לב) שם כ"ג.

לג) סוטה דף כ"א.

לד) שמואל א'.

ולמה לא תאכלי הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, ודקדקו הלא אמרו מי שאין לו בנים נחשב כמת ועפמ"ש דהאשה אינה מצווה על פו"ר לזה אמ"ל למה תבכי, אם על עוה"ב הלא אשה לא מפקדא אפו"ר, ואם בשביל עוה"ז הלא אנכי טוב לך מי' בנים שהיו לצרתה כמו שפירש"י שפנינה היה לה י' בנים, וחנה סברתה כאמהות כדי שתגדל בניה לתורה ולא יגרע חוקה מאיש, ולזה כיון שילדה שמואל הדירתה שיהא בביהמ"ק.

או אפשר הני נשי וכו', ע"פ מ"ש האר"י שמוכרח האדם לקיים תרי"ג מצות, רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת כדי שיקום בתחיית המתים ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו ואם חסר אחד מהם לא יקום בתה"מ, ויש לו תקנה ע"י גלגול או ע"י עסק התורה, וז"ש הני נשי אע"פ שיש להם ג' מצות שהם חלה נדה הנר עם ג' תיבות גימ' נשי כיון שאין חוזרים בגלגול וגם אין עוסקים בתורה במאי זכין לקום בתה"מ ומשני באקרויי בנייהו.

ארז"ל^{לה} אשה טובה מתנה טובה שנתן לו הקב"ה שהוא מזווג זיווגים, וקיי"ל בדין הנותן חפץ או מלבוש ללבשו אינו רשאי להשליכו לים ולעשות בו כרצונו אבל אם קנה חפץ מחבירו רשאי וגו' ומכ"ש אם השי"ת נתן לאדם מתנה שאינו רשאי לעשות בו כרצונו שנראה שמבזה המתנה ח"ו, א"כ אשה טובה אסור לגרשה ולז"א^{לו} מזבח מוריד עליו דמעות שביזה המתנה והמזבח דנותנין עליו מתנות בוכה שמא יבוז מתנותיו.

ונוכל לומר טעם השבח הגדול של אשת חיל, כי מצד טבע האשה היא מרוב מדות מגונות ואם תתגבר על טבעה והלך בדרך טובים ודאי ראייה היא לכל השבח וכמו שכתוב במדרש.

טעם שמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, כתב בעל ספר שערי אורה לפי שהנשים משועבדות תחת בעליהם ושמא בעת המצוה שהז"ג יהא לבעליהם מלאכת דבר האבר לזה התורה חסה על ממונם של ישראל, משא"כ מ"ע שאין הז"ג שיש לה לעשותה אחר שתעשה

לה) יכמות דף ס"ג.
לו) גיטין דף ד' ע"א.

מלאכת בעלה ואם מחל לה בעלה פטורה אבל אלמנה וגרושה חייבת.

נשים חייבות בנדה חלה הדלקת הנר, ואלו הסימנים שמסרה רחל ללאה והם ר"ת חנ"ה או חו"ה חילה ויסת ה'דלקה, והטעם לפי שהיא הסיתה לאדה"ר שהוא חלתו של עולם וגרמה מיתה לכל העולם ישפך דמה כנדה ולפי שכבתה אורו, וז"ר המפ' שקר הח"ן ר"ת ה'דלקה חילה נדה אך הבל היופי ר"ל אם משקר'ש בר"ת הח"ן ג' מצות אז אין להללה ביופי אפי' שאר מעשיה טובים שהיא נדיבה הפך הנשים שהם עינם צרה, ורמז נשים גימ' רע עין, גימ' ת' וז"ר תצוה נשים צוה שהם יקחו שמן זית זך וידליקו בשבת גי' נר תמיד.

פרק ג'

לכבד את אשתו

מעלת הנשים כמו האנשים, וגדולה הבטחה וגו', והני נשי במאי זכיון באקרוי בנייהו ומחכאן לגוברייהו עד דאתו מבי רבנן, ויש להם שכר כמו האנשים, והם כמו גוף א', ובוז יתבאר פ"ל ויבן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה וגו', חקרו הראשונים בטעם שנוי זה שנשתנה מין האדם מן יתר הברואים שנבראו זכר ונקבה, וז"ל רבינו הטור בהקדמתו לאבן העזר ועל הכל האשה אשר ממנו לוקחה ולא בשאר הברואים שנבראו שנים שנים, אבל בראו לבדו ויקח א' מצלעותיו ויבן אותה לאשה ויביאה אליו למען היותה לו לעזר, כמ"ש הראב"ד בס' הנפש שזהו לטובת האדם שאלו נברא זכר ונקבה כשאר הברואים היתה האשה אצל האדם כנקיבת הבהמה אצל זכר שאינה מקבלת שולטנות הזכר ולא עומדת אצלו לשמשו אך זה חוטף מזה וזה בועט בזה ואיש למעבדו יפנו, וגם אינם מיוחדים זה לזה לפי שנבראו כל אחד בפני עצמו.

ולטובת האדם והנאתו בראו ה' יחידי ועשה את האשה א' מצלעותיו והיא לו לעזר ומסעד, מפני שהיא נחשבת לו כא' מאיבריו אשר לו לשמשו, ומושל עליה כמושלו על איבריו, ותהא משתוקקת אליו

בשאר איבריו משתוקקים להנאת גופו, ואמר^{לח} לא טוב היות האדם לבדו, ר"ל אין טוב שיהא האדם מתבודד עם האשה כמו הבהמות שהם מתבודדים ואין הנקבות מיוחדים לזכרים, אעשה לו עזר ממנו כנגדו, אומרו כנגדו ר"ל שתעמוד אצלו יום ולילה וגו', ואדם בראותו אותה וידע כי ממנו לוקחה אמר ע"כ יעזוב איש וגו', כלומר ראויה היא זו שתהא מיוחדת לאדם ואדם אליה, ע"כ ראוי לאדם לאהוב את אשתו כגופו ולכבדה יותר מגופו ולרחם עליה ולשומרה כאשר ישמור א' מאיבריו, כמו כן היא חייבת לעובדו ולאהבו כנפשה כי ממנו לוקחה כו', עכ"ל.

כלל דבריו, כי מהיותנו רואין כי עשה ה' את האדם יחידי יצא החיוב לאהוב אשתו ולכבדה כאמור, ואם אמור יאמר האדם הלא ענין זה לא היה רק באדה"ר אבל מאז ועד היום נוצר הזכר לעצמו והנקבה בפני עצמה, אף אתה אמור לו כי כל הנשמות שהיו ושעתידין להיות כולם היו כלולים באדה"ר נשמות זכרים ונקבות, וכאשר לוקח א' מצלעותיו ונעשית חוה נכללו בה כל נשמות הנקבות ובו נשאר כל נשמות הזכרים, ולכן כל הזיווגים שבעולם כך הוא כמו באדה"ר שאשה נבנת א' מצלעותיו, ע"כ.

פרק ד'

זיווג

אשת חיל מי ימצא וגו'^{לט}, רמזו מי בגימ' חמשים מגזם שלמה המלך ע"ה שאינה ראויה כ"א למי שיש לו נ' שערי בינה מנין מ"י, והוא דרך גזמא להגדיל במעלתה משם שאפי' מרע"ה לא השיג הנ' כמ"ש ז"ל ותחסרהו מעט מאלקים, וכזה רמזו גבי בעז באומרו למי הנערה הזאת קיי"ל דהול"ל מי הנערה, אלא רמזו באומרו למי כלומר ראויה היא למי שיש לו נ' שערי בינה מנין מ"י לאיש כזה דוקא נאה הנערה הזאת.

והנה דרך תמיה להרבות במעלתה לפי שראה אותה כל כך צנועה כמאחז"ל שהיתה יושבת ומלקטת משום צניעות ומסוה הענוה על פניה ופניה מעידות עליה שפניו של אדם מעידים עליו אם טוב ואם רע

לח) שם.

לט) משלי ל"א י'

כמאמר הנביא^מ הכרת פניהם ענתה בם, ולזה אמר יתרו למרע"ה^{מא} ואתה תחזה מכל העם כל' תחזה אתה בפניהם ומשם תדע מי הוא הטוב ורע, וכמ"ש בזוה"ק והנורא.

או יאמר שבא שהע"ה להגיד שלאשת חיל מי יזכה למצא אותה ותו שרחוק מפנינים מכרה כלומר אותו שמרחיק עצמו מפנינים ואין כונתו ליקח אשה כ"א לש"ש זה דוקא מוצא האשת חיל, משום שיש ד' דעות מחולקים במי שנושא אשה כמ"ש החסיד בעל מנורת המאור^{מב} משם המדרש וז"ל כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה אשדוד בצהרים יגרשוה ועקרון תעקר, עזה מלשון עז ר"ל הנושא אשה שקרובה עזים וחזקים וכונתו להקרב בהם לסוף יסתלקו ממנו וגם הוא יסתלק מן האשה שנאמר עזובה תהיה, ואשקלון מל' אשדודים ר"ל הנושא אשה לדם חשק סופו שבע ממנה וקץ בה ומגרשה בחצי ימיו שנאמר בצהרים יגרשוה ועקרון תעקר הנושא עקרה עוקר זרעו עב"ל.

ועוד פי' אשת חיל מי ימצא, בתמיה, כלומר דבר תימה משום שלא ימצא בנקל ואם אירע שנמצא רחוק מפנינים מכרה, ונוכל לומר עוד רמזו מי במ"ק עם הכולל עולה ט"ו מה שעולה השם במ"ק ג' אותיות כלומר וכי אשת חיל מוצא אותה מי שהוא רשע ח"ו ורחוק מפנינים מכרה אצלו משום שלא ינוח שבט הרשע על גורל וגו'.

ובאו"א פי' ר' מהר"ם אלשיך ע"ה על הפסוק הזה וז"ל, לבא אל הביאור נקדים ענין הנאה מספר הזוהר על דבר זווגי אשה לאיש והיא הדבר ההוא ענין מארוז"ל בגמרא^{מג} כאן בזוג א' כאן בזוג ב', כי כפשוטו הוא דבר בלתי צורך לומר שאם ישא איש ב' נשים שהא' תהיה מפאת גזרה והב' לפי מעשיו ובכמה וכמה יתהפך הדבר מהנראה בחוש, ומה גם כי לפעמים אין אדם לוקח בת זוגו בפעם א', ועוד כי אחר שאין דבר אלא בהשגחה למה יגרע הזוג הא' מהיות גם הוא לפי מעשיו היתכן תהיה גזרת אלוה ממעל דבר בלתי מתוקן ומה גם דבר גדול כזה שיהיה לפי הזמן ולא לפי מעשיו והלא אין זווגי של איש אלא מהקב"ה וידוע כי לא יעשה ד' אלקים דבר אך במשפט.

(מ) ישעיה ג'

(מא) שמות י"ד.

(מב) דף ס' ע"א.

(מג) סוטה ב'.

אך הענין הוא, כי טרם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני, והוא לפי יחס נפש הפלוני ההוא מזדווגין לו אשה שתתייחס נפשה עם נפשו נאצלת, גם היא מאז נאצלה נפשו מתחת כסא הכבוד כי אין לך דבר שאין לו בן זוג שיהיה זה לעומת זה שופע ונשפע, וע"כ מי שאין לו אשה אינו שלם שיחסר מנפשו הבת זוג שלה מעין מקורו, ועל ידי כן כשנושא אדם את בת זוגו בהזדווג חומרו עם חומרה לבשר א' גם נפשותיהם שלו ושלה אשה הם כאחזים ביחס מקורה יזדווגו והתאחדו גם המה, ומה גם ע"י טוב הכוונה ויתהווה מהם כח נפשי בנער היולד כי בהשפיע בשר בבשר ישפיע נפש בנפש כנדע לי"ח ועי"כ לא יצא דבר בלתי מתוקן כ"א בן ראוי והגון מורם מהם כיוצא מהם לפי ערך נשמותיהם כי א' המה מיחס ומקום א'.

משא"כ אם היתה נפש האיש מגזע בחינה א' מבחינות יחוסיהם ונפש האשה מסוג אחר, שלא יתאחדו הנפשות בעצם על הפרש התייחסותם ופרי בל יעשון מתוקן כראוי לבן יזדווגו מלמעלה קודם יצירת הנולד בת פלוני לפלוני שהוא הזווג האמתי לפי יחס הנפש הניתן לפלוני יזדווגו ויחדו אשה שנפשה מקבלת אל נפשו בסוג ומקור א', וזהו הנקרא זווג א'.

אך להיות הבחירה חפשית ביד האדם יקרה שיתפרדו במעשיהם כאשר יגדלו הנערים הוא והיא, כי אפשר זה יפנה דרך לא טוב ויעקב דרכיו והיא תהיה אשת חיל, והנה אלקי המשפט ד' לא ימהרנה לו כי לא ינוח שבט הרשע על הצדקת במעשיה, לכן יתננה לרעו הטוב ממנו והאיש אשר אבדה אחרת יקח לו לפי מעשיו, וע"כ יקרא שאת בת זוגו יסירו ממנו כאמרו, וע"כ יתכן כוונת רז"ל זה במתק לשונם באמרם^{מד} דרך איש לחזר אחר אבידתו, והוא כי לא תקרה אבדה רק דבר שהיה לו לאדם ואבדו, אך בזה יצדק כי בזווג הא' נתנה לו ואחר הולדתו היא כאבודה ממנו עד יזכה על פי מעשיו.

והנה להיות שלא יבצר מהיות קשר מה לאשת חיל עם האיש אשר הוא בן זוגה והסירוה ממנו לפי מעשיו, לכן יתחרט האיש ההוא שאם ישוב ויתקן מעשיו גם ד' ישיב לו אבידתו אשר נתנה למרעהו

(מד) קידושין דף ב' ע"ב.

וימות אשר לקחה ויקחנה בן זוגה אשר אבד אותה מתחלה, ולא שיעשה עול חלילה להמית איש בישראל למען השב אשת האיש אל אישה הא', כ"א אלקי עולם ד' לא יבצר ממנו להיות צופה ומביט כל מעשי איש ואיך טרם יעשון, כי עם שהבחירה חפשית הוא ית' צופה ויודע אשר יבחר כל איש, ובחכמתו ית' הבלתי בעלת תכלית ידע לאדם ההוא את עתו אשר ישוב יכשר מעשיו באופן שתהיה ראויה להשיב לו האשה אשר יסירו, וממנו ימהר ימהרנה הוא ית' לאדם אחר המעותר לפי מעשיו, או לפי קצבת ימיו מאתו ית' למות בימים ההם בזמן ההוא אשר ישוב ירחץ יטהר בעלה הא' בן זוגה ותהיה ראויה אליו ויסתלק האחרון וישיב לא' הוא ית' את נדחו.

על דרך מאמרם ז"ל^{מה} שבעון האב בנים מתים כשהם קטנים, והלא רשב"י וחכמי האמת למדונו ענין הגלגולים כי הקטנים הנכרתים באו להכרת קטנים מעת לידתם לסיבות ובחינות שונות כנודע מדבריהם, וא"כ איך ימותו בעון האב הזה אם הם מתים על דבר נפש הולד על מעשיו הראשונים בגלגול הא', אך הוא כי הוא ית' ידע אשר יבחר האיש הזה במעשיו ומאז נולד לו הבן שזרק בו נשמה העתידה ליכרת בעת יעות מעשיו וידאג עליו ויכופר עונו, באופן שיוצאות ב' הכוונות אל הפועל במשפט וצדק, ולא שידיעה מכרחת חלילה, רק שגלוי לפניו ית' אשר יבחר האדם בחפשיות בחירתו כנודע.

כלל הדברים, כי האיש אשר האשה הכשרה היא בת זוגו צריך זכות רב לשימהרנה לו הוא ית' כי בעותו יסירוה ממנו והיתה לאיש אחר הטוב ממנו שיקנה אותה בעת במעשיו הטובים, וזה יתכן הוא ענין הכתוב אשת חיל שהיא אבדתו של בן זוגה מהזוג הא', מי ימצא אבדתו שלא יגרום החטא ותנתן לזולתו, וזה אמרו ימצא, הצודק באבדה והוא כענין רז"ל דרך איש לחזר אחר אבדתו שאבדה תקרא מצד עצמה כמפורש מטעם תנתן לזולתו, וזהו מי ימצא שיזכה גם הוא להיות בן חיל ותנתן לו מיד.

וגם לא יאמר איש אני אתכשר במעשי ויאבדנה בן זוגה ואקנה אותה במעשי הטובים ותהיה לי לעולם כמכורה אלי שתגמור מכורה ביד

הקונה אותה בדמי מעשי, כי הלא ורתוק מהרחק מציאות הפנינים הוא מכרה שתשאר מכורה ביד הקונה אותה בדמי מעשיו, רק שאולה אליו עד שוב בן זוגה לתקן מעשיו, או בדרכים אחרים אשר יעשה הוא ית' לבלתי ידח מבן זוגו נדח, באופן שאשת חיל קשה למצאה בחנם מפאת הזוג הא', וגם רחוק להיות מכורה בדמים הם דמי מעשים טובים לזולת בן זוגה^{מו}.

מו) ע"כ לשון המהר"ם אלשי"ך.

★ ★ ★

שער התשיעי

שער הבנים

פרק א' בר מצוה

בר בי רב דחד יומא, זאת קומתי עמדה ונשאת מהחל חרמש בקמה, בקהל קדושים מלאים דעת ומזמה, גדולים מחקרי ארץ, בישישים חכמה, הרמה והנשאה, האי יומא דקא גרים, וישת לו הדרים, הוד והדר תשוה עליו כבודי ומרים, ויהי אור את התומים ואת האורים, וכבוד ה' נראה, יומא כהאידנא, טובא קא בדחנא, תפילין קא מנחנא, אמינא ולא מסתפינא, מילי דדרשא, ממגד ארץ ומלאה, זכור ושמור, שומר מצוה.

בר בטני, ממעי אמי, כימי אלוקי ישמרני, בהלו נרו עלי ראשי, על מי מנוחות ינהלני, יצר הטוב, עזרי ומגני, והנה מלאך בא, הבוקר אור, וכמו השחר עלה, ויראיני הוד מעטה תהלה, שדה אשר ברכו ה', צדיקים יושבים, מעלה על גבי מעלה, ועל ראשיהם מלמעלה, אור המאיר, חומה נשגבה, וילמדנו דעת, מלחמתה של תורה, כפתוריה ופרחיה, ספרי וספרא, ויהי אך יצא יצאתי בשעת לידה, צירים אחזוני, חבלי יולדה, והשטן לעומתי, ויגע על פי, ידו הדה, בתחתיות ירדתי, גבסתר המדרגה, ומאז והלאה, כל היום אויבי ירדפני, השב רוחי לא יתנני, במחשכים הושיבני, אך חושך ישופני, הקיף עלי יחד, עג עוגה, לא ניחא ליה דליעביד מצוה.

בר יטריח אב, להוליכני אל בית הספר, ספרא דבי רב, וילמדני תורה, מן אל"ף ועד תי"ו, בתוך מורשי לבבי, אשר בדברו מעריב ערבים, אף רוחי בקרבי, ללבי גליתי, לשון הקודש, עם כל שכיות החמדה, והנה צורף צורפי האותיות, תפוחי זהב במשכיות, במשקל ובמדה, בן חמש שנים למקרא, הדר הוא האמור בתורה, ישנו בנותן טעם, לחזות בנועם, ובנעימה ובזמרה, מטיב נגן בקול תודה, המתחיל במצוה.

בר תליתר אור לי"ד מצא לו עזר, עטרות ויעזר, אור חזר, ויעש לו זר, סביב כי נעים נאווה, טוב ילד מסכן וחכם, זה יצה"ט, אשר דבר בקדשו, לעצתי שיש לבך, זה היום תחלת מעשיך, וזכור את בוראיך, בימי בחורותיך, לשמור מצותיו כאשר צוה, והיה שמך כשם הגדולים, קודש הילולים, יפוצו מעינותיך תלי תלים, המשלח מים בנחלים, לסור מדרך חטאים, הקנאה והתאוה, ולבלתי סור מן המצוה.

בר מצוה, אנכי היום גליתי, גילת ורנן, על ראש שמחתי, בדרך עדותיך ששתי, בפקודיך בחרתי, ותאזרני שמחה, ואני ב"ה אעלוה, ואני תפלתי אליך ה' שועתי, חושה לעזרתי, והדריכני בנתיב מצותיך, כי בו הפצתי, בצלו חמדתי, חמדה גנוזה, לשמור משמרת, לכל היד תן חלק לשבעה, אלו קשרים, חבור קושרת, כל שהוא תפארת, אלו תפילין שבראש, עדת הכותרת, אשר דיבר ה' הדבר אשר חזה, כל חרא, וחרא מצוה.

בר חיובא, זאת הובתי ואעשנה, תרי"ג מצות דרמי רחמנא, נגהי ארביסר, תחילת השנה, מצווה ועושה, מעשה ידינו כוננה, זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה, וכי ישאל איש בדבר האלוקים, מדוע הן מקדם, בא רשע ערום, ולא ירא אלוקים, רודף קדים, לחכמת המסכן, גבוה מעל גבוהים, הלא טוב אמנה, מצאתו מרחם, בא יבא ברנה, למען דעת כי זה אלוקים, להצילו ממלך זקן וכסיל, אשר כרה שוחה, והיתה תשובתו, ימי שנותינו שבעים שנה, אי לזאת ארבע הידות, קודש לה' למנה, ונתנם המישית, חלק אדם רשע, גירא בעיניה דשטנא, תשכון עליו עננה, והיתה הרוחה, שמור אל כל המצוה.

בר שמחה, שש אנכי על אמרתך, חוקת התורה, אני לי גבורה, ללחום מלחמת מצוה, עם יצר סמוך, אשר בא בחזקת היד, לצוד נפש יקרה, נעל, וגדר ופרץ, זו רעה חולה, השתא הכא, פקודי ה' ישרים משמחי, פיתיתי אני לדודי, משבצות זהב פיתוחי להשבית אויב, מחה תמחה, גדול כוח הרוחה, אחת שאלתי מאת ה' עזרי ומגיני, מאיש חמס יצילני, ובמעגלי צדק ינחני, ומן קמי תרוממני, לשמור מצותיו, וחוקותיו לעד סלה, שמור את המצוה.

בר קטינא, אנוכי הדל באלפי, מי אנוכי אקשה ערפי, בשיח אמרי פי, לקול צפצופי, באמת אמרו, יפה שתיקה, באתר זקוקין דנורא, זקיני השערה, עייל בר נפחא, פוק תני לברא, ולא תהיה זאת לך לפוקה, אלה לחכמים להם יאתה, נפש ברכה תדושן, לא כן אנוכי בעמדי גם לשוני

בלעגי שפה, דין קטיע לישן, יראה ורעד יבא בי, וארכובותי דא לדא נקשן, ידעתי מעוט ערכי, והבור רק דליכא ספיקא, אי תורה ואי מצוה.

בר מיניה דמר עטרת ראשי ר' אבא, תוכו רצוף אהבה, אשר מנעורי גידלני ברבות הטובה, מיום היותי קטן מוטל בעריסה, יקר חרוץ מזהב פרוים כסף צרוף מזוקק שבעתים, בר לבב ונקי כפים, ויברך אלוקים את יצחק אוהב התורה ולומדיה, כפתוריה ופרחיה, צניף תפארת חיים עד העולם, אורך ושנות חיים בעדי עדיים, ירום ונשא, ישמח האב ביוצאי הלציו, נטיעות דומות לשרשים, ביראת ה' ודרך חיים ותוכחות, אור פני ה' עלינו נשא, נטיעות נאות, הנוטע לשם מצוה.

בר יונה, יונתי תמתי, הרועה אותי, סניורה צלחה יולדתי, על ברכיה גודלתי, משדי אם ינקתי, ותהי לי לישועה, פרי צדיק עץ חיים, כוכב מיעקב דרך, תגל אשה בפרי בטנה, מנשים באוהל תבורך, גם בני שלישים עד דור רבעים, דור דעה וצדיקים, ישמחו ויעלצו, על דבר מצוה.

בר עייל, ברשות קא נחיתנא, אני פי מלך שמור, רב תנא מרן אבי, ה' בעזרו, סוחרה וצנה, הוא אמר ויהי, ופקודתו שמרה רוחי, לקרא את הקריאה נאמנה, ודיבורו הקל, גופיה גזרה, נא לשון בקשה, בבעו מנייבו, מלכי ואפרכי, שרי הצבא, ובפרט מן הפרט, רבנן סבוראי, אל תחוכו עלי, תורה היא וללמדך אני צריך, לא זו מחבבה, ברבו יתירה, אחת שאלתי מאת ה', הוא יעזור לי, חיבוב מצוה, וזה החלי, בעזר ה' צורי וגואלי.

יתעלה הבורא ויתקדש היוצר אשר בחר בנו מכל עם וקדשנו במצותיו ובפרט במצוה זו מצות תפילין כי רבה היא, וחייב אדם לעשותה אור לי"ד בשמחה ובטוב לבב וכמו שמצאנו ראינו לגדול אדונינו אברהם אבינו ע"ה שעשה משתה גדול ביום שהגיע בנו לי"ג שנה ויום א' כמו שאמרו^א על פסוק^ב ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, ביום שנגמל מיצה"ר.

וכן איתא בזהר חדש^ג וז"ל: בהיות האדם זוכה להכניס את בנו בחיוב המצות דהיינו כשמגיע בנו לי"ג שנה ויום א' חביב מאוד לפני

(א) מדרש רבה ס"פ נ"ג.

(ב) בראשית כ"א.

(ג) שם כ'.

הקב"ה כשרואה האב שמה על זה שזכה להגיע את בנו לחיוב קיום המצוות, ועל כן חיוב גדול לעשות משתה ושמחה באותו יום כי יש נחת רוח להקב"ה, א"ר יוסי, מתליסר שנין ולעילא ההוא יומא חובתא על צדיקיא למעבר חדוותא דלבא כיומא דסליק לחופה, רבי שמעון בר יוחאי זמין למארי דמתניתין למיכל בסעודתא רבתא ביומא דעבר בר מצוה לבריה רבי אלעזר, וחפי כל בתיא במאנין דיקר ואותיב לרבנן בהאי גיסא ובהאי גיסא והו קא בדח רובא, יע"ש.

והנה לנו לדעת דעל מה נתקנה סעודה זו בהאי יומא, והמפרשים ז"ל כתבו טעם בזה על מה שכתוב במס' קידושין^ד ז"ל, גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, וכתבו התוס' ז"ל נראה דהטעם דמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר ממי שאינו מצווה ועושה, שיש לו פת בסלו ואם ירצה יניח, ע"כ, ואיתא^ה אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מכל המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן דהא אינו מצווה ועושה, השתא דשמענא להא דרב חסדא דאמר גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי הלכה דסומא חייב במצוות עבידנא יומא טבא לרבנן, ע"כ.

ולכן כיון דער השתא קודם שהגיע ליום זה אינו מצווה ועושה והשתא ביום זה הוי מצווה ועושה וגדול שכרו, משום הכי שמח בהאי יומא ועביד יומא טבא לרבנן, כמ"ש רב יוסף מאן דאמר לי שהוא חייב מצוות עבידנא יו"ט לרבנן, כן האדם ביום זה עביד משתה ושמחה.

והטעם דנהוג עלמא ביום זה ישראל קדושים לעמוד הקטן כמוני היום בקהל קדושים ולדרוש בד"ת, דכיון דיומא קמא הוא להיותו מצווה על התורה ועל המצוות לכן היצה"ר מתגבר עליו ביותר להחטיאו, ולכן תיקנו לדרוש בד"ת שהיא תבלין ליצה"ר כמ"ש בגמרא^ו אם פגע בך מנוול זה משכחו לביהמ"ד אם אבן הוא נמוח, וכן אמרו בגמ'^ז אמר הקב"ה לישראל, בני, בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין, ואם עוסקים

ד) דף ל"א.

ה) ב"ק דף פ'.

ו) קידושין דף ל' ע"א.

ז) שם ע"ב.

בתורה אין אתם נמסרים בידו ע"כ, אשר בזה יבואר כונת מדרש שוחר טוב" וז"ל, אמרו ישראל לפני הקב"ה רצונינו לעסוק בתורה יומם ולילה אבל אין לנו פנאי, אמר להם הקב"ה קיימו מצות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו הגיתם בתורה יומם ולילה ע"כ.

ולנו לדעת איך דמה מצות תפילין נגד כל התורה כולה, אכן על פי האמור אתי שפיר, ובהקדים עוד מ"ש החיד"א ז"ל משם רבינו האר"י ז"ל סגולה להכנעת יצה"ר כשינשק המזוזה יסתכל בשם שד"י ויכוין בשם קדוש היוצא משם שד"י מאחרי אותיותיו שהוא תכ"ה, ומועיל להכנעת יצה"ר, גם יצר במלואו יו"ד צד"י רי"ש ס"ת שד"י ויועיל לבטל יצה"ר, ע"כ, וזה רמז הפסוק אתה סתר לי מצר תצרני, דהנה המלוי של "צר" צד"י רי"ש הוא שד"י, נמצא דהנסתר מתיבת צר שהוא המלוי והוא שם שד"י מועיל לשבירת היצר, וזהו אתה סתר לי מצר, ר"ל ממה שהוא נסתר מתיבת צר, תצרני ותשמרנו, ע"כ, יצא לנו מזה דשם שד"י מועיל לשבירת היצה"ר.

והנה ידוע דבתפילין יש שם שד"י, דבתפילין של ראש יש שי"ן ודלי"ת, ובתפילין של יד יש יו"ד, הרי שד"י, וא"כ התפילין גם כן מועיל להכנעת יצה"ר, מעתה זה שאמר אמרו ישראל רבש"ע רצונינו לעסוק בתורה יומם ולילה כדי שעי"ז יהא נכנע מעלינו היצה"ר דהתורה היא תבלין ליצה"ר, אבל אין לנו פנאי וא"כ מה נעשה להכניע יצה"ר, לכן א"ל הקב"ה קיימו מצות תפילין שיש בהם שם שד"י והוא מועיל לשבירת יצה"ר וא"כ הוי כמו עסק התורה ודו"ק.

והואיל וידענו שהיצה"ר מתגבר על האדם ביום הכנסו לכלל מצוות, ראוי לדבר מענינו כדי להזהר מפתויו ותחבולותיו ולעבוד את ה' לבדו, ואמנם עלינו לדעת כי יצה"ר טוב מאוד לאדם והוא שלוחו של מקום, שעל ידו יגיע האדם לכל מעלותיו לירש חלקו בגן עדן העליון עם הצדיקים, אם יהא האדם לבן חיל ויעמוד נגדו לבלתי שמוע לפתויו ולחלקת שפתויו.

מעתה הדרי בי לנושאי מקדם, עתה אתה ברוך ה' ויעש להם משתה ויאכלו וישתו, שם רמז על יומא כהאידינא בבוא אורח טוב שהוא

היצה"ט שהוא בא ב"ג שנה ויום אחד שחייב אדם לעשות משתה ושמחה כמ"ש בתהלת דרושינו משם המדרש ע"פ ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, ביום שנגמל מיצה"ר, וכן אמרו בזו"ח על רשב"י ז"ל שהוא קא בדח טובא ביום שנכנס בנו רבי אלעזר לבר מצוה, וזהו שרמזתי עתה ביום י"ג שנה ויום א' שבא ברוך ה' הוא היצה"ט שאומרים לו ברוך הבא, חיובה הוא ויעש להם משתה וגו' כמ"ש באברהם ויעש משתה גדול וגו' ודו"ק.

פרק ב'

חינוך הבנים

איך תתנהג האשה עם בנה כשהוא קטן מוטל בעריסה לא תשורר עליו שירי עגבים, כי בזה נברא שטן והוא רוח רעה שנתהווה בדבריה שורה על בנה, כשמתחיל לדבר תרגילהו בפסוקים תורה צוה לנו וגו', תגד לו שיש אלוק בעולם, והוא בראו ויצרו, והוציאו מאפילה לאורה, והוא אדון הכל, בורא כל הנבראים, ושליט בעליונים ובתחתונים, והוא המחיה והממית ועתיד להחיות מתים, וירגיל בפיהו י"ג עיקרי התורה ומענין ג"ע וגיהנם, ושכל העוסק בתורה ניצול בגיהנם ונוחל ג"ע, ברכות הנהנין, נט"י, אשר יצר, שלא לדבר שקר ונבלות הפה.

הבנות חיובן אם טורחת עמהם בקטנותם משמחים לה באהרונה בעוה"ז ובעוה"ב, ובהפך ח"ו ישחיר פניה בעוה"ז ובעוה"ב, ותלמדהו כיצד יתנהג עם בני אדם במשאו ובמתנו ובדרכיו ובדבריו, היא תלמדהו שחובה עליו לישא אשה כשהוא בחור לא לערב, היא תלמדהו שגאולת ישראל עד שיכלן כל הנשמות שבגוף, לפיכך צריך להשתדל שיהי לו בנים רבים ואל יקוץ ואל יעשה אופנים הלילה שלא תלד אשתו, היא תלמדהו לזכור ארצנו ולא נשקוט מלהתפלל עד שישלב הקב"ה ויקבץ נדחנו ויבנה לנו בית קדשנו, ולהצטער בצער אחינו בניו.

ומכלל מדות טובות של נשים צדקניות הוץ ממה שהם כשרות וצנועות ויראי ה', עוד הם שמים עין השגחתם על בניהם להרגילם במדות טובות וישרות להרחיקם ממדות רעות, כגון כעס ונקמה וקנאה ותאוה, ומדריכות אותם בדרך התורה והמצוה, ומשרישים בקרבם אמונת ד' ואחדותו ומציאותו והשגחתו בכל הנבראים, וליראה ממנו ולאזהבה אותו, ומדיעות להם נסיו ונפלאותיו וחסדיו שעשה לאבותינו ולנו עם

קדוש הישראלי מה שלא עשה כן לכל גוי, ובפרט בנס פורים שגזר המן הרשע להשמיד היהודים ולא ישאיר כל זכר למו, לולי ד' שהיה לנו והפר עצתו והשיב גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ, וככה תמיד הוא משגיח בנו בעין חמלתו ועושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו.

חיובא רמיא בכל דוד ודוד להשתדל חנוך הבנים ובהשתדלות עמהם לעשות דברים שיזכו בהם לחיי העוה"ב, בספר פנינים יקרים, הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא, מצינו גבי עקידת יצחק שרצה א"א ע"ה לשחוט את בנו יחידו רק להביאו לחיי העוה"ב וכן צריכין אנחנו להשתדל על בנינו ולא להפך, אברהם אבינו ע"ה עקר בנו שיהא עולה כולה כליל לה', גם אנחנו נעשה כן ולא נמיר מוסרות התורה ומוסרות אהבת ישראל מבנינו ולא נכשל בקרירות החנוך, כי לפי שאנחנו מתבוללין בעמים בארצות האלו צריך חמימות גדול לענין החינוך שיהא זרענו זרע קודש מובדלים מהעמים.

ואיתא בגמרא^ט גבי סבי דבי אתונא דאייתו ליה לרבי יהושע בן חנניא תרי ביעי אמר להם הי דזגתא אוכמתא והי דזגתא חיוורתא, ובמדרש הובא להיפך שהסבי הביאו תרי גבינה והויכוח עמו היה בזה, דהם אמרו ליה מה זה אשר אתם מתפארים בספר יוחסים שלכם שאתם נולדתם מהאבות הקדושים אבל כעת הרי אתם מתבוללין ולא ניכר בכם שום יחוס אבותיכם, והרי אתם כהני גביני אין ניכר עליהם כלל הי מעיזא אוכמתא והי מעיזא חיוורתא ואין לכם התפארות עלינו, והוא הראה להם תרי ביעי אחת מתרנגולת שחורתא וגוי לרמוז להם אע"ג דאין ניכר כלל אך אם נתן מעט חמימות הראויה להם אז בודאי יצא הלבן מן הלבן וקשחור מן השחור.

כן עם ישראל הגם שלפעמים ח"ו גובר היצה"ר ויתרחקו מן התורה אך במעט חמימות כשאומרים לפניהם דברי קדושה מתקרבין לתורה ומקיימים מצוותיה, וזה חובה על פקידי החינוך להשריש בלב הנער יראת ה' ואהבתו מקטנותו כדי שבכל עת שיזכירוהו ישובו לדת, וחוב זה יגדל על ההורים לחנך הילדים מקטנותם במדות טובות ובדרכי ה' להזהירם מן החטאים וממאכלות אסורות, וזה הוא לימוד בספרים

ט) בכורות דף ח'.

הקדושים ותנ"ך ופירושיהם כי מלבד המוסר ויראת ה' ודרך ארץ הם סגולתם להכניס יראת ה' בלב הנערים וחלילה לקבל בקצורים כי תורת ה' תמימה וזהירות וזריזות לזה.

נתבונן נא בינה מדורות שעברו, מה שאבותינו סיפרו לנו ואשר ראו בכתר בספרים הקדושים כמה שקדו על בניהם במסירת נפש ללמדם התורה, ויו"ט היו עושים כשיגיע הקטן לכלל שניו להביאו אל בית הספר והמלמדים וההורים שמים עין השגחתם על כל פרט ממעשיו כיווד הידים זמנו, ואם מוצאים בו דבר שלא כהוגן לא שקטו עד אשר תקנהו באופן נאה ומועיל בכדי להתגדל הילד על ברכי התורה בתמימות ובלב שלם מלא יראה ואהבה את ה', ובכך לא פחדו עליו אם יזדמן שבא במים הזדונים עם אשר לא ידעו את ה' ורוצים להדיחו מידתו לא יעמדו בפניו כל זרם גליהם אדרבא ושחק עליהם ויקום כגיבור עריץ לבטל דעתיהם ולהחזיק בדת מעוז לבלתי תת אשוריו מני דרך התורה, ובזה היו מוצאים חן בעיני אלוקים ואדם, וה' סחרם ומגינם.

ומעת נתפשטה מדות החינוך ולא שקדו עליה ככתב וכהלכה, גברה רעת (האדם) בארץ ונרדפנו מאויבינו ואין מרחם כי בני פנה מהם הסתיר פניו לבלתי הושיעם, כי דבר ידוע ומפורסם כשאני לדודי גם דודי לי וזההפך בהפך, ומאז היראה הלכה ונתדלדלה ויסע ישראל עד לעבר והתורה מונחת בקרן זוית, הזאת קוי ממנו אבותינו וקדמונינו לבטל חמדת העולם תקות ישראל אשר שקדו עליה במסירות נפש לאלפים ולרבבות, לאבדה במעט קט בלתי להתבונן על דרכיו, אל נא אחי תרעו שובו מדרך עקלתון לדרך הישר אחזו מעשה אבותיכם בידכם אל תסורו ממנו ימין ושמאל החזיקו בעיקר בת"ת, ובזה יהא ה' עמנו כאשר הי' עם אבותינו וגו', וגאולתינו תלויה בעסק התורה ככתוב זכרו תורת משה עבדי וגו'.

אמר רב הונא^א הרגיל בנר חנוכה הוויין ליה בנים ת"ח, איך אפשר זה והיא מצוה קלה בפרוטות קטנות, והרבה נזהרים ובניהם אינם ת"ח אפי' קרי"ש אינם יודעים, אלא הכוונה בנר חנוכה, בנר החינוך לחנכם על התורה והמצוה אז יהיו ת"ח, ישנם אנשים אשר יאמרו למה יתנו בניהם ללמוד תורה הלא כשיגדלו לא ילמדו אח"כ כי כשיעשו בר מצוה

תהא התפמרה התחלת היהדות והסיום ביחד כי אח"כ יפטור עצמן מכל התורה כולה, אבל מן נר חנוכה נלמדו שטועין אלו בדמיון כי גבי נר חנוכה הדלקה עושה מצוה ככתה אין זקוק לה להדליק עוד, אבל להדליק הוא מחוייב.

ע"כ החוב של כל אב ואם ליתן את בניהם ללמוד תורה, ואם כשיגדל לא יזהר בהם ח"ו, אין האשם תלוי בהורים וכמו בנר חנוכה הדלקה עושה מצוה ואם ככתה ח"ו אחר זמן כשיגדל אין זקוק לו, אבל מדת חסידות שלא יירף ידו מלהוכיח לבניו כל ימי חייו וה' יעזרהו על טוב כוונתו.

אבל עדיין יש לדקדק בדברי שלמה^{י"א} בן חכם ישמח אב וכסיל אדם בזה אמו ובן כסיל תוגת אמו, ואמאי חזר וכפל במלות שונות דהא כבר אמר במקום אחר בן חכם ישמח אב, ולא די בזה שתזר וסתר דבריו במקום אחר וכסיל לתוגה לו, ונראה בודאי לומר דהא דאמר תוגת אמו איירי באשה שלא הניחה לאביו לייסרו כדאמרן לעיל, וכאן איירי שלא היתה מעכבת על בעלה מלייסרו אלא אדרבה אומרת לאביו ייסר בנך אבל האב הוא דאינו שומע לדברי אשתו ומעלים עיניו ממנו, מש"ה אמר שלמה עליו תוגה לו ולא לאמו דאביו הוא דגרם לו לצאת לתרבות רעה.

ומה שחזר ואמר וכסיל אדם בזה אמו, איירי שייסרהו אביו ואמו ולא שמע להם וכבר הגדיל ולא חזר בו, דהשתא הכל מקללין אותו מלאמו באמרם ארור שזה ילד וארור שזה גדל, הפך מה שאומרים אשרי יולדתו, ועל בן כסיל אומרים אוי לבטן שהביא ביוצא בזה שהכל מן האשה שלא היו רעיונה טהור בשעה שנתעברה בו, דאלו היו מעשיה נאים כהנהו שהבאנו לעיל שמתוך צניעותם זכו להוליד צדיקים גדולים מאוד, באופן דכשרות הבנים תליא באביהם ואמם שלא הדריכום מקטנותם על הטוב.

ובזה יובן דבר דוד ברוח קדשו שאמר^{י"ב} במה יזכה נער את ארחו לשמור כדבריך, כי הנה ידוע שהיצה"ר והיצה"ט נקראו אצל האדם אורחים זה אורח טוב וזה רע, והאורח רע קדים ואתי כשיצא הולך ממעי

(יא) משלי ט"ו.
(יב) תהלים קי"ט.

אמו והיצה"ט אינו בא עד אחר שנת י"ג שיצא מכלל נער, וא"כ זהו דקאמר במה יזכה נער את אורחו שאביו אומר לפני הקב"ה דמה יעשה זה הנער ולא יחטא ואין יכול לנצח את ארחו זה היצה"ר לשמור כדבריך כיון דליכא השתא יצה"ט וקשה עמו לנגד היצה"ר אלא היצה"ר אורח אצלו לבדו, ובינו ובינו כבר הורגל הולד ללכת אחר היצה"ר וקשה מאד עליו שלא לשמע לעצתו מלשמור דבריך כיון שכבר הרגילו היצה"ר, גם כי יזקין לא יסור ממנה והוי כל אדם אנוס בהטאו בעכוב היצר הטוב שיבא אליו.

והשיבה לו רה"ק לאביו וא"ל, במה יזכה הנער את ארחו אל תקרי במה אלא במה, כלומר בדבר קל, מלשון ונחנו מה, כלומר שבנקל יוכל לנצח אורח שלו זה היצה"ר מעליו, והוא לשמור כדבריך כלומר שבך הדבר תלוי שאתה רואה בו דבר שאינו הגון לא הניחנו לעשות, ותיכף שיתחיל לדבר תוליכנו לבית הספר אם למקרא אם למשנה, ולא תניחנו להתנער עם נערים פועלי און, ותמיד תהיה השגחתך עליו לחנכו ע"ד הטובה, ואז גם כי יזקין לא יסור ממנה, וכמ"ש שלמה"ה חנוך לנער וגו' באופן שאתה הוא היצר הטוב שלו והדבר תלוי בידך שיוכל הנער לנצח ארחו זה היצה"ר, ודמנו נדרש מידך ומיד אמו, לכן ישתדל אב ואם לשום עין השגחתם על בניהם וידריכום בדרך ישרים לסור מן הרע ולעשות הטוב, ובזה ישמחו ביוצאי חלציהם וימצאו חן בעיני אלקים ואדם.

כתיב ושב ד' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך^{טו}, יובן הכפל הזה עפ"י מה שידוע שדור שבן דוד בא יהיו כולם מתנבאים ע"י שהשכינה שרויה ביניהם כדכתיב ינבאו בניכם ובנותיכם, ולענ"ד שרמוז זה בקרא דכתיב^{טז} וכל בניך למודי ד' דהיינו שמקבלים נבואה מד' ית' אז תדע צוודאי ורב שלום בניך דהיינו שאלו אליהו והמשיח והם המרבים שלום בעולם, כדכתיב יפרח בימיו צדיק זה מלך המשיח ואז יהי רוב שלום עד בלי ירח.

וא"כ זהו שרמוז ואמר ושב ד' אלקיך, כלומר שבתחלה שב עמך

(ג) משלי כ"ב.
(ד) דברים ל'.
(טו) ישעיה' נ"ד.

להשרות שכינתו ביניהם וממנה יתנבאו ויאמרו שעתה משיב את שבותך ופירק עול הגלות מעל צוארך, יען ורחמך, כלומר מאהבתו אותך מלשון כי רחמתי, עז"א ששב ומקבצך אפי' קודם הזמן שנקצב עליך כדכתיב בעתה אחישנה, א"כ באמרו ורחמך כלומר אפי' אוה"ע יהיו אוהבים אותך והאיבה והשנאה שהיו נוהגים עמך תהפך לאהבה ואז יתנתמו על מה שעשו עמכם.

ולעולם ישתדל אדם ללמד את בנו תורה ואל יתירשל בו מפני טורח גידול בנים, ואע"פ שהוא טורח גדול כדגרסינן^{טז} אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך זה צער העיבור, והרונוך זה צער הנדה, בעצב זה צער הנפלים, תלדי זה צער הלידה, בנים זה גידול בנים, ארשב"א נוח לו לאדם שיגדל לגיון א' של כתים בגליל ואל יגדל תינוק א' בא"י, פי' הכתים אינם גדלים בגליל מפני שהיא קרה והבנים נוחין לגדל בא"י מפני שפרותיה טובים ומימיהם יפים ואוירה נאה, זה שאז"ל^{יז} אוירה של א"י מחכים, ר"ל נוח לו לגדל כמת זתים בגליל אע"פ שהם קשים לגדל מלגדל תינוק א' בא"י אע"פ שנוחה לגדל בה תינוקות, וצער גידול בנים רובו הוא של האשה וע"כ שכרה גדול כשתגדל בניה על הדרך הנכונה, כדגרסינן^{יח} גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי וגו' במאי זכיין במאי דמייתין בנייהו לבי מדרשא ואתיין לבי כנישתא ומאחרי לגברייהו עד דאתו מבי רבנן.

והנה ראוי לנו בעת ובעונה הזאת לדבר מעט מעניני הקטן, שמצותו על אביו לחנכו במצוות, והיא מצות עשה מדברי קבלה כמו שכתוב^{יט} חנוך לנער על פי דרכו וגו', ויש אומרים דגם בהאם שייך מצות חינוך, חייב לחנכם בכל המצות בין מצות דאורייתא בין מצות דרבנן, כל מצוה ומצוה לפי דעתו של הבן, וכשהבנים בר הבנה חייבים אב ואם להפרישם מאיסורא ולגעור בהם אפילו איסור דרבנן, ואפילו מן השבותים של שבת ויום טוב וחול המועד מכולם צריכין להפרישם, וכן

טז) עירובין דף ק'.

יז) ב"ב דף קנ"ח ע"א.

יח) ברכות דף י"ז ע"א.

יט) משלי כ"ב.

ראוי להפרישם בדברים שבין אדם לחבירו, כגון על הגניבות ועל הנוזקין, ולהכותם על זה, ולהיות מורא אב ואם על הבנים, ולא להראות להם תמיד פנים שוחקות וגעגועין, אלא תוכחת מגולה מאהבה מסותרת.

וקטן שעשה עבירות בקטנותו חייב כשיגדיל לצאת ידי שמים ולעשות תשובה על מה שעשה בקטנותו, וכן כתב בשו"ע^ב וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שאין צריך תשובה כשיגדיל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה, ואע"פ שעבר קודם בר עונשין, עכ"ל.

ובספר חסידים^{כא} כתב, אחר בא לפני חכם ואמר לו זוכר אני כשהייתי קטן הייתי גונב לבני אדם, וגם הייתי חוטא בשאר חטאים, שמא אני צריך תשובה לשלם הגניבה, כי כשחטאתי לא הייתי בן י"ג שנה ויום אחד, וא"ל כל עונות שאתה זוכר וכל אשר גנבת צריך אתה לשלם, כי יאשיהו המלך ע"ה שב מכל עונות ושילם כל אשר הן שלא כדין, שצוה להפסיד ממון שלא כדין בקטנותו, והמקובלים הכריחו דבר זה שגם הקטן יצטרך לשוב בתשובה כשיגדיל.

מעתה אחר כל הדברים והאמת האלה, שהאדם יצטרך לשוב בתשובה ולהתודות על כל מה שהעוה ועבר את פי ה' בהיותו קטן, ובודאי אם לא ישוב בתשובה הנה עונו אתו, כמה ראוי מעתה להשתדל על הבנים בינינו, להשגיח עליהם בעינא פקיהא דלא נאים לבלתי תט אשורם מיני דרך התורה והמצוה, להרגילם בכל מדה טובה ולהרחיקם ממעשים רעים, וממאכלות אסורות וכיוצא, וזו היא אהבת הנפש, שאוהב את בנו להצילו מעונשים ולהקנותו חלקו בגן עדן עם הצדיקים, והעיקר הגדול בזה, להיות הילדים יראי ה' זרע ברך ה', הוא לימוד תורתנו הקדושה ומצותיה, להכניס בלבם אהבת התורה והאמונה להגות בה תמיד, לבלתי עבור יום או לילה מבלי לימוד התורה.

וא"כ צורך הוא לדבר מעט מעט מענין חינוך הבנים, וכן כתבו הפוסקים, מצות עשה מן התורה על האב שילמד לבנו תורה, כמו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם, וכשם שמצוה ללמד את בנו כך מצוה

(ב) או"ח סי' שמ"ג בהג"ה.

(כא) סי' תרצ"ב.

ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ואם אין לו פנאי ללמדו בעצמו, חייב להשכיר לו מלמד ללמדו תורה, ואותן האנשים שאינן נותנין לבניהם אלא ללמדו חומש ולא יותר, אין יוצאין ידי חובתם, וכבר נפסק ביו"ד^{כב} דמי שאפשר לו חייב להשכיר לו מלמד ללמד אותו גם משנה, גמרא, הלכה, ואגדה, בדורות הללו רפו ידינו מדברי תורה ואין משגיח, על כי אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו, ומי שנותן ללמד את בנו במעט כסף לתודש, כסבור הוא שהרבה מתנות והוציא הוצאות, ולא ידעו ולא יבינו מעלת התורה.

והנה אמרו רז"ל^{כג} כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד יוה"כ, חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם מוסיף מוסיפין לו, והלא דברים ק"ו אם על הוצאת בנו לכסות ומזון, כל שכן אם יחלה בר מינו, כל אשר לאיש יתן ויוציא על תקון גופו הכלה והאבד, כל שכן להשלים בנו בנשמתו העליונה והקיימת ולתת לו מהלכים בין צבא מרום ולהיות בצלם ובדמות, ולמעלה הזאת אין לה ערך, בלתי זה האדם חומר בלי צורה, נוח לו שלא נברא, לכן זכור ואל תנשה תורה צוה לנו משה.

והנה ידוע כי הזהירה התורה כמה פעמים על מצות ת"ת, שמחוייב האב ללמד לבנו, שזהו יסוד כל המצות, וכן הזהירה לנו כמה פעמים לספר לבנינו את הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה לפרעה ולמצרים לעינינו, כדי לשרש בקרב לבבם אמונת ה' והשגחתו, כגון בארבע פרשיות שבתפילין שאנו נושאים על ראשנו לאות שאנחנו עבדי אלקי עולם, נכתב כולם אזהרה ללמד תורה לבנינו ולהודיעם נפלאותיו של הקב"ה, להורות כי רק בזה אנו עבדיו, והוא יסוד קבלת מלכות שמים, מעתה יתעוררו נא אבות הרחמנים, לחוס על בניהם, כי הבנים בילדותם לא יוכלו לבחור להם דרך הטוב, ועיניהם נשואות רק לאבותיהם שידריכם בדרך הטוב והישר לטוב להם כל הימים, לכן ירגילם לזכור וללמוד תמיד בתורת ה' ככתוב והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפיך.

וכיון שהתורה היא עיקר הכל, ראוי שיחזיקו הגבאים בענין תלמוד

(כב) ס"י רמ"ה סעי' ו'.

(כג) ביצה דף ט"ז.

תורה ושישתדלו להעמיד התינוקות אל בית הספר, כי הוא העיקר בלמוד התורה שאם אין גדיים אין תישישים, ועיקר התורה אינה אלא בימי הנערות, וכן אמרו במסכת אבות בפרק בן זומא^{טז}, רבי אלישע בן אבויה אומר הלומד תורה ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, הרי שהמשיל לימוד האדם כשהוא נער לכתיבה שעל הנייר החדש שאינו נמחק לעולם, בן הלימוד בימי הנערות לא ישכח לעולם כענין שאמר שלמה במדת הנער הנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, והלומד בימי הזקנה המשילו לכתיבה שעל גבי נייר מחוק, שהכתיבה הראשונה נמחקה כבר ועבר זמנה וזו השניה אינה מובנת כלל, בן הלימוד בימי הזקנה כבר עבר זמנה ואין מתקיים בידו וסוף ששוכח, וכאותה שאמרו^{יז} נפקא מיניה לגירסא דינקותא.

ולפיכך מנהיגי הקהל שבכל עיר ועיר חייבין להתעסק במלאכת המצוה הזו, ואם הם נרפים בה נענשים הם בדבר ח"ו, וכן הוא אומר חטאת הקהל הוא, וסמיך ליה אשר נשיא יחטא, למדך הכתוב, מה שהקהל חוטאין, אינו חטא הגדולים כי הגדולים נתפסים בחטאת הקהל, כיון שבידם למחות ולתקן.

בא וראה כמה גדול כח למוד התורה בתינוקות של בית רבן, שכן אמרו במס' שבת פרק כל כתבי^{יח} א"ר שמעון בן לקיש משום ר' יהודה, אין העולם כולו מתקיים אלא בהבל פיהם של תנוקות של בית רבן, א"ל רב פפא לאביי, דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא.

והנה אנחנו רואים מצב החינוך הבנים של התורה ועל העבודה הוא במדרגה/התחתונה, שהיצר מסמא עין שכלית לראות עיני החנוך בש"ע ופוסקים, כי חייב אדם ללמד לבנו תנ"ך משנה גמרא וכו' ואנחנו חסרים כמעט מכל אלה, ועוד נוסף עתה בעוה"ר נגע גדול המעציב כל וכל שומעו תצלינה ב' אזניו על רעה חולה שנעשה, אשר חבר אויב היצה"ר והצליח לפתות האדם להדיחו מאמונתו הקיימת, וכמה בוערים

כד) פרק ד'.

כה) שבת דף כ"א ע"ב.

כו) דף קי"ט ע"ב.

בעם הלכו אחר עצתו דוחו לא יכלו קום, והנה ברעתם ויצרם הדיחם לעבור הגבול להיות חוטאים ומחטיאים וקוראים קטנים וגדולים לקבל דעתם, וכל בר דעת ישפוט כי זה מהרס הדת לגמרי בר מינן, אין לנו אלא להתפלל שהי' יחזירם למוטב ויורם דרך האמת ולא יאבדו מ"מ המעונות ח"ו.

וגם אנחנו הגדולים מאמינים בני מאמינים לא נתרפה בזה וגם לא נתעלס ח"ו למסור בנינו למלמדים כאלה ואפתונו בתלקות לשונם אלא עלינו לקבל דברי קדמונינו באמונה ממשה רבינו ע"ה עד עתה, שאלפים ורבבות לאין מספר וביניהם חכמים כמלאכים שחברו וקבלו שתורתינו תורת אמת, עד שאמרו שמי שאומר שכל התורה אלא שהלכה זו או פסוק זה או תיבה זו אמרה משרע"ה מעצמו הרי זה כופר בתורה כולו, וע"כ שימו עיניכם על זאת ובקשו צדק בקשו אמת ללמד בניכם רק מפי מורים יראים ובוה יהי' ה' עמנו וישלח לנו משיח צדקינו בב"א.

ד"א האב עם בנו, לעולם יחמול אדם על בנו וילמדנו תורה וידריכנו על דרך הנכונה וכשיגדיל הבן לא ילחצנו יותר מדאי, לא יכנו ולא יקללנו שמא יחטא הבן על אביו, ויסייע את בנו תמיד לעשות רצונו, ולא יבקש ממנו יותר מדאי וישיא אותו אשה בימי בחרותו וכן יעשה לבתו ישיא אותה לאיש מיד כשתגדל ותגיע לזמן הבגרות ולא יעכבנה בבית אלא ישיא אותה כפי אשר תשיג ידו, ולא יאמר ממשפחה יקרה אני, ואם אשיא אותה לפלוני הוא גנאי לי ולמשפחתי, כי אפשר כשתראה הנערה שגדלה ולא ישיא אותה שתצא לתרבות רעה ויהא יותר גנאי לאביה ולמשפחתה, ולא יבטח בה ויאמר ח"ו לא תעשה בתי דבר כעור כי דעת נשים קלה.

שער העשר שערי חיים

פרק א' חיי עולם

הלא צבא לאנוש עלי ארץ^א, רס"ג זצ"ל שער מהות הנפש^ב בענין קץ החיים אמר, כי בוראם שם להתחברותם מדת ימים מנויים, כמו את מספר ימיך אמלא^ג, ואמר הן קרבו ימיך למות^ד, והיה כי ימלאו ימיך, וכדומה לזה, ויש שמוסיף להם (הי"ת) על מדת ימיהם, כנאמר^ה יראת ה' תוסיף ימים, ואמר^ו והוספתי על ימיך ט"ו שנה, ואמר^ז למען יאריכון ימיך והדומה, וברשעים אמר^ח וה' הכה כל בכור בארץ מצרים, ויהיו המתים במגפה^ט, ואלו היו מתים כפי כח קצם לא היתה מגפה בעבור חטאתם ולא היה דבר נעצר בעבור פינחס.

וכבר שם הנביא המגפה זולת קץ הימים באומרו^י, כ"א ה' יגפנו, או יומו יבא ומת, ולא שכל צדיק מוסיפין לו, וכל רשע מחסרין לו, אך כפי בחירת הבורא וכפי הטוב, ומי שלא הוסיפו לו מן הצדיקים גמול העוה"ב לפניו, ומי שלא קצרו לו ימיו מן הרשעים עונש העוה"ב לפניו,

(א) איוב ז' א'.

(ב) בספרו האמונת והדעת מאמרו ו' והעתק רק קיצור.

(ג) שמות כ"ג ו'.

(ד) דברים ל"א י"ד.

(ה) משלי י"ב ב"ג.

(ו) מלכים ב' כ"ו ו'.

(ז) דברים ה' ט"ז.

(ח) שמות י"ב כ"ט.

(ט) במדבר כ"ה ט'.

(י) שמואל א' כ"ו י"ג.

ועת לכל חפץ, ובבא קץ האדם לא יוכל להתאחר אפ"י רגע בזה העולם כי כבר נתבקשה הנשמה בעולם העליון, אמנם לא יודיעוה מתי היא מתבקשת כדי לטהר עצמה ולהתקשט לפני אדוניה שנתנה בגוף האדם בהיותה טהורה, מרוחקת מכל טומאה וחלאה.

הודיענו ה' ע"י נביאיו שהוא שם לאדם יתרון על כל ברואיו, כאמרו וירדו בדגת הים וגו' והוא האדם מבחר היצורים, ושאל הרז"ל ואמר ואיך תהא הכוונה מכל אשר בעולם על האדם, וגופו קטן ונבזה, ותירץ ואמר שאע"פ שגופו קטן נפשו רחבה מהשמים וארץ, כי מדעו כולל כל אשר בם עד שהגיע לדעת מה שיש למעלה מהם אשר בסיבתו הם מתקיימים, ר"ל הו"ת, וכמ"ש נפלאים מעשיך וגו' והוא למדו החכמה כמ"ש המלמד אדם דעת, והוא בה זוכר את העבר ומשער את העתיד, ובה רואה רוב הנולדות אשר תבאנה, ובה מוצא המים ממעמקי הארץ, ובה בונה בתים נכבדים, וסור מרע בינה ר"ל עיקר החכמה הבינה בעבור שישכיל להיות ירא אלקים.

ושאל בענין ימי חייו ואמר למה לא יחיה תמיד בעוה"ז הכלה [כי הכוונה רצונו ב"ה להיטיב לאדם הטבה מחמדת רוחניות וזה א"א] והשיב כי בעבור שחיי האדם בעולם הזה הם קצרים מאוד ואין די בהם היותם שיעור הטובה אשר כיון הי"ת לנפש האדם, כי כל טובה אשר בעוה"ז יש עמה רעה, ועם כל הצלחה עמל ועם כל הנאה צער, ועם כל שמחה אבל, על כן שיערה חכמתו ית' לתת לכל איש ואיש קצב זמן ומדת הימים בעולם הזה באופן שכל א' יספיקו לו ימיו ויסייעוהו שיוכל להשלים חוקו ומלכתו המוטלת עליו בעבודתו ית' ואח"כ יתן לו החיים הנעימים המתמידים, בעולם ששעה של קורת רוח בו יפה מכל חיי העולם הזה.

ושאל עוד, על מה חליים באים עליו, והשיב שטובים הם לו בעבור שישוב מחטאיו ויכנע לה' ויתקנו עניניו כמ"ש והוכח כי מכאוב על משכבו, ועל ענין משול בו החום והקור והרגשתו בארס זוחלי העפר והחיות המזיקות.

וידעתי כי הרגשתו בזה מתקנתו, כ"א לא היה מרגיש בצער לא היה מפחד מעונש אלוקיו, כי כאשר יאמר אליו אני אצערך, לא היה יודע מה הוא הצער, ושמהו מרגש הצערים האלה למען יכירם ויהיו לו

לדמיון, נמצא שהכל לתקנו לזכור הבורא יתברך תמיד ולעבוד אותו בלבב שלם ויזכה לעונג מתמיד.

פרק ב'

העולם הזה והעולם הבא

המבין^{יא}, יברור לו מן העולם דעת רוחניותו, (שמש וירח) ודקותו וישימם כסולם להבאת הראיות על בורא, הכל יתעלה (וימרק) בעבדתו כפי גודלו ורוממותו בלבו וכפי הכרתו סימני טובותיו וחנותו לכל מעשיו ואת אשר חננו מרוב הטובות ואת אשר נשאו מבלי מעשה שקדם לו, ולא מדה יתירה התחיל בה התחייב לו בעבורם הגמול הטוב מאת ה', ואח"כ יברור לו מגשמי העולם מי שיש בהנאת גופו ותיקון ענינו בעולם כפי הצורך הספוק בלבד, ויעזוב המותרים המטרידים אותו מהמשתדל בענין אחריתו, כדי שיקח צידה בנסיעותיו מזה העולם, כי שמה מכון שבטו התמידי, וישיב כל לבבו אליו ולא יתעלס מזה כלל (והכסיל יחשוב זה העולם עיקר ומתעלס מאחריתו).

ודמו הענין הזה לב' אחים ירשו מאביהם אדמה שצריכה לעבדה וחלקו אותה לשנים ולא היה דבר זולתה, והיה א' מהם דעתן, ראה כי עסקו באדמתו בלבד ימנע ממנו מהשיג אל טורפו והשכיר עצמו לעבוד אצל אחרים בא בשכרו, וכשהיה נפטר מן העבודה לערב היה עוסק באדמתו בהשתדלות והגדילה והצמיחה, וכשהיה יתר על שכירותו היה מניח לעשות בשל אחרים יום או יומים ועושה בשלו עד שנגמרה עבודתו אדמתו כהוגן ואסף פירותיה, ובשנה השנית היה עובד אדמתו כרצונו ומוסיף בה אילנות עד שהיתה תבואתה מספקת לפרנסתו והותירה, והב' היה כסיל בראותו שעבודת שדהו לא תספיק לו למזונותיו עזבה והשכיר עצמו אצל אחרים, ולא היה משאיר בידו כלום גם בעתות הפנאי לא פנה לאדמתו והיה הולך אחר תענוגיו עד שנשארה אדמתו שממה.

הנמשל, האדם אדמתו העיקרית היא עוה"ב, ובהיותו קרוץ מחומר צריך לעבוד ג"כ לצורך גופו, אך צריך להיות די הסיפוק, והנשאר

(יא) העתק מהחובת הלבבות שער הבחינה שער השני פ"ג.

לעולמו הנצחי, אבל הכסיל עושה בהפך משתדל בענייני העוה"ז ומתעלס באחריתו, וסוף שתבא לו החרטה, לזאת יהא... (חסר ההמשך).

דברי קהלת^{יב} וגוי עד מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול, הנה מלת שיעמול או שהוא לגמרי שפת יתר או שעב"פ היה ראוי לומר שעמל, גם ראוי להבין מה שייחד לעצמו כאן קהלת יותר מבכל ספריו הנודעים לנו, והנראה כי בא להתנצל שלא יקשה לך עליו איך הוא מהביל ענייני העולם שהכל להוטים אחר תענוגיו זה דבר זר שאינו מתקבל על הלב, לז"א שאינו כן אלא דבריו באמת ומתקבלין על הלב, כי אין לך אדם שאינו מתחרט בסוף ימיו ומודה שלהבל כלה כוחו וזמנו, אך החילוק בין הודאת כל אדם ובין הודאת שהע"ה הוא רק בדרך כלל ופרט.

כי ידוע כי דעות ב"א אינם משתוות ומה שבוחר זה מואס זה, יש שאוהב לאכול ולשתות ולראות עונג כל ימיו, זה בודאי לפני מותו יתחרט ויודה כי שקר היתה הנהגתו ואין לו יתרון על האוכל פת הרבה, אבל אינו מהביל את כל ענייני העולם כי לא נסה בם, והיה אומר אלו יחזור לימי עלומיו היה בוחר דרך אחרת וענין אחר, גם מי שהיה עוסק כל ימיו בפרקמטיא לאסוף הון ולצבור כעפר כסף גם הוא ידע כי לא במותו יקח הכל וטוב היה לו לבחור דרך אחרת, וכן העוסק כל ימיו בקשת ומלחמה לסוף יודה שהבל וריק יעזורו, סוף דבר שכל א' אינו מכיר כ"א גנות ענינו ואלו יתנו לו חיים היה בוחר בענין אחר מדרכי העולם וחושב שבו יהא לו יתרון בעמלו, וכ"ז כי לא נסו ב"א בכל הענינים להכיר ע"פ הנסיון שהכל הבל לא כן שהע"ה בהיותו חכם מכל אדם ובחכמתו נסה את כל ענייני העולם הוא העיד על כולם שהם הבל אין בם מועיל.

וזהו סוף דבר הכל נשמע וגוי כלומר לא כמו שאתה לבדך הסכלת עשה וזולתך מן האישים יחרץ בהיות לו דרך אחרת, לא כן הוא כ"א זה כל האדם וכל הדרכים שווין ואת כולם ישא רוח, נמצא ששהע"ה לא הוצרך להעיד על האדם לומר שמה שעסק בו כל ימיו מעניני העולם הוא הבל כי זה משיג האדם בעצמו לסוף ימיו בראותו כי אין מאומה

(יב) קהלת א' א-ג, כל הפיסקא נלקח מס' אהל יעקב על קהלת.

בידו מכל עמלו, אבל התחכם לומר שיעמול, כלומר לא בלבד מה שעמל כ"א אף מה שעולה על רוחו שיעמול גם זה הבל.

וקרא עצמו קהלת, לומר שקיהל ואסף כל החרטות הפרטיות שמלאין מהם ב"א וידע שהכל הבל פי' גם מה שעסקו גם מה שבוחרים לעשות, ודמיון לזה לאחד העובר בשוק וראה כת עורים עומדים יחד ומנהיגם הלך מהם, ורצה לשחוק בהם, ואמר לא' מהם הא לך סלע ותן לכל א' חלקו והוא לא נתן לו מאומה, והנה כל א' סובר שנתן לחבירו ומריבים זע"ז וקול צוחה ביניהם, כך העולם מלאים חרטות כל א' מואס בדרכו ובוחר בדרך זולתו ושלמה כלל ואמר הכל הבל.

ולא יהא ענינו כענין מי שלא הבין אופני טובתו מן הממונים כאשר ספרו, והוא שבקצת איי הודו עיר אחת הסכימו יושביה למנות עליהם איש נכרי בכל שנה וכאשר תשלם לו השנה יוציאווהו מביניהם ויחזור על הענין אשר היה עליו קודם שיתמנה עליהם, והיה במתמנים עליהם איש א' סכל לא ידע סודם בו וקבץ ממונות ובנה ארמונות וחזקם ולא הוציא מעירם דבר והשתדל להביא כל אשר היה לו חוץ לעיר ממון ואשה ובנים אליה, וכאשר נשלמה לו השנה הוציאווהו אנשי העיר ההיא נעור וריק מן הכל והפרידו בינו ובין כל מה שבנה וקנה תחלה וסוף ולא מצא בצאתו מאומה מכל מה שהיה לו בעיר וחוצה לה והיה מתאבל ומתחרט על טרחו והשתדלותו במה שבנה וקבץ והיה לזולתו.

ואח"כ הסכימה דעתם למנות עליהם איש נכרי נלבב ונבון וכאשר נתמנה עליהם בחר מהם איש א' והטיב אליו ושאל אותו על מנהגי האנשים ודתייהם עם מי שנתמנה עליהם קודם, וגלה לו סודם ודעתם בו, וכאשר ידע הדבר לא נתעסק במאומה ממה שנתעסק בו הראשון אשר זכרנו אך השתדל וטרח להוציא כל דבר יקר שהיה בעיר ההיא לעיר אחרת ושם כל מכמניו ומחמדיו בזולתם ולא בטח בגדולתם ובכבודם והיה בין האבל והשמחה כל ימי עמדו בעיר מתאבל במהירות יציאתו מאתם ועל שמעט בעיניו מה שמוציא מן החמודות כ"א היה עומד היה מוציא יותר, והיה שמת בצאתו מהרה ממנה להתיישב במקום אשר שם שם חמודותיו וישתמש בהם באופני תועלותיו ומיני הנאותיו בלב שלם ונפש בטוחה והתמדת ענין, וכששלמה שנתו לא דאג על צאתו מאתם אך מהר לדבר בשמחת לב מסבת מעשהו והשתדלותו והלך לטובה רבה וכבוד גדול והגיע אל תאותו בשני המקומות.

והוא משל לאדם שהיום כאן ומחר בקבר והוא גר בארץ, שלא לבד שאוסף ממון ובונה כאן כאלו לעולם יחיה אף גם מה שיש לו שם דהיינו תורה ומצות הוא עושה אותם שלא לש"ש ע"מ לקבל פרס, ומקבל שכרם בעוה"ז עד שבקבר נשאר קרח מכאן ומכאן ושם לא תועיל לו החרטה, אבל הנלבב עושה להפך ותמיד עוסק בצרכי ביתו האמיתי הוא העוה"ב, עושה צדקות ויתר דברים שבין אדם לתבירו הכל מניחם שם כי עושה אותם לש"ש וימצא שכרם בעוה"ב ונמצא טוב לו בעוה"ז ובעוה"ב.

והנה הבורא ית' בחכמתו ברא העולם ומלואה לצורך האדם שיזכה ויהא מעבדי ה' הנאמנים, וברא בו ה' חושים והם העינים והאזנים והאף והלשון והידיים ויתר חכמתו הנפלאה ביצירת האדם, וכולם סרים למשמעת האדם ומשמשים אותו ועושים מצותו עד עת קץ ידוע, חוץ מדברים שהם בגזרת שמים, והתיר לך להשתמש בכולם בתקנת גופך והם כל המצות השכליות והשמעיות והמותרות, ובכל תענוגי הגוף אין הנאה לנשמה כלל והנאתה בעשות רצון ה', ויתרחק מהמרותו בהנהגת כל מה שהשליטו בו אז יעלה אל הגדולה שבמעלות ויזכה לרב טוב הצפון, ואם האדם יתפתה וילך אחר יצרו הנה הוא מעותר לעונשים קשים ומרים ר"ל.

ועב"ז מחמלת הי"ת על ברואיו כשירצה להעיר ולהוכיח את האדם יצוה א' מן המשרתים להסתלק מעבודתו ויחלה האבר ההוא מגופו, ואם יקיץ האדם וישוב אז יצוהו ה' לשוב לעבודתו וירפאהו, וכאשר ישלמו ימי נסיוני האדם בעוה"ז יצוה הבורא על איברי האדם לשקוט מעבודתם או ינתקו הקשרים וישוב אל ענין הראשון וישאר הגוף אין תנועה לו ולא הרגשה כמ"ש^{יג} וישוב העפר על הארץ כשהיה וגו', ושם ימצא גמול מעשיו אם לטוב אם למוטב, לזאת ישתדל הנלבב שיהו כל תנועותיו והנהגותיו ומדותיו לעבודתו ית'.

והנה מכלל מדותיו יש בו שתי מדות הגבורה והמורץ, הגבורה לכבוש את יצרו, ולסבול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא ית' כמ"ש^{יד} כי עליך הורגנו כל היום, והמורץ בפגוע באהבי ה' שיכנע למוכיחיו כמ"ש^{טו}

(יג) שם י"ב ז'.

(יד) תהלים מ"ד כ"ג.

(טו) מלכים"ב כ"ט י"ט.

יען רך לבבך ותכנע מפני ה', ועוד שתי מדות הברשת והענות, הברשת בהמרות המטיב עמו בכל תנועותיו ושלא שמע למוכיחים כמ"ש^{טז} הגד לעמי פשעם וגו' ויכלמו מעונותיהם, ומקום הענות בפגיעות הרשעים ואנשי העבירות ושלא יבוש מעשות כל אשר צוה ה' מפני המלעיגים והשאננים כמ"ש^{יז} שמתי פני כחלמיש וגו', וכן שתי מדות הרחמים והאכזריות מקום הרחמים על הדלים והעניים והחולים והפורשים מן העולם ומי שאינו מכיר אופני טובותיו ומי שאינו יודע להנהיג עצמו ולחוס על היתום והאלמנה.

ומצאנו במקרא^{יח} כי אני ה' האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד עושה משפט יתום ואלמנה, והנה הקשו מה הוא השוחד אשר נוכל לתת להשי"ת אשר עליו אמר כי לא יקחנו, האם ניתן לו כסף או מתנה אחרת, ופירשו ע"פ מאמרם ז"ל^{יט} מי הקדימני ואשלם הוא כשאדם עושה איזה מצוה או מקודם נתן לו הי"ת את הדבר, למשל מצות פאה נתן לו את השדה, מילה נתן לו בן, מעקה נתן לו בית, ציצית נתן לו בגד, וזה הכונה מי הקדימני ואשלם, והכל הוא מחסדו, אך דבר א' יש בעולם שכביכול השי"ת חייב לשלם והוא התזקת האלמנה והיתום.

כי באמת אם השי"ת ראה בחכמתו ולקח את האב או הבעל הרי נשאר חייב להיתום והאלמנה כי מי יחזיק בידם, אם להבן אין אביו אם להאלמנה אין בעלה, וביחוד להאלמנה כמאמר הז"ל^כ אין איש מת אלא לאשתו, מי יחזיק בידה, והחוב בזה השי"ת כביכול חייב לשלם להאלמנה ולהיתום, ואם אנחנו נשלם את החוב הזה בעד הקב"ה אזי יש לנו מצוה בהקב"ה הוא, כי שלמנו את חובו.

וזה כוונת המקרא לא ישא פנים ולא יקח שוחד, ר"ל אפוי למי שעושה משפט יתום ואלמנה, אע"פ שהוא עושה לי בזה טובה גדולה ששלם את חובי בכל זאת לא אשא את פניו, אלא צריך כל אדם להחזיק

טז) ישעיה נ"ח א' — ויכלמו מעונותיהם, יחזקאל מ"ג י'

יז) ירמיה כ"א י'

יח) עיין דברים י' י"ז.

יט) ויק"ר פי' כ"ז סי' ב'.

כ) סנהדרין דף כ"ב ע"ב.

בעבודת ה' ויהא תמיד רצוי לפני ה' ית' לעשות תורת ה' ומצותו כאשר צוהו ולא יטעוהו תענוגי והבלי העולם שהם חולפים ועוברים להחליף בהם עולם קיים תענוג נצחי.

וזהו מה שפי' בספרי^{כא} ע"פ ובחרת בחיים, משל לא' שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו ב' שבילים א' שתחלתו מישור וסופו קוצים וא' שתחלתו קוצים וסופו מישור, והיה מודיע את העוברים ואת השבים ואומר להם אתם רואים שביל זה שתחלתו מישור בב' וג' פסיעות אתה מהלך במישור וסופו לצאת בקוצים, ואתם רואים שביל זה שתחלתו קוצים בב' וג' פסיעות אתה מהלך בקוצים וסופו לצאת במישור, כך אמר משה לישראל אתם רואים את הרשעים שהם מצליחים בב' וג' ימים הם מצליחים בעוה"ז וסופו לידחות באחרונה שנאמר לא תהיה אחרית לרע.

ואומר והנה דמעת העשוקים, ואומר הכסיל חובק את ידיו, ואומר דרך רשעים כאפלה, ואתם רואים את הצדיקים כשהם מצערים בעוה"ז בב' וג' ימים מצערים וסופם לשמות באחרונה שנאמר להטיבך באחריתך, ואומר טוב אחרית דבר מראשיתו, ואומר אור זרוע לצדיק, ואורח צדיקים כאור נוגה.

ושהע"ה אמר^{כב} כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה א' להם, ואמרו בתנא דבי אליהו^{כג} כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד בו"ד שהוא בתחלתו רמה וסופו תולעה, שהע"ה שנאמר בו ויחכם מכל האדם ולמה אמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל, והלא אדם כשהוא אוכל הוא מברך וכשהוא שותה הוא מברך וכשהולך לישן הוא מברך וכשמתעורר משנתו הוא מברך, א"כ היאך נחשב כבהמה שאינה מבחנת כלום.

אל אין הכתוב מדבר אלא בשעת מיתה, כיון שהגיע קיצו של אדם למות כשם שנמלכין על הבהמה לשחיטה כך נמלכין על האדם למות, לכך נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין, ולא עוד אלא בהמה שמתה יש לה מנוחה אבל ב"א שעוברין על מצותיו של הקב"ה ומכעיסין במעשיהן

(כא) ספרי פ' ראה סי' נ"ג.

(כב) קהלת ג' י"ט.

(כג) בתנא דבי אליהו זוטא פ' כ"ד.

שאינם הגונים ומתים בלא תשובה מעמידין אותם לדין ומאירים להם כל מעשיהם בפניהן ודנים אותם על כל מעשיהם, אלא שאין דבר עומד בפני התשובה והתשובה המעולה כשהוא בכתו וגבורתו כמאמר הכתוב וזכור את בוראיך בימי בחורותיך ולא בשעה שאינו יכול.

משל למה"ד לאדם האוכל על שולחנו לתיאבון ובא עני ולא החזיר לו פנים, כששבע ונתמלא בטנו אמר תנו לאותו עני, וא"ל החכם, שוטה אלו היית יכול לאכול לא נתת לו, אלא שאין בך כח לאכול נתת לו, כך האדם בעוה"ז רעב לאכול ולהרויח ממון באה העני שהוא היצה"ט ושואל ממנו לחזור בתשובה ויעסוק בתורה והוא אינו רוצה לבטל ריוח הממון, לסוף כשאין ביכלתו להרויח הוא רוצה לחזור בתשובה.

ולזה רמז הכתוב^{כז} וזכור את בוראך וגו' והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, הכוונה כשאינו יכול להרויח זהו ימים שאינו יכול למצוא חפץ ולא שאר הנאות ואז אינה תשובה מעלייא, אלא תזכור בוראך בימי בחורותיך בימי הרעבון בעוד שאתה מתאוה לתענוגי העולם שמע לעצת היצה"ט וחזור בתשובה, אשריהם הצדיקים שמתגברים על יצרם ומגביהים עצמן על פשעיהם כענין שנאמר^{כח} אשרי נשוי פשע וגו' ואחז"ל^{כט} אשרי לאדם שהוא גבוה על פשעיו ואין פשעו גבוה עליו, בני הגבירו עליכם יצ"ט ותשליטוהו עליכם, ותבקשו תמיד מה' להורותכם לבחור דרך הטובה ותדעו דרכי ה' ועבודתו כענין שנאמר^ל אני ה' מלמדך להועיל.

וממעלות יצ"ט למאס האדם בחיי ההבל העוה"ז ולמעט הנאות הגופניות, ומגביר על טבעו דברים המביאין אותו לחיי העוה"ב וידבק להם שא"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א', כי הרודף אחר הנאותיו א"א לו להדבק באהבת עוה"ב, כמאמר א' החסידים^מ כאשר לא יתחברו בכלי א' המים והאש כן לא יתחברו בלב המאמין אהבת העוה"ז

כד) קהלת י"ב א'.

כה) תהלים ל"ב א'.

כו) בר"ר פי' כ"ב סי' ר'.

כז) ישעיה מ"ח י"ז.

כח) הובא בחובת הלבבות שער הפרישות פ"ג בחשבון הכ"ה.

ואהבת העוה"ב, ואמר א', העוה"ז והעוה"ב צרות כשתרצה הא' תקצוף הב'.

לכן יפקח האדם את עיניו בעודו בעולם להרחיק המותרות, ויקח די הספוק במאכל ומשתה וכסות כדי לחיות רק לעבוד את ה', ויפקוד מעשיו וענייניו כולם לתקן המעוות ולמלאות החסרון וליישר מפעלותיו בדרכי ה' כדי שילווחו בעולמו אשר הוא הולך באחריתו ומתוך כך יזכה לחזות בנועם בוראו, וכך אמרו חכמים ז"ל^{כט} העוה"ז דומה לפרוזדור וגו'.

הנה אהבת התענוגים הם הגורמים ביטול בעבודה ורעים לגופו ונפשו, ואפי' אם הם תענוגי היתר רעים לגופו כי כל המותרות הם כחרבות לגוף, ועוד כשילמד וירגיל בתענוגים ולא ימצא הוא מצטער למצוא לימודו והרגלו, ורעים לנפשו כי הן הנה המבטלות אותו מעבודת הבורא כי לא יוכל לעבוד עבודתו מאחר שלמד בתענוגים ובעידונים, ובזה הוא מגרה היצה"ר בעצמו מאחר שאין השטן מרקד אלא מתוך התענוגים, וסימן ויאכלו וישתו ויקומו לצחק^ל, ועוד אחר שמלא בתענוגי ההיתר לסוף בא להתענג באיסורים, ואם ימצא רבב בבגדיו כמה יצטער האדם וכ"ש אם ימצא בשרו מזהם שאז הוא רץ לבית במרחץ לנקות בשרו, וזה המתענג בתענוגי העולם מכין כל בשרו לרמה ותולעה אשר הם מתהווים מתענוגי העולם שמי שלא הורגל בתענוגים אין רמה שולטת בו.

וז"ש הפסוק^{לא} שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח, והוא שכבר נודע שכל אהבת העבודה היא מצד הימין של הלב ואהבת התענוגים מצד השמאל, וז"ש הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד אני שם לנגדי עיקר מה שבוחר בו השי"ת ולא אתאווה לתענוגי העולם, וזהו כי מימיני בל אמוט ואפנה על ימין ולא על שמאל המורה על אהבת המושכלות, לכן שמח לבי ויגל כבודי כי על ידי זה אף בשרי בקבר ישכון לבטח מן הרמה והתולעה, כי כל עצמם אינם מתהווים כ"א מרוב התענוגים שאינם של מצוה.

והרבה בני אדם יש אוכלים ירקות וחזיהם חיי צער והם בריאים

כט) אבות פ"ד מ' ט"ז.

ל) שמות ל"ב ו'.

לא) תהלים ט"ז.

יותר מאותם המענגים עצמם ועושים כל ימיהם כחגים כי התענוג יחסר ולא יעדיף, וכל מה שילמוד האדם להרגיל עצמו בתענוגים יהיה קשה עליו לעזבו, ולכן אם בעל נפש הוא יעזבנו מעט עד שישוב לאחוריו ויהיה לו הרגל וסוף ימצא את עצמו שונא את התענוגים, ואחר כך כשיחשוק בעבודתו ית' ויהיה לו חשק במיני העבודה יותר ממיני התענוגים ימצא במיני העבודה תענוג נפלא, כי הלא לא יהיה התענוג כ"א מחמת החשק ובמי שחושק הוא מתענג ואפילו אם יהיה בו צער גדול בעשות אותו זולתו.

ואמר החכם כי התענוג והשמחה סופם יגון ואנחה, והוא כי ימיו של אדם בצער ולפחות בהתמצעות לא תקשה עליו פרידתו מהעוה"ז בשני דברים, האחד כי כשאינו מלומד בתענוגים אלא אדרבה הוא מצטער בצער העבודה בעוה"ז אינו מצטער על פרידתו מהעוה"ז שכולה היא תענוגים ואין לו חלק בה בהפרדו ממנה לא הניח כלום והלך, וטעם הב' הוא כשרואה בשעת מיתה שכל ימיו לא התענג בעוה"ז ואדרבה חיה חיי צער בשביל עבודתו ית' או ישמח ויתענג על מה שלא שמח והתענג מקודם לפי שכל מי שלא נהנה והתענג בעוה"ז עתיד ליהנות מזיו השכינה ע"ד^ל ותשחק ליום אחרון.

ואדם שהיה טרחו כל ימיו לענג עצמו במאכל ומשתה וכסות נקיה ובגדים החמודות וגם כל מגמתו לאסוף ולכנוס ולבנות, ועבודתו ית' במקרה, כמה צער יגיע לו בפרידתו מן העוה"ז ולא הולך עמו כלום מכל מה שטרח ויגע, אוי ואבוי לאותה שעה, ובשעת מיתה כאלו לא היו אלא אותו היום בלבד שהוא שם והימים הראשונים יפלו וא"כ מה הנאה יש לו מזה, ואפי' אם יחיה אלף שנים בשעת מיתה כאלו לא חיה, כמ"ש באדה"ר שהיו ימיו אלף שנתן ממנה לדוד ע' שנה וכשחיה תתק"ל שנים ראה עצמו כאלו לא חיה אפי' יום אחד וינחם על הע' שנה.

ואמר שלמה הע"ה על תענוגי העולם^ל בניתי לי בתים ונטעתי לי כרמים ועשיתי לי גנות ופרדסים ובריכות מים קניתי עבדים ושפחות צאן ובקר כנסתי כסף וזהב וסגולת מלכים שרים ושרות ותענוגות בני האדם ורבוי נשים, כוונתו לומר וכי יותר מזה יוכל האדם להתענג שאני מלכתי

(ב) משלי ל"א כ"ה.

(ג) מפרש פסוקי קהלת ב' ד'.

בכיפה והיה יכולת בידי לעשות כל אלו בלי טורח ובלי פחד ואפ"ה אני מעיד עליהם כי הכל הבל ורעות רוח.

ואמר אף חכמתי עמדה לי, הכוונה כמ"ש המתרגם ברם חכמתי דווקא לא הרווחתי כ"א החכמה והמושכלות, והטעם כשכבר עברו הימים הכל נשכח כשיבואו לאדם ימי הפרידה אז הכל נשכח כאלו לא ראה דבר בעמלו, ואמר טעם ב' ושנאתי אני את עמלי שאני עמל תחת השמש, דהיינו מה שטרחתי ואספתי לי התענוגים הנז' שאניחנו לאדם הבא אחרי, ע"ד^{לד} ועזבו לאחרים חילם ואני הולך ריקם מכל יגיעי ועמלי וא"כ מה הנאה יש לי באסיפתו, ואמר אלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה הלא אל מקום אחד הכל הולך דהיינו שסופו הולך אל העפר כמו העני וא"כ מה הנאה היה לו אם יהיה לו טובה או רעה, ואם יהיה לתענוג קצבה החרשתי אבל כל עמל האדם לפיהו דהיינו בשביל מזונותיו וגם הנפש לא תמלא תאות נפשו אין לה סוף, א"כ יאחו צדיק דרכו למשוך עצמו מן התענוגים מתחלה, ואמרו ז"ל^{לה} שהתענוגים ועבודת הבורא כמו שתי צרות ששונאות זה את זה.

והנה ארוז^{לה} על מי שנשא ב' נשים אחת ילדה ואחת זקינה, הילדה מקטעת לו השערות הלבנות, והזקנה השחורות, המשל הזה יתפרש על תענוגי העוה"ז ועוה"ב, הילדה היא משל על עוה"ז אוהבת השחוק והמלבושים וימי הנערות, והזקנה היא רמו למושכלות ולעוה"ב שהיא שנאה ימי הנערות והשחוק וטיולים ואוהבת הנכבדות והמושכלות, וכן המשל באדם שנשא ב' נשים שהם הגוף והנשמה המתכנים ליצה"ט וליצה"ר הגוף כמו הילדה שאוהבת הנערות והתענוגים והמלבושים הנאים והשחוק והטיול, והנשמה כמו הזקנה שאוהבת המושכלות הפך הילדה מאחר שהיא זקינה וקרבו ימיה למות וכיצד יוכל לישא את שתיהן והרי הוא מפסיד הפסד גדול שאינו יכול לזווגם ואין לו רפואה עד שיאחוז אחת מהם.

ועוד אמרו^{לה} אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי, זה מושך אצלו וזה

לד) תהלים מ"ט י"א, ועיין גיטין דף מ"ז ע"א ר"ל שבק קבא דמורי קא קרא אנפשיה ועזבו לאחרים חילם.

לה) חובת הלבבות שער חשבון הנפש פ"ג.

להי) בבא קמא דף ס' ע"ב.

לו) ברכות דף ס"א ע"א.

מושך אצלו, ולא תושלם עבודת הבורא עד שיעזוב את הילדה וישא את האהובה המואסת בדבר ההווה והנפסד ורודפת אחר הנצחי והקיים, והתענוג הוא עצמו היצה"ר כי הלא היצה"ר אינו מדבר עם האדם ויאמר לו תעשה כך וכך אלא הוא מושל על תענוג התקוע בלב ומבקש תאוותו והוא סיבה למנעו מאחרית הטוב.

והנה אהבת התענוגים הם כמה מינים והבני אדם יש בהם אוהבים מקצתם ויש רובם ויש כולם ויש אחר מהם ולכולם יש להם סתירה.

האחד אהבת אסיפת הממון ויחשוב בדעתו כי מי שיש לו כיס של דינרים והוא חלקו מכל עמלו והשליכו בדרך ונאבד ממנו מי מגיע לו צער בשביל זאת האבידה חוץ ממנו וא"כ מי שיאבד כיסו יותר היה טוב לו שלא היה לו מעיקרא שלא היה מגיע לו צער באבודו כמו שאר בני אדם שחוץ ממנו שלא נצטערו באבוד כיסו, כך האדם כשיודע בודאי שהוא מת ועוזב ממנו שטרח בו יומם ולילה ואבד זמנו ועולם האמיתי על קנייתו כמה יגיע לו צער מזה, והוא דומה למי שהיה בגדולה וירד מגדולתו כמה יגיע לו צער בירידתו ויותר טוב לו שלא ראה גדולה מימיו.

השני אהבת תענוגי הבניינים בתים ועליות מרווחים וציורים וכיורים ובתים וחדרי מלכים שהוא נותן כפי כחו ויכלתו לבנין ביתו ולהרויחו ולהרחיבו ולנאותו ולזה לא שכב לבו יום ולילה, הנה אמרו על איש אחד עשיר גדול והיה יושב בין השפלים והדלים ובשפל המקומות ושאלו אותו והשיבם כי הגדולה היא כגלגל שחוזר בעולם ואפשר שארד מגדולתי ואהיה יושב בשפל המקומות בעל כרחי ואצטער אז הרבה אבל אני מעתה יושב במקום הגרוע והשפל אף כי ארד מגדולתי ואשב למטה לא ארגיש מזה, וא"כ האדם כשיבנה בתים ועליות מפוארים חקוקים כששר והוא יודע בודאי שירד מהם וילך למקום שפל ואפל למקום מדבר וערבה ציה וצלמות כמה יגיע לו צער מזה וכיצד יערב לו וללבו לישב במקום מפואר.

השלישי אהבת תענוג המלבושים הנאים קציעות מור ואהליות איך יערבו לו והלא אם יאמרו לאדם בינוני או עני הא לך לבוש א' של גדולים ותלבשנו יום א' ותחזירנו לבעליו בלי ספק שלא יקבל שיראה שגנאי הדבר מפני העולם ואפי' בפני עצמו ויאמר מאחר שאינו שלי מה

הנאה יש לי בלבישתו יום אחר ומחר אפשיטנו, וכן האדם מאתר שיודע בעצמו שלבישת בגדים הנאים אינם בתמידות הרי הם כאלו אינם שלו כי מחר ערום ישוב שמה ובגדיו סרוחים ובלויים בתוך הקבר איך יערב לו בגדים החמודות.

הרביעי אהבת חברת מריעות וגזל ומאכיל לבניו או מקצר בעבודת הבורא בשביל בניו ואזהביו, הלא ישים אל לבו מחר יחבק אשפתות ואחריתו רמה והתולעים חביריו האיך יערב לו שם חברה בעולם חוץ מחברת המושכלות ושהיא לש"ש, ואמרו בגמרא^{לז} שחכם אחד אמר לאשתו בשביל מזונות בניו איכא קורמי באגמא שילכו ויתפרנסו.

החמישי אהבת תענוג אכילות ושתיית הרשות משחירים פניו לאתר מותו ואומרים לו טול מה שבחרת והתדבקות הסט"א והטומאה והשחית נפשו בשביל זה, כיצד יערב לו לאכול ולשתות, והלא אם ידע האדם שאם יאכל אכילה אחת וסופה יקיא אותה ויצטער ודאי לא היה אוכל אותו המאכל מתחלה, וכ"ש שיגיע לו צער רע ומר שאין הפה יכול לספר.

השישי אהבת עונג הטיולים והשמחה והשחוק, הלא ישים אל לבו אם ימות א' מקרוביו ב"מ הוא נשאר כמה חדשים שלא יכנס בשום טיול ולא בית משתה בשביל אבילות עליו וא"כ למה לא יתאבל על עצמו והמות כפסע בינו לבניו ואיך יערב לו טיול ושמחה ושחוק וכ"ש בתענוגים שיש בהם איסור אשר רעתם גדלה עד לשמים והשפה תכלה מספור רעתם ועונשם, הנה התבונן אם אלו הם סחורותיך אשר תוליכם עמך לעולם האמתי אוי לה לאותה בושה ולאותה כלימה ע"כ הקיצה והעירה מתרדימת שנתך ואזור כגבר חלציך לאצור ולכנוס דבר שאין בו יגיע וסיוע והקרן קיימת לך לעוה"ב.

והנה לזה יש להמשיל, משל לאחד שאמר לו המלך הנה לפניך שני משאות גדולות משא א' של קוצים ומשא א' בגדים חמודות, אם תשא המשא של קוצים על בשרך חוץ ממה שאין מי שיסייע אותך כי הלא הם קוצים כסוחים אלא כשתגיע לבית ישראלך בהם, ואם תשא

לז) עירובין דף כ"ב ע"א.

המשא של בגדים החמודות מסייעים אותך והרי הם שלך, הייתכן שיאמר אשא משא של קוצים, וכיצד האדם טורח כל ימיו והוא רץ ובא יומם ולילה להשיגם ואין מי שסייע אותו מלמעלה על השגתם שהם השגת התענוגים והם המשא של קוצים הישרפוהו בהם לעתיד ומואס בעבודת השי"ת הבגדים החמודות לבושי הנשמה חלוקא דרבנן והם שלו להתנאות בהם ועוד יסייעוהו מן השמים את המשא עליו, והבא ליטהר מסייעין אותו.

והנה בכל מה שיקרה לחיות ולעופות מקרה רע לחוסר דעתם יקח האדם מוסר ללא יעשה כמותם ויאבד מן העולם, ואם יעשה כמותם הרי הוא גרוע מהם מאחר שחננו השם שכל ובינה.

הנה אנתנו רואים העוף או הצפור כשרואה החטה בתוך הפח שמח שמחה גדולה כמוצא שלל רב והוא ממחר הרבה והולך במרוצה ללקוט החטה ההיא והוא רץ ושמח על קירוב מיתתו כמו שרמזו שהע"ה באומר^{לח} כמהר צפור על פח, ולא ידע כי בנפשו הוא הרי תאוות נפשו היא סיבת מיתתו.

העכבר אפילו מי שאין יכול לתופשו והוא שולט על בגדים החמודות ואוכל מאכלים הנחמדים בשביל שרואה איזה דבר חידוש שלא ראה מקודם מעט לחם בתוך המצודה הוא ממחר ונכנס לתוך המצודה ולתוך המות מחסרון דעתו.

הדג הגדול שבים והוא שט בנהרות ובמים ואוכל דגים הקטנים והעשבים והוא כמלך בתוך הים וראה דבר חידוש שלא ראהו מקודם והוא האגמון שקשור בראשו עיסה ובשביל תאות נפשו בחסרון דעתו לויתן בכחה הועלה, וכל ההנאות אינם נמשכים לזמן כי אם ברגע יקוץ בה, ויש שתהיה סיבת נפילתו ולא ישיגנה והוא משל למושיט אצבעו בכורת הדבורים ותיכף סבבוהו ועקצוהו בכמה מקומות ונשאר צועק ובוכה ולא השיבה אל פיו.

ובמדרש הביאו משל נאה על התענוגים שהם סיבת טרדת האדם מן העה"ב, והביאו בעל ספר מנורת המאור^{לט} באורך, ואני העתקתיו

[ח] משלי ז' כ"ג.

[ט] במנורת המאור נר ה' כלל א' ח"א פ"ג.

בקיצור ובשינוי מעט, משל לאניה ההולכת בלב הימים לארץ מרחקים והממשיכים אותה תעו את הדרך והיו תועים בים רעבים גם צמאים ואינם יכולים לצאת ולבוא, ויהי הם הלך ושוב ראו בתוך הים אי גדולה הרבה והימים ימי זיו האילנות והיתה זרועה מכל מיני אילנות טובות ודשאים ופרחים ושושנים וכל מיני ורדים בתוכה והמים המתוקים סביבותיה וצלה רב ונאה, אזי נתקרבו בעלי הספינה לאי וירדו מן האניה להתענג בתוך האילנות ולהסתופף בצלם ואכלו מאותם הפירות ושתו ממים המתוקים ונהנו מריח הטוב והתענגו ויצאו והלכו להם לתוך האניה ליסע ולילך למצוא דרכם ושבילם.

היה שם אדם אי שלא קבל לצאת וכ"כ הפצירו בו הפצר עד מאד ולא קבל, לפי שאמר ברעתו וכי אני מוצא כמו המקום התענוג הזה בכל העולם שלא נמצא אפי' אצל המלכים זה האי הנמצא כאן, וכשראוהו אינו מקבל לצאת הלכו לדרכם ומצאו להם את הדרך אשר ילכו בה והלכו למדינתם, ואותו האיש נשאר שם אוכל מאותם הפירות ושותה ממים המתוקים ומתעדן בבשמים ובריח הטוב, כשבאו ימי החורף נשרו כל האילנות העלים ואת פירותיהם וכל הבשמים כמו כן ויבשו המעיינות ונשארו עצים יבשים ונשאר לחורב ביום ולקרח בלילה מבלי כסות ולא צל להסתופף וימות שם ברעב ובחוסר כל ובצער גדול.

כך הדבר הזה אנחנו בעה"ז כמו האניה ההולכת בלב הימים ותועים ואין אנו יודעים למי נפנה ואנה נלך וכספינה המטורפת בים ואנחנו מוצאים בעה"ז הדומה לים אי גדולה כנזכר שהם מיני העידונים והתענוגים שיש בעה"ז לאין מספר, יש אנשים יראי אלקים התענגו מעט ותיכף עזבו ושבנו בתשובה וחזרו לאחוריהם ללכת לדרכם שהיא עבודת השם וסבלו צער הים והם יסורי העוה"ז ללכת למקום מנוחתם, ויש טפשים כמו אותו האיש שמשך עצמו אחר התענוגים ונשאר מתענג ובאו ימי הפרידה ובטלו כל התענוגים ונעשו לפניו כעצים יבשים ולא היה לו מה לאכול ולהסתופף בצלו ונשאר שם לעונשים ולפורעניות, כן יקרה לכל הולכים אחר עיניהם ותאות לבם ולא הביטו לעתיד ולא יראו את הנולד.

ולכן כתבו על היוצא בימי ניסן וראה אילני דמלבלבי צריך שישים האדם אל לבו וילמד מוסר מהאילנות שעתה הם בזיו ומלבלבי ויעברו ימי הקיץ ויהיו עצים יבשים לא תואר ולא הדר, ומתחלה היו כעצים

יבישים ונתחרשו עתה בזיו ומראה, כך האדם בעוה"ז בזיו ומראה וקלסתר פנים והנה יום בא ותחשך השמש והאור לא תואר ולא הדר.

ואם עדיין לא ייבש השורש שלו ע"י התורה והעבודה והמצוות אז מתחדש כנשר נעוריו בעולם הנשמות, והוא רמז אל העצים שנשרו וחזרו להתחדש ע"י שרשם שהוא חי, אבל הרשע נק' מת שיבש השורש שלו מהלחלוחית, ולכן נאמר^מ כי האדם עץ השדה שהוא רומה למ"ש^{מא} והאלקים עשה שיראו מלפניו, שעשה דברים שמרומז בהם עניני עוה"ז ועוה"ב שיקחו מוסר מאותם הענינים כשרואים אותם, ואם האדם יבלה ימיו בטוב ותענוגי הגוף הלא בעולם הנשמות יגיע לו צער עד אין קץ, ובהפך המצטער בעוה"ז הלא ישמח לטוב ותענוג הנפש בעולם הנשמות.

והוא משל למי שהיה דחוק למזונות וחולי העניות והכעלי חובות סבבוהו ובלילה ישן בטרדת המחשבות וראה בחלומו והנה יש לו אלף אלפים דינרי זהב וגדול המעלה והיה שמח בחלומו שמחה גדולה ורבה לאין קץ כמלך במסיבו, וכשהקיץ והנה ישוב ידו אל חיקו והנה ריק מכל ואפס עצור ועזוב והוא משתומם ומצטער צער גדול כל היום ההוא מלפני עונג ושמחת החלום ועשרו שראה בחלום והנה נמצא שקר וכזב כך ירבה צערו, ויותר היה טוב לו שלא היה רואה אותו החלום, אבל אם האדם ישן בלילה וראה בחלום שמת לו מת או איזה צער גדול מצער העוה"ז והיה דואג ומתפחד והוא בצער גדול הרבה וכשהקיץ וראה שקר מה שראה והנה הוא חלום אז יהיה שמח שמחה גדולה ומודה ומשבח את הבורא ית' כאלו שהיה באותו הצער וניצול הימנו.

כך הדבר הזה, הנה האדם בעוה"ז ימי שנותינו בהם כמו חולמים חלום ואם יראה בעוה"ז דהיינו בחלומו איזה שמחה ותענוג וכל ימיו בטובה הלא כשיקיץ שם בעולם הנשמות ידאג ויצטער שהיה הכל שקר וכזב, וכמו שדימו ז"ל לעולם הנשמות כמו המקיץ מן החלום כדתנן^{מב} והקיצות היא תשיחך לעוה"ב, אבל אם חלם חלום רע ונצטער דהיינו אם היו ימיו בעוה"ז ימי צער ובדאגה אז כשיקיץ שם הוא שמח שמחה גדולה שכל מה שראה בחלומו דהיינו בעוה"ז לא היו בהם ממש.

(מ) דברים כ"י י"ט.

(מא) קהלת ג' י"ד.

(מב) עיין באריכות סוטה דף כ"א ע"א.

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון^{מט}, כלומר היתה מלאה כל טוב משבצות זהב עוז והדר לבושה ועם כל זה לא היתה משמחת בטובת של עוה"ז אלא ותשחק ליום אחרון היתה שמה נגד עיניה יום אחרון שאז מקבלים הצדיקים שכר המצות ובזוכרה זאת היתה שותקת ומשמשת עוד להקב"ה, עי"ל שאע"פ שהיתה ברבוי השפע לא שכחה יום המיתה וזהו אומרו עוז והדר לבושה היתה אומרת וכי ותשחק כלומר וכי ראוי שתשחק מאחר שיש אחרון שהוא יום המיתה, עי"ל עוז שהיא התורה שנקראת עוז שנאמר^{מז} ד' עוז לעמו יתן, והדר שהוא לכבוד לזקנים כדכתיב^{מח} והדרת פני זקן זהו היה לבושה ובזה ותשחק ליום אחרון.

עי"ל שבא לומר שזכתה לבנים שזכו לעוז שהיא התורה וזכו לזקנה שהוא הדר ובהיותם בניה חכמים וזקנים, ותשחק ליום אחרון שהוא עוה"ב שבזכותם תזכה לכמה מעלות, ואם נדרוש אותו על התורה נאמר כן התורה עוז והדר לבושה, וא"ת אין לו שכר כלום לז"א ותשחק ליום אחרון ששכרו מוכן ליום אחרון משום דשכר מצות בהאי עלמא ליכא, וא"ת דותשחק ליום אחרון חוזר בזה העולם נאמר כן בהקדים מאז"ל^{מט} שכל מי שהוא ע"ה יכול להטריח על מזונותיו בבחרותו אבל בזקנותו מוטל ברעב, אמנם ת"ח כשמזקינים באים אצלם ללמוד ומפרנסים אותם לז"א עוז והדר וגו' כלו' עז לת"ח בבחרותו, ותשחק וגו' בזקנותו שאע"פ שהוא זקן הכל משימים בו עיניהם לפרנסו ולכבדו בכל מה דאפשר.

היפלו^{מז} ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב^{מח}, משל לשני ילדים שגנב ישמעאלי א' והוליק אותם לביתו ועבר עמהם דרך עיר שהיו בה מבני משפחתם והיה רץ מהר דרך העיר הזאת, הנערים נשאו עיניהם וראו את בני משפחתם הולכים בשוק אמר א' אל רעהו טוב לנו להפיל עצמנו מן העגלה ויבואו קרובינו ויצילו אותנו מיד העורף הזה, ויאמר השני הלא נחבל עצמנו ע"י הנפילה הזאת וכמה יגדל הכאב והיסורין, ויענהו אתה

(מג) משלי ל"א כ"ה.

(מד) תהלים כ"ט, ועין זבחים דף קט"ז ע"א.

(מה) ויקרא י"ט ל"ב.

(מו) עין קידושין דף פ"ב ע"א.

(מז) אוהל יעקב פ' נצבים עיי"ש.

(מח) ירמיה ח' ד'.

תחוס על עצמך מלסבול כאב מעט וכי כאשר יביאך זה לביתו תחת
אצילי ידך יקחך להורידך משל המרכבה הלא יהפך העגלה ואתה תפול
לארץ כשה לטבח אכן עתה כאשר תפיל עצמך הלא לשעה קלה תקום
ותנוס לעזרה, וזהו היפלו ולא יקומו כי בעוה"ז הנפילה היא סיבת
הקימה ועמידה לחיי נצח.

★ ★ ★

שער האחד עשר

שער המצוות

פרק א'

לזכות את ישראל

איתא במד"ר"א ח"ל, אנו מוצאים בהרבה מקומות צוה הקב"ה על הנרות ולהדלקתן בשמן זית, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור, וכן הוא אומר על המנורה הטהורה יערך את הנרות אף כאן בהעלותך את הנרות, זה שאמר הכתוב ה' חפץ למען צדקו וגו' אמר לו הקב"ה למשה לא בשביל שאני צריך לנרות הזהרתך על הנרות אלא לזכותם שנאמר ונהורא עמיה שרא וכתוב גם חשך לא יחשיך ממך וגו'.

בא ללמדך שאינו צריך לנרות של בשר ודם, תדע כשאדם עושה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים ושלמה שבנה ביהמ"ק לא עשה כך אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כדי שיהא האור יוצא מביהמ"ק ומאיר לחוץ שנאמר ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, להודיעך שכולו אור ואין צריך לאורם ולמה צוה אתכם לזכותכם.

לכן נאמר בהעלותך את הנרות הוי' ה' חפץ למען צדקו, ולא עוד אלא אם אתם זהירים להדליק את הנרות לפני אני מאיר לכם אורה גדולה לע"ל, לכך נאמר קומי אורי כי בא אורך והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך, עכ"ל.

פרק ב'

עשיית המצוות

רשבג"א^א על ג' דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, המצות^ב ג' חלקים, א' מצות עקריות של התורה, ב' מצות דרבנן, ג' מצוה מן המובחר ע"ד שאמר הידור מצוה עד שלישי, ונכלל ע"פ מה גם מצות שאינו חייב ע"פ הדין לעשותה ורק הוא עושה אותה לש"ש, והנה מצות העקריות של התורה נקראים בשם דין שהם דינא דמלכא עלאה קדישא, ומצות דרבנן נקראים בשם אמת מפני שיש לכולם שורש ויסוד בתורה הקדושה, ועליה נאמר דברי חכמים כדרבונות וגו' כלם נתנו מרועה א' דלכלהו יש להם אסמכתא בתורה.

ומצות שהם הידור מצוה ולצאת ידי שמים נקראים בשם שלום שבאלה נעשה שלום בין ישראל לבין אביהם שבשמים, כ"א יחטאו יאמר מליצי יושר אנוסים מיצה"ר, דהראיה הם עושים מצות יותר מן החיוב שלהם כמו הידור מצוה ולצאת ידי שמים, וכמ"ש אמר הקב"ה אני אמרתי ואכלת ושבעת וגו' והם מדקדקים עד כזית ולא אשא להם פנים, ולכן אלו נקראים שלום.

אברי האדם ג' חלקים, א' הצריכה לחיות שלו שבהעדר א' לא נתקיים והם המוח והלב והכרס וכדומה, ב' איברים על צד התועלת והעזר כגון עינים אזנים גידים וכיוצא, שאם אין לו אלו יוכל לחיות כמו הסומא והחרש והאלם אך חיי צער, וכנגד זה צריך לקיים מצות דרבנן שהם סייג לתורה, שבלעדם ג"כ יוכל לקיים התורה, אך הם בסכנה שלא יעבור עליהם ע"י שכחה, ג' איברים שאין בהם הכרח אלא עשאו הי"ת באדם על צד היופי שבראו בב' עינים, בב' אזנים בב' נחירים, ובדאי בא' מאלה היה עושה כל צרכיו אך לא היתה צורתו יפה, ובעבור זה צריכין אנחנו לקיים מצות הידור מצוה וגם לצאת ידי שמים.

ובזה פ"י גמרא בשבת באותו גוי שבא לפני שמאי ואמ"ל גיריני ע"מ שתלמדני תורה על רגל אחת דחפו באמת הבנין ויצא ובא אצל

(ב) אבות פ"א מ"ח.

(ג) הפרק נלקח מס' חסדי אבות להבן איש חי עד בסוף שהביא דברי הוזה"ק שלה.

הלל וכו' ואמ"ל הלל מאי דסאני לך לחברך לא תעביד זו כל התורה ואידך פירושה זיל גמור ונתיישבה דעתו בזה, וקשה איך חשב הגר ללמוד תורה על רגל א', ועוד למה נקט לשון רגל יאמר בשעה א', ועוד מאי קמ"ל דחפו באמת הבנין וסגי לומר דחפו ויצא, גם קשה איך נתיישבה דעתו בדברי הלל.

אך המובן כי אותו הגוי לא רצה להאמין במצות דרבנן ולא בהידור מצוה ולפנים משורת הדין, רק המצות העקריות, ולז"א ע"מ שתלמדני תורה על רגל א', כי שמע שיש ג' חלוקות במצות שהם כנגד ג' רגלים המעמידים העולם והוא רוצה ברגל א' שהם מצות דאורייתא, ושמאי דחפו מסברא זו באמת הבנין שהסביר לו שצריך לעבוד הבורא בג' מיני מצות, כנגד המידה שהעמיד הבורא ית' באופן הבנין שהוא רוקע הארץ על המים, ובזה יהא אדם דירה בעולם שבלא זה לא היה האדם מתקיים כי היה נשקט במים, וכנגד מידה זו צריך לקיים מצות עקריות של תורה, המידה הב' שעושה בנין ע"פ הארץ למחסה מזרם וממטר ושמש אם היה תחת אויר השמים וכנגד זה צריכים לשמור מצות דרבנן שהם משמרת למשמרת של תורה, והג' במה שבונים עליות וכיוצא לרוחה ויופי כנגד זו צריכין לקיים הידור מצוה.

ולז"א דחפו באמת הבנין, כלומר הסביר לו שצריך לקיים ג' חלקי המצות מן העבודתו ית' כבנין העולם וכו', והגוי לא הודה בסברא זו כי יש ערביים יושבי אוהלים בלי עליות נחיים, והלך אצל הלל והביא לו חלוקות שבגופו כנו"ל והודה לו, ולז"א מאי דסני לך כי תסרון השנוי לך לגופך לחברך הוא הבורא אשר חבר אותך בג' מיני איברים הנז"ל לא תעביד שלא לכפור במצות, ובזה יתפרש הפ' שהביא, והוא אמת ומשפט שלום הם ג' מיני מצות שפטו בשעריכם כלו' מהשערות השכל שחייבים בהם במה שעשה הי"ת בגופים שלכם, ולפיכך צריכים אנחנו ליזהר בכל המצות דאורייתא ודרבנן ומן המובחר.

בזוה"ק שלח"ה, א"ר יהודה כמה סהדי עביד קוב"ה לאסהדא בהן בבני נשא וכלהו בעיטא ובסהדותא קיימין לקבליה, קם בצפרא אושית רגלוי למיהך קיימין לקבליה מכריזין ואמרין רגלי חסידיו ישמור שמור

רגליך כאשר תלך פלס מעגל רגליך, פתח עינוי לאסתכלה בעלמא
סהדיא אמרי עיניך לנוכח יביטו, קם למללא סהדיא אמרי נצור לשונך
מרע, אושיט ידוי במלי דעלמא סהדיא אמרי סור מרע, אי ציית להו
מיטב ואי לא כתיב והשטן עומד וכו', כלהו סהדין עלייה בחובוי לעילא,
אי בעי בר נש לאשדלא בפולחנא דמריה (תפילין תפלות ברכות מצות)
בלהו סהדין סניגורין קמיה וקיימין לאסהדא עליה טבאן בשעתא
דאצטריך ליה.

★ ★ ★

שער השנים עשר

שער המדות

פרק א'

מדות טובות

המתנהג במדות טובות אהוב למעלה ונחמד למטה ומוצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, כל קבל דנא קשה עונשן של מדות רעות, והמתנהג בהן שנאו ומשוקץ רע לשמים ורע לבריות, ומי שחננו ה' טבע טוב למדות טובות וישרות מן הבטן ומכיר בגנות מדות הרעות יודה לה' חסדו, כי טוב חסד זה מכל טובה שבעולם.

ומי שמדותיו רעות ב"מ ודעותיו כעורות אומר לרע טוב ולטוב רע ודרכו ישר בעיניו זו רעה חולה, תקנתו שירבה שיחה לפני ה' תמיד שיתקנהו בעצה טובה שיהא שלם במדות ובדעות לעשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם וילמוד או ילך לשמוע מענינים אלה, ויטרח להפוך מדותיו לטוב להתנהג כפי הרואה בדרך ישרים ותמימים, וירגיל עצמו בזה עד שההרגל יעשה לו טבע ושב ורפא לו ומן השמים יסעייהו על טוב כוונתו, אבל אין פוטר אותו מיום הדין באמור כך היתה מדתי ומה יכולתי עשות, כי אין דרך זו מוציאתו מידי עבירה, אלא ידע כי כל אשר יחפוץ האיש יעשה ע"י עמל ויגיעה ורצון טוב ואדם לעמול יולד להפוך טבעו לטוב ושכרו כפול.

הבל^א הבלים וגו'^ב, ר' שמואל בר רב יצחק מתני לה בש"ר ר' שמעון בן אלעזר ז' הבלים שאמר קהלת כנגד ז' עולמות שאדם רואה, בן שנה דומה למלך נתון באיספקרפסטי והכל מחבקין ומנשקין אותו, בן ב' וג' דומה לחזיר שפושט ידיו בביבין, בן י' שנה קופץ כגדי, בן כ' כסוס

(א) הפרק נלקח מס' אהל יעקב על קהלת.

(ב) קהלת א' ב'.

נהים משפר גרמיה ובעי אתתא, נשא אשה הרי הוא כחמור, הוליד בנים מעיזו פניו ככלב להביא לחם ומזונות, הזקין הרי הוא כקוף, הדא דתימר בעמי הארץ, אבל בבני תורה כתיב והמלך דוד זקן אע"פ שהוא זקן מלך, עכ"ל^א.

להבין הדברים נראה, כי לכאורה הדבר זר לומר לאדם על דבר האהוב בעיניו ותומד מאוד שהוא טועה בדעתו, אמנם אם התומד הזה חמד כמה דברים אחר שהחליט היותם טוב ומועיל ואח"כ נגלה לו בעצמו טעותו, שמאוסים הם ומתועבים באמת, אז נקל בעיניו לשמוע בקול מורים המסכלים עצתו בדבר מן הדברים שהוא חושק ומתאוה לו באומרו כמו שטעיתי בזה והייתי סבור שהוא טוב והוא שקר כן גם זה הדבר כמוהו ואני טועה גם בזה.

וכן בענין האדם בכלל כי הוא רואה ז' גונים בהולדו אינו אוהב כ"א שדי אמו לינק מהם, ואחר הגמלו והתחיל לאכול אז הוא מואס שדי אמו ומרחיק אותם בתכלית, ובוחר במשחקי ההבל כגון לרכוב על מקל ולומר כמה נאה סוס זה וכדומה, ובהתגדלו יותר ימאס באלה ויבחר בכלים נאים שאינם לתכלית רק נאים למראה, ובהתגדלו יותר ימאס גם באלה ויתאוה לכבוד המדומה וגאה וגאון יתנוססו בקרבו מרבים ההבל, והנה יתבונן האדם ויראה סכלותו כיצד היה חושק אותם, וכשיגיע למדרגה יותר גדולה אז יבין כי גם במשובח קצת הוא הבל וימאסנו, וזהו הבל הבלים כלומר כשתגיע להבל אחר ותמאס במוקדם אז תבין ותאמין שגם זה הבל.

ואם תרצה לחקור על טעם הדבר למה נתן הקב"ה בלב הנער ובטבעו לאהוב את ההבלים שאין בהם ממש, אומר לך דע כי משכן האהבה והחמדה הוא בלב, ותולדת החמדה הם השמחה בהשיג חמדתו, והעצב בהעדרה, והאהבה למי שיתן לו והשנאה למי שיקח ממנו, וכמו כן הכעס והרצון והצער והתענוג החמלה והאכזריות וכל המדות כולם יתעוררו ויתהוו בלב האדם על ידי הבלים, וטעם הדברי כי כל פעל ה' למענהו כדי שיהא מקום ומציאות לכל המדות בלב האדם, וכשיגיע לימי הבינה ישתמש בהם לעבודת בוראו, והרמיון לזה לאבנים יקרות אשר מציאותם מעבר לים, והקונה מהם מחשש פן יאברם להיות קטני הכמות

א קה"ר פ"א עה"פ הבל הבלים.

ורבי האיכות, לכן ישבץ אותם ויקבעם בעץ או בעופרת למען ישתמרו עד בואו לביתו ויקבעם במשבצות זהב וכסף לכל אבן משבצת הראויה לו.

כך הדבר במדות האדם, כי הם נוצרים בכח בנפש האדם בבטן אמו ולא תהו בראם הש"י כ"א לעבודתו ויראתו והאהבה לאהוב ה' ותורתו, השנאה לשנוא את הרע בעיניו ית', וכל המדות צריך שישתמש בהם לעבודת הקודש, והנה תיכף בהגיע האדם לכלל דעת צריך להשתמש במדותיו לעבודת קונו לא להשאר זמן וזמנים להשתמש במדותיו לעבודת קונו לא להשאר זמן וזמנים להשתמש בהם בעיני הבל לאהוב ולשנוא דברים שאין בהם ממש וכן ביתר דברים, כמו מי שהביא האבנים יקרות תיכף בהגיעו לעירו יסירם מהעץ והעופרת ויתנם במשבצות זהב שלהם כי אם יניחם באלה הלא יהא ללעג וקלס וחסר דעת, וזהו עד מתי פתאים תאהבו פתי^ה, לא אמר למה פתאים וגו' אלא עד מתי כלומר כבר בא העת שראוי להשתמש בהם שמושם הראוי להם וכנ"ל.

פרק ב'

ענווה

יקבל האדם על עצמו הכניעה לפני האלקים ולפני בני אדם ושהוא עבד לו להי"ת, ובוזה יעשה שליחותו בתמים ובאמונה, ואופני קנות הכניעה כתב בח"ה^ה וז"ל, אבל אופני קנות הכניעה והדרך שמקבל אותה על האדם הוא, שתהא מחשבתו ורעיונותיו תמיד בז' דרכים:

א' מהם שורש הויתו והתחלתו מן הבלונות, כלומר מטפה סרוחה, והדם אחר התעפשם ובאוש ריחם ואח"כ הוא נזון מדם הטומאה כל ימי עמדו בבטן אמו, ואח"כ יצא והוא חלוש ודל בגופו ואיבריו, ואח"כ עלה מן המדרגה הזאת אל הסמוכה לו עד שיגיע לרוב שנותיו, אח"כ יחלו ימי הזקנה עד שימלאו ימיו, ואמר א' מן החכמים, אני תמוה ממי שעבר במעבר השתן והדם פעמים האיך יתגאה ויגבה לבו, והמחשבה בזה מתחייבת הכניעה כמש"כ דוד המלך ע"ה^ה ה' מה אדם

(ד) משלי א' כ"ב.

(ה) שער הכניעה פ"ה.

(ו) תהלים קמ"ד ג'.

ותדעהו, ואמר^ז אדם ילוד אשה, ואמר^ח ואנכי תולעת ולא איש, ואמר^ט אף כי אנוש רמה וגו'.

והב', כשהוא חושב בעוצם מה שיגיע אליו בעולם ממיני הנסיון וברעב ובצמא, ובקור ובחום ובחלאים ובפגעים ובדאגות אשר אין לו מנוחה מהם כי אם במות, וכאשר יתבונן בזה ויבין חולשתו ומיעוט השגתו וקצרת ידו מדחות מעל נפשו כל זה יכיר מצורת מעמדו כי הוא אינו כמו אסיר בעולם הזה אבל הוא אסיר באמת, ויכנע ככניעת האסיר המושב בבור אשר לא יוכל להתיר את עצמו בלתי אדוניו כמ"ש^י תבא לפניך אנקת אסיר, ואמר^{יא} הוציאה ממסגר נפשי.

והג', כאשר יחשבו בחליפתו ובא אליו המות מהרה והפסק מאויו ותקותו בעת ההוא ועזבו כל קניניו, והתיאשו מקחת מהם מאומה לצידה ומהמועיל בהם בעמדו בקבר וכבר חלף אור פניו ושחר מראהו, וירום תולעים ועפוש ומוגלא ויחלפו סימני יופי גופו ויחזק באוש ריחו כאלו לא רוחץ, לא מורק ולא הפיח ריחו הטוב, ובזה יכנע ולא יתגאה לבו כמ"ש^{יב} חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וגו', ואמר^{יג} אך הבל בני אדם וגו'.

והד', יבין מה שהוא חייב בו מעבודת ה' על רוב חסדיו עליו, וקצורו בעבודת ה' והפסק טענותיו ואמתלותיו יום החשבון, וחרטתו במעמד הגמול, בזה יכניע רוחו כמ"ש^{יד} כי הנה היום בא בוער כתנור וגו' ומי מכלכל את יום בואו.

והה', יחשוב בגדלות ה' ועוזו המשקיף על נגלהו ונסתרו ושהחסידים והנביאים וכל גדולי התורה שהוא אינו נחשב למאומה בערכם כמה היתה מוראם מהי"ת, והיה כוחם נמס וכורעים ומשתחווים

ז) איוב י"ד א'.

ח) תהלים כ"ב ז'.

ט) איוב כ"ה ו'.

י) תהלים ע"ט י"א.

יא) שם קמ"ב ח'.

יב) ישעיה ב' כ"ב.

יג) תהלים ס"ב י'.

יד) מלאכי ג'.

בפגיעת המלאכים, כמ"ש בדניאל ויהושע והרבה כמוהם, והנה המלאכים כורעים ומשתחוים להי"ת כמ"ש^{טו} וצבא השמים לך משתחוים, וכל צבא השמים עושים רצונו, ומה גדלו מעשי ה' ואיש בער לא ידע, ואמר^{טז} כל הגוים כאין נגדו, ואומר^{יז} וכל היירי ארעא כלא חשיבין, וכאשר יתבונן בערך המדברים אל כדור הארץ, וכדור הארץ אל גלגל הירח, וממנו אל העליון והכל כאין אצל גדולת הבורא ית' יכנע וישפל לפני בוראו כמ"ש^{יח} מה אנוש כי תזכרנו, והוא כשילמוד עונש הגאים, ואמר^{יט} כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם וגו', ואמר בב' הכתות^כ מעודד ענוים ה' וגו', ואמר^{כא} כי רם ה' ושפל יראה, ואמר בשפלים^{כב} וענוים ירשו ארץ, ואמר^{כג} יען משיח ה' אותי לבשר ענוים, לפני שבר גאון לפני שבר יגבה לב איש^{כד}.

והו' כשיראה תהפוכות עניני הברואים בעולם ממלכות וממשלות ואנשיו והשחתת עם לתקנת עם אחר וסוף הכל אל המות בזה יכנע ולא יתגאה במאומה מהון העולם, ולא יבטח עליו כמ"ש^{כה} אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, וכאשר יביט בה באמונה שלימה יכנע ולא תאונה אליו רעה לא לגופו ולא לנפשו.

פרק ג'

גאות

הגאות היא אב לכל המדות רעות, ואז"ל^{כו} שהיא שקולה כע"ז וכאלו בא על כל העריות ואינו קם בתחיית המתים, ולא יוכר האדם

(טו) נחמיה ט' ו'.

(טז) ישעיה מ"י י"ז.

(יז) דניאל ד' ל"ב.

(יח) תהלים ח"י ה'.

(יט) ישעיה ב"י י"ב.

(כ) תהלים קמ"ז ו'.

(כא) שם קל"ח ו'.

(כב) שם ל"ו י"א.

(כג) ישעיה ס"א א'.

(כד) משלי ט"ז י"ח.

(כה) תהלים מ"י ה'.

(כו) עיין כל המאמרים אלו בסוטה דף ד' ע"ב.

שיש בו מדה טובה כי אם בהעדרה כמ"ש^(כז) בג' דברים האדם ניכר בכיסו, בכוסו, בכעסו, כתב הערוך שאינו מתגאה בעשרו, ואמרו^(כח) לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח.

כל המתיהר חכמתו מסתלקת ממנו^(כט) שהחכמה היא ממנו יתברך כמו שמברכים על החכמה "שחלק מחכמתו לבשר ודם", וכמו שהקב"ה אינו יכול לדור עמו כך החכמה שהיא חלק ממנו ג"כ מסתלקת ממנו, וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו^(ל), ונמצא שלא הרויח כ"א השפלות.

ובמה יכניע האדם הגאווה, בזכרו יום המיתה כמ"ש ז"ל^(לא) על אלכסנדרוס מוקדון שהיה מתגאה הרבה והלך לפתח ג"ע ויהבו ליה עינא דגולגלתא אייתה לכוליה דהבא וכספא דיליה לא הוה משתקיל עד דשקלי קליל עפרא ואשתקיל לאלתר דהיינו העין לא תשבע מן הטובה עד יום המיתה שמניחים עפר על עיניו.

ומעשה בא' שהיה הולך לבית הקברות וחשדוהו שהיה מפשיט בגדי המתים אבל הוא היה הולך להכניע לבו ולהשפיל גאותו בראותו אחריתו, וכל העם ראו מעשיו וממנו למדו להכניע לבותם ולהסיר גאותם, ואז"ל^(לב) האי מאן דיהיר אפילו אנשי ביתיה לא מתקביל, גבר יהיר לא ינוה, בנוה שלו ראה סכלותו שאפילו קרחא בביתיה פרדשכא להוי, וזה סברתו לכבד עצמו והוא מבזה עצמו והוא גרוע מהקרח הנבזה.

ואחד מן החסידים פגע בא' מן הגדולים (בעושר) והיה מתהלך בגאווה ובזו, ואמר לו החסיד דע לך שהבורא מואס בזאת המדה וההליכה, אמ"ל אותו עשיר אלו ידעת מה אני לא השמעתי הדבר הזה, ענהו החסיד אני לא ידעתי עשרך וגדלך אבל זה מה שידעתי בך כי ראשיתך טפה סרוחה ואח"כ חלאה זנוחה ובחיי חיותך נבלה סרוחה,

(כז) עירובין דף ס"ה ע"ב.

(כח) שם דף ג"ה ע"א.

(כט) פסחים דף ס"ו ע"ב.

(ל) עירובין דף י"ג ע"ב.

(לא) תמיד דף ל"ב ע"ב.

(לב) סוטה דף מ"ז ע"ב.

ולאיש אשר אלה לו כיצד יאמר מה אני, תמה אני במי שעבר במעבר השתן והדם מאין לו גאווה.

ובספר בחינות עולם: ג' גבורים באו יום אחד בחצר המלך והמלך יושב על כסא מלכותו ולפניו מזומנים כסאות ונסיבות לשרים ולחכמים כסא על כסא לפי מה שהוא מתנשא, וישבו איש לפי שכלו, כל אחד כסא אשר בחר לו בלי מצות המלך, ויחר למלך ויאמר איך ישבתם ומצותי לא שמרתם, ויען הראשון העליון ויאמר, יחוס משפחתי השיבתני על רעי, ויען השני חכמתי היתירה השיבתני על אשר תחתני, ויען השלישי שפלות נפשי ודראות לבבי השבתני תחתיהם, ויאמר המלך לשלישי קום שב עליהם כי צויתך, היחס והחכמה מעיניהם נעלמה.

ואמר החכם, עשה לך מרכבה מן הענוה, ולא תהיה לך הגאווה מרכבת, וכל הבהמות אין בהם סרחון כמו האדם לפי שאינם באים לידי גאווה אינם צריכים דבר שיכניעם כמו האדם, כי האדם שהוא עלול לגאווה יתבונן בסרחונו כדי שלא יתגאה.

וכתב מוהרר"ו ז"ל, כי ע"י הגאווה מאחו הקלי' ח"ו למעלה ממקום, וכתב הוא ז"ל שמעתי ממוהר"א הלוי שמזמור לדוד ה' לא גבה לבי וגו' הוא מזמור קל"א גימ' ס"מ, שע"י הגאווה הוא מתעלה למעלה, ובהפכה ע"י הענוה ג"כ גימ' קל"א גורם להכניעו, וכן כתב על מאז"ל^א בירא דשתית מניה מיא לא תשדי ביה קלייא, דהיינו מקום הקדושה שהוא בירא דשתית מניה מייא ושפעך ונשמתך משם לא תשדי ותשליט עליה הקל"א שהוא ס"מ, כנזכר בסוד קל"א אילן שהוא פסול לציצית, שע"י גאותך יתגבר ח"ו, וזהו שאז"ל^ב במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם שע"י עון הגאווה, כמ"ש^ג יען כי גבהו בנות ציון, השליטו אחיזת הקלי' יותר ממקומם למעלה ועל ידי זה נתעלו אומות העולם.

וא"כ מה מאד צריכים הכנעה ושפלות ועזיבת הגאווה כדי שתתעלה הקדושה למעלה ואחיזת הקלי' תתמעט ועי"ז תתקרב הגאולה,

לג) עיין ב"ק דף צ"ב ע"ב, ובמד"ר כ"ב ד'.

לד) חגיגה דף ה' ע"ב.

לה) ישעיה ג' ט"ו.

שזהו המדה כשזה נופל זה קם, והנה כל מדות הרעות כמו הכעס והקנאה והנקמה והנטירה וכיוצא נמשכות מהגאווה, ובסורה יסורו כולם, ואיך יסירנה ע"י שיזכור סופו, ואין טענה לומר שהיא טבע בו שהרי כשאחד גדול הרבה במעלה יותר ממנו והקניטו לא יתכעס עליו, אלא יקטין עצמו לפניו.

משל לאחד שהיה לו בקעה גדולה זרועה וסביב לה נהר גבוה מן העיר, ויש להבקעה גדר שלא יעברו המים וילכו לעיר, פעם א' נפרץ הגדר והתחיל המים לבא בעיר, בעל הבקעה מפחדו מהמלך, השכיר בני אדם שיסתמו קרוב לעיר במחצלאות ועפר וכיוצא, ועשו כן ולא הועיל, עד שמצאם אדם א' נבון אמ"ל כל מה שתסתמו רחוק מהפרצה לא יועיל אלא אם תסתמו את הפרצה בגדר עצמו בדבר מועט תוכלו לסותמו, וכן עשו וסתמוה מיד, כך הדבר אם יחפוץ לתקן מדותיו ויש לו הגאווה לא יועיל, אלא יסיר הגאווה ויתוקן הכל, ובמה יסירה בזוכרו שהוא כאורה נטה ללון והולך לתת דין וחשבון, ואם אחד קראו המלך ובהליכתו בא א' וחרפו היענהו, כן הדבר הזה.

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום, רבי"ל פנחס בשם רבי ראובן פתח, קומה ה' קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך, ר' פנחס אמר ה' פעמים דוד מקים להקב"ה בספר תהלים, קומה ה' הושיעני אלקי, קומה ה' באפיך, קומה ה' אל נשא ידיך אל תשכח, קומה ה' אל יעזו אנשי, קומה ה' קדמה פניו, אמר ליה הקב"ה דוד בני אפי' אתה מקימני כמה פעמים איני קם, ואימתי אני קם לכשתראה עניים נשברים ואביונים נאנקים, הה"ד משור עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה', ד' בר יונה עתה אקום, כל זמן שהיא מתפשת באפר כביכול אינו קם אלא כשיגיע אותו היום שכתוב בו התנערי מעפר, אמר רבי אחא בהדא תרנגולא דמנערה אגפה מן קיימא.

פרק ד'

רחמנות

ואר ה' פניו אליך וגו'^(ל), במדרש^(כ) יתן בכם דעת שתהיו חוננים זא"ז ומרחמים זא"ז כמ"ש ונתן לך רחמים וגו', ר"ל עמ"ש^(לט) הבן יקיר לי אפרים וגו' רחם ארחמנו נאם ה', פי' ע"ד שאמרו במדרש רות^(מ) כתוב א' אומר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכתוב א' אומר כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב, אמר איבו כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול, ההבדל ביניהם כי הנותן מאהבה חפצו גדול מנתינתו ולהיפך מי שאינו נותן מאהבה נתינתו יותר מחפצו, במתנדבים ב' מדות יש שנותן מעות לעני המבקש ממנו עזר אבל כשבנו מבקש ממנו עזר אליו לא יתן נדבה אלא ברכה וסבה להרויח פרנסתו כל ימי חייו בכבוד.

וזהו ההבדל בין הברואים לישראל, לישראל בניו כביכול נתן סבה לברכתם היא התורה והמצות, וז"א^(מא) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה, וזה מאמר המדרש^(מב) והיה ברכה הברכות מסורות בידך, וזהו ג"כ^(מג) כי ברך אברכך פי' בברכה אברך אותך וכמ"ש במדרש^(מד) טוב ה' לכל וגו' ומרחמיו הוא נותן לבריותיו, היינו כי הקב"ה חנן אותנו במדת רחמנות שנהיא מרחמים על הבריות וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

וזהו הללו את ה' כל גוים כי גבר עלינו חסדו^(מה) ר"ל כי נטע המדה הזאת בתוכנו לכן ואמת ה' לעולם הוא עוזר אותנו בישועה אמתית, וזהו הבן יקיר לי אפרים וגו' זכור אזכרנו עוד ר"ל לא לבד על אותה שעה שהוא מבקש אלא "עוד" לאחר זמן כדכתיב המו מעי לו ומה

(לז) במדבר ו' כ"ג.

(לח) במדבר פי' י"א ס"ו ו.

(לט) ירמיהו ל"א י"ט.

(מ) רות רבה פ"ב ס"ג י"א.

(מא) דברים י"א כ"ו.

(מב) מדרש רבה לך פי' ל"ט ס"ג י"א.

(מג) בראשית כ"ב י"ז.

(מד) הובא בספרי קודש.

(מה) תהלים קי"ז.

אני עושה רחם ארחמנו כלומר אני נוטע בו מדת הרחמים ואחר שיש בידו הסגולה הזאת יהא מרוחם מן השמים לעד לעולם.

וכשם שמרחמים על האדם להחיותו חיי בשרים בעוה"ז כן צריך לרחם עליו להחיותו חיות האמתי, היא חיות הנפש, להסירו מדרך רע ולהדריכו בדרך טובים, ובפרט על יונקים קטנים ללמדם להועיל להוריהם שיאמרו קדיש וברכו, וזהו אהבת הנפש, וחיובא רמיא כי עושין בזה נח"ר גדול להוריהם, וכמעשה דרע"ק^מ שראה אדם במשא עצים וכו'.

ויזכור תמיד על מצות המלך וירגיל עצמו לעשות הטוב עד שיהא רגיל בו מאד, ויוסיף יותר, וישאל מה' שיעזרהו שיודיעהו חכמה ויחזק איבריו לסבול מצותיו ולעלות מדרגה אחר מדרגה, ויזכור לעולם לעשות טובה עם חביריו לסייע להם בטרחם ובמשאם, ויאהב להם מה שיאהב לנפשו וישנא להם מה שישנא לעצמו, וישתדל לקנות אחים ורעים נאמנים שיעזרוהו על תורתו, כי כשלבך שלם עמהם אז יאהבוך ורבים יהיה בני שלומך וגלה סורך לא' מני אלף^מ.

פרק ה'

שחוק וקלות ראש

וכי תראה^מ בעירך קניגאות של עכו"ם השמר לך פן תראה, וה"ה שום דבר של שמחתם, כי אז תזכה ותחזה קניגין של לויתן והשור, וכי תשמע קול המון מחנגין ומחללים בחלילין ושמחים, האנח ותאמר רבון העולמים עמך אשר הוצאת ממצרים חטאו בכפליים ולקו בכפליים וגו' יהי רצון מלפניך שתבנה ירושלים עיר קדשינו בב"א.

השמר לך מלראות קניגאות של עכו"ם וכן מחולתם או שום דבר של שמחתם וגו', ואפי' לקניגאות של ישראל אסור ללכת משום דהוי מושב ליצים^מ, במדרש^ט רבי אבא בר כהנא פתח לא ישבתי בסוד

מז) המעשה הוא במס' כלה רבתי פ"ב.

מז) לשון ס' בן סירא הובא במס' יבמות דף ס"ג ע"ב.

מח) כ"ה לשון הב"ח בשם ס' האשכול הובא במג"א סי' רכ"ד סק"ג.

מט) עיין מס' עבודה זרה דף י"ח, ובבה"ט סי' רכ"ד סק"ב.

נ) במד"ר איכה פתיחתא סי' ג'.

משחקים ואעלוח אמרו בניי לפני הקב"ה רבון העולמות מימי לא נכנסתי בבתי תיאטראות ובבתי קרקסאות של עכו"ם ושחקתי עמהם ואעלוח.

ש"ע או"ח סי' ש"ז^{נא} אסור משום מושב ליציים וגו' וה"ה ההולך לטרטיאות וקרקסאות והם מיני שחוק כדאיתא בע"ז דף ח' ומיני תחבולות, ולא ידענא מי התיר להם בפורים ואפשר שנמשך להם משחוק שעושין לאחשורוש^ג ובפורים רק שחוק שעושין לאחשורוש שרי אבל לילך אסור אף בפורים^{נב}.

ומכ"ש ההולכים לבתי טרטיאות שקורין (קאמעדיעא) אוי להם לנפשותם דמגרי יצה"ר בנפשם וגו'^{נב}, כי יש אנשים מבני ישראל אשר יעתיקו מעשה אחד מן מעשה אבות הקדושים הנזכר בתוה"ק או מעשה של איזה תנא מפורסם מחכמי המשנה ויערכו אותה על דרך הערנים בטרטראות וקרקסאות שלהם ומחברים ספרים מזה, ועל זאת התורה חוגרת שק ועומדת לפני כסא הכבוד ואוננת לו שמוני בניך כבנור שמנגנים בה וגו' ואוי לדור שכך עלתה בימיו^{נב}.

פרק ו'

דיבור

הנה נודע כי נשמת האדם חלק אלוק ממעל, והוא יתברך נתן לנו תוה"ק להתעסק בה לשמה, והעוסק בתורה לשמה כל העולם כולו כדאי הוא לו^{נא}, וכשיוציא תורה מפיו בטהרה כל שרפי קודש יקרבו ויאתיו להתעלס באהבים, כאשר חכמים הגידו^{נב} על ר' אלעזר כאשר היה דורש במעשה מרכבה, וכן עזאי כאשר היה דורש בפשוטי תורה, וכאשר יתן האדם אל לבו כי כל עבודתו לקונו או רובא דרובא הם בפיו ובשפתיו צריך זהירות שלא יטמאם בדיבור אסור ובלה"ר ובשיחה בטילה, ואפיו

נא) סעי' ט"ז.

נב) מ"א שם ס"ק כ"ב.

נג) א"א שם ס"ק כ"ב.

נד) חיי אדם כלל ס"א.

נה) לשון סי' הברית ח"ב מ"ב פ"ו.

נו) מס' אבות פ"ו.

נז) חגיגה דף י"ד ע"ב.

שיחשבוהו בער וכסיל אם אינו בדבר אל יחוש כי חטא הלשון גדול ועונשה רב.

והנה בפיו ובשפתיו צריך להודות לקונו בברכות דק"ש ותפלת השחר והזמירות והודאות אשר אהב ה' מכל שירי שרפי קודש, כמ"ש ז"ל^(נח) שאין רשות למלאכי השרת לשבח את קונם עד ישבחוהו ישראל למטה, ומדי צאתו מבה"כ אם מתופשי תורה הוא שונה הלכות יום יום, ובהקימו יאכל קימעא ובשפתיו יברך את הזבח בעולה המוציא, ברהמ"ז, ודברי תורה על שולחנו, וכי ינטו צללי ערב תפלת מערב וק"ש על מיטתו, ויקום בעוד לילה לעסוק בתורה עד אור היום, הנה כי כל היום וכל הלילה לא ישבות לשונו מלעבוד את ה', וגם מי שאין תורתו אומנותו לא יעבור מג' תפלות ובעת קבוע ללמוד ביום ובלילה כל א' כפי ידיעתו.

וכן מכל התרי"ג מצות שיעשה ימלא פיו תהלתו על כל מצוה ברכה ועל כל פרי אשר יאכל ומשקה אשר ישתה לברך תהלה וסוף, וכל פעולה גשמית אשר יעשה לא יבצר מתת חלק לפיו ולשפתיו להודות לשם ה', אפי' כי יפנה גופו לקטנים או לגדולים על כל נטילה ברכה, כלל הדברים כי כלי הדבור הם יקרים מאוד לשרת בם יותר מכל איברי האדם.

פרק ז'

זריזות ועצלות

צריך האדם להיות עיניו פקוחות על דרכיו, וידע כי הוא שליח מאת ה' לזה העולם לעשות שליחותו לשמור דרך ה' לעשות הטוב ולסור מן הרע, כי אם יתעצל יאבד עולמו ח"ו, כי העצלות מתשת כח של מעלה ח"ו, וכל מה שיזדרז האדם במעשה עבודתו מוסיף כח בפמליא של מעלה, ואמרו^(נט) על פסוק בעצלתים ימך המקרי בשביל עצלות שבישראל נעשה שונאו של הקב"ה מך, ובזריזות אמרו^(ס) רוכב שמים

(נח) חולין דף צ"א ע"ב.

(נט) תענית דף ז' ע"ב.

(ס) דברים ל"ג כ"ו.

בעזרך, ואמרינן בירושלמי^{סא} על כת שלישית של עושה קרבן פסח כת עצלנים קראוה שמתארת לבוא.

אמר ר' אבין אם דבר שמצותו כך היא שכך המצוה בשלשה כתות נקראת כת עצלנים מי שהוא מתעצל במצוות עאכ"ו, ואמרינן בגמרא^{סב} זהו שלא סגיא בלאו הכי מאי הוה ליה למעבד ומשני אפ"ה אבעי ליה לזרוזי נפשיה כדאיתא ר"מ אומר אי אפשר לעולם בלי בשם א"א לעולם בלי זכרים ונקבות אשריו מי שבניו זכרים, צא ולמד שהרי המצוה היא בשלשה כתות ואם יודרו כולם לבוא בראשונה או בשנייה בטלו המצוה אפ"ה צריך שיאמר כל או"א תתקיים כת שלישית באחרים ולא בי, מי שהוא מתעצל מן המצוה ואין קיום מצוה בעצלותו ועונש העצלות ושכר הזריזות הם מינים מוחלקים.

ברא הקב"ה באדם עצלות לעבירות וזריזות למצוות, והמצוות לא תעשה הם כנגד אויבי המלך שהם מזון הסט"א והקליפה, והמצוות עשה מזון של הקדושה, מצות לא תעשה מרובין מהעשה, והגוף העשוי בצלם דמות תבניתו הוא דמות הפרדס ושמה שפחותיו ופילגשו והם הנפש והרוח והנשמה הקדושה והיצר הטוב, וצוה הקב"ה על האדם שבבוא אליו הכתות של הסט"א שהם מצד לא תעשה ורוצים להחטיא ולהכניס בגוף הקדושה יזר באזהרה יתירה להתעצל לבל יפתח להם פתח אפילו כחודה של מחט, אבל בבוא אוהביו יצה"ט וצד הקדושה והתעוררות הנשמה לעשות מצות עשה שהם האוהבים יודרו בכל עוז ותעצמות לפתוח להם להכניסם ולנטעם בתוך לבו עד קשרם על לוח לבך לעבוד עבודתו, ונמצא בהם ארבעה מינים:

האחד, האדם הישר שבבוא אליו מצוה אחת ממצוות השי"ת או עסק התורה או שום עבודה תיכף יקום ויזדרז לעשות רצון המלך מלכו של עולם, ובבא לידו דבר עבירה או יתעצל ויעורר עצלותו עד קצה האחרון שלא יפתח להם פתח אפילו כחודה של מחט.

השני, הוא עצל בכל דבר שאינו עושה לא מצוה ולא עבירה.

השלישי, הוא עושה אם בא יצה"ר להחטיאו או יחטא ואם יבא

סא) פסחים פ"ה ה"ג.

סב) בבלי פסחים דף ס"ה ע"א.

יצה"ט לזרו במצות ג"כ חושקת נפשו לעבוד את ה' אבל אינו כופה יצרו מלחטוא, וזה ראוי לעונש יותר מן השני, שהרי השני עשה בשב ואל תעשה לא הוסיף כח לא בסט"א ולא בקדושה, אבל השלישי כיון שעבר העבירה הוא מגביר כח הקליפה ח"ו.

הרביעי, רחמנא ליצלן שתבוא לידו המצות הוא מעורר עצלותו ותרדמתו כמו שאתנו בולמוס וכ"כ היצה"ט התעוררות העליון והנשמה מתרין ומכריזין ואין קול ואין עונה, ובבוא לידו העבירות שהם שונאי המלך תיכף יקום ויזדרז, ולפעמים הוא הולך ח"ו ומקביל פניהם קודם שיבואו ומקבלם בשמחה רבה ומניחם לעשות בפרדס כחפצם וכרצונם בכל עת ובכל זמן, ולכן מן המשל הזה תלמד עונש העצלות והזריזות וכל אחד כפי מה שהוא ענשן חמור יותר מן האחר עד שהאחרון אין קץ לעונשו, שודאי כל כוונתו לעשות הפך יוצרו שהריש לו מדת העצלות והזריזות ולמה יעורר עצלותו באהובי המלך והזריזות בשונאי המלך, ומזה ידע לתקן את עצמו כפי מה שעבר.

פרק ח'

כיבוד אב ואם

כבד את אביך וגו', מכילתא^{סג}, חביב כיבוד אב ואם לפני מי שאמר והיה העולם ששקל כבודן ומוראן לכבודו ומוראו, וקללתן לקללתו, כתיב כבד את אביך וגו' וכנגדו כתיב כבד את ה' מהונך, הקיש כאו"א לכבוד המקום, כתיב איש או"א תיראו, וכנגדו כתיב את ה"א תירא הקיש מוראת או"א למוראת המקום, כתיב ומקלל או"א וכנגדו כתיב איש כי יקלל אלקיו, הקיש קללת או"א לקללת המקום, בא וראה מתן שכרן נאמר כבד את ה' מהונך וכנגדו כתיב וימלאו אסמיק שבע, ואמר כבד את או"א וכנגדו למען יאריכון ימין, את ה"א תירא ורחח לכם יראי שמי שמש צדקה, איש או"א תיראו.

לכבדם בחייהם ובמותם, לשמור היום דאתרע בו מזלייהו להתפלל על הציבור אם אפשר ולומר קדיש ולהדליק נרות בביהכנ"ס

לעילוי נשמתם, ויתחילו בזה מיום ש"ק של אותו שבוע, וזה בכל חיי הבן.

כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך, איתא במכילתא^{סד} וז"ל, כבד את או"א שומע אני בדברים ת"ל כבד את ה' מהונך במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ד"א כבד את או"א לפי שנא' איש אמו ואביו תיראו אין לי אלא איש, אשה מנין, טומטום ואנדרוגינוס מנין, ת"ל כבד את אביך מ"מ מה כבוד לא חלק בין איש לאשה, אף מורא לא חלקו בין איש לאשה, ד"ר ישמעאל, ר' יהודה בן בתירא אומר הה"א איש או"א תיראו ואת שבתותי תשמורו מה שבת לא חלק בין איש לאשה טומ' ואנדר' אף מורא לא תחלוק בין איש לאשה בין טומ' ואנדר', ר' אומר חביב כבוד אב ואם לפני מי שאמר והיה העולם ששקל כבודן ומוראן לכבודו ומוראו וקללתם לקללתו כתוב כבד את או"א וכנגדו כתיב כבד את ה' מהונך הקיש כאו"א לכבוד המקום, כתיב איש אמו ואביו תיראו וכנגדו כתיב את ה' אלוקיך תירא, הקיש מוראת או"א למוראת המקום, כתיב ומקלל אביו ואמו, וכנגדו כתיב איש כי יקלל אלוקיו הקיש קללת או"א לקללת המקום.

בא וראה מתן שכרן נאמר כבד את ד' מהונך וכנגדו כתיב וימלאו אסמיק שבע ואמר כבד את או"א וכנגדו למען יאריכון ימיך את ה"א תירא וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, איש אמו ואביו תיראו, מהאמור בשבת אם תשיב בשבת רגליך, או תתענג על ד' וגו'.

ר' **אומר** גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאדם מכבד אמו יותר מאביו לפי שהיא משדלתו בדברים לפיכך הקדים אב לאם לכבוד, וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהאדם מתיירא מאביו יותר מאמו לפי שהוא מלמדו תורה לפיכך הקדים אם לאב למורא, מקום שחסר השלים מגיד ששניהם שקולים זה כזה.

אם נפטרו או"א ישתדל לקיים מצות חבילות ובפרט שמירת השבת, ותלמוד תורה וצדקה, וקדישין על נשמתו, במקום שעשה לו צער בעוה"ז יעשה לו נחת רוח לעוה"ב, וטעם ששכרו מאריך ימים מכ"מ, לפי

סד) במכילתא שם, ונשנה בשביל דברים שנתחדש.

שהוא כבוד לאב ואם יהיה לו בנים ויגדלו ויהיו מכבדים אותו, וז"ש^{ס"ה} יראה זרע יאריך ימים וצריך להיות להם עזר בכל יכולתו, זרע אותיות עזר, ובכלל זה יתקן נשמתו שבאה באותו גלגול שנקרא אב כמ"ש המפרשים ע"פ חטאנו עם אבותינו.

ואתז"ל מ"ט גלות זה של ארום נתארך כ"כ, בשביל שעדיין זכות בכא"א של עשו קיים, ובשביל שכיבד עשו לאביו שנולד עשו לבן ס' לזה נחרב הבית שהיה גבוה ס' אמה, ועדיין היא חרב בזכותו, ולכן כל זמן שאין אנחנו מקיימים מצוה זו אז וגבר עמלק, אבל כשמקיימין מצוה זו אז יהיה סטרא דקדושה וסט"א שוין וגבר ישראל.

דרך ארץ אדם עם אביו ואמו יאזין וישמע למדותם ויעשה רצונו של אביו ויכבדנו בכל כבוד שיוכל, ויהא דיבורו עמו בבושת ובצניעות, ולא ידבר עמו אלא בנחת ובתחנונים, ואם נצטרך האב לבנו יעשה לו כל צרכו בטוב לב, ולא יזכיר לפני אביו הטובה שהטיב לו ויאכילהו וישקנו כפי כחו וילבישנו וינעלנו וידבר על לבו תמיד כדי ליישב דעתו, והאב והאם שוין לענין כבוד ולכל דבר.

פרק ט'

כבוד זקנים

משעבר רוב שנותיו של אדם נקרא זקן, זקן נוטריקון זה קנה, יתחיל לקנות זוודא לאורחא כי אורחין רחיקא כמש"כ בש"ס^{ס"ו} דמר עוקבא חלש הביא חשבון צדקותיו אשר עשה ראה הסך ל' אלפי דינרי זהב אמר זוודין קלילא עמד ופלגינהו לנכסיו לצדקה, אע"פ שאמרו^{ס"ז} אל יבזבו אדם יותר מחומש דוקא בבריא ולא בשעת מיתה.

וחיובא לנהוג כבוד בזקנים שהקב"ה חלק להם כבוד, ובמדרש^{ס"ח} שאלו לשלמה בן דוד איזהו בן העוה"ב אמ"ל כל שכנגד זקיניו כבוד וראו

ס"ה) ישעיה נ"ג י'.

ס"ו) כתובות דף ס"ז ע"ב.

ס"ז) שם.

ס"ח) במס' ב"ב דף י' ע"ב.

ליטול עצה מוקנים, ואמחו^{לסט} אם יאמרו לך זקנים לסתור ונערים לבנות שמע לזקנים שסתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה ואם לא תישר בעיניהם עצת הזקנים אל ילבינו פניהם, ועל הזקן להודרו שלא יביא עצמו לידי בזיון ולא יעשה מעשים שאינם נאים לזקנים וידע מתי טוב לדבר ומתי ימנע מהדיבור, ויבקש הזקן מה' על ימי הזקנה שיהא בריא ונקי ממומי הזקנים, ועכ"פ אם הזקן יש לו ממומי הזקנים ומכביד על בני ביתו יסבלוהו ולמיחש בעי שמא גם הוא יבא לידי מדה זו וכאשר עשה כן יעשה לו ועכ"פ השי"ת בפעלו ישלם גמולו.

מובא בספרי^ט וז"ל, לא במקום אחד ולא בשתי מקומות מצינו שחלק הקב"ה כבוד לזקנים, לך ואספת את זקני ישראל, אספה לי שבעים איש מוקני ישראל, ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה, רשב"י אומר מנין דגם לעתיד לבא יחלק כבוד לזקנים שנאמר וחפרה הלבנה וגו' ונגד זקיניו כבוד, והלא דברים ק"ו ומה הקב"ה עתיד לחלוק כבוד לזקנים עאכ"ו שאנן נחלוק כבוד לזקנים, וכן אתה מוצא שהקב"ה מצטער על זקן א' נגד כל ישראל שנאמר על זקן הכבודך עולך עבליה.

וב"ש אם הוא זקן ומדוכא ביסורין שהקב"ה חפץ בו להצילו מעונש גיהנם^ט, דקדוקי עניות וחולי מעים, והרשות (מי שיש לו נושים) וי"א או מי שיש לו אשה רעה, ואידך אשה רעה מצוה לגרשה, ואידך זמנין דכתובתה מרובה א"נ דאית ביה בנים מינה ולא מצי לגרשה למאי נפקא מינא לקובלינהו באהבה, ע"כ כל בן דעת יקבלם בסבר פנים יפות למרק בהם עונותיו ולהנצל עמהם מצרה אחרת גדולה מהם ובזה יוציא לחירות נפשו.

כראיתא בברכות^{עב} ק"ו משן ועין ומה שן ועין שהוא אבר אחד מאיבריו של אדם עכ"ז יוצא בהן לחירות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם עאכ"ו, והיינו דאמר רשב"ל נאמרה ברית במלח ונאמרה ברית ביסורין מה ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמורה ביסורין יסורין ממרקין עונותיו של אדם, ואם יקבלם בשמחה

טט) מגילה דף ל"א ע"ב.

ע) ספרי פ' בהעלותך פיסקא צ"ב.

עא) עיין עירובין דף מ"א ע"ב שלשה אינם רואין פני גיהנם עיי"ש.

עב) דף ה' ע"א.

ויצדק בהם דין בוראו מן השמים ירחמו עליו ויוציאוהו מצרתו ויושיעו לו ולבני דורו בזכותו, כדאמרינן^ע אריב"ל כל השמה ביסורין בעוה"ז מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע.

ובזה פי' הר' מר' אליהו זצ"ל כוונת דהע"ה באמרו^ע כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלוקי כי כל משפטיו לנגדי וחוקותיו לא אסור ממני, ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני וגו', הכונה מאחר שהיסורין הם למרק העון ע"ז אמר כי שמרתי דרכי ה' כי הייתי מצפה דרכי הרחמים שייטיב עמי לעוה"ב שה' היא מדת הרחמים, ושמרתי מלשון ואביו שמר את הדבר, לכן לא רשעתי מאלוקי לא הייתי מרשעי עצמי בעבור אלוקי שהי' נוהג עמי במידת הדין ביסורין שידעתי שהיסורין למרק עונותי, וכל משפטיו שיעשה עמי הם לנגדי כלו בעון היותי נגדי על אנה דבר שלא עשיתי כרצונו ואהי תמים עמו, להיות תם שלא לשאול למה מיסרני.

פרק י'

כבוד תלמידי חכמים

ובהיות חבורת תלמידי חכמים על מכונה, שהיו לומדים אחר המשנה חבורות חבורות, ועוסקים בתורה ובגמרא עד חצות היום, ואשר היו הוגים ומצפצפין בקולם הקול קול יעקב, ובתוכם הזקנים בעם, ובני הנגידים אשר מאסו בתאות ותענוגי העוה"ז, אשר ממש בבואם מביהמ"ד לביתם היו כמו אורחים ולא מסתכלים תוך לדי' אמותם לפנות אל כסף וזהב ובגדים ותכשיטים, ויש מבני הנגידים שהיו לומדים תורה עם התלמידים עם בני העניים שמהם תצא תורה, והיו מהנים אותם בכל האפשרי וזכו לבי' שולחנות, והיה הבהמ"ד מלא תורה ומלא יראה ומלא קדושה, ולא היה בו לא טיול ולא שינה ולא שחוק ולא שיחה בטילה, והיה מעין ג"ע שהיו צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנים מזיו התורה כתות כתות והיה הקב"ה מקשיב להם ושומע לקולן ואוהבן.

וכן אז"ל^ע א"ר ירמי' שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה הקב"ה

עג) תענית דף צ"ח ע"א.

עד) תהלים י"ח כ"ב.

עה) שבת דף ס"ג ע"א.

מקשיב להם שנאמר או נדברו יראי ה' וגו', ואין דיברו אלא נחת שנאמר ידבר עמים תחתנו, א"ר אבא ארשב"ל ב' ת"ח המקשיבין זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולן שנאמר היושבת בגנים וגו' א"ר אבא ארשב"ל ב' ת"ח המגדילין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה.

ועכשיו בית מקדשינו חרב ובית מדרשנו שמש מאין יושב כי אם הבטלנים העניים הנאנחים והנאנקים אשר כל עובר עליהם ישוב וישרוק והיו לחרפה ולשריקה ובמילא היראה והבושה בבהמ"ד אשר היה בית וועד לחכמים, ורמזו על זה חכמינו ז"ל^ע אוי לנו שכך עלתה בימינו, איה תפארת הדרת תורתינו.

ועל מה יתקנאו בנינו האם על העניים הללו היושבים במצור ובמצוק ובחוסר כל, האם על הדרת כמותם, או על זיו פניהם אשר חשך משחור תארם, האם על כבודם אשר היתה ממש לחרפה ולקלתה בבתי משתאות ובבתי ניגון אשר עליהם קונן המקונן^ע בנים המסולאים בפז איך נחשבו לנבלי חרס כו' ואין להם תקנה, וכי מה כבוד או מעלה רואה הנער מילדי ישראל בביהמ"ד שיתאווה ויתקנא עליו, לפי שאינו רואה בבמה"ד אלא עניים, אומר בלבו זו תורה וזו שכרה, והולך ומתדבק בעשו אחיו ולובש מלבוש נכרי ועושה כמעשהו, וכי מה ענין וכבוד רואה עם הארץ בתלמוד חכם שיתאווה לגדל בניו לתלמידי חכמים.

ואוי לעינים שככה רואות שנמנעו כל החכמים מלבוא לבהמ"ד וכל א' בונה במה לעצמו ומתפלל ולומד בבית מנינו, אשר על כן שמתי פני כחלמיש לפני לא הסתרתי מכלימות ורוק, איה שירות ותשבחות דוד מלך ישראל שהיו נאמרה קודם התפילה, וכמה דברי מוסר וכמה דברי יראה נשמעים על פיהם, איה הצדקות שהיו נותנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואיה מורא בית המדרש מקום הקדוש, איה הדרת המשנה, איה הדרת התורה, איה זיו החכמה, איה כבוד התורה, איה מורא לומדיה, איה קנאת סופרים, איה השגחת עניה לפי שאין א' יודע מחבירו, איה הדרת הישראלי בכללו הלא נפל ומונח לארץ נפילה שאין בה תקומה לשונאיהם של ישראל.

עו) עיין סוף סוטה, ובסנהדרין דף צ"ז.

עז) עיין איכה ד' ב'.

אוי כי נעשה פירוד לצדיקים, והכל מהתחכמות כח השטן המפתה וייתא ראשי עם שאול בתרמי שקריו ופתויי אמריו, כי הוא בוחן מתורה שלא לשמה ח"ו מקנאות בהמ"ד או מבושה שלא תשאהו כלימה מחבירו.

פרק י"א

מחלוקת

לא^{ע"ה} תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות שלא היו כולכם אגודה אחת וכה"א ואגודתו על ארץ יסדה, ד"א לא תתגודדו כדרך שאחרים מתגודדין שנאמר ויתגודדו כמשפטם בחרבות וכו', כי עם קדוש אתה לה"א, ד"א לא תגרום לעם אחר להיות קדוש כיוצא בך.

עח) כ"ז בספרי פי' ראה פיסקא צ"ו-צ"ז עיי"ש.

★ ★ ★

שער השלשה עשר

שער הבולל

פרק א'

זכירה

הזכירה היא מדה שאין העולם יכול להתקיים בלעדה, כי כל מו"מ של העוה"ז הכל תלוי בזכירה כי בלעדה לא היה אדם מאמין את חבירו או מלוהו, וכן תנאים בין אדם לחבירו, יזכור נדריו שנדר לקיים, צוה לו חבירו שלא לגלות הדבר סתר יזכור ולא יגלהו, יזכור כמה מעות לזה וידקדק לחשבונם וישלם הכל.

הקב"ה הזהיר על הזכירה שנא"כ^א השמר לך פן תשכח את ה' וגו' לבלתי שמור וגו', ודוד אמר^ב שויתי ה' לנגדי וגו', בציצית נאמר^ג למען תזכרו וגו', בתפילין נאמר^ד למען תהיה תורת ה' בפיק, ולזכרון בין עיניך, וכתוב^ה זכרת כי עבד היית במצרים ושמרת וגו', יזכור מה היו מעשיו עד היום הזה אם עסק בעבודת יוצרו או אם מרד כנגדו ויתקן שמכאן ואילך יוסיף בעבודת ה'.

יזכור איך הוא זריו וממהר בעניניו לאסוף הון וחושב יומם ולילה, ואוהב רק למי שיעזרהו לקבץ כסף וזהב, ואפשר שייגע לריק שיאבד הכל או שמא יהא ממונו לרעתו או שמא ימות מהרה אעפ"כ טורח כ"כ, א"כ מה יעשה לנשמתו הקיימת לעולם ועד, יזהר לזכור הי"ת בכל נשימותיו, כדי שלא יפרד ממנו המורא והפחד והבושת מה' המסתכל עליו תמיד בכל עת.

(א) דברים ח' י"א.

(ב) תהלים ט"ז ח'.

(ג) במדבר ט"ו מ'.

(ד) שמות י"ג ט'.

(ה) דברים ט"ז י"ב.

יזכור כל המדות טובות ויתחזק לקנותם, אך יזהר שלא לעורר זאת המדה אל הרע, וצריך שלא לזכור את חבירו שעשה לו דבר רע וע"ז נאמר¹ ולא תטור, אלא ישבח מלבו כל שנאה, ואם הוא הרע לחבירו יזכור כדי שיתקן מה שעשה לו, ואם שמע דברים בטלים אל יזכרם אך יהא כנפה הקולטת את הסולת ומוציאה את הקמח, אבל לא כמשמרת הקולטת את השמרים ומוציאה היין.

תמיד יזכור האדם אביו ואמו לההנותם בעולם בעליון וללכת בדרך הטוב ולסור מן הרע.

פרק ב'

לב

ויאמר² אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אני מעיד בכם³. ידוע שישראל נקראו אדם ואין עכו"ם נקראים אדם, והנה נקודות של "אדם" הם שני קמץ, וכל קמץ מספרו י"ו ושני פעמים י"ו הוא "לב" רמז שצריך האדם להיות לבו עמו תמיד בעבודת ה' לכוין, ולכן בא מספר לב קשור ודבוק בשם אדם שניתן לישראל דוקא, אך בא לחצאין שהם ב' קמץ, לרמז שצריך שיהא לאדם לב נשבר תמיד, וכמ"ש לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה לכן בא מספר "לב" באדם לחצאין שהוא ב"פ "וי" א' תחת האלף וא' תחת הדלת רמז שצריך לקרא "וי" על זמן הא' שיש לו בעולם הזה שהוא זמן הבחורות שנקראים ימי עליה דודאי לא היה נקי בהם, וצריך לקרא "וי" על זמן הד' שרואה אחרי צאתו מהעולם הזה שבו ג' זמנים והוא זמן שעתיד לתת בו דין וחשבון לנפש וגופו שוכב במקום עפר בקבר.

ובזה פירש הפסוק לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו, דהיינו לב הנרמז בשם אדם יורה שצריך שיחשב דרכו שעבר ולהבא זמן הא' חמן האחרון, ואם יעשה כן אז ה' יכין צעדו שיעזרוהו לעבודתו, וגם רמז הפסוק כמים הפנים לפניו כן לב האדם לאדם ר"ל ניתן מספר לב בשם אדם כדי שיביט בזה וילמוד מוסר לעצמו ע"פ האמור.

(1) ויקרא י"ט י"ח.

(2) העתק מבן איש חי האזינו.

(3) דברים ל"ב מ"ו.

נמצא נרמז מספר לב בשם אדם להורות לו שיהא לבו עמו תמיד בעבודת ה' ובעסק תורתו, ואז ישתלם בתואר אדם שהוא תואר משובח מספר הוי' במלוי אלפין ולזה התורה נקראת עוז, ונתנה לישראל דוקא ולא לאומות העולם יען מספר אדם עם מספר הנקודות עולים "ע"ז" ולז"א ה' עוז לעמו יתן, ובזוה"ק אמר שישראל נקראו לב ועשו כבוד, ולז"א אשרי אדם עוז לו בך שאינו חסר לב ואז מסילות בלבבם הוא דרך התורה, וז"ש שימו לבבכם, לב בכס שלא תהו חסירי לב אלא בהכנעה.

לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי^ט, דע כי כל מצות התורה הם נחלקות לשלשה חלקים, יש מצות תלויות בדבור כגון למוד התורה שכתב בה^י ודברת בם ומצות קידוש והבדלה שכתוב בה זכור ושמור ואמרו רז"ל^{יא} זכרהו בכניסתו וביציאתו, וכן מקרא מגילה דאטיא זכירה זכירה כתיב זאת זכרון בספר וכתיב במגילה נזכרים ונעשים מה להלן בפה הכא נמי בפה^{יב}, ויש מצות תלויות בלב כגון האמונה בהקב"ה שהיא בלב ומצות היחוד ומצות האהבה בהשי"ת, ויש מצות תלויות במעשה כגון ציצית ותפילין מזוה לולב סוכה שופר מילה צדקה וכיוצא בהן.

ושלשתם רמזן משה בפסוק אחר, הוא אמר^{יג} כי קרוב אליך הדבר מאד בפין ובלבבך לעשותו, ביאר שלשה חלקי המצות שהם מצות הפה והלב והמעשה, ודבר ידוע כי כל מצות שבתורה אינן אלא לתקן הלב כי הלב הוא העיקר, והוא הכוונה בכתוב שהכניס מלת ולבבך באמצע כי עיקר כל דבר שבעולם הוא אמצעיותו, והארץ היא נקודה באמצע השמים ולכך דעת מקצת החכמים כי השמים נבראו בעבור הארץ ואם כן הארץ עיקר, ודרשו ז"ל^{יד} עיקר שכינה בתחתונים היתה שנאמר וישמעו את קול ה' אלקים וכו', וכן באדם הלב עיקר שהוא באמצע הגוף, וכן בביצה החלמון עיקר שהוא באמצע ולא החלבון, וכן

(ט) תהלים נ"א.

(י) דברים ו' ז'.

(יא) פסחים דף ק"ז.

(יב) מגילה דף י"ח ע"א.

(יג) דברים ל'.

(יד) בראשית רבה פ' י"ב ס"ו ו'.

בגן עדן עץ החיים היה עיקר הגן, וכן ארץ ישראל עיקר העולם והיא באמצע העולם, וכן ירושלים באמצע ארץ ישראל, וכן בית המקדש, ולפי שבלב עיקר הגוף וכל האברים תלויים עליו לכן הושם בכתוב באמצע כי המחשבה קודמת אל הדיבור ובמעשה.

וע"כ כשהתפלל דוד המלך ע"ה לחדש בקרבו רוח נכון בקיום המצות, שאל עזר וסיוע מאת השי"ת שיברא לו לב טהור, שהוא עיקר כל האברים שבו ישתדל בקיום התורה והמצות וישיג רצון השי"ת, ופירש לב טהור מן התאות לפי שהמשך אחר התאות נקרא עון והעון קרוי טומאה, וכן אמר דוד ומחטאתי טהרני וטהרת הלב היא שימנע מן התאות וכן אמר שלמה^{טו} אהב טהר לב וגו' ישבח טהרת הלב ויאמר מי שאהב שיהא טהר לב והוא הנקוי מכל מחשבות רעות יהיו דבריו חן בעיני הכל וראוי הוא שיהא המלך רעהו, וע"ז לא אמר רעהו המלך כי הוא למעלה מן המלך.

וזאת היא הכוונה דעשרת הדברות כשהתחיל במצות הלב היא מצות האמונה, והוא אומרו^{טז} אנכי ה' אלקיך ובא להזהיר את האדם להתאמץ באמונת הלב שיש לעולם בורא נמצא והוא סבת כל הנמצאים ומחוייב המציאות, וע"כ התחיל במלת אנכי המורה על נמצא להורות על מציאותו ית', והיא מצות עשה של^{טז} וידעת היום וכו', ואח"כ אמר ה' שהוא ה' המיוחד, והכוונה בזה ליחד אותו הבורא הנמצא, וזהו שהזכיר ה' במיוחד המורה על יחודו כידוע לבעלי הקבלה והיא מצות עשה של שמע ישראל, ואמר אלקיך הכונה בזה לאהוב אותו הנמצא היחיד ית', באומרו ואהבת את ה' אלקיך וענין האהבה הוא שנחשבו ונתבונן פקודיו ומצותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית העונג וזו היא האהבה המחוייבת.

פרק ג'

זמנים

עת ללדת^{יז} לט' חדשים – ועת למות, קצב שנות של כל דור

טו) משלי כ"ב י"א.

טז) שמות כ' ב'.

יז) דברים ד' ל"ט.

יח) כל הפרק פסוקי קהלת ג' א"ח' עם פירשי עיי"ש.

ודור. עת לטעת, גוי ואומה – ועת לעקר, עת יבא להעקר. עת להרוג, אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה, כמ"ש ושאריתך בחרב והרג – ועת לרפא שברים, כענין שנאמר במצרים ושבנו עד ה' ונעתר להם ורפאם. עת לפרוץ, חומת עיר כשנגזר עליה, שנאמר וחומת ירושלים מפורצת – ועת לבנות, שנאמר ובניתיה כימי עולם. עת לבכות, בט' באב – ועת לשחוק, לעתיד לבא, שנאמר אז ימלא שחוק פיננו. עת ספור, בימי אבל – ועת רקוד, בחתנים וכלות. עת להשליך אבנים, בחורי ישראל מושלכים בחורבן הבית, תשתפכנה אבני קודש – ועת כנוס, אותם מן בבל והושיעם ה' אלקים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו.

עת לחבוק, כי כאשר ידבק האזור וגוי' – ועת לרחוק, מחבק וריחק ה' את האדם. עת לבקש, כענין שנאמר ואת האובדות אבקש לענין נדחי ישראל – ועת לאבד, ועת שאבדם בגולה, שנאמר ואברתם בגוים. עת לשמור, יברכך ה' וישמרך, כשאתם עושים רצונו – ועת להשליך, וישליכם אל ארץ אחרת. עת לקרוע, מלכות בית דוד, ואקרע את הממלכה וגוי' – ועת תפור, והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות. עת לחשות, פעמים שאדם שותק ומקבל שכר, שנאמר וידום אהרן, וזכה שנתייחד הרבור עמו שנאמר וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת – ועת לדבר, אז ישיר משה, ותשר דבורה. עת לאהוב, ואהבך – ועת לשנא, שנא' כל רעתם בגלגל על כן שנאתים.

פרק ד'

יוסף הצדיק

שלש מטמוניות^ט הטמין יוסף הצדיק, אחת נתגלה לקורח, ואחת לאנטונינוס אסוריות, ואחת גנחה לצדיקים לעתיד לבא, י"ל כי באמרם סתם ג' מטמוניות, נראה כי כל הג' מטמוניות הם בערך אחד, דאל"כ היה לו לפרש, וא"כ קשה כי לכל הצדיקים של לעתיד לבא תתגלה רק מטמון א' ולקרח לבד וגם לאנטונינוס לבדו נתגלה מטמון כזו, ובכלל צריכין אנו להבין לאיזה צורך יגלה הקב"ה לצדיקים לע"ל את אוצרו של

(ט) פסחים דף קי"ט.

יוסף, הלא לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות, וביותר קשה האם זהו התכלית לצדיקים לעתיד לבא כי יהא להם הרבה כסף.

וי"ל מ"ש ג' מטמוניות הוא מטמוניות רוחניות ולמודים יקרים הנחמדים מזהב ומפז, הנה חיי יוסף במצרים הם מלאים ענין, ומכל פרט ופרט אנחנו יכולים ללמוד למודים גדולים ונכבדים, אך כאשר נתבונן בהם בדרך כלל נלמוד מהם ג' לימודים כוללים רבי הערך אשר מאוד מאוד אנחנו צריכים לדעת אותם.

הלימוד הא' הוא, כמה גדול כחו של צדיק אשר שבע יפול צדיק וקם, הנה יוסף הצדיק נרדף מאחיו בשביל חלומותיו, וסבב מסבב הסבות כי מבית האסורים יצא למלך, וכל רודפיו כורעים לפניו כאשר ראה בחלמו, זהו לימוד תחיה לעם הישראלי הדומה ליוסף כמאמר המדרש^כ כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, וזה הבין אנטונינוס המושל מרומי, ואז^{לכא} אמ"ל אנטונינוס לרבי אתינא לעלמא דאתי אמ"ל אין, אמ"ל והכתיב ולא יהא שריד לבית עשו, אמ"ל ההוא בעושה מעשה עשו.

והנה תחלת הפ' כך הוא, והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ואכלה ואין מכבה ולא יהיה שריד לבית עשו^{כב}, וידע אנטונינוס והתבונן בבית יוסף שהוא להבה, ומבית אסורים יצא למלך, כן תצא האומה הישראלית מהגלות בנזר נצחון של והלכו גוים לאורך ונהרו אליו כל גוים, ולכן התקרב אנטונינוס לרבי, ונתגייר וזאת היא המטמון, ר"ל לימוד הטוב.

לימוד הב', כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה', וכל כלי יוצר עליך לא יצלח ונגד מי שפסקו לו גדולה מן השמים, ונלמוד מענין יוסף שלא הועילה עצת אחיו לבטל חלומותיו, ומסתירתם נעשה בנינו כי ממכירתו נתגלגל הדבר ונעשה מלך וזה ישקיט המיה לב מקנה, ולפי שלא רצה קרח להבין מעצמו הלימוד הזה נתגלה לו הלימוד ע"י המורה היותר גדול הוא פי הארץ, ועל ידי זה האמין בהשגחה אחר שכפר בה אחר שאמר כי לא ה' שלחו למשה, ברדתו אל שחת צעק בקול רם משה

(ב) ילקוט שמעוני ח"ב רמז תקפ"ט.

(כא) עבודה זרה דף י' ע"ב.

(כב) עובדיה א' י"ח.

אמת ותורתו אמת, ובני קרח עשו תשובה ומקום נתבצר להם בגיהנם והם היו הראשונים אשר קיימו בעצמם ולא יהא כקרח וכעדתו.

לימוד הג', כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכרחוק מזרח למערב כן רחקו מחשבות האדם ממחשבות הקב"ה, ואשר לעיני בשר נראה כי רעה גדולה הוא ונהפוך הוא כי היא טובה גדולה, וכאומר^כ אתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה, הלימוד הזה יחזק ידים רפות לעם בניי להפיח בקרבם רוח חזקה להאמין כי כל מאי דעביד לנא רחמנא לטב עביד, ונסבול הגלות באהבה.

פרק ה'

נסים

את^כ אשר התעללתי במצרים ואת אותותי וגו'^{כח}, כפל הלשון, במכות מצרים היו שני מיני פלאות, הא' גוף המכה עצמה שלא היה כמוה ולא יהא, והב' שלא שלטה כ"א במצרים כמו מכת הדם עד שאפי' ישראל ומצרי שותין בכוס א', הישראל בא בפיו מים והמצרי דם, וכן בערוב והפלתי ביום ההוא את ארץ גושן, וכן במכת דבר והפלה ה' בין מקנה מצרים וגו'.

ולזה כפל הלשון את אשר וגו' בגוף המכות עצמם, וכתוב ואת אותותי אשר שמתני במ דייקא במצריים ולא בישראל.

פרק ו'

הצלחה

שיר^כ המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו וגו', שלימות יראת ה' הם ג', שלימות עצמו, שלימות ביתו, שלימות המדינה, על שלימות עצמו אמר אשרי כל ירא ה', אשריו מה שהוא הולך בדרכי ה'.

כג) בראשית נ' כ'.

כד) הפרק נלקח מסי' אדרת אליהו פ' בא.

כה) שמות י' ב'.

כו) הפרק נעתיק מפירוש המלבי"ם תהלים קכ"ח עיי"ש.

הוא עיקר אשרו הנפשי, ונגד הצלחתו הגופנית אמר יגיע כפיך כי תאכל, כלומר רק בשיעור שתאכל שלא תיגע להעשיר או אשריך וטוב לך, יש לך אושר הנפש עם טוב החיים בעוה"ז, שלימות הבית, אשתך תדמה כגפן פוריה כן תוליד בנים וגם תדמה כגפן הנטוע בירכתי ביתך שהגם שעומד בירכתי הבית יגביה ענפיו ודליותיו וסוכך על הבית בכלל כך היא צנועה שוכנת בירכתי הבית, ובכל זאת שורמת וסוככת על הבית בכללו, בניך הם דומים כשתילי זתים שאין מקבלים הרכבה ונותנים שמן למאור, כן יהיו זרע אמת מאירים באור הדעת ויושבים סביב לשולחניך.

הנה כי כן יבורך גבר וגו', ר"ל כ"ז ברכת הגבר, כי ברכת אשתו ובניו נוגע לברכתו מעתה ידבר על הברכה היוצאת חוץ ממנו במה שילך מהלך השלמות לכל בני עמו, ועל זה אמר יברכך ה' מציון שהוא ברכת כלל ישראל היוצא מציון אשר שם צוה ה' את הברכה לכל העם וברכה זו יקבל אתה מן הכלל, וגם אתה תשתדל לטובת הכלל וראה בטוב ירושלים, ובהצלחת הכלל ע"ז יהיו מיוחדים כל ימי חיך שתייחד כל ימיך לטובת הכלל לראות טובם ואשרם.

וראה בנים וגו' גם השתדל לראות שבנים אשר יולדו לבניך גם הם יהיו לתכלית כולל שיהיה שלום על ישראל, שמן דור בניך יושג שלימות ושלום לכלל ישראל, באופן שימי חיך יתייחדו לטובת ירושלים וימי חיך לטובת כלל ישראל.

פרק ז'

מקוה

ידוע שטומאת הנדה היא טומאה חמורה מאד שהזהירה עליה תורה בפסוק^{כז} ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, שום קורבה בעולם, וגזירת הכתוב היא שלא תעלה האשה מטומאתה אלא על ידי טבילה במקוה מים כשר, וחלילה לחשוב כי אחר שיפסוק הדם תטהר במים חמין, כי אפילו שפכה על גופה כל מימות שבעולם אינה נטהרת לבעלה אלא בטבילה, וכנז' כ"ז בפוסקים, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהל' מקואות^{כח}

כז) ויקרא י"ח י"ט.

כח) פ"א ה"א.

וז"ל, כל הטמאין וכו' אין להם טהרה אלא בטבילה במים הנקוין בקרקע, וכתב שם, שאם טבל כולו חוץ הראש אצבע הקטנה עדיין הוא בטומאתו, ואסמכתי מדכתיב במים יובא, זה בנין אב לכל הטמאים שיבואו במים.

ובזוהר אמרו^{כט}, לית מסאבו כמסאבותא דנדה, ותסמר שערות אנוש מראות החומר שבה, ואיפסקא הלכתא^ל ואלו יוצאות שלא בכתובה, המשמשותו נדה, ולכן יזהר האיש הישראלי מאד מאד שלא ילכד ברשת זו ויזהיר את אשתו שתהא זהירה לטהר את עצמה במקוה של מ' סאה כדת של תורה, ועיי' יזכו לבנים כשרים וישמחו אבות עם בנים וזרעם זרע קודש יקראו זרע ברך ה', אמן סלה.

הנני נטפל לעושי מצוה המודיעים חומר איסור הנדה ושאינה נטהרת לבעלה אלא בביאת כל גופה במקוה מים כשר, ואמת ויציב ונכון הדבר כפום דינא, וזהו יתד שהכל תלוי בו טהרת ישראל מלידה ומבטן ומהריון, ובכך אחי ורעי חושו לעזרת ה' בגבורים בנדבה הגונה לצורך המקוה לא נצרכה אלא להעדפה, ותזכו לזרע קודש חיים עד העולם אמן.

פרק ח'

אומות העולם

מנורה של משה ז' קנים ושל שלמה ע' קנים, וי"א י' מנורות עשה שלמה וכל א' ז' הרי ע', והטעם לפי שהמנורה רמז לאור של ישראל, וכל אומה יש לה שר למעלה מאיר ומשפיע לאומתו וכשישראל מדליקין למטה המנורה מחשיבין אור של מעלה, כמו נר תחת נר כשמדליק התחתון מכבה העליון, כן מנורה של משה ששלט בו' עממין עשה מנורה של ז' קנים וכבו ז' נרות הם השרים של ז' עממין, אבל שלמה שלט על ע' אומות ולכך עשה מנורה של ע' קנים, או עשרה למ"ד עשר.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה^{לא}, כתיב

כט) עיין זוה"ק ח"ב ד"ג ע"ב מסאבו דנדה קשיא מכל מסאבו דעלמא.

ל) מס' כתובות פ"ז מ"ו.

לא) שמות ח' י"ט.

פרת וקרינן פדות, ולמה חסרה ו', גם למחר יהיה האות הזה, איזה אות, ופי' הרי"ת זצ"ל^ל ד' דברים המברילים את ישראל מן אוה"ע אחד מהם הוא הפה, כי הם קבלו את התורה ויכולים לאציל מפיהם דברים שבקדושה הראויים לפני ה' (חסר ההמשך).

מעשה בחסיד א' שחלם שהי' עובר בארץ צלמות, וראה את השטן יושב וסביביו גדודיו, וישאלם מי בכם השחית לעשות כדי ... הוא סימן מעשה, אחד אמר שעשה דבר, ואחד על תולי רע, אחריו שר החרב מלחמות, אחריו שר הרעב, אחריו הולך על גחוננו בדמות נחש אמר לרעיו לא המיתו נפשות כ"א גויות והוא עשה החיים מתים בחייהם בהתערבם עם בני נכר עד שמלאה הארץ מתעבותיהם, ויאמר לו לך יאות הכבוד, נמצא רעה הגדולה היא ההתערבות עם העכו"ם^ל.

לב) עיין בספרו עוד יוסף חי חלק הדרשות מה שהביא בשם הרא"ה ז"ל.
לג) כל זה לא נעתק היטב.

★ ★ ★

שער הארבע עשר

שער הנשמות

פרק א'

נשמות

ר' אלעזר שאל^א לר' שמעון אביו, הואיל וגלוי היה לפניך יתברך שבני אדם היו צריכים למות א"כ למה הוריד הנשמות לעולם, אמ"ל שאלה זאת שאלו כמה חכמים והתשובה היא, שתה מים מבורך ונחלים מתוך בארך, וכבר אמרו כי בור הוא שאינו נובע מעצמו ובאר הוא שנובע מעצמו, ואחר שבאה הנשמה לעולם הזה אז הבור נעשה באר פי' דאכל דיליה.

איתא בזה"ק^ב, יש נשמות יורדים לעוה"ז בי"ב חדשים הראשונים והיא נשמתא דאתחזיא לקבל עונשא אזלא לבר מעלייא ומפקדת לה לאתרה תריסר ירחי בבתי קברי ובעלמא עכ"ל.

תניא^ג כל י"ב חדשים גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדשים הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת, באיזה לילות עולות לבקש רחמים כמ"ש בספר חסידים סי' תנ"ב ויש לילה שנפשות יוצאות מן הקברות כגון בליל הו"ר יוצאות ומתפללות כדי שלא יגזור מיתה על החיים, גם אותם שימותו שישובו מדרכם הרעה ובחולי קל ימותו ועל כל ענין של חיים ושל מתים ועל עצמם למהר להסיר הדין מעליהם ומעל אחרים.

בית מדות עליית היראה, מעלת הנשמה: כמו שהאלקים יודע ומבין אחור וקדם, כן האדם שנתן לו ה' חכמה, ע"י נשמתו הטהורה

(א) עיין זוה"ק ח"א דף קמ"ה המשך הדרוש.

(ב) עיין זוה"ק ח"א ע' רכ"ה.

(ג) שבת דף קי"ב.

החכמה שממקום עליון חוצבה, וכמו שאין כל בריה יכולה לראות את האלקים, כך אין יכולת לשום בריה לראות הנשמה, וכמו שהאלקים יודע עתידות כן גם האדם בעת אשר ינוח רוחו וגופו מלעסוק בעמל צרכיו וינות וישקוט רוח החיים מלהתעסק בצרכי הגוף, אז יראה בחלומותיו עתידות, ויראה רוחות המתים ומקומות שלא ראם, ואדם שלא ראם, ודברים רבים ותמוהנים גדולים, מה שהוא אינו יכול לראות כשהוא ער.

הנשמה בי"ב חודשים הראשונים, אמר בזה"ק" נשמתא הדיא דאתחזיאי לקבל עונשא לבר בעלמא ומפקדת לה לאתרה י"ב ירחי בבית קברי ובעלמא עכ"ל, בס' יערת דבש על ר' הקדוש אמרו ספריה ליה י"ב ירחי, והטעם כי אמרו תוך י"ב חודש נשמת צדיק עולה ויורדת כי יש לנשמה קצת דביקות עם הגוף וקשה לה לפרוש לגמרי מן הגוף אף כי הגוף עולם חשוך ובעולם הנשמות, ולכן אמרו" ויום המות כיום הולדו כי גם בלידה יקרה כן לתינוק המוטל במעי אמו במקום חושך ואופל צר, עד שצריך להיות מקופל כפנקס ושורה במקום צואה ודם ובבואו לעולם מקום מרווח בהיכלי מלך באויר צח וטוב הוא אומן עלי תולע ומרבדים מ"מ צועק ובוכה, וכמה ימים שמונח ממש כאבן דומם לרוב צערו ופרידתו ממקום שהיה, ולכן אז"ל" אף מנוה רעה לנוה יפה בודק וכן הוא במותו מ"מ דבוק וכרוך עם הגוף י"ב חודש ועולה ויורד.

והוא ענין הספר שלנו, כי ע"י קול בכי והספר שלנו העולה למעלה הנשמה מתדבקת בו ועולה עמו, ולכך אמרו" אחים בהספדיה דהתם קאימנה, דהנשמה נאחזת בגוף וקשה לה להפרד ולעלות אם לא ע"י הספר הנספר סבל יסורי גוף ונפש הלך.

מעשה בא' שהגיע פקידת אמו, בלילה למד המשניות עבור נשמתה ובתוך הלימוד נדם ושמע קול קורא אותו בשמו מהחוץ ותיכף יצא וראה ב' מתים, בבגדים לבנים, והכיר שא' מהם היא אמו, והשני לא הכיר, ואמרה אני אמך והשנית היא אמי זקנתך ובאנו להודיע שבב"ד שלמעלה יש עליך קטיגורים גדולים עד שפסקו מיתה עליך, וכל בני

(ד) לעיל אות ב/.

(ה) קהלת ז' א'.

(ו) כתובות דף ק"י, ועיין מד"ר וירא פ"ג סי"א.

(ז) שבת דף קנ"ג ע"א.

משפחתינו המליצו טוב עבורך ולא הועיל כלום, לכן בני ראה מה תעשה לזה, ואמרה האם הזקנה שלו אין לו כ"א תרופה אחת, כי הרב הקדוש ר' דובער^ח חשוב מאוד למעלה ועצתי שתסע לכ"ק ובודאי יהא פעולה, ונעלמו ממנו, ולמחרתו הלך אצל הרב הנז' וסיפר לו הכל, ואמר לו הרב אל תירא לא תמות, ושאל אותו אם היה אצל אביו אדמו"ר נ"ע, והשיב שהיה כמה פעמים, ואמ"ל אם שמרת התיקון שנתן לך, ונזכר שבתוך הזמן נתלה ולא השלים התיקון ואמ"ל הרי תראה להשלים כל התיקון ותחיה, וכך עשה ונשאר בחיים ונתרומם מזל ביותר.

וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפת באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה^ט, ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ^י, פירשו המפרשים שמה שכתוב נעשה אדם בלשון רבים לפי שהארץ הוציאה את גופו כמו שהוציאה גופי הבעלי חיים, וה' נפח בו נשמתו השכלית, והוא בצלם הארץ ותולדותיו מצד גופו שהוא מטבע התחתונים, ובצלם האלקים מצד שהוא בעל נפש משכלת, וכל העולמות הם צלם האלקית שכלם מתאחדים כאיש א', וכל המציאות נקרא האדם הגדול, כמו שהאדם נקרא עולם קטן, וכמו שהאדם הקטן עיקרו היא הנשמה האלקית שהיא המחיה את כל האברים והיא המשפעת בו התנועה וההשכלה ואם תפרד מן הגויה או כל האברים הם עצמות מתות מפוזרות.

בן האלקות המתפשטת והשופע אורה וחיותה בכל העולמות היא נפש האדם הגדול הזה והיא המקשרת כל איברי הגויה הכללית, ר"ל העולמות הרבים מראש ועד סוף להיות קומה שלימה וגויה כללית שבה יתראה תכמתו של יוצר בראשית, שחכמתו היא עצמותו ית' השופט בכל העולמות מזה הצד שהוא פונה אל העולמות להניעם ולהנהיגם ולהחיותם.

ח) אולי הכוונה להרה"ק רבי דובער מליבאוויטש הנקרא בשם האדמו"ר האמצעי, כי הוזכר אח"כ אביו ומזה נראה שאביו הוא הבעל התניא דו"ק.

ט) בראשית ב' ז'.

י) שם א' כ"ג.

פרק ב'

קבלת היסורין באהבה

ידוע הדבר לפני מעלת מורי ורבותי מה שהזהירה תורה^(א) מפני שיבה תקום לכבוד הזקן בקומה והידור בחייו, כי חביבין זקנים לפני הקב"ה וצוה בכבודן, וחיוב עלינו לכבדם בחייהם ובמותם, ובפרט זקן שנתיישר ביסורין צריך לבכות עליו כי נתמרקו עונותיו על ידי יסורין והוא צדיק ואדם כשר, ואמרו ז"ל^(ב) כל הבוכה ומתאבל על אדם כשר הקב"ה מוחל להם על כל עונותיהם.

בא וראה איזו ענין מביאו לחיי העוה"ב הוי אומר זו יסורין, שהקב"ה מיחד שמו על מי שיסורין באין עליו שנאמר^(ג) כי ה' אלקיך מיסריך וכו', לפיכך אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה"ו^(ד), למה, ומתורתך תלמדנו להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת, אמר רבי לוי זו יום הדין ויום המיתה^(ה).

חביבין יסורין^(ו) שהם מרצים יותר מקרבנות, שחטאת ואשם לא מכפרים רק לאותה עבירה אבל היסורין מכפרים על הכל, יסור יסרני יה פתחו לי שערים לעוה"ב.

ובכל מאורך^(ז), בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד, ויש לו לקבל הכל בשמחה שנא' חסד משפט אשירה, אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, וכתוב באלוקים אהלל דבר, וישעיה אמר שוש אשיש בה' וגו' בין במד"ר בין במדה"ד כי הצדיק אף במדת הדין ישמח, ומפני שטבע האדם נותן שישמח יותר במדת רחמים ע"כ כפל השישה ואמר שוש אשיש, וכתוב כוס ישועות אשא וגו', וכתוב ד' נתן וד' לקח יהי' שם ה' מבורך, ויגבה ה' צבאות במשפט אם במשפט ויגבה ואם בצדקה והאל הקדוש.

(א) ויקרא י"ט ל"ב.

(ב) מועד קטן ד' ה' ע"ב.

(ג) דברים ח' ה'.

(ד) תהלים צ"ד י"ב.

(ה) כל הפיסקא הלזו עיין מדרש תהלים מזמור צ"ד אות ב'.

(ו) גם זה שם במדרש תהלים.

(ז) כל הפיסקא עיין מדרש תהלים מזמור ק"א אות א'.

אמר ר' ברכיה ואתה מרום לעולם ד' ידיך על העליונה, על הטוב אומר ברוך הטוב ועל הרעה אומר ברוך דיין האמת ע"כ, הצדיק האוהב מאהבה מזומן הוא לחיי העולם הבא, ונזון מזון החכמה העליונה הנקראת יש שנא' (י) להנחיל אוהבי יש.

קבלת יסורין בשמחה הוא ענין גדול לכפרת עוונותיו, שיהא שמח שנמתח הדין עליו ויצא בשלום ונשאר חי, כי אין נכבד לאיש יותר מנפשו כמ"ש ביעקב אבינו ע"ה (י) ויקרא שם המקום פניאל וגו' ותנצל נפשי, הכוונה אף על פי שכבר היה צולע היה שמח וקרא למקום פניאל שראיתי מדת הדין פא"פ, ונמתקה מדה"ד עלי ותנצל נפשי ב"ה על הצלת נפשי, וכן דרך יראי אלקים מקבלין היסורין מאהבה ומברכים ה' שלא נפרע מהם ביותר חזק.

ור' יהושע שנשא משלו לארי שנתחב עצם בגרונו, ואמר כל מי שיוציאנו ממנו ישלם שכרו במיטבא, בא עוף וחטומו ארוך נתחבו בתוך פי הארי והוציא העצם וכשבקש שכרו אמ"ל לך והתפאר שנכנסת לתוך פי הארי ויצאת בשלום והיה זה שכרך, כך האדם כשנפרע ממדה"ד ושבת להשי"ת שיצא בשלום חי, וכשיבואו יסורין על האדם יכוין ליחד השכינה ולהכניע לו כי הרבה יש לה כניעה בקבלת היסורין בשמחה, כמ"ש ע"פ (ב) עת אשר שלט האדם באדם לרע לו דהיינו נקראת אדם בליעל בישראל הנקראים אדם אתם, הוא לרע לו לאדם בליעל שהטומאה כשנפרעה מתבטלת מיד.

ועוד בכל יסורין יכוין שיסבול עול עם השכינה שהיא בעצר חוץ למחיצתה, וכמ"ש בזוהר (א) שברו על ד' אלוקיו, לא אמר תקותי או בטחוני או שכרו אלא שברו לשון שבר דניחא להו לצדיקייא לתברא גרמייהו ולאתתברא תבירו על תבורו וכלא על ד' אלקיו כד"א כי עליך הורגנו כל היום כי עליך נשאתי חרפה, ואין לך תיקון גדול מזה כמו שימעט בהנאותיו ויצטער במיעוט תענוגי העולם ובמיעוט אכילתו ושתייתו שעושה בזה דבר גדול לנפשו, וכל יסורין הנשפעים עליו מן

(יח) משלי ח' י"א.

(יט) בראשית ל"ב ל"א.

(ב) קהלת ח' ט'.

(א) זוהר ח"ב ד' קצ"ח ע"א.

השמים הם רחמנות על האדם ואפי' המיתה, ואינה דרך נקמה ח"ו כמו שיפרע השונא, לכן כשירשע האדם ויתחייב פורעניות למקום ממשיך עליו דינו כסדר להרגישו ולהבינו לתקן עצמו כמ"ש^{כב} בענין הצרעת תחלה צרעת הבית ואח"כ צרעת הבגד ואח"כ צרעת הבשר שמא ישוב ויתקן.

ורמזו אגרא דכלה דוחקא^{כג}, שכר שנותנת השכינה לע"ל שהיא כלה היא הדוחק והיסורין שקבלו עליהם הצדיקים וסבלו צער בשבילה ועשו לה בזה נחת רוח ע"י היסורין שקבלים בשמחה, וכשיקבלם על עצמו בגון תענית ומיעוט אכילה הנאה ותענוג הוא יותר מרוצה לפני השי"ת מכל הקרבנות שמכפרין, שהקרבן הוא ממון והוא חיצוני לאדם אבל יסורין שמקבלם מעצמו הם פנימי' ובגופו, ואמרו חכמי המוסר שזה מ"ש^{כד} והבל הביא גם הוא, דהיינו שגם את עצמו הביא והקריב עם בכורות צאנו ששבר לבו ונכנע ע"י היסורין ולפיכך נתקבל ברצון לפני השי"ת.

והנה הממון אינו נחשב אצל ב"א בעת הצלת גופם כמו שמצינו בספינת יונה^{כה} ויטילו את הכלים אשר באניה, וכן פי"כ^{כו} הדי' עת לכנסו אבנים ועת להשליך אבנים, שאם יטרח ויכנס אבנים יקרות יש עת להשליכם להצלת נפשו, ומקרא מלא^{כז} עור בער עור וגו'.

והנה הגוף אצל הנפש הוא כעין הממון אצל הגוף, וראוי למסור גופו ולקבל היסורין בשמחה כדי שתנצל נפשו מבור שחת, וכן בענין יוסף עם אשת אדוניו נזהר שלא יגע בה וחבשוהו כדרך המנאפים וקבל מאהבה ולא הרחרח אחר מדותיו ית', ומה היה שכתו נעשה מלך כמ"ש במד' כ"ח למה תאמר יעקב שנסתלקה ממנו רוח"ק אמ"ל הקב"ה אני רוצה להמליך את בנך שיזון אתכם ברעב ואתה אומר נסתרה דרכי, מ"ה

כב) עיין ויק"ר פי"ז סי' ד'.

כג) ברכות דף ו' ע"ב.

כד) בראשית ד' ד'.

כה) יונה א' ה'.

כו) קהלת ג' ה'.

כז) איוב ב' ד'.

כח) מד"ר מקץ פי' צ"ד סי' ג', ועיין פסיקתא דר"כ ד' קליא ע"א.

שנסתלקה ממנו רוה"ק שאלמלא זה לא היה יוסף יורד למצרים להעשות מלך כי אין דבר רע יורד מן השמים, אם לא יקבל שכר ע"ז הלא שכרו שמור לעתיד לבא.

ואם האדם ביסורין יתלונן ויתרעם או יקלל עצמו על יום שנולד בו, אדרבה בזה מגיע לו עונש גדול כי יסורין לא יכפרו לו, ואדרבה יתוספו לו, כמ"ש ע"פ כ"ט בכל עצב יהיה מותר וגו', דהיינו היסורין המעציבים יהא מותר שהרויח בזה שכר גדול אם הוא בלא חטא, ואם בחטאתו הלא נתכפרו עונותיו ואין לך מותר יותר מזה, אבל כשיהיה דבר שפתים שיתרעם על רוע מזלו אך למחסור שתרעומת מזלו הוא על פעולת האלקים א"כ כמה צריך לו יסורין אחרים לכפר לו על תלנתו על ה'.

היסורין הם על ד' דרכים: א) לכפרת עונותיו, ב) כשרואה השי"ת שהוא קרוב לחטאו ישלח לו יסורין כדי שיכנע לבבו ועי"ז עוזרו, ג) יסורי הצדיקים ע"ד אכן חוליינו הוא נשא וגו' ^ל, ואשרי מי שזוכה לזה, ד) מחמת גלגול, ולכך יחשוב האדם בזה ולא יתרעם ויקבלם בשמחה, כי זה פועל השי"ת והי' הוא הטוב בעיניו יעשה כמו רפואת החולים הנוטים למות ובאים לרפאותם, וכי הרופא נותן הסמים הטובים בעיניו, או הטובים בעיני החולה, כי החולה לא יערב לו הסמים.

והנה נודע כשישתה האדם המרקחות והסמים המרים והמשלשלים יאמרו לו הרופאים שצריך שישמח ולא ידאג כלל, ואם ידאג יכבד עליו חוליו ויצטרך לסמים יותר מרים וכעז"ה עד שימות שלא יועילו לו הסמים אם הוא דואג בהם, כן הדבר הזה מי שהוא חולה חולי הנפש ובאו עליו היסורין שהם רפואת הנפש צריך שישמח בהם, כדי שיכפרו עונותיו על ידם, ואם יתרעם וכבד עליו החולי ר"ל החטא וצריך לו יסורין יותר קשים ע"י שלא קבל אלו בשמחה וכעז"ה עד שיעבר ובטל מן העולם ונשא עינו לעוה"ב, שחוץ ממה שלא יועילו לו היסורין הפילוהו בהיותר מהם שהאחרונות משכחת את הראשונות.

ובגמרא ע"פ לא ^א והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים

כט) משלי י"ד כ"ג.

ל) ישעיה ב"ג ד'.

לא) תענית דף כ' ע"ב.

שהקנה הולך ובא עם הרוחות, כן ישראל מטלטלים ונדים בגליות ולא עוד אלא שזכה קנה לכתוב בו ס"ת נו"ך להראות שהיסורין והטלטול מעלין את האדם למדרגות גדולות ללמד לאדם מן הקנה אם יהא רך לסבול יעלה למעלה רמה למדרגות גדולות.

אמר רבה בר בר חנה^{לב} כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו אמ"ל חמה עזה יש בעולם התחילו הם בוכים ורע"ק משחק אמ"ל מפני מה אתה שוחק אמ"ל וכי מפני מה אתם בוכים אמ"ל אפשר ס"ת שרוי בצער ולא נבכה אמ"ל לכך אני משחק שכ"ז שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח, אמ"ל עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה אמ"ל למדתנו רבנו כי אדם אין צדיק בארץ וגו' נענה רע"ק ואמר חביבין יסורין אמ"ל עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש בן י"ב שנה מנשה במלכו ונ"ה שנה מלך בירושלים ויעש הרע בעיני ה' וכתוב גם אלה משלי שלמה וגו' וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא למד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין, יסורי האיש הנספד הם כפרה לעונותיו ויזכה לרב טוב הצפון וישתדלו על בניו ללכת בדרך טובים.

יסורין מכפרין עונותיו של אדם, ותורה מכפרת עונותיו של אדם, ובכן אחי ובחרת בחיים זו תורה ותהא נקי מחטא ושכרך לאין קץ, על יסורי בני אדם כצדיק כרשע כטוב כחוטא כעובד אלקים כאשר לא עברו בודאי הגמור כי עמקו מחשבות ה' בזה כמו על כל כיוצא בזה אלא לפעמים יהא הדבר כאלו במקרה בא ולפעמים יודע הדבר כי צדיק ה' ויענו כלם ויאמרו אמת, ונלענ"ד כי גם בדבר אשר הכל יצדיקו דין שמים עליהם עוד לאלוק מלין ועצה עמוקה לפניו ומי ידלגה וצריך למלאת פינו הודאות ותהלות כי טוב ה' ומטיב לבריותיו.

פרק ג'

יום המיתה

טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה כאשר הוא סוף כל

(לב) סנהדרין דף ק"א ע"א.

האדם והתי יתן אל לבו^א, פי' הרב אוהל יעקב כוונת החכם באומרו זה, להורות לנו הדרך הזוטר נאה מוסר ותוכחה, והוא ההתבוננות המות, וע"ז הדרך שקדו גם חז"ל באומרם^ב לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר אי אזיל מוטב וכו' ואם לאו יזכיר לו לו יום המיתה, כי זכרון יום המיתה היא תועלת לבני אדם להשיבו אל דרך הטוב, והוא בהקדם הגמרא^ג האי עלמא לבי הלולא דמיא, גם מאמר הכתוב^ד לך ה' הגדולה וכו', פי' כי בא להורות לנו בזה שהאדם נדמה בעוה"ז כמחותן על חתונת בניו שמדרך העולם אפילו יהא עני שבעניים ישתדל ללוות לו בגדי כבוד והוד והדר ילבש והוא מתגאה בעת הזאת עד שכל בלתי מכירו יאמר שהוא עשיר, אבל בכלות ימי המשתה מפשיטין אותו בגדי תפארתו ולובש בגדיו הקרועים שהיה לובש בהם מקדם.

והנה כמו כן האדם טרם נוצר היה עפר מן האדמה, והקב"ה בחסדו הגדול הלוח לו נשמה טהורה ויפת בו רוח חיים ונתן בו כח הגבורה וילבישוהו הוד והדר כתפארת אדם לשבת בית ובכחו להיטיב ולהרע לכל מי שיחפוץ, והנה ידמה לו שלעולם חוסן ונזרו לדור ודור, אבל בבוא חליפתו מפשיטין ממנו הוד ובגדי רקמתו דהיינו הצורה ומלבישין אותו בגדיו החומריים ככתוב^ה כי עפר אתה ואל עפר תשוב ותחתיו יודע רמה ותכסהו תולעה, והנה אם ישאל איש את העני בלובשו הבגדים הנאים לאמר של מי הם יאמר של פלוני הם באמת אבל גם שלי הם לשעה קלה, וזהו לך ה' הגדולה וכו' ולא אמר ממך הם כי אם לך לומר שלסוף יוחזר לך הכל, וע"ז מסיים ואמר כי כל בשמים כלומר עיקר משכנם הוא בשמים ובארץ ר"ל שגם בארץ הם שאולים אל האדם לקצב זמן חלדם.

ומעתה בא החכם להורות לנו שיותר טוב ללכת אל בית אבל, והתועלת בזה למעט התאוה ולהשפיל הגאווה כ"א הוא יושב בבית שקט ושאנן ודבר אין לו עם אדם, הנה אף שלא נעלם ממנו שסופו למות ולא ישאר אחריו מאומה עכ"ז לא ישים על לב זכרון המיתה וידמה לו

לג) קהלת ז' ב'.

לד) ברכות דף ה' ע"ב.

לה) עירובין דף כ"ג.

לו) דברי הימים א' כ"ט ו"א.

לז) בראשית ג' י"ט.

שיתקיים לעולם חסנו כאשר הוא עתה, אבל בלכתו לבית האבל ורואה במות האנשים תמיד אז יזכור גם את סופו כי הוא סוף כל האדם ולא נשאר אחריו מאומה, ובוזה יקיים סור מרע ועשה טוב.

עוד ביארו תועלת זכרון יום המיתה בהקדים מאמר החכם^{ל"ז} דרך אניה בלב ים, משל עלינו מוכה העוורון שכמו האניה בהיותה בלב ים אין לה מסלול ודרך מיוחד ללכת אל ... (חסר), ואין לה עת מוכשר לחשוב על מעשיה כי אם בהיותו בבית אבל שעל זה נאמר^{ל"ח} ואין שלטון ביום המות ואז נחה שקטה התאוה ולכן הוא יכול לעיין בחשבונותיו, וזהו טוב ללכת אל בית אבל על והחי יתן אל לבו.

ויבואר יותר בהקדם מאמר הגמרא^{ל"ט} אחד מהחבורה שמת ידאגו כל החבורה, הנה קראו אותנו חז"ל בשם חבורה כדמיון אנשים העוסקים במשא ומתן והוא כי יש אדם מפקח תמיד על עסקיו וסופר ומונה מוצאיו ומובאיו אם העדיף או החסיר, ויש שהולך חשכים ולא יבא חשבון לעולם וזה אין תקומה למפלתו, אבל מצא החכם תקומה לזה שיראה איך שאדם אחר שעסקו בעסקיו והוא בסוף ימיו חושב חשבונותיו ומוצא שהפסיד ידע שגם הוא כמוהו.

כן עם בני ישראל יש בהם מארי דחושבנא ונוהרים תמיד מהפסד החטא ורצויים לפני ה', ויש שאין חושבים כלל בדרכיהם כענין^מ דרך רשעים באפילה וכו', וע"ז נאמר^{מ"א} כצאן לשאול שתו מות ירעם, ולאלו העצה להם שידעו מצבם יראו מיתת ההמונים שהיו כמותם וישמעו דברי המתאבלים עליו לאמרו אוי שלא הולך בידו תורה ומעש"ט ובודאי גם עליו יאמרו ככה, ולהיפך במות הצדיק הכל אומרים אשרי לו ואשרי עולמו כי פעל טוב בחייו עם אלקים ואנשים צדק לפניו יהלך וילווהו לבית עולמו, וזהו טוב ללכת אל בית אבל כי שם יצא בעליל חשבון מעמדך כמוך כמוהו, וזהו באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו בלומר כל החשבון שיפול עליו תתן גם עליך.

ל"ז) משלי ל' י"ט.

ל"ח) קהלת ח' ח'.

ל"ט) שבת דף ק"ב.

מ) משלי ד' י"ט.

מ"א) תהלים מ"ט ט"ו.

ובזה יובן סוף המאמר באשר הוא סוף כל האדם, משל לאחד שנסע עם בנו הקטן לסחורה, והרגיש בבנו שרוצה לברוח מן המכס להביא הסחורה דרך אחרת וירע לאביו, וכדי לעוררו ע"ז למנעו הסב דרכו נוסעים ריקם דרך עיר המכס ושהה עד שנתפס אחד שרצה להבריח המכס וענשוהו ענוש רב ושלם כפלים, אמר האב לבנו בני ראה מה עשויים במי שרוצה לברוח מהמכס, הבן לא הבין בכוננת אביו ואמר מה בכך הלא עשיר הוא ויכול לשלם ויפדה עצמו בתשלום בכפל, אז השיב אביו ואמר הלא כאחד הסכלים תדבר, האם אני אומר לך לדאוג עליו אלא כוונתי רק שלא תעשה כמעשהו כדי שלא תלכד במצודה רעה כמוהו.

הנמשל, שהע"ה אמר טוב ללכת אל בית אבא אבל יש חושבים כי זה רק עבור כבוד המת ולהשתתף בצער האבלים, ולכאורה אין זה ראוי אלא למת בנערותו מיתה פתאומית ונלקח בלא יומו על כזה ראוי לכל אחד להצטער על צרתו אבל מי שמת מן הזקנה למה תאבל עליו זולתו, ושלמה הע"ה סתם ולא הבדיל בין נער לזקן, ולמען לא יפלא זאת בעיני בני אדם אמר והחי יתן אל לבו כלומר אל יפלא בעיניך אשר צויתך להתאבל גם על הנער גם על הזקן כי כוונתי למען תבין ותשכיל באשר הוא סוף כל האדם כמוהו כמוך ולא לבעבור הצטער על מיתה זולתך, וזה מאמר אל תבכו למת ואל תנודו לי בכו בכה להולך וכדברנו.

וזה גם מאחז"ל אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחין כולן, לא אמר יתאבלו כי אם ידאגו פי' כל אחד ידאג עבור עצמו שלא ימות גם הוא כאחיו, ולפי"ז מיתת הזקן פועלת ביותר באדם ההוא יותר ממיתת הצעיר בשנים, ודומה לאחד שקנה סחורה מחבירו נחמדת למראה אך בתכלית הגיעות אין מתקיימת על לובשה כי אם זמן מועטת, והנה הקונה עשה ממנה בגד ולימים מועטים נתמלא קרעים ויבא לקבול על המוכר וזה בקש למצוא עילה לכל קרע כי זה נקרע ביתד וזה מהאש וכעזה"ד עד שלבסוף מצא קרע שלא יוכל למצא לו עלה ואז נראתה רמאותו.

הנמשל הוא כי בספר הכוזרי מחלק את המיתה לארבע בחינות והם: טבעית, מקרית, בחירית, אלקית, נדבר מטבעית ומקרית, והנה אף כי המיתה בפתאומית תבהל את הרואה יותר מאד מהטבעית מ"מ לפי האמת הבהלה היא רק לשעה קלה ודאבון נפש הרואה הוא רק על

אבדן המת בפתע אבל עצמו לא יחת ולא יפחד כ"כ כי ימצא עילה לומר הסיבה גרמה לו ואנכי אהא נזהר ואמלט נפשי, לא כן בראות מיתת הזקן או הזקנה הטבעית בעתה ובזמנה אז לא יוכל להתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי ובודאי יחשוב כי גם עליו יעבור כהם, ומצורף לזה כי אם שנים הרבה יחיה האדם וגם מאמר^מ כצל ימינו על הארץ ואין מקוה ואז אין מי שיקוה שלא ימות אז יתעורר יותר.

וזהו טוב ללכת אל בית אבל, ובאיזה אבל אמרתי לך באשר הוא סוף כל האדם דהיינו שמת כדרך כל הארץ, ואז גם החי יתן אל לבו פי' אפילו מי שהוא בריא וחזק ושלם בגופו ונזהר מאוד לנפשו אשר לא ירא מפחד פתאום עכ"ז ידאג מהמיתה הטבעית כי גם הוא לא ימלט ממנה.

במסכת ברכות^מ אמרי ליה רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא דמר בר רב אשי לשרי לן מר, אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן אמרו ליה ואנן מה נענה בתרך אמ"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן, ידוע כי מני שם אדם על הארץ נגזרה המיתה על כל באי עולם ואין מי שימלט עצמו, והאדם בזיעת אפו יאכל לחם עד שובו אל האדמה כי לא תוכל הנשמה האלקית להתפשט מן הגויה עד יום המות שאז ישוב העפר אל הארץ והרוח תשוב אל האלוקים, ומה שכתוב^מ עד שובך אל האדמה היא הקבורה שקוברים אותו באדמה שמשם לוקח, ומה שכתוב^מ כי עפר אתה הוא שאחר הקבורה יתבלה הגוף ויתפרד אל יסודותיו וחלק העפר ישוב לעפר, ומה שכתוב ואל עפר תשוב פי' במדרש^מ אמר רשב"י מכאן רמז לתחיית המתים, כי יש צדיקים שלא ישלוט בם רמה ותולעה, ואדם בעצמו לא נתבלה גופו כמ"ש במעשה דר' ינאי, אך אמרו חז"ל במעשה דהנהו קפילאי^מ שקודם תחית המתים יחזרו לעפר, וז"ש ואל עפר תשוב, עת תשוב לבא שנית אלא העוה"ז בעת התחיה צריך תחילה שתהיה עפר וממנה יצמח בנין חדש מתוקן כמו שהיה קודם החטא.

מב) דברי הימים א' כ"ט ט"ז.

מג) ברכות דף ל"א ע"א.

מד) בראשית ג' י"ט.

מה) שם.

מו) בראשית רבה פ"ב סי' י.

מז) שבת דף קנ"ג.

והנה פי' כוונת ר' המנונא במה דאמר ווי לן דמיתנן וגו', הוא לעוררם לחשוב ביום המיתה כדי לעמוד על המשמר נגד היצר המסית והמדיח אם לא יכול לנצחו ע"י קריאת התורה וקריאת שמע, כמ"ש^{מ"ח} לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וגו', וסוף דבר התרופה האמיתית היא ע"י זכירת יום המיתה.

ומיום עמוד אדם על דעתו צריך לחשוב מחשבת הקדושה הזאת כדי לסור מן הרע ולעשות הטוב, ויותר יאות דבר זה משעברו רוב שנותיו של אדם ראוי לזכור אחריתו כי הולך האדם אל בית עולמו ובכל יום הלך וחסור עת לחננה על נפשו לחוס על כבוד קונו ולשוב מדרכו הרעה ללכת בדרכי טובים כי פנה היום וגו' ימהר לשוב טרם יבואו ימי הרעה, ודי הלך עד עתה אחרי ההבל אכילה ושתייה ותענוגים ושמחת מריעים, מעתה כאשר הגיע לימי הזקנה יזכור יום המיתה ישוב היום שמא וגו', וידבק בחכמים ובספרים המלמדים לאדם דעת ויפקת עיניו על כל עניניו ואל יאבד הזמן יקר הערך כי היום קצר וגו', על מה יפנה אם לתקן אשר שיחת או לצאת י"ח, לזאת יפרוש מהבלי העולם ויתנהג בחסידות אולי יתרצה ויאמר אשרי זקנתי שכיפרה על ילדותי.

מחוז חפצה והיא עלולה להתעות בנתיב על הימין או על שמאל רק מחוז צפוני או הוא מביט תמיד אם מהלכו הוא כנגד הכוכבים הצפוניים הידועים לו או לא ואז ידע אם מהלכו בדרך אמת ואם הוא תועה, כמו כן אנחנו עם בני ישראל אין אתנו יודע עד מה אם מהלכנו בדרך הישר אם לא כי אם על ידי שתי בחינות, הראשון יכולין אנו להתבונן ולהביט על דרכנו ע"פ התורה דהיינו אם אנחנו שומרים את כל הכתוב בה אז טוב ולהפך בהפך, השני, יש לדעת על פי זכירת יום המיתה.

כי הנה כל דרך ישר לפני איש, יש מתאוה לעושר ואם ישיגנו יערב לו וישמח בו ויש לזולתם מן התאוות, אבל ברצותך לדעת אם הטיבותך דרכך או תזכור את יום המיתה ותדמה בנפשך אם יערב לך היום ההוא אזי מישרים דרכך כי כן דרך הקדושים אשר בארץ לשחוק ליום אחרון ולשמוח בו יותר מעל יום לידתם, בראותם כי מלאו ידיהם

בתורה ובמע"ט כמאמר^{מט}) וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע דהיינו שהיה שבע מחיי העוה"ז ולא התאוה עוד להם, ועליהם נאמר^{נא} וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפצם, לא כן דרך בעלי תאוה שאף אמנם בהיותם שקועות במצולות התאוות יערב להם העולם הזה אבל בזכרם את יום המות נפשם מרה להם מאד וימר שכר לאותיו, ועי"ז ידע כי מרה תהא אחריתו וכמאחז"ל^{נא}) טוב מאד זה יום המות, וזהו^{נב} והחי יתן אל לבו כלומר ע"י זכרון המיתה ידע להבחין אם זך ואם ישר פעלו.

עוד יבואר תועלת הנ"ל, ע"פ משל לזקן שנושא עלמה שלעולם לא ישתוו דעותיהם כי חפץ הזקן למאס כבר בעולם הזה ובהבליו ותפארת העכסים והשביסים כבר שנאה נפשו, והעלמה היא להפך פיה מלא מרמות ותוך צועקת הב הב לאכול ולהתענג ולהתקשט בכל מה דאפשר, ומראגה מדבר פן ירע לבו עליה על מרבית הוצאות אוליהם יותר על הכנסתו לכן אינה מניחגו לחשוב חשבונות משאו ומתנו ומטרידתו תמיד בעינינים אחרים למען לא יוכל להתחשב, ואם נודמן לו יום אשר היא טרודה או בנסעה באשר נסעה ליום או יומים מיד הוא פונה מכל עסקים לחשוב חשבונותיו.

הנמשל הנשמה מתשוקקת תמיד לחשוב חשבונותיה ומספר צעדיה תשמור כמאמר^{נב}) כי על כל אלה יביאך אלקים במשפט וכמאמר^{נב}) כי על כל מעשה יביא האלקים במשפט וגו', והיא ר"ל הנשמה מואסת בהבלי העוה"ז ורק אל יראת אלקים תשוקתה, והגוף הוא להפך כי רק בהפקריא נוחא ליה כמאמר החכם^{נב}) אשת כסילות הומיה וכו', והוא ממש כמאמרינו שאינו חפץ בידיעה כלל רק הומה פתיות ושוגא באהבת עוה"ז ומטרדת בזה את הנשמה בלתי תוכל להתבונן על דרכיה ולחשוב חשבונותיה.

מט) בראשית כ"ה ח'.

נא) תהלים ק"ז ל'.

נב) בר"ר פ"ט.

נב) קהלת ז' ב'.

נג) שם י"א ט'.

נד) עיי"ש בקהלת י"ב י"ד.

נה) משלי ט' י"ג.

אין אדם¹⁰ שליט ברוח לכלא את הרוח, ר' יהודה אומר אין אדם שליט במלאך המות לכלות אותו הימנו, אמר ר"ש בן חלפתא אין אדם יכול לעשות בלי זיין להנצל ממלאך המות ואין שלטון ביום המות, אין שליט לומר תמתין לי עד שאעשה חשבוני ואצוה לביתי ואח"כ אני בא, לכך נאמר ואין שלטון ביום המות "ואין ממשלות במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו".

הנה מני שים האדם על הארץ נגזרה המיתה על כל באי עולם ואין מי שימלט עצמו ממנה, ולא ידע האדם את עתו כדגים הנאחזים במצודה רעה, כי אין למות התמהמה והוא קרוב מבלי הקדמת ידיעה, והוא בא בכל חדש מחדשי השנה, ובהיות האדם הולך על רגליו ועוסק במלאכתו וחושב שעוד יחיה רבות בשנים חופר מחשבתו וידבק בו המות וישלח אדרתו עליו, במקום שהוא כי כבר הגיע קיצו להיפטר מן העולם ובקשו הנשמה בעולם העליון לשוב אל בית אביה כנעוריה והגם כי ירבו ויעסקו ברפואותו וידרשו ברופאים ויעשו כל ההכנות למלטו מרעת המות לא יוכלו וגם הסגולות לא יועילו, כי כשהגזרה אמת החריצים שקר, ואשריו לאדם אם יחשוב בזה תמיד כדי להיות על משמרת הקודש.

ברכות¹¹ קשה שבכולם אסכרא (ויאריך ימיו כדי שימית שלימת הנפש), ניתא שבכולם נשיקה, אסכרה דמיא כחיזרי אתברא דעמרא איכא דאמרי כפיקורי כפי ושט נשיקה דמיה כמשחל ביניתא מחלבא, על זאת¹² יתפלל כל הסיד אליך לעת מצא, זו מיתה ר"ל שימות מיתה יפה וניחה שנא' למות תוצאות, תנא תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנא' למות תוצאות בגימ' הכי, הנה יש מאריכין בחלום ויש מתים מיתה חטופה יש מתים על מטותיהן ויש ברחובות קריה, יש מיתה כל אדם ויש מיתה משונה, ובכל זה עמקו מחשבות ה' ואין להרהר אחר מעשיו ית' חלילה כי צדיק וישר הוא והכל לטובת האדם, ואפי' שאין האדם מבינו.

ההספד לעשות נ"ר לנפש הנפטר, ויגדל החיוב להספיד של מי שלא ראה טוב בחייו ונשמתו הלכה ביגון ובדאגה, הנספד היה בעל

10) דברים רבה פ"ט סי' ג', עיי"ש בתוך הפרשה.

11) ברכות דף ח' ע"א.

12) נח שם.

יסורין, כלה ביוגון חייו דלות ויסורין וסוף כל סוף מת במיתה משונה ר"ל בעודו מרור במלאכת עומד על עמדו, בפתע בא קצו בלהות קברוהו, עגלות מכאן ומכאן, אחת דחפתו והאחרת עכבתו, והאחרת רמסתו והנה הוא מושלך כפגר מורס, סחבוהו לבית החולים רופאי אליל סבבוהו אולי יש תקוה, ולשוא צרף אונס כי המטה שעלה עליה לא ירד ממנה (וכך היתה מיתתו ה' ירחם עליו ותהא מיתתו כפרה על כל עונותיו, ויקח חלקו בעולם העליון ותנצב"ה) הלך בלי חמדה לא הניח אחרית לא בן ולא בת להזכיר שמו, וכמה צריכים להקשיב למוסר ובוזה עושים נ"ר לנשמתו.

והנה היות המקרים משברים הלב, פגעים רעים יחרידו כל, חדשים קשים בלתי קדימת יביש יבהילו השומעים, בתוך שמחתו, יבא דאגתו ובתוקף גבורתו יבא חליו והכל מנפלאות תמים דעים, לזאת האדם ישמר על המעמד ויתפלל לה' שיצילהו בזה העולם.

ואמרו במסכת שבת^(ט) א"ר יוחנן כד הוה מסיים ר' מאיר ספרא דאיוב אמר הכי, סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי אדם שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נ"ר ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב, ובאגרת שמואל אמרו^(ט) טוב יום המות מיום הולדו, נולד אדם מונין לו למיתה, מת מונין לו לחיים, נולד אדם הכל צריכים לבכות מפני שאינם יודעים אם יצא בשלום מן העולם, משל לבי ספינות שהיו פורשות בים אחת נכנסת לים ולא היו הכל שמחים בה יצא מן הים הכל שמחין בה מפני שהיו יודעין שיצאה בשלום מן הים, כך נולד אדם הכל שמחים מת הכל בוכין, ואינו כן אלא נולד אדם הכל צריכים לבכות, מת הכל צריכין לשמות מפני שהם יודעים שיצא בשלום מן העולם.

בתיב^(טא) אשרי אדם מפחד תמיד, ויל"ד למה נקט כאן אדם ובמקום אחר^(טב) אשרי איש, ועוד מהו הפחד שלא הזכיר הכתוב ממי

(ט) שם דף י"ז ע"א.

(ס) מדרש שמואל פ' כ"ג אות ו'.

(סא) משלי כ"ח י"ד.

(סב) תהלים קי"ב א'.

יפחד, ועוד אז"ל^ס הפחד והדאגה הם מכלין ימיו ומטרידים אותו מעבודת הבורא, ונקדים משאז"ל^ס לעולם יכוף אדם יצה"ט על יצה"ר ויעשה כל מאמצי כחו לכפותו פעם אחר פעם ב' ופעם ג' ואי לא יכול ליה יזכור לו יום המיתה כמ"ש דוד לשלמה בנו כשקרבו ימיו למות כמ"ש^ס ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר וגו', ודקדקו המפ"ס^ס מהו לאמר ופי' שהוכיח דוד לשלמה שיכוף את היצה"ר ולאמר לו הנה אנכי הולך בדרך כל הארץ שיאמר כן האדם תמיד.

נמצא שעיקר הגדול הוא שיזכור יום המיתה ואז יחיה בעוה"ז ובעוה"ב וכ"ש^ס הרוצה שיחיה ימות ר"ל יזכור שעתיד למות, ורמז הר' זכרון מנחם מלוי אותיות המות בזה הא' מס' ויו' תיו' המלוי גימ' ע"ג גי' החיים, וז"ש אשרי אדם שהוא עניו ר"ת אד"ם א'פר ד'ים מ'רה"ס^ס, וגם שם "אדם" מורה על הענוה שלא מצינו שם אדם בלשון רבים כמו "איש" לשון יחיד ובלשון רבים "אישים", וכן אנוש אנשים, גבר גברים, אבל אדמים לא מצאנו.

וזה אמרו אשרי אדם שמשים בין עיניו הענוה, וכיצד יהא כן כשהוא שם המיתה נגד עיניו תמיד ויפחד ממנה, וזה רמזו אשרי אדם מפחד ממיתה שהיא גימ' תמיד ע"פ וז"ש^ס שויתי ד' לנגדי, וכיצד יהא זה שישים המיתה שהיא גימטריא תמיד לנגדו ואז ירויח בזה כי מימיני בל אמוט התורה שנתנה מימינו של הקב"ה, וגם רמז ב"ל ראש וסוף אותיות התורה שהם בראשית ולעיני כל ישראל לא ישכח אות אחד ממנה, וגם שמח לבי אפי' שהוא זוכר המיתה לא ידאג אלא הלב שמח ויגל כבודי שלא תעזוב נפשי לשאול כשמת ויקבר בקבר שלא ישאר שם, וגם לא תתן חסידך לראות שחת זו גהינם שלא יוליכוהו לג"ע בדרך שעובר על פתח גהינם אלא תודיעני אורח חיים שהוא בימינו של

סג) מאמר החכם הדאגה איבוד הלב (מוסרי הפילוסופים ב' ט'), הדאגה ממעטת הלב (משלי חכמים ל"ט).

סד) ברכות דף ה' ע"א.

סה) מלכים א' ב'.

סו) עיין חומת אנ"ך להחיד"א מלכים א' ב'.

סז) תמיד דף ל"א ע"ב.

סח) סוטה דף ה' ע"א.

סט) תהלים ט"ז.

הקב"ה, וז"א נעימות בימינך נצה ולא בסטרא אחרא דשמאלא דשם גהינם.

וזה רמזו^ע טוב שם משמן טוב גי' מות ע"ה, ר"ל אימתי יהא להם שם טוב כשישימים המות בין עיניו, וז"ש ויום המות מיום הולדו מיום שנולד מקטנותו יזכור יום המות שיבא עליו ואז יהא לו שם טוב, וכיצד יהא זה שיזכור יום המות, לזה סיים טוב ללכת אל בית אבל וגו' באשר הוא סוף כל אדם שאין אדם ניצל ממיתה ואז והחי יתן אל לבו שיהא זוכר המיתה בעודו חי עודנו באבן, וזה רמז שהע"ה^א ושבח אני את המתים שכבר מתו וכו', ויש לדקדק כיון שאמר את המתים ודאי הם שכבר מתו ומאי שכבר מתו, אלא שכבר שהן עודן חיים עשו עצמם כאלו מתו ע"י שזוכרים תמיד המיתה בסופם אני משבחם יותר מן החיים וגו', ועפ"ז זכור את יום השבת^ב זכור יום המיתה ששובת האדם ממלאכת עוה"ז ויבין צידה לדרכו.

שמור את חודש האביב^ג, פי' הר' אלשיך שיזכור האדם שסופו לשוב אל ביתו כתבואה הנגמרת כשיגיע עת הקציר, ועשית פ"ה סח בתוס' לד' אלקיך תורה לשמה, כי בחודש האביב הוציאך ד' אלקיך שבאה השכינה למעלה מראשותיו ויוצאת נשמתו אליה, א"כ חזבחת פסח תזבח את יצרך ע"י פ"ה ס"ח לד' בתורה ותפלה, במקום אשר יבחר בבתי כנסיות ובבמ"ד, לשכן שמו שם צאן ובקר שיהא כמו הצאן ההולך אחר הרועה, לא תאכל עליו חמץ זה היצר.

וכי ימכור^ד איש דא קוב"ה, את בתו דא נשמתא קדישא, לאמה להמהוי אמה משתעבדא בינייכו בהאי עלמא במטי מנייכו בשעתה דמטי זמנא שנפקא מהאי עלמא לא תצא כצאת העבדים מטונפה בחובין יתפוק בת חורין ברירה נקייה בגין דיחדי בה מרה וישתבח בה ויהיב לה אגר טב בצחצוחי דגנתא דעדן כד"א (ישעיה נ"ח) והשביע בצחצחות נפשך וודאי כד תפוק ברירה ונקיה כדקא יאות.

(ע) קהלת ז' א'.

(עא) שם ד' ב'.

(עב) שמות כ' ח'.

(עג) דברים ט"ז א', ועיי"ש במהר"ם אלשיך.

(עד) העתק זוה"ק פ' משפטים ח"ב דף צ"ו סוף ע"ב.

פרק ד'

שכר ועונש

אמר ר"מ^{ע"ה} משום ר"א קשה יום הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין של גיהנם, דין גיהנם מכ' שנה ולמעלה אבל דין הקבר אפי' צדיקים שרובן זכיות נדונים בו אפי' גמולי חלב אפי' יונקי שדים מחמת חטאם בגלגול א' שעליו הוצרכו לסבול מותא תנינא נדונים בו, אבל אז"ל הדר בא"י והמת בערב שבת אינו רואה דין הקבר, והא אוהב צדקות ואוהב תוכחת ואוהב גר ומכניס אורחים לתוך ביתו והמתפלל תפילתו בכונה אפילו מת בחו"ל אינו רואה דין הקבר שנאמר ויאמר קראתי מצרה לי וגו'.

בן עזאי אומר ג' דינים הם שלשתן קשין זה מזה ושלשתן לפני הקב"ה הם, ר' עקיבא אומר וכי שלשתן לפני הקב"ה והלא דין הקבר דנין אותו ודין גיהנם לבדו ודין שמים לפני הקב"ה הוא, אם אין עליו דין פוטרין אותו מיד ואם לאו דנין אותו דין.

א"ר אלעזר^{ע"ה} בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו, דכתיב ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דברו, ברישא עושי והדר לשמוע עב"ל, וצריך לבאר מה כל החרדה הזאת שהיתה על קדימת נעשה לנשמע, ועוד מה הרויחו בקדימה זו, דהא מצינו שארז"ל^{ע"ה} הלבישום מהשמים ב' כתרים א' כנגד נעשה וא' כנגד נשמע, ולא לקחו עוד כלום בעבור הקדימה, ואם כן מה היתה תועלת הקדימה.

ופי' כי תועלת גדולה היתה, כי כשם שיש שכר טוב לעושי התורה כן יש עונש גדול לעוברי מצוותיה, ורובא בעלמא בינונים, מחצה זכויות ומחצה עוונות, ואפי' הצדיקים אי אפשר בלא עוונות, כי ראיתי בני עליה הם צדיקים גמורים והם מועטים, ואם יקחו בשכר והעונש בבת אחת, הם דומים לאדם שמרויח הרבה ומתענג, אך מלא חולאים, ואין טובתו

עה) ממס' חיבוט הקבר פ"ג.

עו) שבת רף פ"ח ע"א.

עז) שם.

כלום, ואם יקדימו שכר הטוב ואחר כך העונש אז גם הטוב אינו נחשב טוב, מאחר שיודע שסופו לקבל פורעניות, מיהו אם יקדימו לו הפורעניות לא הצטער כל כך, כי הוא זוכה שאחרי כך יבואו ימי הטובה ויתנחם, ובזמן שיבואו ימי הטובה הנה שמחתו שלמה, ברם להקדים ימי הרעה לימי הטובה אי אפשר להיות ע"פ מידתו יתברך כי חפץ חסד הוא, ואם חפץ להביא טובה על האדם ימהרנה בפרט אם היא שכר טירחו וגמלו, ובהפך עונש המוכרח לבא על האדם הוא מאחרו כי הוא רחמן, ואינו חפץ בצער הבריות.

וכל זה הוא במלך בשר ודם כ"ש במלך מלכי המלכים הקב"ה שמוכרח להקדים הטובה, מיהו אפשר שהקב"ה ישנה מידתו כביכול ולהקדים הרעה כדי שתהא בסוף הטבת האדם שלוה הוא אם גם האדם שינה מידתו לטובה יעשו לו מדה כנגד מדה, כי מדה כנגד מדה לא בטלה.

משל למלך שהיה לו שני עבדים לאחד אהבו הרבה שנאמן לפניו ולאחד שנאו שהיה רע מעללים, המלך צוים שניהם לעשות דבר אחד לצרכו ואשר יעשה דבר המלך ילבש בגדי מלכות וירכיבוהו על סוס המלך ויקראתהו לפניו אברך, וגם הזהיר את שניהם על דבר אחד שלא יעשוהו והעובר על זה יפשיטוהו בגריו ויכסוהו בלאות ויקראוהו בן מביש ומחפיר, ועבדים האלה שניהם הצליחו לעשות העבודה ההיא כאשר צו מאת המלך, ולעומת זה מרו בהזהרת המלך שעשו אשר צוה שלא לעשות, המלך פעם אחת היה ביער במדבר עם שני עבדיו אלו, ויענשו עונש הנ"ל על שעבר מצוותו, ולעבד אשר שנא כיבדו כנ"ל על שעשה מצוותו, והיה הדבר תמה בעיני הכל, וכאשר שבו לעיר המלוכה והיה יום השוק והעיר מלאה צוה לייסר העבד השונא כנ"ל, ולכבד העבד האהוב כנ"ל, אז נודע משפט המלך וחכמתו כי רבה היא כי לא היה חפץ לשלם לשנאו הכבוד בפני העם רב וגו'.

הנמשל כן יעשה ממה"מ הקב"ה לעבדיו העושים רצונו משלם גמולם בעולם הרוחני ומעט עוונות בעולם הזה, ולעוברי רצונו גמול צדקתם בעולם הזה ורב עוונות מענישם עליהם בעולם העליון, כי הכלימה שם הוא כלימת נצח והכבוד שם היא כבוד נצחי, ושכר עולם הזה כוזב תודהו ובוהו וגם לא יתמיד, והעמל והבוז גם כן בעולם הזה הוא אפס ואין, ודבר בטל ונשכח, אך תשלום גמול הטוב בעולם הבא נצחי די לעלמין לא תתחבל.

כל אשר תמצא ירך לעשות בכחך עשה וגו' (ע"ה), והיינו כי מה שאין האדם עושה עד שהכח מסור בידו מביא הוא הכח הבחריי המסור לו כל ימי חייו שהוא בהם בחריי ומצוה לעשות הנה לא יוכל לעשות עוד בקבר ובשאל שאין הכח הזה עוד בידו כי מי שלא הרבה מעשים טובים בחייו א"א לעשותם אחרי כן, ומי שלא חשב חשבון מעשיו לא יהיה לו זמן לחשבו אז, ומי שלא התחכם בעוה"ז לא יתחכם בקבר, והו מה שאמר כי אין מעשה בחשבון ודעת וחכמה בשאל אשר אתה הולך שם אך ההערה לכל ההמון.

הנה הוא בענין השכר ועונש עצמם ראות עומק הדין עד היכן מגיע אשר באמת ראוי להזעזע ולהתחרד תמיד כי מי יעמוד ביום הדין ומי יצדק לפני בוראו באשר השקפתו מרקקת הכל דבר קטן או גדול, וכן אמרו רז"ל (ע"ה) ומגיד לאדם מה שיחו אפי' שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת הדין.

ועוד אמרו (ב), וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה:

אברהם הוא אברהם אהוב לקונו עד שהכתוב אמר עליו (פ"א) אברהם אהבי לא פלט מן הדין מפני דברים קלים שלא דקדק בהם על שאמר (ב) במה אדע, אמר לו הקב"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועל שכרת ברית עם אבימלך בלי ציווי של מקום (ב) אמר לו הקב"ה חיך שאני משהא בשמחת בניך ז' דורות.

יעקב על שחרה אפו ברחל שאמרה לו (ב) הבא לי בנים אמרו במדרש ז"ל (ב) אמר לו הקב"ה כך עונים את המעוקות חיך שבניך

(עח) קהלת ט' י'

(עט) תגיגה דף ה' ע"ב.

(פ) יבמות דף קכ"א ע"ב.

(פא) ישעיה מ"א ח'.

(פב) עיין ילקוט שמעוני ח"א רמז ע"ה, צא ולמד מאבותינו הראשונים שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שאמר אברהם במה אדע עיי"ש.

(פג) בר"ר וירא פ' נ"ד ס"ו ד'.

(פד) בראשית ל' א'.

(פה) בר"ר פ' ע"א ס"ו ז'.

עומדים לפני בנה, ולפי שנתן את דינה בתיבה כדי שלא יקחה עשיו אע"פ שכונתו היתה ודאי לטובה אך לפי שמנע חסד מאחיו אמרו במדרש^פ אמר הקב"ה מנע מרעהו חסד לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי היא נישאת דרך איסור.

יוסף לפי שאמר לשר המשקים^ב כי אם זכרתני ניתוספו לו שתי שנים כמאמר חו"ל^ח, יוסף עצמו על שחנט את אביו בלא רשותו של מקום או לפי ששמע עבדך אבינו ושתק למר כדאית ליה ולמר כדאית לי מת לפני אחיו^ט.

דוד לפי שקרא לדברי תורה זמירות נענש שנכשל בדבר טמא ונתערבה שמחתו^צ.

מיכל לפי שהוכיחה את דוד במה שרקד בחוץ לפני הארון נענשה שלא היה לה ולד אלא במותה^א.

חזקיהו לפי שהראה אל שרי מלך בבל את אוצרותיו נגזר על בניו להיות סריסים בהיכל מלך בבל^ב, ורבים כאלה מאד.

אמרו^ג כד הוה מטי ר"י להאי קרא הוה בכי, וקרבתי אליכם למשפט והיתי ער ממחר וגו', עבד ששוקלים עליו קלות כחמורות תקנה יש לו בודאי שאין כונת המאמר שיהא העונש על שתיהן כאחד שהקב"ה אינו משלם אלא מדה כנגד מדה, אמנם הענין הוא שלענין משקל המעשים כך עולות בכף הקלות כמו בחמורות כי לא ישכחו החמורות את הקלות ולא יעלים הדיין עינו מהם כלל כאשר לא יעלים מהחמורות אלא על כולם ישגיח ויפק בהשואה אחד לדון כל אחד מהם ולהעניש אח"כ על כל אחד לפי מה שהוא, והוא מה ששלמה המלך ע"ה אמר כי את כל מעשי האלקים יבוא במשפט וגו' כי כאשר אין הקב"ה מניח

פז) שם פ' פ' סי' ד'.

פז) בראשית מ' י"ד.

פח) בר"ר פ' פ"ט סי' ג'.

פט) מדר"ר ויחי פ' ק' סי' ג'.

צ) סוטה דף ל"ה ע"א, (והלשון "שנכשל בדבר טמא" צ"ב מקומו).

צא) סנהדרין דף כ"א ע"א.

צב) עיין מלכים"ב' כ' י"ז.

צג) חגיגה דף ה' ע"א.

מלשכח כל מעשי טוב קטן כמות שהוא, כן לא יניח מלשפוט ולהוכיח כל מעשה רע כמות שהוא נמצא שמאוד צריך לדקדק האדם במעשיו בתכלית הזהירות.

איזהו בן העוה"ב, המתרחק מן העבירות ומהרהור ומליצנות ומלה"ר ומהכיעור וכדומה, והמקיים המצות ויש בידו מצוה א' על אמיתתה ומתרחק מן החטא ומעיון תפלה ומתוודה על עונותיו לפני הקב"ה ועושה תשובה, ואין חילוק בין אנשים לנשים בכל הזהירות, ומצינו בדור המדבר מעלת הנשים, שמה שפרצו האנשים גדרו הנשים.

פרק ה'

מיתת צדיקים

ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים^{צ"ג}, ויקרבו ימי ישראל למות, כתיב כי גר אנכי תושב וגו' כי גרים אנתנו לפניך כצל ימינו על הארץ ואין מקוה, לא כצלו של כותל או כצלו של אילן אלא כצל של עוף בשעה שהיא עף דכתיב כצל עובר, ואין מקוה ואין שיקוה שלא ימות, הכל מודים ואומרים בפיהם שהם מתים, אברהם אמר ואנכי הולך ערירי, יצחק אמר ואברכה לפני ה' לפני מותי, אף יעקב אמר ושכבתי עם אבותי אימתי בשעה שנטה למות, עב"ל^{צ"ד}.

ויקרבו ימי^{צ"ה} ישראל, למה בפסוק הקודם קראו יעקב ופה קראו ישראל, ויקרא לבנו יוסף, למה לא צוה את כלם, ביאר המאמר במס' תענית^{צ"ו} אמר ר' יוחנן יעקב אבינו לא מת והקשו וכו' בכדי חנטו חנטיא וספדו ספדיא, ומשני מקרא אני דורש ואתה אל תירא עבדי יעקב וגו' כי הנני מושיעך וגו' ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ע"כ, וי"ל וכו' על שהוא דורש מקרא תתבטל

צד) כראשית מ"ז כ"ט.

צה) הוא ממדר"ר ויחי פי' צ"ו סי' ב"ג.

צו) מכאן העתק מן המהר"ם אלשי"ך פי' ויחי.

צז) דף ה' ע"ב.

הקושיא, ואדרבה תתבטל הדרשה ההוא, ועוד למה לא הקשה לו מהפסוק ויאמר ישראל אנכי מת ומפסוק ויקרבו ימי ישראל למות ומפסוק ויגוע ויאסף אל עמיו.

ותירץ, כי הלא יפלא כי כל המקום אשר יזכיר המיתה ליעקב בשם ישראל יכנהו, ובמקום אשר יזכיר גייעה ואסיפה בלי הזכרת מות בשם יעקב יכנה אותו, כי הנה נאמר ויאמר ישראל אמותה הפעם ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת, ויקרבו ימי ישראל למות, אך ביעקב לא נא' רק גייעה שנא' ויכל יעקב לצוות את בניו ויגוע ויאסף אל עמיו, אלא נראה כי כאשר נקרא שמו ישראל, אז נתוסף ברוחו ונשמתו יתרון אור יקר רם ונשא מאד על אשר היה בו בתחלה.

והנה ידוע כי גדר מיתה הוא סילוק הנפש מהגוף, ואמר כי הנה הגדר הגדול אשר נתוסף על נר"ן כשנקרא ישראל הוא אשר נסתלק ממנו בעצם, וע"כ יצדק בו לשון מיתה, כי הבחינה ההיא מתה ונסתלקה מיעקב לגמרי וע"כ נאמר מיתה בזוהר "ישראל" לא "ביעקב" כי נשאר בו הגדר שהיה בו בתחלה ויצדק בו לשון גוע, ר"ל נתעלף שעדיין כל כוחות נר"ן דבקים בו בעצם, ע"כ ביעקב לא נאמר רק ויגוע ויאסף ולא כאמור ביצחק ויגוע וימת ויאסף, וע"כ הטיבו מ"ש יעקב אבינו לא מת, שהוא על בחינת יעקב בעת הולידו את בניו טרם נקרא שמו ישראל וכל אותו הכח נשאר שקוע בבשרו, כי גם שיתר צדיקים נקראים ישני עפר ולא מתים בעצם, כמו רבינו הקדוש שהיה מקדש בביתו כל ליל שבת^{צ"ח}, ור' אלעזר בן רשב"י שהיה שופט את ישראל כ"ב שנים בתוך חדרו אחר סילוקו^{צ"ט}, ור' אחא בר' יאשיה שדבר עם ר' נחמן מתוך קבורתו^ק, הנה כל אלה לא היה בה רק כח מה מהנפש, אך לא מרוח ונשמה כי נסתלקו מהם, יתר עליהם יעקב כי הכל היה בו כמדובר, וע"כ בשרו ית' תעלה השכינה גם את גופו גם הוא, כי נשארים בו כל כחות נפשו אשר היו בו בחייו, וע"כ נשאורו בקדושה על סדר הדגלים כנודע.

וע"כ לא הוקשה לו מהפסוקים שנזכר בהם מיתה בישראל או גייעה ביעקב אלא הקשו בכדי חנטו חניטא, כי לא היה צריך חניטה באשר לא

צח) עיין כתובות דף ק"ג ע"א.

צט) עיין ב"מ דף פ"ד.

ק) עיין שבת דף קנ"ב ע"ב.

נסתלק ממנו כל כחות נר"ן בודאי שלא יסריח, ומה בצע בחניטה והספר, ע"כ השיב מקרא אני דורש לומר אולי היה לך קושיא מן המקרא שמת היית דוחה דרשתי זו מפניה, אך נהפוך הוא, כי מקרא אני דורש ולא אתה, כי אין אתה מקשה רק מה צורך בחניטה, וזה לא תדחה הדרשה לומר שטרחו בלי צורך, בדבר שלא ניכר להמון כי לא מת, וגם יוסף הסתיר הדבר, וחש פן יעשוהו אלוהי שבלי חניטה יתקיים ימים רבים, ע"כ צוה לחנוט את אביו.

וראיית הכתוב מוכרחת כי הנני מושיעך וגו' ואת זרעך, ודקדק בעל המאמר לומר מה זרעו בחיים ולא אמר מה זרעו חי, אלא ר"ל כי זרעו כל חלקי נפשם בס, וגם הוא כל חלקי נפשו בו עם היותר בלתי נרגש לרואים כלל הדברים כי מה שנסתלק מיעקב אבינו הוא רק היתרון שקנה בקוראו לו ית' "ישראל" זה היתרון נסתלק במותו, אבל מה שהיה לו בעוד שמו יעקב לא נסתלק הוא אשר לא מת וע"כ כחו נרדם אשר כל חלקו נפשו בו יחשב, וע"כ לא נא' ויגוע וימת כאשר נאמר בישמעאל אלא ויגוע ויאסף כי חלק המתיחס ליעקב גוע וחלק המתיחס לישראל נאסף אל עמיו עם אבותיו למעלה.

עוד הקדמה והיא, כי על ל' יום קודם הסילוק שבם הנשמה עולה למעלה ופוקדת מקומה נאמר קריבה למות וזה ניכר רק לצדיק גמור, עוד הקדמה, כי נשמות ישראל עולות למעלה אל ארץ העליונה אשר לעומת א"י, כי ע"כ אויר א"י קדוש יאמר לו ולא כן אויר ארץ העמים כי הוא תחת ממשלת שרים חיצונים, ע"כ טוב לאיש הישראלי למות בא"י כי ישכון שמה בתוך הקדושה ותצא נפשו בתוך הקדושה ותלך ישר אל מקומה, לא כן הדר בחו"ל כי הכל בהפך וכמה מהצער יגיע לנשמתו עד הגיעה לאויר א"י, ואך זה אינו לגדולי חסידי ישראל כיעקב אבינו ע"ה הנאמר לו הנה אנכי עמך כי נפשו לא תעלה בקרב החיצונים, וזה אז"ל^{קא} שהיה מרע"ה משיח עם נפשו ואומר היכן את עתידה לילך, אמ"ל אתהלך לפני ה' בארצות החיים כי הוא ירא פן יוליכנה בקרב חיצוניות המדבר שמת שם, ואמ"ל כי היא דבקה בה' ואתהלך לפני ה' וגו'.

קא) עיין דברים רבה פי' י"א סי' ה'.

וז"א ית' אנכי ארד עמך מצרימה בל תדבק בך טומאת ארץ העמים ואנכי אעלך גם עלה בל תעלה בתוך החיצונות, גם על ארונו היתה שכינה כמ"ש ז"ל^{קפ} שעל כך לא נגעו בארונו זולת בניו על סדר הדגלים כנודע, גם בשרו ית' כי יוסף נשאר במצרים להיות מרכבה ומושב לשכינה השוכנת אתם בתוך טומאתם, וזהו ויקרבו ימי ישראל למות והוא בתוך הל' יום שמכיר הצדיק בהם ויקרא לבנו ליוסף כי הוא מרכבת הקדושה.

קבורה בארץ ישראל

אמר ר' ענן^{קפ} כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה תעשה לי וכתב התם וכפר אדמתו עמו, א"ר אבהו אפי' שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העוה"ב, א"ר ירמיה א"ר אבא א"ר יוחנן כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העוה"ב.

ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, אמר ר' חנינא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחו"ל חיים למה הטריח את בניו, שלא קבל עליו צער מחילות, כיוצא בדבר אתה אומר וישבע יוסף את בניו וגו' א"ר חנינא דברים בגו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחו"ל חיים למה הטריח את אחיו ד' מאות פרסה, שלא קבל עליו צער מחילות.

פרק ו'

טומאת מת

אמור, אל הכהנים^{קפ}, זש"ה אמרות ה' אמרות טהורות וכו' על כל מה שהקב"ה מזהיר את ישראל בשביל קדושתן וטהרתן הוי אומר אמרות ה' אמרות טהורות, ד"א אמור אל הכהנים ואמרת אליהם הרי אמירה שני פעמים מלה"ד לטבח שהיה נכנס ויוצא לפני המלך, אמר המלך גזור אני עליך שלא תראה את המת כל ימיך מפני שאתה נכנס

קב) עיין סוטה דף י"ג ע"ב.

קג) כל הפיסקא נלקח מחז"ל עיין כתובות דף קי"א, ומד"ר פ' צ"ו סי' ה', וירושלמי כלאים פ"ט ה"ג.

קד) תנחומא פ' אמור סי' א'.

ויוצא ורואה פני שלא תטמא את פלטרין שלי כך גזר הקב"ה על הכהנים הנכנסים לביהמ"ק שלא יטמאו למת לפיכך הוא אמר לנפש לא יטמא בעמיו, עכ"ל.

באופן אחר, בהקדם מאמרם ז"ל ע"ע פרה אדומה ז"ל קה^ה, משל לשפחה שולדה טינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח כך תבא הפרה ותכפר על מעשה העגל, וקשה כי לא לכפר על עון העגל באה הפרה רק לטהר את הטמאים^ק, אך ע"פ דרכנו נשית לב אל טומאת מת באהל כי איך יטמא בלי משא ונגיעה, וגם אומרו לנפש ולא אמר למת, אכן יתבאר שיש כח טומאה אחוז במת ובנפשו אשר עליו תאבל הוא החלק הקרוב אל החומר וע"כ יש בו כח להתפשט בכל אהל המת, וע"כ נאמר בו לנפש משא"כ בנבלת בהמה כי אין טומאתה רק במגע ובמשא ולא באהל כי אין טומאתה רק על בשרה על העדר איכותה, משא"כ באדם כי בעל הנפש הוא וגם בחלק נפש הדבוק בו שולט כח הטומאה ומתפשט, והוא כי מאז ברא אלקים אדם על הארץ גזרה חכמתו ית' בהא הוא חרעו חי לעולם והוא כי קדוש היה השולל עבירות הגוף מעשה אלקים הוא והנפש חלק אלוה ממעל הכל מהקדושה אשר לא תפיל בה גדר מיתה כלל.

אמנם כאשר חטא על הנפש בא נחש והטיל זוהמת טומאה מנפש ועד בשר שרתה חלאת טומאה אשר היא מבחינת הטומאה, והזוהמא ההיא דבקה באדם לא יוכל למלט ממנה כי היא כרוכה בה, וגם שירבה בתשובה ויסורין כדהע"ה המיתה מוכרחת למען זכך חלאת החומר ברור הארץ ויעלה מן הארץ זך בלי שמרי זוהמא מוכן לקבל קדושת הנפש טהורה כקשר קדושה, שעוד לא יתפרדו כאשר היתה נפש האדם באדם בהבראו טרם יחטא ואתר שחטא לא ימצא עד התחיה כי אין יצה"ר עוד, וע"כ היה עונש האדם מיתה ולא יסורין והיות גם לכל זרעותיו.

ואחרי שנגזר עליו המיתה גזרה חכמתו ית' שגאולה תבא לו מזוהמת הנחש וחשב מחשבות מן אברהם עד מתן תורה, וזה היה עיר כור הברזל של גלות מצרים וימי העמדת הר סיני לגמור מירוק וליבון

קה) רש"י פ' חקת במדבר י"ט בשם רבי משה הדרשן.
קו) כל הדרוש הוא באלשי"ך הק' פ' אמור.

הזוהמה עד תומה, ויהי בן וכמאמרם ז"ל^ק ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן והיה להם חירות ממלאך המות כי בבטול הזוהמה אין עוד מיתה, אך אחרי בן על ידי הטא העגל חזרה הזוהמה וחזרה המיתה הכרוכה באדם על ידי הזוהמה ומה גם בחלק הנפש הנשאר עם הגוף וזה המטמא ומתפשט בכל האהל.

וזה מאמרם ז"ל, כי העגל טינף פלטין של מלך כי האדם הוא פלטין ומשכן מלכו של עולם כי היכל ה' הוא, ומה גם במתן תורה שהשרה שכינתו ית' והם טינפו שהחזירו הזוהמא וטומאת נפשו ויעכר גופו, ומי יקנח הזוהמה הנדבקת למטמא למת כי היא טמאה אותו אמו היא הפרה, וזה אומרו במשל אמו ותקנח, וכן הכפרה האמורה בנמשל עניינה קנות בכל לשון כפרה שמטהר בחטא.

תניא בספרא^ק ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן אינן מטמאין למתים מיטמאות הן בנות אהרן למתים בני אהרן יכול חללין ת"ל הכהנים ומנין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרן, ר' חזיא^ק לההוא גברא דהיה קאי בבה"ק א"ל לאו בן איש פלוני כהן אתה א"ל אבא גבה עינים הוה נתן עינו בקרושה וחללו, ותניא אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו אין לי אלא המת מנין לרבות כל הטומאות הפורשות מן המת ת"ל לנפש וכן הוא אומר כי הדם הוא הנפש ומנין לרבות כל הטומאות הפורשות מן המת ת"ל לנפש בעמיו בזמן שעמיו שם אינו מיטמא אבל הוא מיטמא למת מצוה.

הכהן צריך ליזהר מטומאה ובפרט מטומאות מת, שמהרה יבנה ביהמ"ק ויהא טהור מוכן ל'שרת ב'קודש ר"ת "לב" שצריך לעבוד בכונת הלב וטהור דומה למלאך, וזה רמז שלובש הכהן "אפוד" פי' "מלאך".

כתב החינוך^ק ע"ד הפשט, לפי שהם נבחרו לעבודת ה' שענין הטומאה דבר נמאס וגוף האדם המת אבי אבות הטומאה כלומר למעלה

קז) שבת דף קמ"ז ע"א.

קח) פ' אמור פרשתא א'.

קט) סנהדרין דף י' ע"א.

קי) סי' רס"ג.

מכל טומאה, והענין כי בהפרד מעליו צורת השכל החיה ישאר הגרוע, משתוקק אל הרעות והוא החטיא את הנפש היקרה בעודה בתוכו, ע"כ ראוי שיטמא כל סביביו בסור הנשמה ממנו, א"כ ראוי למשרתי ה' להתרחק מזה זולתי לקרובים שהותר להם כי בשר אחר להם, ודרכי התורה נועם לא רצתה לצערם כ"כ כי יחס לבבם, כי יוכלו להתקרב תוך האוהל אשר הוא בתוכו להשביע נפשם בבכותם עליו וצותה התורה עם זה מצות האבלות כדי לעשות מעשה כי אז תתפעל נפשו הצער הבא לו ויתעורר לתשובה כי הכל בהשגחה, כי ה' לא ענה מלבו כי אם על החטאים וזאת אמונתנו שלימה.

פרק ז'

הספרים

עיקר ההספר שעושים למת, הוא לעשות לו נחת רוח להקל מעליו יסורים כשיתעוררו העם על ידו בתשובה במוסר שישמעו מהמוכיח, ובפרט בשנה הראשונה שעדיין הנשמה לא תעלה להתישב במקומה העליון נשטה היא בעולם ופחד עליה מהרוחות לזאת עושים כל אפשרי בלימודים, צדקות, תפילות ודברי תורה ומוסר, להקל עליה עונשה ובפרט בבנים כי הם מחוייבים ממצות כבוד או"א וזה לא רק בשנה הראשונה אלא כל חיי הבן לעשות טובה לנשמתם.

ירא אלקים מרבים ידיו רב לו להתעסק בצרכי ציבור לש"ש, בחברת ת"ת, בענין שלוחים, חברות אחרות כביהכנ"ס שיהא הכל כסדר, כמה גדול העוסקים עם הצבור לש"ש ולהיות בשלום תמיד, שומע בחבה הדרשה ביום שבא תמיד ולא נמנע עצמו מהמצות בסוף ימיו, הגם שהיה רך בשנים לא הגיע עדיין לזקנה גזרה חכמתו ית' שיתייסר ביסורין קשים חולי שלא מצאו לו רפואה, להיות מתכוין והולך בעיניו ובא יום בשרו כחש רואה בידו, ואנשי ביתו רואים ודואגים כי כבר הגידו להם והודיעם כי אין תרופה למכתו ויודעים שצורתו שרואים בעיניהם בעת שמשמשין אותו בחוליו היא לשעה קלה ולימים מועטים, כי בפתע ילך ואיננו ובכל ימי חוליו ערבה להם כל שמחה פתם ביגון אוכלים משקיהם משקה מרה להם עכ"ז מיחלו לו וצועקים לה' ואומרים כי אין לה' מעצור להושיע אף אחר היאוש ומקוים ישועת ה'.

וביותר הנפטר נ"ע נתפלאו רבים מאמונתו הגדולה עד סוף רגע האחרונה של ימי חייו, שקבל דין שמים בשמחה ולא התרעם ח"ו הגם שגברו יסוריו, אלא שגור בפיו כל דעבדין מן שמיא לטב עבדין וגם זו לטובה עד בא קצו קבל הפרידה מבני ביתו ורמז לה שעוד מעט ילך ואיננו.

ושיזכרוהו בטוב, ויעשו הסגולות שיזכה בהם בעולם העליון, כמה עצובה מכתו מי יספר יסוריו ומכאובותיו הניח אבל כבד אחריו לאשתו שאין אדם מת אלא לאשתו לבנותיו יצ"ו, ובפרט לבנו יחידו שלא זזה ידו מתוך ידו עד רגע האחרונה עומד ומתפלל והולך וצועק עוסק ברפואות ובסגולות, ואמונתו גדולה אולי ירחם ה' וישלח דברו וירפאהו, אולם כשהגזירה אמת החריצות שקר, ואין להם עתה אלא לעשות נ"ר לנשמתו שתהא צרורה בצרור החיים ישתדלו בג' לבכי, צדקות תפלות קדישים, ולא ישכחנהו לעולם, ולהשגיח על אלמנתו לעשות נ"ר, וגם הבאים לגמול חסד של אמת יעשו נ"ר לנשמתו במה שיקשיבו לדברי הדרשה ולמוסר הרהור בתשובה.

וידע האדם כי א"א לאדם ללכת אחר יצרו הרע המסיתו להפרד מדרך החיים אל דרך המות ח"ו אלא יתעורר ויחשוב על קצו ומיום ששם על לבו שכחתו שלא היה מחזיק בתורת ה' כהוגן יחזור בו ויקבל (על עצמו) ע"ע להשתדל בתורת ה' ולעשות ולהרבות תורה ומצות ומעשים טובים לצאת ידי חובתו, ולכפרת עונותיו ובוזה יזכה לחיים נעימים חיי האושר בשני העולמים, ונפש הנפטר המקבלת נ"ר מהם תתפלל בעדם לטובה באורך ימים ושנות חיים על התורה ועל העבודה מרבים מצות בישראל אמן.

היות ממקרים משברים לב, פגעים רעים יחרידו כל, חרושים קשים בלתי קדימה ידיעה יבהילו השומעים, יש שילין בבוקר כפתי רעננה יאחזהו השבץ ולא יראה בעפעפי שחר יש שישכב בריא אולם, בטרם בוקר ואינו, יש שיחשוב לשכון בטח בדד רענן בהיכלו בעד החלון נשקפה המות איזו דרך תוכל לכנס במעונתו, ובאה ולנה בביתו ובחיקו תשכב, העל אלה לא ידאג הדואג, זה העני בקומו ושלי ויחוג חגיו בצהרים יגרשוהו אבדון ומות מבית תענוגיו, בבוקר ילדיו ירקדון ובנותיו ישורר, לעת ערב והנה בלה"ה זעקת שבר יעורו, בבוקר עליו תרנה אשפה אשתו ונעריו עליו יגילו, ערב אוהביו ילילו, בבוקר משוש בביתו והשמחה

במעונו, ולערב יגלו שמים עונו, בבוקר משתה בביתו כבבית המלך כל שולחנות מלאים אוכלים ושותים, ולערב כסא דהרסנא נזיד הדמע בשר תמותה זבחי מתים, בבוקר מתנשא לאמר אני אמלוך אהי' חובש, ולערב ימולל ויבש, ומה חפצי בבתי לגור או להשתקע עם ה' שמני למפגע לו.

אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא קי^א, אפשר לרמוז בדברים אלו, ר"ל שיאמרו עליו לפני קהל ועדה דברי מוסר ותוכחה ויעוררו הצבור לתשובה ובזה התם קאימנא, ר"ל יהא לו עלוי לנשמתו ונחת רוח להקל מעליו עונשיו, ולהעלותו מעלות.

הטובה שנעשה למת כמספידין עליו הוא זה, כי בהזכירם את הנפטר לבית עולמו אזי החיים ובפרט קרוביו מצטערים על סילוקו ופרידתו מהם ומהרהרים בתשובה בקרבם, שזהו המכוון מתכלית ההספד וההזכרה עושין לנשמתו נחת רוח גדול, וג"כ ע"י בקשתם עליו הרחמים יהיה לו מנוחה, שעל פי הרוב בהסכמת התחתונים כן הוא הסכמת העליונים, ומה גם בעניני המתים כמשו"ל צאו וראו מה הבריאות אומרים עליו, והנשמה תהיא שומעת איך החיים מבקשים עליה הרחמים ועי"כ היא עולה למעלה ומבקשת מבית דין הצדק העליון להטיב מצבה ולחלצה מן המצר ומן כל צער ולהקל מעליה הדינים הקשים ולהעלותה למעלה עליונה ממקום מושבה, אז הואיל והתחתונים הסכימו שיעשה לה נייחא בעולמות העליונים וגם מלאכי יושר מהפכין בזכותה ועומדים לימינה כפי דברת הבני אדם וע"י אתרעותא דלתתא אתעביד אתערותא לעילא.

ועל הבנים בני הנפטר לשמור היום דאתרע בהוא מזליהו להתפלל על הציבור ולומר קדיש ולהדליק נר בביהכ"נ לע"נ ויתחילו בזה מיום שב"ק של אותו שבוע וכנזכר להאר"י זלה"ה, ולא בשנה ראשונה דוקא אלא בכל חיי הבן חובה מוטלת עליו לכבד הוריו שמתו, בפרט ביום הפקודה כנ"ל, ואם נשאל למה כל זאת, בשלמא בשנה הא' שמתו אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וברא מזכה אבא ע"כ מתפללים עבור נשמת המת אבל בכל שנה ביום שמתו למה מתפללים האם חטאו בקבר.

ופי' בהקדים במה שהתורנים והפילוסופים חולקים מה הוא עולם הבא ובמה זוכים לזה, הפילוסופים אומרים כי מי שנתעסק בדברים נצחיים מתעצם שכלו בשכל הפועל, או כמו שקורין גלגל השכל, וזה הוא שכרו כי תשאר נפשו מתעצמת בגלגל השכל לעולמי עד אף שמעשיו לא היו טובים, וכן מי שהלך בדרך טובים ומעשיו נעימים רק לא התעסק בשכליות נפשו, תכלה יחד עם מעשיו אשר לא הגיעו לשכל הפועל, זהו סברתם והם ודבריהם ישא רוח, אבל התורנים אומרים כי העולם הבא משיגים רק בעד מעשים טובים, אף שאין האיש מתעסק בשכליות, ונפשות המתים מתעצמות לא עם השכל בפועל אשר מדרגתו פחותה גם מהמלאכים אלא הם מתדבקות כביכול בהקב"ה, כמ"ש באביגל^{ק"ב} והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' וזהו האמת.

הכלל כי לפי שיטת הפילוסופים לא יזכה לעוה"ב רק א' מאלף וגם במדרגה קטנה כנ"ל, ולפי דעת התורנים יכולים כולם לזכות לעוה"ב אם רק יהיו מעשים כמשז"ל^{ק"ט} כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, וגם הם מתדבקים כביכול בהקב"ה ולא רוקא לאחר המות כאשר הגוף העכור יתפשט מהנפש כי גם בחיים בגוף ונפש יחד זכו הרבה להתדבקות בה' כביכול כהנביאים וכיוצא.

וזה שכתוב^{ק"ד} ואתם הדבקים בה"א וגו', כלומר ואתם תורנים יכולין לידבק כביכול, בה' אלוקיכם חיים, אף בגוף ונפש, בולכם, אף מי שאינו חכם גדול רק כי מעשיו נעימים, הכלל כי יש לנו תקוה גדולה לזכות בעד תורתנו ומעשנו הטובים מקום גבוה מאוד לעוה"ב, וזאת כל נחמתנו בהגלות המר, ולולי זאת כבר נתבוללנו בין האומות ככל הגוים הקטנים אשר גברו עליהם ובלעום, רק אמונותינו טובים השתים הם המחזיקים רוחניותנו, הא' כי במות הגוף לא תמות הנפש כי הגוף ינוח בקבר, והנפש תעלה לג"ע וזהו מה שקוראים השארת הנפש, והבט כי הקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, והגוף שעסק וטרח במעשה המצות וירדם בקבר וירקב ישוב ויחיה לעת קץ, כי מאמינים אנחנו בתחיית המתים בגוף ונפש שאז יהא עולם הגמול לשלם בעד מעשה המצות.

קיב) שמואל-א' כ"ה כ"ט.

קיג) אבות פ"א מ"א.

קיד) דברים ד' ד'.

ובאמונות אלו נחזיק לידבק בה' ובתורתו ולטרוח להכין לעולם הבא, וכמ"ש התנא^{קטז} ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא וגו'^{קטז} ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

משל לגביר שעשה שידוך לבנו עם בת אדיר אשר יתן לו נדוניא רבה וכיוצא, ויתקנאו בו אנשים ורצו לנתק השידוכים באומרם שהוא איש כילי, ולא הועילו, ובזמן החופה שלח הגביר לראות הכנות החופה, וירא כי סעודת העניים היא מהגדולה שבגדולות לעשירי ארץ, ודן בדעתו, א"כ בודאי יותר גדולה הסעודה לעשירים והמקום המזומן לזה הוא מבחר המקומות וישמח על זה כי ראה למפרע כי המלשינים הולידו הדברים מקנאתם.

הנמשל כי הקב"ה שהוא אדיר העולם, עשה שידוך עם הגביר אברהם אבינו ע"ה, ולקח את בניו לעבודתו, וקרא להם^{קטז} בני בכורי ישראל, ונתקנאו בם כל האומות, מה ראו אלו שנתקרבו להקב"ה, ויוציאו דבה רעה כי התורה אינה נותנה רק עולם הזה, וגם העולם הזה ישראל בשפל המדרגה ע"כ הוא כילי, אולם אנחנו נסתכל בעוה"ז המגיע לאומות אשר הם נקראו עניים כמ"ש חז"ל^{קטז} מאי עניות, עניות דתורה, ואלו האומות העניים מתורה, כמה אוכלים ושמחים ומושלים בעוה"ז, ואם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, כי יפה שעה א' של קורת רוח בעולם הבא וגו' כש"כ לנו בעוה"ב יתקימו בנו דברי הכתוב^{קטז} עין לא ראתה וגו', ודוד המלך ע"ה אמר^{קטז} נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו, כי אנו יודעים כי העוה"ז עולם ההבל, אולם הנצחי הוא עוה"ב, ואנחנו מאמינים בתחיית המתים שהגוף והנפש יקומו ויחיו יחד.

וכדי להקנות לנו קנין חזק באמונת השארת הנפש ותחיית המתים, ראוי לנו להתפלל ביום המיתה של הנפטר וללמוד עבור נשמתו כדי

קטז) אבות פ"ד מט"ז.

קטז) שם מט"ז.

קטז) שמות ד' כ"ב.

קטז) קידושין מ"ט ע"ב.

קטז) תהלים ד' ח'.

לחזק ולנטוע בלבנו את אמונת השארת הנפש, ועוד להאמין אמונה אומן כי עוד המתים יקומו ויחיו כאשר יעלה רצון ה' המחייה מתים ברחמים רבים ית"ש אמן.

ויאמר קכא ה' אל משה הן קרבו ימיך, ושה"כ הן צדיק בארץ ישולם וגו' כנגד מי אמרו מקרא זה, לא אמרו אלא כנגד משה הצדיק שלא היה כמוהו בכל הנביאים ולא בכל החכמים שהרי הקב"ה העיד עליו לאחר מותו ולא קם נביא עוד, ואעפ"כ לא היתה ספיקה בידו להציל עצמו מן המיתה כ"ש שאר בני אדם.

וכן דוד אמר כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו עלי ארץ ואין מקוה, והלא כבר נאמר קוה אל ה' ושמור דרכו מה ת"ל ואין מקוה, אמר דוד, רבוש"ע לכל המדות אדם מקוה אם הוא עני הוא מקוה עד שיעשיר אם הוא חלש מקוה להיות גבור, חולה מקוה עד שיתרפא, חבוש בבית האסורים מקוה עד שיתירוהו, אבל יום המיתה אין לו תקוה שינצל ממנו שהרי הקב"ה דבר עם משה פנים בפנים ולא יכול להציל עצמו מן המיתה, וכן אמר שלמה הכל כאשר לכל וגו' א"ר חנינא רוח פסקונית יש לה רשות לדבר לפני הקב"ה כסנטר הזה שמדבר לפני המלך וכן אומר לפניו, רבוש"ע הכל כשר למיתה, אברהם בדקו מיתה, נמרוד בדקו מיתה, יצחק בדקו מיתה אבימלך בדקו מיתה, פרעה בדקו מיתה שכן אמר שלמה הכל הולך אל מקום אחד וגו'.

ומעתה מה הועיל צדיקים שעמלו בתורה ומעשים טובים בעולם הזה, שלמה פשרה, ומי יודע רוח בני האדם העולה וגו' העולה זו נשמת הצדיק הגנוזה ומונחת תחת כסא הכבוד, ורוח הבהמה זו נשמת הרשע שיורדת לגהינם וכן הוא אומר אך אל שאול תורד וגו' ומנין שהצדיק קרוי אדם שכן יונה אומר ואני לא אחוס על נינוה וגו' שיש בה הרבה משתים עשרה ריבוא אדם וגו' אלו הצדיקים אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, ובהמה רבה אלו הרשעים שמעשיהם כמעשה הבהמה, לכך נאמר הן צדיק בארץ ישולם.

הן קרבו ימיך למות קכב, אמר משה לפני הקב"ה רבוש"ע בלשון

קכא) מדרש תנחומא הקדום והישן פי' ברכה סי' ה'.

קכב) שם במד"ת הנ"ל סי' ו'.

שקסלתיך שאמרתי הן לה"א השמים בו קנסתי עלי מיתה אמר לו הקב"ה אני אעשה לך קורת רוח, הנך שוכב עם אבותיך וגו' אמר ר' אבהו אין לשון הנך אלא קורת רוח שנא' ושם ינוח יגיעי כח.

הן קרבו ומיך קב, אמר רבי יהושע בן לוי נאמרה קריבה באבות ונאמרה במלכים שנא' ויקרבו ימי דוד, בנביאים, הן קרבו, א"ר שמואל בר נחמני וכי ימים הם מתים, אלא אלו הצדיקים אע"פ שהן מתים ימיהם בטלים מן העולם אבל הם עצמם קיימים שנא' אשר בידו נפש כל חי וכי נפשות של חיים הן מסורין בידו והמתים אינם מסורין בידו, אלא אלו הצדיקים שאפי' במיתתן קרויים חיים שנא' ובניהו בן יהוידע בן איש חי וגו' וכי כו"ע בני מתים נינהו וגו', אבל הרשעים אף בחייהם קרויים מתים שנא' ואתה חלל רשע וגו', וכן הוא אומר על פי שני עדים או שלשה עדים ימות המת, וכי יש מת שהוא חייב מיתה אחרת אלא רשע בחייו חשוב כמת מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור שוקעת ואינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואין וששומעין, ולא בחייהם בלבד אלא אפי' במיתתן מברכין ומודים לפני הקב"ה שנא' יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם.

והנה הנפטר אשר אנחנו עסוקים בהספרו היו בו ג' דברים הללו, זן ומדוכא ביסורין, ובעל מעשים, ואם כ"כ יגדל החיוב על הבאים לגמול חסד להספידו כ"ש על קרוביו ובפרט על בניו ראוי למעבד ליה נייחא רוחא בעולם העליון כי כבר איפסקא הילכתא קב "מכבד בחייו מכבדו במותו" כי ראוי לבן לחוס על נפשות הוריו, כי ישא עול ויסבול יסורין לכפרת עונותיהם צדקות, לימודים, קדישים, ועל הכל ללכת בדרך מוכים, הרשב"א זצוק"ל כתב דמצוה לפרסם לעושה מצוה, וא' מהטעמים כי יוכל להיות כי התועלת מזה יצמח כי ישמעו אנשים אחרים את טבעם ואת יקרם הגדול היותן להם אחר פרידתם, ג"כ ילכו בדרכיהם הישרים אשר מלבד שזכו להם זכו גם לבניהם אחריהם וגם עולם נתן להם ה' אשר לא יכרת.

קבג) שם סי' ז'.

קכד) קירושין ל"א ע"ב, ועיין בשו"ע יור"ד סי' ר"מ סעי' ד' וט'.

טוב שם משמן טוב וגו' קכה) אגדת שמואל קכו), נולד אדם מונין לו למיתה מת מונין לו לחיים, נולד אדם הכל צריכים לזכות, מפני שאינם יודעים אם יצא בשלום מן העולם, משל לב' ספינות שהיו פורשית בים א' נכנס לים ולא היו הכל שמחים בה יצא מן הים הכל שמחים בה מפני שיודעים שיצאה בשלום מן הים, כך נולד אדם הכל שמחים, מת הכל בוכים, ואינו כן, אלא נולד הכל צריכין לבכות, מת הכל צריכין לשמוח מפני שהם יודעים שיצא בשלום מן העולם.

מאמר רב המנונא קכ"ו), ווי לן דמיתנן גזירת המיתה, והגם ששייבת האדם עראי בעוה"ז הוא מעולה מכל הבריות ולא יהי' תמיד בעוה"ז, כי עוה"ז הוא עולם המעשה והנאותו אינה שלימה, ויש לה קיצבה לא כן העוה"ב, והחליים והיסורין הבאים על האדם הם לטובתו לעבודת ה', גם ענין גדול שלמדינו חכמינו ז"ל להכנעת הלב הוא זכרון יום המיתה, וזה כוון רב המנונא בתוכחתו, הנה גם הזקנים לקנות צידה לדרכו ועב"פ יצטרך לסיוע החיים שיתפללו עליו.

הנספד רוב ימיו ביסורין, יסורין גוף ונפש לא מצא נחת רוח במפעליו הגם שהקב"ה השפיע לו ממדת טיבו והי' כאחת הגדולים אשר בארץ בגשמיות לא מצא נחת בכל עמלו, ותמיד מחשבותיו כמהים ומשוטטים מבקש הצלחת בניו ובנותיו להשיאם כולם בחייו, אולם העילם הדפזהו ולא נתקיימה מחשבותיו ולא ראה בשמחת כל בניו הלך בעצב וכדאגה מקנה שירת בניו ימצאו חן בעיני אלוקים ואדם, ויתננס ה' וימצאו זיווגם דשנים ורעננים בבתיהם לראה אמם יתשמח גם נשמת הנפטר תעלוז בג"ע עליון והיא תתפלל עליהם שהוא יתברך יעזור בידם לעשות רצונו כרצונו, חיי נחת חיי האושר והשמחה ויבלו ימיהם בטוב ובנעימים אמן.

ועל הבנים מהחיוב להשתדל עבור מיתותם בעולם העליון במה שמקיימים מה שאמז"ל קכ"ו) ג' לבכי וגו' מרבים לימודים, צדקות, קדישים, וכל משאז"ל שהיא נחת רוח לנפטר הנפטרת והוריעום לנו, ובכך נחזיק

קכה) קהלת ז' א.

קכו) עיין מדרשת שמואל פ' כ"ג בסו' ב'.

קכז) ברכות ל"א ע"א.

קכח) מו"ק דף כ"ו ע"ב.

במנהיגהם ולא נוסיף עליהם כחוט השערה מנהגים שלא נהגו המה כי ידוע כי כל מה שתקנו (חסר).

והנה המאושר אשר אנחנו עסוקים מופלא ורב רבנן איש האשכולות, שהכל בו, רב פעלים מקבציאל שקבץ ורבה פעלים בתוך עמיו לתורה ולעבודה עם העם הציבור בכל גופו ומאודו טרח ימים גם לילות לטובת הכנסי' אסף איש טהור בכבודו ובעצמו הלך לאסוף מהמתנדבים בעם היו רב לבנין ביהכנ"ס ולגמ"ח ולא היה א' ממרה את פיו שלא יתן כי אחרי אמרותיו הנעימים הנכנסים בלב שומעיהם ומעוררים את רוחם לכבוד ה' ותורתו היו נותנים נרבתם בטוב לב יותר מכדי היכולת וישמחו העם על התנדבם, תמיד הי' מתבונן וחושב לא ינום ולא ישקיט אם באפשרות וכיצד היא ההבנות ללמד תורה לילדי ישראל, ומלבד כל אלה הי' לו מדת אהרן לתוך שלום בין איש ובין אשתו בנועם שיח ודברים מתוקים, הי' לו מדת הענוה ששומע מכל אדם ומדבר עמהם בדברי נחת דברי חכמים בנחת נשמעים ואפי' הקטנים ממנו היה מדבר עמם כמדבר עם חביריו, מדות טובות הרבה היה לו וא"א לפורטם כולם, היה ת"ח ירא שמים מרבים מתנהג בחסידות רודף צדקה וחסד.

והנה באחרית ימיו נראתה עליו הזקנה ותשש כוחו ובכל זאת לא זו מעסק הקודש כפי כחו עד בא קיצו בפתע ועודנו מחזיק במלאכתו מלאכת הקודש שם פגעה בו מדה"ד הקשה ותאלצהו והכשילה כחו עד שהושלך כעפר מורם וכאבן דומם וישאזהו לביתו שם הי' מיתתו והמיטה אשר עלה עליה לא ירד ממנה, הניח אחריו אבל כבוד לביתו זו אשתו ובניו ובנותיו ובני משפחתו וכל הקהל בכלל בכו והספידו עליו והרגישו בחסרונו וידעו שאבידה גדולה אבדו וקשה הדבר להמצא מי שימלא מקומו, אולם צדיק הוא ה' וכל דרכיו משפט ואם למראה האדם הוא מת קודם זמנו הלא ה' הוא אשר קצב לו ימי חייו, וכשנשתלחה נשמתו לזה העולם מה באה לתקן ובהשלימה תיקונה שבה אל בית אביה שבשמים נקיה וטהורה, ועלינו כולנו לזכור נשמתו בטוב וללמד סניגוריא עליה כי כך היא מבקשת ממנו כי כמעט כל הקהל כאחד נהנו ממנו מטוב עצתו, כלנו נבקש עליו שתהא נשמתו צרורה בצרור החיים את ה' אלוקיו, ובניו ימלאו מקומו ללכת בדרך התורה והמצוה ויעטרנהו בעולם העליון, ויעלה במעלות עליונות מעלה אחר מעלה וה' ישמרם ויחיהם ויאריך ימיהם בטוב ובנעימים על התורה ועל העבודה, והוא גם

הוא ונפשו הטהורה יבקשו רחמים לפני אבינו שבשמים שיאמר לצרת ישראל די והי' ישגיח בנו לטובה, ויוריכנו בדרך התורה והמצוה וישים בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו כרצונו בלבב שלם תמיד כל הימים.

טוב וחסד, קדישים בכל השנה, והוא יתפלל בעדם, ומי שאמר והיה העולם, הוא יגדור פרצותינו, ובלע המות לנצח, ולא ישמע שוד ושבר בגבולנו, ונס"ו יגון ואנחה, והיתה הרוחה, חיים לנצח, ברבות הטובה, על התו' ועל העבודה, והמאושר אשר אנחנו עסוקים בהספדו יעמוד בתפלה מול נורא עלילה בעד אשתו ובניו ובנותיו וחתניו וקרוביו יצ"ו ובעד כל הקהל הקדוש הזה ובעד כל הקרב לא ידעתי אכנה מי ומי וברשותא קא נחיתנא וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

עת ללדת וגו' אבל כיצד יהיו ימי חייו אינן יודע יש מתייסרין וכו', הנספדת רוב ימיה מכאובים בצער ויגון ואנחה וכאבים, הימים שאמרו שהיו לה ימי שמחה היו עמל ואון ואליה קול בתוכה לא ראתה טיב בחייה ואחרון הכביד כשהגיע קצה להשיב נפשה אל בית אביה מי יספר צערה ומכאוביה וחבליה נתחו אותה לאבריה אבר אבר לעצמו עד שירפא ולא נרפאו וחזרו לוקח שנית ושלישית בעוד כשהיא סובלת צער בנפש, קוו לאור והנה חושך לעת מרפא והנה בלהות ובכל יום בשרה כחש צפד עורה על עצמה עד שצלם היו רואים ולא ממשות, עשו כגורת התורה ורפא ירפא שנתנה רשות לרופא לרפאת גם עשו סגולות לימודים תעניות תיקון כרת ולא הועיל כי "כשהגזרה אמת החריצית שקר", ואם ישאל השואל ומדוע לא הועילו לה כל הסגולות והתפלות ובהקשות מהחכמים הגדולים אשר שמם נודע בשערים ואנחנו שמענו שמעם לבעלי רוה"ק.

אמנם כבר הודיעינו קדמונינו כי כשהגזרה יוצאה מן השמים היא על ג' פנים, שיש לה רפואה, או אין לה ת"ו, או כפי ההשתדלות לאם יש לה רפואה אפי' לא ישתדלו כפי הצורך תרפא, ואם אין לה ח"ו אפי' יעשו כל הכנות שבעולם לא יועילו, ואם הדבר תלוי בהשתדלות יעסקו ברפואות ובסגולות, והנספדת בודאי גזרה חכמתו ית' שלא יועיל לה דבר כי הגיע קצה.

מפי עליון לא תצא, משעת יצירת אדם על הארץ נלמדה בושת ודיעה בתחלה, לקיים כל דבר אלה המצות תק וזמן נתן להם שלא ישנו דבר יום ביומו הבו דלא להוסיף עלה, ואיש ישראל דרך גדילתו לעמל

יולד ולילה כיום יאיר, הנה לא ינום ויהי ער, נפש עמל עמלה חלף עבודתו איידי דנפיש שיעורי' שמים לה' זכה גופא מהיום ולאחר מיתה, אל המנוחה ואל הנחלה ואשה בכל אלה לא מצאתי אומרת מן החיוב, תוך זמנו כלאחר זמנו כמעשהו בחול הלולי מזלא, ונשים לי שם במדור העליון ראשונה שבראשונות היא העולה אשה יראת ה' היא תתהלל לעיני כל ישראל ועירייה מפקין לקלא, איכו השתא חיובא רמיא, לספוד לצרה כדרך גבר אשה חשובה כתור אדם המעלה היא האשה העוזבת שני בניה המת בקרבה איידי דחביבא חיובא על בניה הי מינייהו בן קורין אימא אימא ווי לחדא דאזילא.

הלא היא ברבת רבה הגברת המעולה מרת... תנצב"ה נפשה בטוב תלין, תתענג בדשן בערן גן אלקים, אתיאי מכללא, כל בת יורשת נחלה, לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה, והיא מוצאת בהיכל ה' במעלת החודש, נסו יגון ואנחה ותשא בעדם רנה ותפלה, תן ותחנונים גדולה, גדולה תפלה שהקב"ה מתאוה לתפלתן נורא עלילה, תקרא וה' יענה, בער שארית הנמצאה, ולא תעזוב נפש ברכה, על בניה תרחם, אבני מרלה, אבני שוהם ואבני מלואים, ישישו וישמחו כמשוש חתן על כלה אתיאי רבייא רבייא, את לרבות אחיה וקרוביה וכל הקרב בהקרב השרים הסגנים פרחי שושנים ומתוכם כעין חשמל עץ חיים שרי הצבא הם יסוד המעלה, יחדיו יהיו תמיד, העושר והכבוד מיימינים ומשמאילים, לא ישמע עוד שוד ושבר בגבולם, ולא יוסיפו לדאבה עוד, וסר מהם ומאהליהם כל נגע וכל מחלה יהיו דברי לכניסיה שרגא לש"ש הבאים ישרש יעקב מחנה אלקים, זה יכוננו יחדיו, ועוד ישמע באהליהם קול ששון וקול שמחה, ונסו יגון ואנחה, גם ה' יתן אומר המבשרות צבא רב, ובא לציון גואל לאמר לאסורים צאו, מיגון לשמחה, ונבנתה עיר על תלה.

מעטה שמעוני מו"ר מה שבאתי במגלת ספר כמנקף בראש הזית שנים ושלושה גרגרים מפי ספרים כי היכי למעבד ניית נפשא למאושרת הלז מרת... נפשה בטוב תלין, וזה החלי בעז"ה צורי וגואלי.

וישא יעקב רגליו^(קבט), איתא במ"ר^(קל) כיון שנתבשר בשורה טובה

קבט) בראשית כ"ט א'.
קל) בר"ר ויצא פי' ע' סי' ח'.

מטין לבא לרגלוהי הדא אמרה הכרסיא טענה לרגליא, הנה שלמה אמר קלא^א עת ללדת ועת למות, איזה דבר חכמה או מוסר מודיע לנו שלמה בזה, אבל בנוהג שבעולם אם יקרה איזה מקרה באשה שעברו אחר חתונתה איזה שנים ולא נתעברה ושאלה ברופאים ובצדיקים שיתפללו עבורה ולא נענתה ופעם א' בא איזה צדיק לעירה ותבך ותתחנן לפניו ויתפלל עבורה נתעברה והיו כולם אומרים שאילו נסעה לצדיק זה בכמה שנים קודם היתה מתעברת זה כמה, ותלו שהסיבה גרמה לה להתעבר, ע"כ אמר שלמה כי לא כן הדבר עת ללדת העת הביאה הסיבה ולא הסבה הביאה העת מחמת שבאה עתה להתעבר שלח לה הקב"ה הצדיק שיסייע בתפלתו להריונה ולפני זמן מה גם הצדיק הזה לא היה פועל.

ואם א' יוצא לרחוב ורואה בני אדם עומדים אצל חצר א' ושאל על מה הם עומדים ואמ"ל שמחכים ללות המת, ושואל מי הוא המת אומרים לו איש פלוני, ואם לא היה מכירו שואל עליו בזקנתו מת או בבחרותו, אם אומרים לו בזקנתו חושב שהזקנה היתה סבת מיתתו, ואם אומרים לו בבחרותו מת שואל מאיזה סיבה מת, מאיזה חולי מת, שרוצה לתלות המיתה בהסבה, ע"כ אמר שלמה לא כן הוא הדבר עת למות בא עת פקודתו למות הביא לו הקב"ה הסבה שממנה ימות, אבל אם לא היה עת מותו כל הסבות וכל החללים לא המיתוהו, וז"ש חז"ל במליצתם כרסיא טענה רגליא לפי הנראה הוא להפך הר... (חסר ההמשך).

אדם אתם, הביטו אל צור הוצבתם, הבנים בניך צועקים במר נפש, אימא שלום, נופך ספיר ויהלום, הנה היום ההוא, בלהות ביעתוהו אז נדברו האתים, איש את רעהו מדבר משיחיו, אמי אמי, ארץ תכסי דמי, אמרי נא אחותי הוא וכל פתי ואני עני כואב, ואתם תצעקו מכאב, בנות ישראל, אל שאול בכינה, אל בת שבע אם שלמה, מסיח לפי תומו, אחים לי בהספדא, מכל בנים ילדה ואל החמות קראו, ויצאו וראו האי הספדא דמיא, לבירא דבייא, הולך ומשקה, כיונים על אפיקי רבים מכאובים, מה לי עוד לעצבים, אם ישמרו הנערים אך מאשה, היא הנמלה.

אדם ילוד אשה, תחלת יצירתו בכערדשה, עליו תרנה אשפה, מאין

בא מטיפה, טיפה זו מה להבל דמה, נפש כל בשר, ובטובו הגדול לא חסר, כי עלה באשו, דמו בנפשו, ותעל צחנתו, וממר ליולדתו, עובר ירך אמו מתהלך בתומו, כי אין מעצור לרוחו, ובית עכביש מבטחו, וילך מנוח, את האלקים התהלך נח, כאשר ירדוף הקורא, בשרא לאגומרי, דין גרמא, המרגיז ארץ ממקומה, מקוצר רוח ומעבודה קשה, עד יריכה עד פרחא מקשה, את כל התלאה, ואש יצאה, המבעיר את הבערה על כן באה אלינו הצרה.

ומוצא אני מר ממות את האשה, אדם ביקר בל ילין, אצל הקור הכל חולין, ונפל בעצומיו, בעל בעמיו, עצם מעצמי ובשר, אכן סר, מר המות, בארץ ציה וצלמות, על אחד ההרים בנקרת צורים, כיון שנתן למשחית, כי מעלה הלוחית בבכי יעלה כהרי גחלי מים בשמלה מי צרה, ויחן בנחל גרר, טובא מגרר גריר, אם יש טעם בריר, מפני האף והחימה, נשף יממא, בנשף בערב יום, ויקד פדיום ולכר יום אולד בו, נחש כרוך על עקבו, כנטול דמי, למורש קיפוד ואגמי, לכל זמן ורשתו אשר תמן, אמר הנחש אל האשה.

אדם להבל דמה, אף כי אנוש רמה, ישוב לאדמתו, במשכו ברשתו, ועמק השדים חרב על הבדים, שהשואל בית מנוס, או פטור או כנוס, אולי מצרי, כאשר ינוס איש מפני הארי, האורג שלשה חוטין, יורד ומשטין עולה ומקטרג, לפיו סביב מעשה אורג, והחוט המשולש, גבר ימות ויתלש, יעשה השליש מה, נפש רוח ונשמה, וירא מלאך ה' אל האשה גבר.

אדם תולעה, ה' נטע נטיעה, ויתנכלו אותו להמיתו, וזיהמתו חיתו, להחיות בהם נפש כל חי, ולשונם מורבק מלקוחי, ולעפר מות תשפתני, אל נא תקברני, בבטן עקב, הקטע יוצא בקב, שם הרגיע לילית, בוקא דאטמא ועצם הקולית, כנחל גפרית בוערה, כפרה סוררה, על כל נשימה ונשימה, איפת רזון זעימה, החובל בעצמו, אין צריך לקימו, אלקים דבר בקדשו, יתן להצילו בנפשו, צרור עון אפרים אפונה, הכל צפוי והרשות נתונה, ולא יחיה איש ואשה.

אדם יקרא איש חסדו, ערום שאול נגדו, וכיד כל אדם יחתום, לא יבול עליהו ולא יתום, והחי יתן אל לבו, מודה בשטר שכתבו, כל הדרכים בחוקת סכנה, מגו דחשיד אממונא, בעדם רתחא ענשי אעשה, ועל כל פשעים תכסה, הוא יגדור את הפרצה, לתת לכסף מוצא, צדקה

שמצלת ממיתה, מדברה כעדן וערבתה ואשה בכל אלה, הלמתים תעשה פלא כפה פרשה לעני עלץ לבי בה' רמה קרני, גשם נדבות תניף, עטרת תפארת ביד ה' וצניף, השוה הכתוב אשה.

אדם ובהמה תושיע, יום ליום יביע, ויסעו ממרת, דיה לצרה, ולא יוסף עצב עמה, היא אמרת בשלמא, תחזור עטרה ליושנה, להנות מזיו השכינה, אל המנוחה ואל הנחלה, מרת... שמע בקולה, תפלה עושה מחצה, החקר אלוקי תמצא, נפשה צרורה בצרור החיים, ואת תהיו נקיים, רב הו"ד יוסף, וירתך לא יאסף, ותרב חכמת שלמה, ולא יחקר לחמו, שני השריגים, בני אבי נדב נוהגים, יצרנהו כבבת עינו, כנשר יעיר קינו, תורה ציוה לנו משה מורשה, להם ולבניהם חלק ירושה בת קול יוצאת, יתר ואת קולך שמעתי קול באשה.

אדם ויתנחם, בבואו אל הקודש והניחם זכור ימות, נותן עוז ותעצומות, אבי ראה גם ראה, שבעים נפך יוצאי ותרבי ותגדלי, כשש מאות אלף רגלי, זאת אומרת, ותהלות ה' מבשרת, לא תוסיפו לדאבה, יונק עם איש שיבה, באתי לגני אחותי כלה, קריאתה זו הלולא, ששון ושמחה ימצא, שישו אתה משוש, והיתה כמשוש, כצאן משפחות, שובע שמחות, אדברה נגד מלכים, ולא תשמע עוד קול בוכים, כי מוצאי מצא חיים, שרות המזרחים, ורחצה לכם מנחמכם ה' ומאספכם, הנה נחלת ה' בנים, הרי הם בסימנים, בית תנוק ואשה בני מעלה.

אדם אתם, ראו כל העם מקצה, עלי יתלחשון מה זה היה לבן קיש קיש קרי, דלא ידע מאי קאמר מגבב דברים, קש ואפילו תבן ישוב ואפילו סובין, לא טעם ולא ריח לחמא דפארי, זאת, אשיב אל לבי ואען ואומר ידענא בנפשאי, מיעוט ערכי עלי, רש ואיש תככים, אמנם הם הרהיבוני עד בוש, ואין אני בן חורין מלאו דלא תתור להיות עומד וקורא, ולכן אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כמנקף בראש הזית, שנים ושלשה גרגרים, מפי סופרים ומפי ספרים כי היכי למעבד נייח נפשא למאורשה הלא מרת... נפשה בטוב תלין לפני נשי חיל זאת האשה עולה וזה החלי בעזר השי"ת.

דרכיה דרכי נועם וגו', מצות התורה ראוי שיקראו משרים, מהם ד"א בככית להורות לה' חסדו מהם חסדים כמו מצות חשיבה, מהם יושר כמו אהבה ויראה למי שברא אותו יש מאין וזנו ומפרנסתו מהם תקנת המדינה כגון הבינין מהם ג"ח והתורה תחילתה ג"ח וסופה ג"ח,

ג"ח עם המתים להתפלל עליו אחר מותו להצילו מהעונשים, ועל ילדי ישראל לגדלם על התורה כי אז הם מצילים את אבותם מדינה של גיהנם, וזהו חסד גדול, והנה הנספד הי' איש חיל רב פעלים, אוהב התורה ולומדיה מאמין בה' ובתורתו, צעיר לימים הלך לבית עולמו, הניח אבל גדול בביתו זו אשתו שאין איש מת אלא לאשתו ולבניו שלא ראה בשמחתם, והי' מעונה ומדוכה ביסורין חיי צער, ראוי להתאונן עליו ולעשות דברים שיועילו לנ"ר לנשמתו, ואם לא מצאה נ"ר בזה העולם שתמצא בעולם העליון, ובפרט שבעוונות מת מיתה משונה ר"ל ומי יודע הצער שסובל, ודאי ראוי והגון לבקש כל המעשים שיהו נ"ר לנשמתם, ולהקל מעליו עונש העוה"ב.

קול חרדה, ויצעק אביה, ויאמר הנה לשלום מר לי מר, ולבי חמרמר, אשכלות מרורות, ונזקי צרורות, גחלים בוערות, דם ואש ותמרות, צרה כמבכירה נשפך לארץ כבדי עולם חשך בעדי, כי לוקחה ממני חמדת עיני, חרות ששוני, חלפה הלכה לה בשמים ממעל תקעה אהלה כי רוח עברה, והיא רחם רחמתיים טובה לבריות ולשמים, אהובה למעלה ונחמדת למטה, ואנחה שוברת אבריה ממררת שוברת פלגא דגופא, ההוא יומא אי דלי זעפא כאש להבה ובידו רצפה על צרת הבת חוץ למקומה וחוץ לזמנה אנקא לה עידנה ואכתי לא מטא זמנה מיתה קולטתה, מלאך המות רהיט אבתרה ותבוקש ולא נמצאת, כי נקראת מבת המלך הנה, מה יתאונן אדם מכל החי כי יראו עיניו השוד והשבר שברי עריבה לו ידובקו שבר על שבר.

אלה אזכרה צר לי לאם ודמעתי עשרה עשרה כחדא מחתא ודמעתי על לחייה, צווחת ביא ביא והיא תבכה כאשר שכלה, ותשא את קולה אהה בתי הכרע הכרעתיני וערבה כל שמחה על האי שופרא דבלי בעפרא מאנה הנחם נפשי, כי קשה עלי פרידתה, וכל אשר יעבור ימים ושנות עולמים הם יורדות חררי בטן ונכוות בחמים, אמנם ידעתי ה' כי צדק משפטיך ישוב אפך ותנחמני תנחני ותנהלני בדרך חיים ברכה ושלוש.

קול דברים קא שמע הן היתה כזאת לאשה האומללה חבלה וגורלה מ' מרים בת גמילה תנצב"ה, ובעלותה ההר הטוב במשלם השבוע תעמוד בתפלה לפני א' נורא עלילה בעד אביה ואמה ובעלה ואחיה ואחיותיה וקרוביה מנחם אבלים ינחמם מאבלם ולא יחזו תו כהאי סימנא בת דינא בטל דינא ומכאן ולהלאה ימים יאריכו בעושר,

ונכסים הללו בעלי כיסים מברכות יעטה מורה עוד רבות בשנים דשנים ורעננים, ובתים מלאים כל טוב והיו ימי חייהם אריכי חיים עד העולם, יאיר אורם כהדין דהדורי גם לרבות קהלה קדישא הדין הגבירים הרמים ומתוכם בעין החשמל כתר תורה עולה מ"ע ה"ח ה"ש חיים אתם כולכם למען ירבו ימיכם אתם ובניכם ישבו ישרים בהשקט ובבטחה והיתה הרוחה נכסים מרובים מאלופות מרובים מהדרי מן המהדרי רב כיד המלך.

ומעתה שמעוני מו"ר ועמכם הסליחה למען יסלחו הצדיקים ואדברה בקהל קדושים מה שלקטתי ב' ג' גרגרים מפי ספרים לעשות ניח רוחא להמאושרת הלז אשר אנחנו עסוקים בהספרה ויהיו דברי אלה לרצון לפני אבינו שבשבמים הוא המלך וזה החלי בעזר ה' צורי וגואלי.

אדם להבל דמה, ומשמע ודומה, אוי לי אמי, אל תקראנה לי נעמי, כי הימר שדי לי, כמר מדלי, קראן לי מרה, לספור לצרה, ויהי כהרימי קולי, ובני מררי מחלי, ווי לאזילא איכו השתא חיובא רמיא שער מני אמרר בבכי על צרה צוררה אשר כשרה צר לי עליך צער מתחולל, בשכבי ובקומי זכור תזכור, ותשוח עלי נפשי לספור לצרה, כדרך גבר אשר אשובה, כתור אדם המעלה.

הנה היא האשה החביבה חיובא על בנה ובנותיה קורין אימא אימא, ווי לחדא דאזילא, הלא היא ברכת האשה רבה, הגברת המשלה, אדונתי אמי הכ"מ תנצב"ה נפשה בטוב תלין תתעדן כדשן בעדן גן אלקים אתיא מכללה כל בת יורשת נחלה, היא מוצאת בהיכלה תשא רנה ותפלה בחן ובתחנונים בעד בנה ובנותיה ובעד אחיותיה וחתניה, וכל הקרב קרב, וכל הבאים לגמול חסד, גדולה תפלה שהקב"ה מתאוה לתפילתן נורא עלילה, תקרא וה' יענה בעד שארית הנמצאה ולא תעזוב נפש ברכה, על בניה תרחם אבני בורלה, ישישו וישמחו כמשוש חתן על כלה.

פרק ח'

אבילות

אמרו ז"ל קל"ג ג' לבכי ז' להספד, ול' יום לגיהוץ ולתספורת, מי

שמת לו מת ולא בכה אפי' דמעה א' מורה על קושי הלב, ומתאבלים כל הז', הטעם: כדמצינו ביוסף שעשה לאביו אבל ז' ימים, ולמד מ' ימי אבלו של מתושלח שעשאם הקב"ה לכבוד הצדיק, שהם כנגד המקיפים שנשארים בבית, ובכל יום הולך א' מהם עד יום הז' שהולכים כולם, ולזה אמרו^{קלג} מקצת יום הז' ככולו שאז כלם מתקבצים על מצבת קבורתו.

טעם לחיוב האבלות ז' ימים, הואיל והנשמה מתאבלת על הגוף ופוקדת אותו כל ז' הימים, כנגד ז' עידנין דיחלפון עלוהי, ובילקוט שמעוני^{קלג} איתא, טעם לז' ימי אבלות, ויעש לאביו אבל ז' ימים, ומנין שאבל ז' ימים דכתיב ומפתח אוהל מועד לא תצאו ז' ימים כנגד ז' ימי המשתה כלעומת שבא כך ילך, אמ"ל בעולם הזה תצטערתם עם הצדיק ועשיתם לו אבל ז' ימים, לעולם הבא אני מחזיר אותו אבל לשמחה, שנאמר והפכתי אבלם לששון וניחמתים ושמחתים מיגונם.

אלו דברים שהאבל אסור בהם במלאכה^{קלד}, ברחיצה וסיכה, ונעילת הסנדל, ותשמיש המטה, ואסור לקרוא בתורה, ואסור בשאילת שלום וכביסה, ואסור להניח תפילין ביום ראשון, ואסור בגיהוץ ובתספורת ושמחה, ואחו' קרע כל ל' יום, וכל דברי אבלות נוהגים בין ביום בין בלילה.

הנה נראה מדברי הזוה"ק ששלושים יום הראשונים מעת הקבורה הם בחינת דין ומשפט לכל נשמה כל אחד לפי מה שהוא ולא סגי בלאו הכי, ועל כן מתאבלין בהם הקרובים בגיהוץ ותספורת ושאר דברים דעל ידי שסובלים צער בדברים אלו בזה ממתקין הדין ומקילין המשפט מעל הנשמה של הנפטר, והאבלים והבנים של הנפטר צריכין לקיים כל דברי אבלות כדת וכהלכה, ובזה יוצאים ידי חובתם הבנים במצות כבוד אב ואם שאמז"ל^{קלה} מכבדו בחייו מכבדו במותו.

סוף אדם למות ואף על פי כן גזרו אומר רז"ל ואמרו שצריך אדם

קלג) פסחים דף ד' ע"א.

קלג) פ' ויחי רמז קס"א.

קלד) מונה והולך הלכות מכמה מקומות מש"ס וש"ע.

קלה) קידושין דף ל"א ע"ב.

להצטער על מתו ואף אם שנים רבות חייהן ואמרו בסתם קל"ג לבי וגו' ולא חלקו בין ההולך לפי מיעוט השנים או על זקן ושבע ימים, ומצינו קל"ד שאאע"ה בא לספור לשרה ולבכותה וכיוצא, גם לא חלקו בין מי שכל ימים מכאובים וטובה לא ראה ובכל ימיו בוחר מות מחיים, כי מצוה חכמים להתאבל אדם על מתו, וממצות גמילות חסדים שכל אדם צריך להוריד דמעות על אדם כשר, אמרו חז"ל קל"ה כל המוריד דמעות על אדם כשר מוחלין לו על עונותיו, ויגדל החיוב אם הנפטר איש זקן בא בימים שמצינו בהקב"ה שחלק כבוד לזקנים, ואיתא במדרש רבה קל"ט שאלו לשלמה בן דוד איזהו בן עוה"ב אמר להם כל שכנגד זקיניו כבוד, וא' מתרי"ג מצות היא לקום מפני זקן ולכבודו בסדר הישיבה, ואפי' יניק וחכם ימחול כבודו להם (כבוד זקן כפי הקבלה בן ס', והפשט בן ע'), ויותר מזה אם הנפטר סבל יסורין שכבר נתמרקו עונותיו ע"י יסוריו וראוי להספידו בתור אדם המעלה.

ואיתא בברכות קמ"א אמר רבא אמר ר' סחורה אמר הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר וה' חפץ דכאו החלי, יכול אפי' לא קבלם מאהבה ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת, ואם קבלם באהבה מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמידו מתקיים בידו שנאמר וחפץ ה' בידו יצלה, דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהוא א' מאיבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות יסורין שממרקין כל גופו של אדם עאכ"ו, דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין עונותיו של אדם, ובפרט אם הוא בעל מעשים ומעשה לצדקה.

ואיתא באגדת תהלים קמ"א מה ראה דוד לפרש זכות צדקה ללמרך שאפי' אין ברשעים אלא זכות צדקה לבד זוכין ומקבלין פני שכינה שנא'

קלו) לעיל אות קל"ב.

קלו) בראשית כ"ג ב'.

קלח) שבת דף ק"ה ע"ב.

קלט) עיין מפורש במס' ב"ב דף י' ע"ב.

קמ) ברכות דף ה' ע"א.

קמא) מדרש תהלים מ"ז י"ז.

ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וגו', ואיתא בע"ג^{קמב} אמר ליה חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר א' בלבד ואיני ניצול, שאתה עסקת בתורה ובגמ"ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד, וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה לבד דומה כמי שאין לו אלוקי ובגמ"ח לא עסק והתנא אמ"ל רבי מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים, מעבד עביד כדבעי למעבד לא עבדי.

חיוב להתאבל על סילוקן של בחורים, ובמשו"ל^{קמג} קשה סילוקן של בחורים לפני הקב"ה כחורבן ביהמ"ק, ואם קמי שמייא קשיא קמי בשר ודם לא כ"ש שצריך להצטער כעל חרבן ביהמ"ק, והטעם לפי שבחורבן ירושלים וביהמ"ק כתיב^{קמד} אם אשכחך ירושלים וגו' ואף שעברו כמה שנים אין השכחה מצויה בו, כיוצא בזה נימא במיתת הבחורים שלא ישכח לעולם, הגם כי מקרה המות לכל עכ"ז מחדרת ומעצבת, הבחור ב"מ כי לא יעלה על לב שימות בקיצור שנים כמו ביהמ"ק שלא האמינו מלכי ארץ שיבא צר ואויב בשערי ירושלים מקום השראת שכינה, ואעפ"כ נסתלקה שכינה כביכול ונחרב הבית, וזה דומה למיתת הבחור ב"מ שלא חשבו שימות בקיצור ימים ושנים, ועם מי להרבות הבכי אם עם אביו או אמו או אחיו או קרובים, או משודכתו, שכל א' גדול צערו וכאבו נצח.

ידעתי וגו' והאלוקים עשה שייראו מלפניו, זו מיתה^{קמה}, הגם שניתן לבחירה והוא לרוב חסדו ית"ש עושה דברים המעוררים האדם לתשובה, ואז"ל^{קמז} והנה טוב, זה מות, שבזה יש שכר לצדיקים, ומדרש רבה ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, "ושמתי" אותיות יש—מות, הוא פדות בין לעמי הם הצדיקים בין לעמך הם הרשעים שיאמרו למחר יהא האות הזה, ועי"ז חוזרים בתשובה, א"כ המיתה היא מוכרחת וטובה בעולם, וא"כ מדוע יבכו על המת, אלא ודאי טעם הבכי והאבלות להקל מעליו עונשיו ולעשות לו נחת רוח, ובזה גומלים חסד עם הנפטר

קמב) עבודה זרה דף י"ז ע"ב.

קמג) איכ"ר פ"א סי' מ"ז.

קמד) תהלים קל"ז ה'.

קמה) עיין קה"ר פ"ג סי' י"ד ראוי היה אדה"ר שיהיה חי וכו' אלא והאלקים עשה שייראו לפניו.

קמו) בר"ר בראשית פ' ט'.

ובא רוחא שטובה היא להם כשז"ל^{קמז} כל הבוכה ומתאבל על אדם כשר הקב"ה מוחל עונותיהן של ישראל.

ובמעט התבוננות נראה שהכרח גדול הוא שנבכה ונתאבל על אדם כשר בעת ובעונה הזאת, אשר בעוה"ר היהדות הולכת ומתמעטת, והפרש בין אמונת הקדמונים לאמונת הימים האלה, הא' אין עוברין על האיסורין משום אופן אף מקיימים מ"ע אף בכל טורח מתנהגים בחסידות, ויום שאין עושין בו מצוה יתירתא ידאגו עליו כאילו אותו יום לא היו יהודים, משגיחין על ב"ב בכשרות, על בניהם ללמדם תורה, על הבנות דורשים עמהם לימודים בהלכות השייכים להם, וגם מזהירים בכל תוקף ובכל גדר עליהן ומתמידים השגחתם עליהן כי אם יחסרו מחוביהן ע"פ אבדון תאכל, ואצ"ל שהא' יזהרו בכל עוז בחיוביהם תפילות כסידורן תפילין מזוזות לימודים, והגם שעתה ברוך ה' מקיימים כל אלו אבל לא בכל ההשתלות הצריכה, ואין לומר שאין ביכולת לעשות כמוהן בזמן הזה, אדרבא החפץ לקרבה אל ה' לא ימנעוהו מונע וכך חובתינו וכך נאה לנו לעשות יותר מהיכולת.

הנספד מתהלך בתומו צדיק שייף עייל שייף נפיק דבר אין לו עם אדם, ירא ה' מרבים איש מכאובות וידוע חולה נתייסר ביסורין קשים ומרים והאריך בחליו ימים ושנים, אין לך יום שאין קללתו מרובה, ומוסיף והולך בצער מתחולל, בוזו כסף בוזו זהב לרופאי אליל המבטיחין שלום ואין שלום, ובכל זאת החזק בתומתו וסוף כל סוף לא עלתה ארוכה למחלתו והלך בעצב ובדאגה חוצבת, חיוב הבנים לשמחה נשמתו וכל אדם יבין לאחריתו ולא יתעסק בהבל אלא בדבר החיים, מי גבר יחי' ולא יראה מות, ונעשה חסד עם נפשו לעשות לה נח"ר במה שנקשיב לדברי המוסר להיטיב מעשינו ויהיו הגמילות חסד גדולה עם הנפטר.

פרק ט'

תיקון לנשמת המת

בש"ע ס' תרכ"א^{קמח}, ונהגו לידור צדקות ביום הכפורים בעד

קמז) שבת דף ק"ה ע"ב.

קמח) סעי' ו'.

המתים ומזכירים נשמותיהם, דהמתים יש להם כפרה ביוה"כ [מרחבין]. וכ' הבאר היטב^{קמט} ולכן נקרא יוה"כ בלשון רבים ר"ל לחיים ולמתים, מוהרי"ו. וביו"ד רמ"ט^{קפ} מה שנוהגים לפסוק צדקה עבור המתים בשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהן, רוקח. ובבאה"ט ז"ל משם הרוקח, הטעם משום שהוא ית' בוחן לבבות ויודע שאם היה אותו המת בחיים היה נותן צדקה אם היה לו ממון וגו', ועיקר הדבר ומוצאו ממאי דאיתא בספרי^{קפא} כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים צריכין כפרה עכ"ל.

ובס' חסידים, וכן מועיל למתים שהחיים מתפללים עליהם או צדקה שנותנין עליהם, וצדקה תציל ממות, ממות שבזה העולם, וממות שלעולם הבא, כי מה לי תפלה מה לי צדקה, ובמדרש תלפיות^{קפב} משם ספר צרור המור, כי הקינות והספד וד"ת וכן הקדיש מועיל מאוד למתים, והמתים נפדים בממון החיים, ובס' נשמת חיים, עד שאמרו כשם שהקשת מעלה את החץ כך ההספד מעלה המת וכמעשה דרע"ק עם המת, וממאי דכתיב ויפדו העם את יהונתן ולא מת, נראה שגם נתינת אחרים בעד זולתם מועלת, ובזוה"ק בחוקתי^{קפג}, ע"י הצדקה מתעורר הצדק העליון וגורמת חיים וכן למת גורמת לו חיים נצחיים וכגוונא דעביד ב"נ ה"נ עביד לעילא מממש.

והשמן למאור שנותנים הוא רמז לנשמה שנדמת לנר כמ"ש^{קפד} נר ה' נשמת אדם ולזה נהגו להדליק נרות לעילוי הנשמה, ע"י המצות והמעשים טובים והלימודים והצדקות יש סיוע גדול לנשמות ויגרמו להם עילוי, ובס' חסידים^{קפה}, מעשה בחסיד א' שהיה נודר בשביל הנשמות בשביל קרוביו ואח"כ נדר הכל בסתם בשביל כל הנשמות, אמ"ל למה אתה עושה כן, אמ"ל מפני שיש מהן שאני נהנה בזכותו, ולא אהיה כפוי טובה, ועוד הן כמו כן בשבילם ייטיב לי.

קמט) שם סק"ח.

קנ) סעי' ט"ז.

קנא) פ' שופטים סי' קמ"ה.

קנב) ערך הספ"ד.

קנג) ח"ג ד' קי"ג ע"ב.

קנד) משלי כ' כ"ז.

קנה) סי' ק"ע.

ויש שעושים סעודות גדולות ומאכילם ללומדי התורה ולהאביונים וגו' ואמרו שבזה יש תיקון להנלב"ע לתקן אכילותיו והנאותיו בזה העולם בדבר הרשות, או ממה שנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וע"י שאוכלים עכשיו בגמר לימוד התורה בנטילה ובברכה כהוגן, ונקראת סעודה מצוה, ושולחן אשר לפני ה' נחשב, בזה מתקנים את כל פגמי הנלב"ע הואיל ובסבתו רבים עסקו במצות הללו שאולי ח"ו גרם פגם בהם בחייו ואז זכות הרבים מסייעתו ומצילתו מכל שטן ומקטרג ומקילה מעליו הצער והדינין כידוע.

אחים לי הספדא וגו' קט) הטיבה למת בהספד, הבנים מחוייבים ממצות כיבוד אב ואם לעשות נחת רוח, והגם שבמקום שאי אפשר מועיל אמירת הקריש אלא ע"י הבנים, אבל עכ"פ המצוה עליהם לבא לביהכנ"ס לתפלה עם הציבור וידעו כי מלבד המצוה חייבים הרבה לאביהם ונשמתו תבקש עליהם כל טוב בעולם העליון, ישמרו בכל שנה יום פקודה כי יש עילוי לנשמה, ולמה הנשמה נידונת בעולם העליון יבואר עפ"י מה שכתב ה"ר ברכת אוכגל ע"פ אדם כי יקריב וגו' הקרבן מכפר רק על האונס צריך להתגבר על יצרו ובפרט מדברים השכיחים ממאכלות אסורות, מקיום המצות, מל"ת מקיימים בשוב ואל תעשה, אבל העשה צריך לעשותם, מצות תדירות המשכן לכפר עונות לפיכך התנדבו בשמחה כדי שיהיו תמיד מרוצים לפני ה', ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, והמלאכה היתה דים וכו' קכ), וזה ע"י זהירות גדולה יראה בעבודת ה' כמו גופו, מזהירות בפרט בענין הפסח, להזהר מחמץ, בניסן נגאלו וגו' מצות עשה לבדוק בסימני בהמה חי' ועוף ודגים, לקדש שבת, לבער חמץ, לספר ביציאת מצרים, לאכול מצה בלילי פסח, לשבות ברגלים, לספור תקצורת העומר.

אל תבכו למת ואל תנודו לו קכח), אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור, ג' לבכי ז' להספד, ל' לתספורת, מכאן ואילך אמר הקב"ה אין אתם מרחמים עליו יותר ממני, בכו בכה להולך כי לא ישוב, אמר רב שהולך בלא בנים ריב"ל לא הוא אזיל לבי אבלא אלא

קנו) שבת דף קנ"ג ע"א.

קנו) שמות ל"ו ז'.

קנח) ירמיה כ"ב.

למאן דאזיל בלא בנים דכתיב בכו בכה להולך^{קנט} יראה האדם כמה מהחיוב על האדם לבכות על ההולך בלי חמדה ולא הניח זרע, ויעשה כפי היכולת לעשות נחת רוח לנפש הנפטר, הן להתעסק עבורו בקבירתו וביתר דברים, הן להשתדל שיעשו לימודים בעבורו קדישין וכיוצא, ובזה הוא מקיים מקרא בסוד כפי קבלם רז"ל, ועוד כי מקיים מצות גמילות חסדים עם המתים שהוא חסד של אמת, וגם גומל חסד עם עצמו שבזה מכניע את לבבו לעבודת ה' בראותו אחרית האדם בעוה"ז, והנה א' מהמעידים וגו' וכ"ש לעשות חסד עם נפשו לחשוב שהוא גר בארץ, ולחשוב ביום המיתה ועיקר גדול לעבודת ה' הוא האמונה, ולהסתפק כמו שחננו ה' כי יצר הממון היא גורם לכל עון.

כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פרית אלו המתים מלמד שהמתים צריכים כפרה^{קס}, וא"ת כיצד הכפרה למתים אם ע"י תשובתם אחר הפטירה הלא כתיב^{קסא} כל אשר תמצא ידך לעשות כי אין מעשה וגו' כי שם לא יש לא חובה ולא זכות אלא מה שעשה בעוה"ז, אלא ר"ל שהחיים יעשו דברים שבעבורם יתכפרו למתים ובפרט הבנים שחייבים מצד כיבוד אב אם גדולה מצות כאו"א עד שאמרו^{קסב} וזו מאן דחמאן וגו' ומכבדם אחר מותם בלימודים, קדישים, שלא ליכנס לשמחה כ"א לצורך מצוה בכל השנה.

וחיובא רמיא על כל אדם להצטער על מיתת אדם זקן, כי הדורות הולכים ומתמעטים, ואם הוא בעל יסורין ה"ה בצדיק, ואמרו^{קסג} כל הבוכה על אדם כשר וגו' ובעל מעשים כי זה פרי התורה לעשות מע"ט בחייו, כי כל השנה הא' בחינת דו"ח, ומי יודע אם האדם בימי חייו עשה המוטל עליו ולא איבד בידים דברים רוחניים שנתנו לנשמתו בבואה לעוה"ז, כמ"ש ע"פ אני מלאה הלכתי וגו', לכן חובה על האדם להשתדל בכל מאמצי כחו בזהירות שלא להפשיט הנשמה את מלבושיה ע"י העוונות ב"מ אלא ישכיל להטיב אחריתו שלימות נפשו.

קנט) מו"ק דף כ"ז ע"ב.

קס) ספרי שופטים סי' קמ"ה.

קסא) קהלת ט"ו י.

קסב) קידושין דף ל"א ע"ב.

קסג) שבת דף ק"ה ע"ב.

פרק י'

אמירת קדיש

שאלה להרי"ח ז"ל^{קסד}, אם יאמרו הקדיש רק י"א חדשים שלא יעשו אביהם ואמם רשעים כמ"ש מור"ם ז"ל, ואם עולה דב"ז נכון ע"פ הסוד וגו', הרי החביב בכנה"ג אחר שהביא דברי מהרי"ל ז"ל שאין לומר קדיש ולהתפלל כ"א י"א חודש כתב, ואני המאסף הנהגתי לומר קדיש ותפלה כל י"ב חודש חסר שבוע א' דכיון דהטעם הוא משום דמשפט רשעים בגיהנם י"ב חודש כל שחסר יום א' מן י"ב חודש סגי עב"ל.

והאריז"ל כתב דיש ליתום לומר קדיש בתרא שהוא קדיש יתום כל השנה גם בשבת ויו"ט ור"ח כי אין הטעם לאומרו כדי להציל הנפש מגיהנם בלבד אלא זה מועיל ג"כ להעלות הנפש מדרגה אחר מדרגה, וא"כ זה מועיל גם בשבתות ויו"ט ויש תועלת בקדיש בשביל העליות אפי' בחול, דהא מצינו לרבינו מוהר"ח ז"ל ואני ראיתי למורי ז"ל שהיה אומר קדיש זה בתרא בכל שנה ושנה ביום שנפטר אביו בג' תפלות היום.

והנה הקדיש שביום יאר"צייט בכל שנה אינו להציל מגיהנם אלא רק הוא בשביל העליות, והרה"ג ר' חיד"א ז"ל בשיו"ב סי' שע"ו סק"ח כ' וז"ל לפי מ"ש ר' האריז"ל דהקדיש מועיל ג"כ להעלות נשמתו נראה שיאמר קדיש בכל י"ב חודש אלא מפני ההמון יפחות שבוע אחרון כמ"ש הכנה"ג סי' תי"ג, ומ"ש ר' חיד"א ז"ל שיפחות שבוע אחרון מוכרח לפרש כונתו שבוע אחרון של י"א חודש לא חודש של הי"ב דהא ודאי סוף הי"ב יותר ראוי ונכון לעשות דבר לתועלת הנפטר כדי להכניסו לג"ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה ע"כ כוונתו לומר בשבוע האחרון של י"א חודש, ומנהג בבל שלא לומר קדיש רק בשבוע ראשון של י"ב חודש וסוף י"א חודש קורין אותו שנת האסירה ומחלקים בו מאכל ומעות למנוחת הנפטר כאלו היום נגמר תיקונו ומשפטו ואינו כרשעים שנידונין י"ב חודש שלמים.

ובספר שער המצות כ' ר' מוהר"ח ז"ל וז"ל, ענין הנשמה שארז"ל כל י"ב חודש עולה ויורדת, ולאחר י"ב חודש עולה ואינה יורדת, שמעתי משמו של מוריז"ל כי בשבוע האחרונה של הי"ב חודש אע"פ שהארם

קסד) בשו"ת רב פעלים ח"ג סי' ל"ב.

נפטר באמצע השבוע בימי החול, ואז הוא תשלום הי"ב חודש עכ"ז בשבת שלפני אותה השבוע אז עולה ואינה יורדת עוד, ואע"פ שחסרון עדיין כמה ימים מהשבוע לתשלום הי"ב חודש לפי שביום השבת כל הנשמות עולות בג"ע העליון כנודע אפי' בתוך הי"ב חודש וכיון שעלה שוב לא ירד בשביל אותם הג' או הד' שחסרו מחשבון י"ב חודש עכ"ל, מכאן משמע דעיקר העליה תהא בסוף י"ב חודש, ואיך יחסר הקדיש ממנו בסוף הי"ב, ע"כ ודאי מ"ש ר' חיד"א שבוע האחרון היינו של סוף י"א חודש.

והנה בשער הכוונות בסוד קדיש בתרא כ' ר' ז"ל שם ז"ל אין הטעם כפי מה שחושבין המון העם שמועיל להציל נפש המת מדינא של גיהנם לבד, כי הנה יש תועלת א' והוא להכניסו לג"ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה, ויש להסתפק בזה אם הכוונה של להכניסו לג"ע הוא ענין העליה שכתב בשער המצות הנז"ל שעולים הנשמות בג"ע העליון בשבת או"ד זה העליה שמדבר בה בשער טעמי המצות היא ענין אחר ומ"ש להכניסו בג"ע הוא ענין אחר, ודבר זה לא נתברר אצלי, ועכ"פ נראה ודאי כשתעלה הנשמה בשבת האחרון של הי"ב חודש ואינה יורדת בשביל ג' וד' ימים הנשארים בסוף י"ב חודש עכ"ז יש תועלת בקדיש באותם הימים הנשארים בסוף י"ב חודש בשביל חלוקה הב' של התועלת הנז' והוא להעלותה ממדרגה למדרגה, כי אע"פ שלא תרד אחר שעלתה בשבת האחרון של הי"ב חודש עכ"ז יש לה תועלת בקדיש שגם בעודה שם תעלה שם ממדרגה למדרגה ואחר הי"ב חודש הגם שיבטל לומר הקדישים שאחר לימוד לא יבטל.

ואשר יש לו יאר-צייט קבלו לומר קדיש בשבת שלפני השבוע שחל להיות בו יום מיתת או"א, לפי שעיקר העליה של הנשמות דעולות ממדרגה למדרגה הוא בשבת שלפניהן כמ"ש בזוהר, ואם חל יום יאר-צייט בשבת מתחילין לומר קדיש מיום שבת שקודם לשבת זה ונמצאו אומרים הקדישים בב' שבתות ובימות החול שביניהם, וההתחלה מן קדיש ברכו של ערבית דשבת, ע"כ משו"ת הרי"ח.

פרק י"א

גילגולים

דעקסטה כי הרבה מיני גלגולים יש בעולם, וכמעט אין גם אחד ניצול מהם, וסוד הענין כי כפי חטא האדם כך תגלגל, והנה דע כי הלא הרשעים אחרי פטירתם הם נענשים בגיהנם ומתכפרים אך הצדיקים והחכמים אינם יכולים ליכנס לגיהנם כעין אלישע, אחר, ואמנם צריכין להתגלגל בעולם הזה למרק איזה עון אשר להם.

והנה דע כי הלא צדיק מעותד ומוכן לעלות במעלות ואינם שוות, כי תחלה ימרק קלת עונות ואז יתנו למעלה אחד, ובשרוצים להעלותו מדרגת מעלה אחרת יותר גדולה יענישוהו וימרק חטאיו היותר קלים וקטנים כדי שיעלה שנית, אח"כ מענישים אותו על דקדוקי מצות כחוט השערה כדי להעלותו במעלת האמיתית ואין צורך להאריך בפרטים אלו, ואמנם אחר פטירת האדם נפרעים ממנו על חטאיו בהרבה מציאות, ורוב בני אדם לא ימלטו מלהתגלגל כ"כ זמן בבהמה או חיה, או עוף, או דומם או צומח, כוי, וכיוצא בזה בכל מיני נבראים שבעולם, ובאופן ההוא יקבל עונשו בגוף ונפש, כי צריך להגשימו כדי שיסבול וירגיש הצער של העונש, וכל זה כפי מציאות החטא.

ולכן אפילו התלמידי חכמים וצדיקים יש בהם קצת מי שנתגלגל ע"ד הנזכר מחמת שבא לידם עון אחד גדול וכיוצא בזה, ולא די בזה אלא שגם אחר כמה שנים שנחו בעה"ב כאשר רוצים להעלותם יותר חוזרים שנית להענישם כנזכר, אז ג"כ מתגלגלים ע"ד הנזכר, אם יש מיני חטאיים הצריכים לזה וכמו שכתב בדרוש"י בענין חטא המשמש מטתו לאור הנר שמתגלגל בשעיר עזים א' ואין להאריך בזה באלו הפרטים, ועיני בשר למו עיניך סתימין.

והצדיקים הגדולים כדניאל ורוד ע"ה הוצרכו להתבשר שינוחו לעה"ב ולא יצטרכו להתגלגל, כמו שנאמר ואתה לך ותנוח וכו', ובדוד נאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וכו', ועכ"ז מצינו איך הי' מתיירא ומצטער כל ימיו עם הפחד הזה וכמו שאמר לולי האמנתי לראות בטוב ה' וגו' ק"ו לשאר בני אדם, ועכ"ז מצינו שישב ז' שנים אחר

קסה) כל הפרק לשון מהרח"ו בכ"מ מספר שער הגילגולים, עיין שם בהקדמה כ"ב ובכ"מ.

מיתתו בישיבה של מעלה חוץ למחיצתו העליונה עד כי העלו, ואין להאריך במקום שאמרו לקצר.

והנה דע כי הלא האדם שהיה פרנס ומתגאה על הציבור יתגלגל ע"פ בדבורה וכמ"ש כי דבורה הנביאה היתה מתגאה ששלחה לקרא אל ברק ולא הלכה אליו וכן עשה חולדה הנביאה שאמרה על מלך יהודה אמרו לאיש הזה וגו', והנה הדבורה גאותנית גם היא דברנית, ולכן גם המדבר דברים שלא כהוגן מתגלגל ג"כ בדבורה, והשופך דמים מתגלגל במים וסימנך על הארץ תשפכנו במים, ותמיד הולך ומתגלגל תוך המים ואין לו מנוחה ואילו היו יודעין בני עלמא בצערו הדין הוו בכיין תדיר, ועיקר צערו במקום אשר מקלת המים ונופל עליו קילוח המים ומפילו ומגלגלו שם, גם כן מי שעונו וענשו במיתת חנק הוא נענש במים ונענש שם בכל עת.

ודע לך כי אין שום א' מאלו המגלגלים או שום אדם שנענש בב"ד של מעלה שאין לפניו כרוז שהכריזו ענשו ועונו בכל אותו הזמן שנגזר עליו אותו העונש או אותו הגלגול ואינו נפרד ממנו, גם יש עמו מלאך שומר א' ומחנקו בתוך הימים והמגלגלו בגלגול ההוא וכן בכל שאר הגלגול ואינם נפרדים ממנו עד תשלום עונשו, גם רובם יש לפניהם בית דין א' שדנין אותו בכל עת ומשנים אותו מעונש זה לעונש זה כפי הדין הראוי עליו, והנה הבא על אשת איש מתגלגל בתוך הרחיים שטוחנין ע"י המים ושם שניהם האיש והאשה בסוד תטחן לאחר אשתי, המספר לשון הרע וכיוצא מתגלגל באבן דומם, וכמבואר אצלנו בענין נבל שנתגלגל באבן שנאמר ויהי לאבן, כי הוא היה גלגול בלעם אשר לפי שלא היה כחו אלא בפיו נתגלגל באבן, ולכן נתיירא נבל מלדבר דברים רעים וזכר ממה שהיה בתחלה מגולגל באבן כי אעפ"י דאיהו לא חזי מזליה חזי ומעידין.

גם המאכיל נבלות לישראל הוא מתגלגל בעלי האילן והרוח בא ומגלגלו והוא צער גדול, וסוף עונשו הוא שנפל העלה ההוא לארץ כי אז נחשב לו למיתה ממש בעת שנכרת ונעקר מן העלה, וזהו סוד הועלה נבל, כי מי שמאכיל נבלות מתגלגל בעלה נובלת, וזהו סוד כי שנהיו כאלה נובלת עליהו, ולפעמים אחד עד כמה פעמים על הסדר ההוא.

ומי שלא נטל ידיו גם הוא מתגלגל במים, וזהו סוד אזי עבר על נפשינו המים הזדונים ברך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם ר"ת נתננו טרף

לשיניהם כנ"ל, גם אם תחבר תיבת שלא שמהם יהי שלא נטל, פירוש הענין כי מי שלא נטל ידיו בעת אכילתו כתיקון חז"ל נעקר מן העולם ונדון במים הזדונים הנזכר בפסוק, שלפניו מבואר מי הם העוברים עליהם המים הזדונים ואמר שהוא אותו שלא נטל ידיו, וגם ממילא כיון לאמר ברוך אתה ה' שעלינו לא עברו המים הזדונים ולא נתננו טרף לשיניהם, גם מי שלא היה מקפיד לברך ברכת הנהנין נידון בעונש הזה במים.

ואמנם דע כי כפי זה אין לך מעין ובור מקוה מים ונהר שאין שם כמה וכמה מגולגלין לאין קץ ומספר, וכן אין ראוי לאדם להביא פיו אל הסילון לשתות רק בידיו, כי יוכל אחד מהם להתגלגל בו כנדע, כי כמו שיש לאדם הצדיק נשמות הצדיקים המתעברים בו בחייו לסייעו כן לפעמים ע"י איזה חטא בא לאדם איזה מקל רע כיוצא באלו ומתעבר בו נשמת הרשע שהוא ומסייעו להתטיא, (וזהו סוד אותו מעשה דההוא רוח דהוי דר בהיא מעיינא וכו'), וכמה פעמים היה מורי זלה"ה ממתין מלשתות במעיין עד שהיה מגרש אותו הרוח ממנו, ואח"כ היה חוזר אותו הרוח למקומו, לכן ראוי מאד להזהר בברכות כששותה מים מן המעיין וכיוצא אפילו אם הוא שותה בידו הלואי שיוכל להנצל.

ודע כי כבר ביארנו כי זה נוהג בבעלי חיים, ולכך האדם על ידי אכילתו ושתיתו כמה וכמה מגולגלים מתגלגלים כן בכל עת, ומי שהוא ת"ח ומכוין אכילתו בכוונה יכול להעלות ולתקן אותן המגולגלים, אך מי שאינו אוכל בכוונה לא די שאינו מעלה ומתקן אותם רק גם נזוק מהם, ולכן תראה כמה בני אדם שעוברים עליהם כמה מאורעות קשות ושעות רעות וחוטאים חטא גדול עד מאוד ונמשך להם מתוך הנזכר, אמנם אחר שהביאו המים בבית אין שום חשש כלל אך עכ"ז טוב לשפוך מעט מים קודם שישתה אפילו בהיותו בבית ורחמנא ליצלן מכל פגעים רעים אנס"ו, וכן הגלגולים שאמרנו בשלא עשה תשובה בעוה"ז אבל עם עשה תשובה בעוה"ז ארז"ל תשובה ומע"ט כתריס בפני הפורעניות.

פרק י"ב

זכות אבות

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי

אברהם אזכור והארץ אזכר^{קסו}, ספרא^{קסז}, וזכרתי את בריתי יעקב ולמה נאמרו אבות אחורנית, אלא אם אין מעשה אברהם כדי מעשה יצחק ואם אין מעשה יצחק כדי מעשה יעקב כדאי לכא"א שיתלה לעולם בגינו, ולמה נאמר באברהם ויעקב זכירה וביצחק לא נאמר זכירה אלא רואין את אפרו כאלו הוא צרור על המזבת, ולמה נאמר באברהם וביצחק אף וביעקב לא נאמר אף אלא מלמד שמטתו של יעקב אבינו שלימה, אין לי אלא אבות אמהות מנין ת"ל את, ואין אתים אלא אימהות שנא' שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו, ומנין שההברית כרותה לארץ ת"ל והארץ אזכור.

למה הזכיר זכות אבות בהתוכחה, משל לשנים שגנבו ביחד א' היה ממשפחת גנבים וא' ממשפחת מיוחסים השופט ענש את המיוחס על חד עשר, ותמה הגנב האם במקום המשפט שמה הרשע, וענהו שהדין דין אמת שהלז לא היה לו ממי ללמוד ואתה היה לך ממי ללמוד דרך הטוב, וזה שאמר בקללות וזכרתי וגו' ר"ל ראו שאתם בני מיוחסים ולא היה לכם לחטא.

פרק י"ג

צוואה והדרכות

בני אהובי את כל אדם איש כפי מעלתו, תהא לשונכם רכה עם כל אדם כי בלשון רכה יכנעו הקשים וישחו הגאים והאויבים יהפכו לאוהבים.

בני הוו יראים וחרדים ונרתעים מחטא הקל פן יביאכם חטא הקל לידי חטא חמור שעבירה גוררת עבירה, והוו רצים למצוה קלה שהיא תביאכם לעשות מצוה חמורה שמצוה גוררת מצוה.

בני יהי כבוד חבריכם חביב עליכם כשלכם, ואל תתכבדו בקלונם שכל המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעוה"ב.

בני אם חפצים אתם שתדבק בכם אהבת הבריות הוו נושאים

קסו) ויקרא כ"ו מ"ב.
קסז) בחוקתי פרשה ח'.

ונותנים באמונה ביושר בצדק, והיו נושאים ונותנים בטובתן ואל תספרו בגנותן, ויהיו דבריכם עמהם נוחים וערבים כרי שתהיו אהובים למעלה ונחמדים למטה.

בני אם תרצו להתרחק מן החטא תחשבו בסופו, כי כפי עריבות החטא ומתיקותו בשעת עשייתו כן יהא מרירות בסופו.

בני תעשו המצות על דרך האהבה, ואם עשיתם מצות הרבה יהיו בעיניכם מעטים לפי חיובכם בהם.

בני אם עשיתם טובה וגמילות חסדים וצדקה, אל תאמרו משלנו הטבנו אלא ממה שהטיבו לכם מן השמים, לפיכך צריכים אתם ליתן שבת והודאה לבורא שסיפק לכם טובה והיטיב לכם, ואם הטיבו לכם מן השמים דבר מועט יהא בעיניכם הרבה, ואל תאמרו בשביל מעשה ידינו שהם הגונים הטיבו לנו אלא בשביל מעשינו שאינם הגונים ודרכינו שאינם מתוקנים הטיבו לנו, כענין שנאמר^(קסח) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו.

בני אם הרעותם והרשעתם מעט יהא בעיניכם הרבה, ותאמרו אוי לנו שחטאנו אוי לנו שבא דבר עבירה ומכשול לידינו, אם הרעו לכם מן השמים יהא בעיניכם דבר מועט ותאמרו בלבבכם כמעט וגוינו מחובותינו והלא הרבה רעה יותר מזה היתה ראויה לבא עלינו לפי רוב עונותינו.

בני תחשבו על כל מעשיכם ותתקנו כל ענייניכם לעשותם במוסר ובדרך ארץ, תצדקו עליכם הדין לעולם, ותוציאו עצמכם מן התרעומת, ואל תרמה לכמה בני אדם המאבדים כל זמנם בשחוק וקלות ראש בסיפורים וכל מיני קוביות שגורמים כמה רעות, והם הם המפסיקים שפעך וטובת עולמך, לכן הזהר והשמר פן תתחבר לאנשי רשע ותשכח יוצרך, ותפר ברית אלקיך ותעזוב אשת נעוריך, אך בכל יום ביראת ה' יהגה לבך, כי זה הוא עיקר ביאתך לעולם ולא תחטיא את בשרך, ואל תעזוב לרוע אביך, אלא התבונן בהשגחת הבורא ויערב לך ותגיע ליראת הרוממות בכל לבך בראותך כמה אלפים ורבבות אשר אין להם מספר וחקר בכל רגע כמה מתים כמה נולדים כמה שמחים כמה עצבים כל א'

וא' בהנהגה א' וכולם כביכול משגיח עליהם אשר לא יוכל לסבול עונך.

כל דבר טוב שתעורר עליך העלהו תיכף ומיד על הספר לזכרון למען יעמוד ימים רבים, ותחזור עליהם כפעם בפעם עד שיהו קשורים על גרגרותיך, במתי מעט יהפך לך אויב לאוהב ועשה לשם ה', ראוי לכל אוהב אמת שיתן טעם לדבריו בהלכה ויבחנו דבריו אם אמת אתו רק הקבלה נקבל.

יזהר האדם שלא יוציא מפיו שום קללה, יזהר שילמוד תורה לשמה בלי שום פניה וידרוש מפי סופרים וספרים כיצד לשמה ויתחרט על כל עונותיו קודם לימדו, וימסור נפשו על קידוש השם.

אסור לבר ישראל לשהות עם אשתו בלא כתובה אפילו שעה אחת, ומצוי לרוב שאבוד מהם שטר כתובה ואין שם על לב לכתוב אחר מחסרון ידיעה וצריך להודיעם.

אחד ממעכבי התשובה הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו מה יענה מעתה המפקיר ומדריך בניו לעבירה, לומד וצריך לנקביו, לומד ומתפלל ונוגע במקומות המכוסין שבבשרו, אינו חרד בהזכירו שם ה' שצריך לכוין בקריאתו ובכתיבתו, לומד תורה לשמה ושלא לשמה, מתכבד בקלון חבירו, היסח הדעת בתפילין, דברי חול בשבת, הוצאה מרשות לרשות, אמירה לגוי, חשדא, שיחשוד באחרים או יגרום שאחרים יחשדו בו.

השמר והזהר מהשתבח במעשיך הטובים דאל"כ תאבדם ויגדלו פשעיך. אין ראית לא ראינו ראיך אך כאשר יבאו לעשות דבר ויעכבו על ידם יוכל להביא ראיך ממנה.

מה שאין האשה חייבת במצות מקרא בכורים, לפי שאין כל אלו יכולין לומר האדמה אשר נתתי לי, כי הארץ לא נתחלקה אלא לזכרים וראין כתב הר' בעל החינוך ז"ל, מן הענין הזה יש לנו ללמוד בתפילתינו ובתחנונינו לפני ה' ב"ה לדקדק מאד ולהיזהר בלשון שאין לומר דבר לפני ה' יתברך כי אם בדקדוק גדול וזכור זה בני ושמרדו עכ"ל.

הזהר מלהתקוטט עם שום אדם, היה מן הנעלבים, וקבל הכל בסבר פנים יפות, לשון רכה תשבר גרם, מי שיתקן בינו לבין אלקיו יתקן

הבורא בינו לבין בני אדם, דע לך אחי אין מי שיזיקך ולא מי שיתעילך
בלתי רצון בוראך, מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך, בטח על ה' באמת,
המלך בקונך לכל דבר והוא ידריךך בדרך טוב.

★ ★ ★

שער החמשה עשר שער הגאולה

פרק א'

גלות

בימיו הטיחה^א מלכות הרשעה לישראל שיבנו בית המקדש, הלכו הכותים והלשינו למלך שישראל ימרדו ואת מסי המלך לא יתנו, אמר המלך כבר נטלו רשות לבנות, אמ"ל אמור להם שישנו את מקומו או יוסיפו ה' אמות או יפחתו, ומאליהם יחזרו בהם, כיון שהגיעה כתב המלך התחילו בוכים ובקשו למרוד, אמר יבוא חכם ויפיס את הצבור, הלך ר"י בן חנינא ודרש: ארי טרף ועמד עצם בגרונו וכו'^ב, כך דיינו שנכנסו לאומות בשלום ויצאנו בשלום.

פרק ב'

גאולה העתידה

למען^ג שיתי אותותי אלה בקרבוי^ד, טעם לרבוי המכות במצרים, כי יציאת מצרים סימן לגאולה העתידה וכתוב כימי צאתך מארץ מצרים וגו', ולכן הרבה אותות במצרים כדי שגם לעתיד יעשה כן, והנה גאולת מצרים היתה מיד פרעה ועמו וגאולה העתידה תהא מיד עשו הוא אדום, והנה מילוי פרעה, פ"ה, רי"ש, עי"ן, ה"א, מספר המילוי יעלה עשו, נמצא עשו רמוז בקרבו של פרעה כלו' באותיות המילוי, שכ' בא אל פרעה וגו', וא"ת למה תכביד לבו כדי שתביא עליו מכות יותר די לו באחד ויוציא

(א) מד"ר תולדות פי' ס"ד ס"י ז'.

(ב) עיין בפנים המשך המאמר.

(ג) נלקח מסי' אדרת אליהו פי' בא, וקיצור בהעתקה.

(ד) שמות י' א'.

בעל כרחו, לז"א למען שיתי וגו', כלומר כוונתי לעשות אותותי אלה בקרבו כלומר בעשו שהוא רמוז בקרבו באותיות המילוי וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות^(ה).

נגילה ונשמחה בך^(ו) למה הדבר דומה, למטרונא שהלך בעלה המלך ובניה וחתניה למדינת הים, ובאו ואמרו לה באו חתניך, אמרה, מה איכפת לי, תשמחנה בנותי, אמרו לה באו בניך, אמרה, מה איכפת לי, תשמחנה כלותי, אמ"ל בא המלך בעלך, אמרה הא חרוותא שלימה חדו על חדו, כך לעתיד לבא באים הנביאים ואומרים, בירושלים בניך מרחוק יבואו והיא אומרת מה איכפת לי ובנותיך על צד תאמנה, והיא אומרת מה איכפת לי, כיון שאמרו לה הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע, אמרה הא חרוותא שלימה דכתיב רני ושמחי בת ציון כי הנני בא וגו'.

להבין המדרש מי הם החתנים והבנים המצוירים בהמשל, בירושלמי^(ז) ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכון בהדא בקעת ארבל ובקריצתא (בהשכמה) וראו אילת השחר שנקבע אורה, אמר ר' חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בן רבי כך היא גאולתם של ישראל בתחילה קמעא קמעא, ומוספת והולכת מ"ט כי אשב בחושך ד' אור לי, ע"כ.

ידוע כי מחסדיו ית' שאור היום אינו מתגלה בפתע כי אם לאט לאט שלא יחשיך עיני הבריאות, וכן גאולת ישראל עם כל הנסים ונפלאות אין יכולין לסבול ונשמתם היתה פורחת מרוב שמחה, כמו גבי יעקב בבשורת יוסף נפג לבו והתעלף ע"כ.

ובמדרש^(ח) שלח אורך ואמתך וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה גאל אותנו כמו שגאלת לאבותינו מן הלחץ שהיו לוחצים מצרים וכה"א וגם ראיתי את הלחץ אין לי אלא לחץ למה קודר אתהלך בלחץ והלא שלחת להם שני גואלים משה ואהרן שנאמר שלח משה עבדו וגו', וכמו כן ישלח לנו שנים כנגדן, שנאמר שלח אורך וגו' הא' זה אליהו שנאמר הנני שולח לכם וגו' והב' מלך המשיח שנאמר הן עבדי אתמך בו וגו',

(ה) ע"כ מס' אדרת אליהו הנ"ל אות ג.

(ו) מדרש שהש"ר פ"א סי' ד.

(ז) ירושלמי ברכות פ"א ה"א.

(ח) מדרש תהלים מזמור מ"ג.

וכך נאמר שלח אורך וגוי שם נאמר תביאמו ותיטעמו וכאן נאמר יביאוני אל הר קדשך ובאותו זמן תהא ההודאה שלימה שנאמר מה תשתוחחי נפשי וגוי ואבואה אל מזבח וגוי בכנור וגוי ואשרי המחכה ויגיע יהי רצון שיהא בעגלא ובזמן קריב בב"א.

והנה כבר ידוע משאז"ל^ט שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק, ולזה לע"ד רמז הנביא באומר^י אתה ד' לעולם תשב כסאך לדור ודור למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים, ולכאורה אינו מובן מאי קאמר וכי לא ידענא שד' לעולם ישב וכסאו נכון עד עולם, ועוד איך מקושר מה שסיים למה לנצח תשכחנו, ותו דמשמע דמשום שהוא קיים וכסאו קיים צריך שישיבם, אמנם עפ"י האמור ובהקדם עוד מה שידוע מחכמי הקבלה ז"ל דכל זמן שישראל בגלות ליכא חבור למעלה עם קב"ה ושכינתיה דבזמן הגלות שכינתא לבר מאתרהא ורחוקה מגבולה וא"כ זהו דקאמר אתה ד' לעולם תשב בתמיה כלומר עד מתי ד' אתה לבדך פרוש מאהבה מבלתי אשתך ויהיה שמך בלתי שלם וגם כסאך כן יהי' עומד לדור ודור שאינו שלם כל עוד שלא תמחה זרעו של עמלק ותפרוק עול הגלות מעל צוארנו כדי להיות השם שלם והכסא שלם.

וזהו שסיים למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים הלעולמים יזנח ד' שבזה יהא פתחון פה להכופרים שאמרים שאין משיח לישראל מאריה דעלמא עביד כסא לשקרא כלומר עשה עמנו נס בעבור שקרנים הללו חתום פי דובר סרה והרי קושטא קאי ושקרא לא קאי הכחישם על פניהם טול מקל והך על קדקדם כלומר אין להם זכות ליגאל טול זכות אבותיהם אי"ו הרמוזים בראשי תיבות של אברהם יצחק וישראל שהם מקל והך קדקדם של אויבנו וצרינו כי נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב^{יא} כלומר שכבר עבר יום הששי כלומר אלף הששי רובו של יום והתחילו צללי ערב ועדיין לא נושענו.

חזרתי ואמרתי כי שם רמז על גאולתנו ופדות נפשנו, וזה שאמר^{יב}

ט) רש"י בשלח י"ז ט"ג, ועיין זוה"ק ח"ג רפ"א ע"ב.

ז) איכה ה' י"ט.

יא) ירמיה ו' ד'.

יב) בראשית ט' ב'.

ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ, ר"ל כשתקיימו התורה והמצות עי"ז תהיו "בצלם ובדמות", ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ, ועל כל עוף השמים, ורמז בזה גם כן על כל האומות, כי כל הבריות הם יראים משומר התורה והמצוה כראוי, או תהיו בטוחים ומבושרים כי בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו¹⁾, כלומר שתגאלו גאולה שלימה ותחזור לנו מלכות ביד דוד, וינתנו כל הממלכות בידו ולא יהא עוד לא שטן ולא פגע רע, ונשאר פנויים לעבודת ה' ומלאה הארץ דעה את ה', ויבנה לנו בית מקדשנו ושם נעשה חובותנו ונהיה מושגחים מה' לטובה והיה ה' למלך על כל הארץ, יהי רצון שיהא בעגלא ובזמן קריב במהרה בימינו אמן.

ונסיים דבר גאולתנו ופדות נפשנו, קיצור מה שכתב רב סעדיה גאון בספרו האמונות והדעות²⁾, והוא, אמר המחבר, הודיענו אלקינו על פי נביאנו שיגאלנו קהל בני ישראל ויקבץ נפצותינו ממזרח ומערב, ויביאנו אל עיר קדשנו וישכיננו שם, באמרו הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש, והבאתי אותם ושכנו בתוך ירושלים וגו', וכן הבטיחו לנו כל הנביאים פה אחד, ומשה רבנו עליו השלום הודיע לנו גם כן בתורתו הגאולה האחרונה הזאת, ואמר בפסוק והיה כי יבואו עליך וגו' ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך וגו', ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' וכן כל הפרשה נאמרה על גאולה האחרונה, שהרי נאמר שם וקבצך מכל העמים ובבית שני לא היו מפוזרים בכל העמים עד שיתקבצו משם, ועוד, שלא נקבצו כולם כמו שנאמר שם, ועוד שהבטיחנו שימול את לבבנו ואת לבב זרענו לאהבה את ה' לעולם ושלא נחטא עוד ועדיין לא קיים הבטחתו שהרי מפני חטאינו גלינו מארצנו, מבית השני גם כן.

וכי יעלה בדעת שום אדם שלא יקיים השם יתברך דבריו שדבר אל הנביאים משה רבינו עליו השלום וישעיה, וזולתם רבים מהנביאים אשר בשרו מהגאולה האחרונה ושהשולה אותם משלימם בלי ספק כמו שכתוב מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים, וכתוב ודבר אלקינו יקום לעולם, והשם יתברך צדיק ולא יעול, אם הביא על האומה הזאת הגלות

(ג) שם.

(ד) במאמר השמיני בגאולה האחרונה.

הארוכה אצלנו לא יתכן שיהא חס ושלום באין תכלית, ובודאי יש לדבר קץ ותכלה כמו שהבטיחו כל הנביאים וכמו שכתוב בעתה אחישנה.

ונקיש ונקת ראייה למועד הזה ממועד הראשון שיעדנו בהיותנו במצרים, וכבר ראו אבותינו גאולתנו במצרים וקריעת ים סוף, והמן, והשליו, ומעמד הר סיני, ועמידת השמש, וכדומה לזה, כל שכן שיקיים הבטחתו לנו שהבטיחנו, גדולה, וכבוד, כפל מן השפלות והעוני שהגיענו, כמו שכתוב בשתכם משנה וכלמה ירונו חלקם, לכן בארצם משנה יירשו, ואמר ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך, ואמר והטיבך והרבך מאבותיך, בעבוד זה שונה לנו זכר יציאת מצרים במקומות רבים בתורה, ומזכירנו מה שראינו, ואם נשאר דבר ממה שעשה לנו בגלות מצרים ולא הזכירם בפירוש בגאולה הזאת, הוא נכנס תחת מאמרו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ועל כן אנחנו מיחלים מה שיעדנו לא נקוץ ולא נקצוף, אך נתחזק בחזק הבטחון כמו שכתוב חזקו ויאמץ לבבכם וגו'.

ולא יתכן שנעלה על לבבנו שאיננו יודע מה שאנחנו בו, ולא שאיננו מרחם, אך כמו שכתוב כי אֵל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא יעזובך, ולא נאמר שחס ושלום כחו קצר לקבץ פזורינו ולהביאנו אל עיר קדשנו ולבנות בית מקדשנו, כמו שכתוב הן לא קצרה יד ה' מהושיע וגו', ואמר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' וגו', אבל אנחנו מאמינים באמונה שלמה כמו שהוכיחו כל הפסוקים, וכן קבלו חכמינו זכרון לברכה שהשי"ת שם לגאולתנו שני זמנים, אחד זמן התשובה כמו שכתוב והיה כי יבואו עליך וגו' כל הפרשה, ושהשני זמן הקץ, ואיזה מהן שיקדם תתחייב הקץ והגאולה, אם נשוב קודם הזמן יגאלנו קודם, ואם לאו מוכרחין אנו לעמוד בגלות עד זמן הקץ, ואז יכריח אותנו עד שנשוב אליו, שהוא לא הגלנו רק מפני חטאתינו ואיך יגאלנו בחטאתינו, ואמרו רבותינו זכרון לברכה אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ואם לאו הקב"ה מעמיד עליהם גזרות קשות והם עושין תשובה ונגאלין, ואמר אני ה' בעתה אחישנה, לא זכו בעתה.

ועיין שם שהאריך מאד בדברים נמרצים, והביא כל הפסוקים השייכים וסדרם בסדר נכון, איך יהיה כל דבר כפי קבלת חכמינו זכרון לברכה, וסיים, וישתבח מי שהגביר חסדו עמנו שהודיענו הקורות האלה, שלא יבואו עלינו פתאום, ולייאש אותנו כו' וכאשר יתקבצו תהיה אז

תחיית המתים, אז יחדש הכורא בנין מקדשו מפואר מאד כאשר פרשו יחזקאל וישעיה כמו שמבואר בהם, עיי"ש, ותתיישב כל הארץ, אז יראה אור השכינה זורח על בית המקדש כמו שכתוב והלכו גוים לאורך, ואז תחול הנבואה בתוך עמנו וכו' כמו שכתוב ונבאו בניכם ובנותיכם וגו', ויעמדו על הענין הזה כל ימי העולם כמו שאמר הכתוב ישראל נושע בה' תשועת עולמים, וכתוב לא ינתש ולא יהרס עוד לעולם.

וסינים^{טו} ומה נכבד עולם כלו שמחה וששון, כלו עבודת הא-ל ויראתו כלו גמול, ושכר טוב, ואחר זה סכר פי הכופרים בה' האומרים אבדה חס ושלום תקוותינו ובטל דעת המעוררים בראיות ברורות אמיתיות שכאשר שמענו כן ראינו, שכל הנחמות שנבאו פה אחד לא נתקיים מהם עדיין דבר ולא חצי דבר, כמו שמבואר ומפורש בכל הפסוקים שהביאם באורך, וכמו שנודע לכל מביני מדע, ולכך לא העתקתים, ודי בזה למבינים כי יחזיקו באמונתם ויזכרו תמיד כי יהיה בציון תשועה, ולישראל אור עולם, לא יכרת, יהי רצון שיהא בעגלא ובזמן קריב במהרה בימינו אמן.

שוב חזרתי ואמרתי אתה עתה ברוך ה' ^{טז} שם רמו על גאולתינו ועל פדות נפשינו במה שאז"ל^{טז} כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וידוע מה שאז"ל^{טז} אין ועתה אלא תשובה, וז"ש אתה עתה כשיעסקו בתורה הרמוזה בתיבה א"ת ד'את'ה שהיא מאל"ף עד תי"ו ויהא כוונתם לשמה לשם ה' כידוע, וגם עתה שיחזרו בתשובה שנקראת עת"ה אזי בודאי שיגאלו ויבא ברוך ה' הוא משיח צדקנו יבא ויגאלנו ואז יהא ה' ר"ל יהא השם שלם וימחה זרע עמלק כי"ר אמן.

פרק ג'

משיח

רק^{טז} אתכם ידעתי וגו'^{טז}, בא הי"ת להוכיח את ישראל בגלותם

(טו) שם בא"ד.

(טז) בראשית כ"ו כ"ט.

(יז) סנהדרין דף צ"ז ע"א.

(יח) מדרש תנחומא בשלח סי' ט"ו.

(יט) כל הפיסקא מס' אדרת אליהו להבן איש חי בהפטרות פ' וישב.

(כ) עמוס ג' ב'.

המר, שאל יתרעמו בדעתם כי הי"ת מדקדק עמהם על מעשיהם הרעים, ואומות העולם גם כי ירבו לפשוע יותר ויותר הם שקטים, על כן אמר רק אתכם ידעתי וגו', שהקב"ה לא גילה סוד תורתו וגדולתו ורוממותו כי אם לישראל, גם לא השרה שכינתו כי אם עליהם והם חבלו וגורלו ע"כ מן הראוי לדקדק עליהם ולכן ואפקד עליכם וגו'.

וכדי לנחמם ממכותם ולרפואתם אמר הילכו שנים יחדיו בלתי עם נועדו, הכונה הלא אתם מצפים לביאת משיח בן דוד ומשיח בן יוסף שיבואו יחד ולא יהרג משיח בן יוסף ואיך אפשר זה אם לא יהיו ישראל מקושטים בתורה ובמעשים טובים כדי לעורר עליהם מליצי יושר שהכל תלוי במעשי ישראל אם לטוב אם להפכו ח"ו, זו"ש "הילכו שנים יחדיו" הם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף לגאל אתכם בלתי אם נועדו ישראל תחילה, ונועדו מל' עדי וקשוט שצריך תחילה שיהו מקושטים בתורה ובמצוות כדי שיזכו לזאת.

פרק ד'

בית המקדש

הישאג אריה ביער בטרף אין לו^{כא}, יש בפסוק הזה על בית המקדש הנקרא יער דכתיב^{כב} בית יער הלבנון, ואריה רמו לישראל אשר מאריות גברו, וידוע שיש רפ"ח נצוצים שצריך לבררם, וכשיבררו הכל אזי יתוקן העולם ותהיה גאולה שלימה ויבנה בית ה' ב"ב אכ"ר.

והנה עתה בגלות המר בעוה"ר בית המקדש מסור ביד הגוים והמה מרקדים בהיכלו ובא הנביא לומר אתם ישראל הצועקים על חורבן הבית ותבקשו פדות בנינו איך אפשר זה בלתי שיתבררו תחלה הרפ"ח נצוצות ולז"א הישאג אריה ביער וטרף אין לו, ר"ל הישאג אריה, ישראל ביער כלומר בשביל היער הוא בית המקדש, וטרף הם רפ"ח נצוצים אשר הם עם הכולל גימטריי טרף אין לו, בתמיה, והא ודאי שצריך תחלה שיתבררו הרפ"ח נצוצים שהם ע"ה רפ"ט בסוד פרוט"ה, רפ"ט ו"ה,

כא) שם ד'.

כב) מלכים"א י' י"ז.

ואחר כך תבקשו מהקב"ה בנין בית ה' שיבנה במהרה בימינו אמן כן
וה"ר ב"ט.

לבאר^{כ"ט} מעלת הביהמ"ק בעודה בבנינה ומהב' פלאים שהורדה
בעת החורבן שנא' בה ותרד פלאים, אך בהקדם צריך לבאר הא דכתיב
הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי וגו', רז"ל פי' הפשט שהיא היתה עיר
מסחרת שכל הסוחרים היו ששים במכירת מסחרם, ונראה דבא הכתוב
לרמוז עוד דבר רוחני, דידוע שמזמן דור הפלגה שנפרדו כל הגויים
ללשונותם בארצותם כמ"ש ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ נתחלקו
לע' אומות ונמסרו כולם תחת ע' שרים של מעלה וכל שר ושר יש לו
חלק ידוע בארץ וחלק ידוע באומות כמ"ש, שר מלכות פרס, והנה שר יון
בא, והע' שרים האלו משפיעים כל א' לאומתו מהשפע שמקבלים
מהקב"ה שיעור קצוב לא להוסיף ולא לגרוע כי אין יכולת בידם, דגם הם
בעצמם אין להם אלא רק מה שמקבלים מנת חלקם מהקב"ה.

פרק ה'

ירושלים העתידה

עצביהם כסף וזהב וגו' פה להם וכו'^{כ"ט}, קשה איך ס"ד של אדם
שיש ממשות במעשי ידי אדם עד שיצטרך ללעוג עליהם, אלא הכוונה
שהם עושים עצבים ע"י כישוף ושמות הטומאה נגד שריהם של מעלה
שע"י מעשה העצבים יהיו השרים משפיעים להם די צרכם אפי' אם לא
יהיו ראויים לכך, כמו שהיה כוונת אנשי דור הפלגה בעשיית המגדל,
ונבוכדנאצר בצלם, כמ"ש בס' ליקוטי התורה פ' נח.

וע"ז היה מצחק המשורר ואומר מה להם בעשיית העצבים דוגמת
שרי מעלה הלא גם להשרים עצמן אין להם שום תשועה כי פה להם
ולא וגו' כלומר אפי' ראייה ושמיעה וגו' אין להם יותר ממה שקצב להם
וא"כ מה יתרון בעמלם בעשיית העצבים, לא כן אלקינו ית"ש כל אשר
חפץ עשה וגו' שהכל בידו והקב"ה לקח חלק מבני אדם את ישראל

(ג) ע"כ נלקח מאדרת אליהו הנ"ל אות י"ט.
(ד) העתק מס' שערי אורה שער ה' ושער ח'.
(ה) תהלים קט"ו ד'.

כמ"ש^ט) בהנחל עליון גוים וגו' כי חלק ד' עמו וגו', וגם לקח חלקו בארץ את ירושלים וקרא שמו עליהם כמ"ש^כ) כי שמך יקרא על עירך ועל עמך והאציל אור מאורו ית' להשפיע על ירושלים עיר הקודש ע"י ציון שהיא ירושלים של מעלה שהיא נחשבת ליסוד המשפיע נגד עיר ירושלים של מטה כמ"ש^כ) ברוך ד' מציון שוכן ירושלים, רצונו לומר כשהשפע הולך ונמשך ממקור העליון דהוא א"ס ב"ה לת"ת ומשם הולך ובא השפע לציון של מטה.

נמצא דהשפע אינו הולך לשכון אלא בירושלים ולא במקום זולתה, כי כמו יקר החיות האדם אינה תלויה ושרויה אלא בלב בן אור קדושתו ית' המחיה את כלם שוכן בלב היינו ירושלים, כי היא בחינת לב של כל הארץ כמו שכתב בזוה"ק^כ) סטרא קדושה לא שריא אלא בלבא דכל עלמא ודא ירושלים ע"ש, כי הארץ היא בבחינת דוגמת אדם בכל האברים, ב"עינים" כמו שכתוב^ל) וכסה את עין הארץ, ב"פה" ותפתח הארץ את פיה^{לא}), וארץ מצרים היא בבחינת ערוה כמ"ש^{לב}) ערות הארץ, וירושלים היא בבחינת "לב" כמ"ש^{לג}) דברו על לב ירושלים, וכמו שלב הוא עיקר חיות האדם שממנו תוצאות חיים ששואבים כל האברים הדם שבתוכה כי הדם הוא הנפש כן היא ירושלים שממנה יוצא שפע ברכה וחיים לכל העולם וכל הארצות ניזונים ממנה.

ולכן כל הארצות נקראים נגדה בנות ירושלים לפי שהם יונקים ממנה תמיד כמו הבת מהאם, וכמו שכתב בזוה"ק^{לד}) פתח ר' יוסי נאמר ואכלת ושבעת וגו' אי בארעא דישראל מברכינן לבר מארעא מנלן, אלא קוב"ה כד ברא עלמא פליג ישובא ואסתר עלמא סחרניה דנקודה חדא, ומאן איהו דא ארעא קדישא, ארעא קדישא אמצעיתא דעלמא, ובאמצעיתא דארעה קדישא איהו ירושלים אמצעיתא דירושלים הוא בית

כז) דברים ל"ב ח'.

כח) דניאל א' י"ט.

כח) תהלים קל"ה כ"א.

כט) בזוה"ק ח"ב ד' קצ"ג ע"א.

ל) שמות י' ה'.

לא) במדבר ט"ז ל"ב.

לב) בראשית מ"ב ט'.

לג) ישעיה מ"ב ב'.

לד) ח"ב ד' קנ"ז ע"א.

קודה"ק וכל טיבו וכל מזונא דכל ישובא תמן נחית מלעילא, ולית לך אתר בכל ישובא דלא אתון מתמן, ושם ואף על גב דהשתא לאו איהו בקיומא בזכותה כל עלמא אתון ומזונא וספוקא מתמן נפקא לכלא, בכל אתר סטרא דישובא ובג"כ אף על גב דישראל השתא לבר מארעא קדישא עב"ז מחילא וזכותה דארעא אשתכח מזונא וספוקא לכל עלמא וע"ד כתיב וברכת את ד' אלוקיך על וגו' על הארץ הטובה ודאי דהא בגינה מזונא וסיפוקא אשתכח בעלמא ע"כ.

ויש הפרש אם ירושלים וישובה יש בה כל טיבו וגו' ובחרבנה מזונא וסיפוקא, כמאמר הזוהר ודקדק שלא כתב מלת "טיבו" כי עתה בעודה"ר צ"ל בלחם צר וגו' אבל בעודה בבנינה כתיב^ל וראה בטוב ירושלים ולא הוה מסכנות כמו שכתב^ל ארץ אשר לא במסכנות וכו', ה' יזכנו לראות בבנינה במהרה בימינו אמן.

ויש לרמוז באמרו^ל אתה ד' לעולם תשב וגו', עפ"י מה שידוע שנשבע הקב"ה שלא יכנס לירושלים של מעלה עד שיכנס לירושלים של מטה שהם מכוונים זה על זה^ל, כמו בית ועליה על גביו רכל עוד שלא נבנה הבית האריך יתכן שיהיה עלייה על גביו, וכבר ידוע מאי דקיי"ל^ל בד"ן בשנים שותפים שאחד יש לו עלייה ואחד יש לו בית דכופה בעל העלייה לבעל הבית לבנות הבית כדי לדור הוא בעלייה ואם אין לו לבעה"ב לבנות יוכל בעל העלייה לבנות מכיסו ולעכב על בעה"ב שלא יכנס לביתו ולדור עד שיתן לו לבעל העלייה מה שהוציא על ביתו.

גם בנדון דידן ירושלים של מעלה היא העלייה הבנויה על הבית של מטה דהיינו ירושלים והוי ממש כד"ן שנים השותפים שזה לו העלייה וזה לו הבית, שכביכול מקומו בירושלים של מעלה וישראל מקומו בירושלים של מטה, וכיון דהחריבו הבית דהיינו ירושלים מסיבת עונותיהם שרבו א"כ אין ירושלים של מעלה שהיא העלייה לא נשאר בה ישוב דהוא היא בנויה על הבית התחתון והתחתון כבר הלך, וכפי הדין

(ה) תהלים קכ"ח ה'.

(ז) דברים ח' ט'.

(ז) איכה ה' י"ט.

(ח) תענית דף ה' ע"א, ועיין זוה"ק ח"ג דף ט"ו.

(ט) ב"מ דף קט"ז.

שחייבים ישראל לתקן מעשיהם מלבנות ירושלים כדי לתקן העלייה של מעלה מן הבית דהיינו ירושלים של מעלה, וזהו הכוונה שאמרו שנשבע שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה, כלומר דלא אפשר זה בלא זה דאם אינו בונה ירושלים של מטה כיצד יבנה העלייה שהיא על הבית היינו ירושלים של מעלה.

ובזה יתבאר מאמר תמוה בעיני כל רואיו^מ בונה ירושלים ד' ואפ"ה מקבץ נדחי ישראל, ולכאורה דבריו אין מובנים, אמנם עפ"י מה שהקדמנו א"ש, שכפי הדין הגמור שכופה בעל העלייה לבעה"ב לבנות ביתו כדי שיבנה הוא עלייתו עליו ואם אין לו לבעה"ב לבנותו בונה בעל העלייה ואינו מניחו לבעה"ב שיכנס לביתו עד שיפרע לו מה שהוציא עליו, וא"כ יכול הקב"ה לבנותו משום עליה שלו שהיא ירושלים של מעלה ושלא להניח לישראל בעלי ירושלים של מטה להכנס עד שיפרעו לו להקב"ה חוב שעליהם דהיינו שיחזרו בתשובה מעבירות שבידם, ואפ"ה נדחי ישראל יכנס לשם ומניחם לכנס לביתם אעפ"י שעדיין נשאר עליהם חוב להקב"ה, משום שיש בידו לכופם לשלם וכדאמרינן^{מא} מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשים כהמן ומחזירם למוטב בעל כרחם וממילא נפרע החוב שהיה עליהם.

וא"כ זהו דקאמר אתה ד' לעולם תשב חוץ ממקומך דהיינו ירושלים של מעלה, וכסאך לדר ודור דהיינו ירושלים של מטה שהוא כסא לירושלים של מעלה כמו עלייה הבנויה על הבית, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים היה לך לבנותו משום עלייה שלך ירושלים של מעלה ותשיבנו אליך בעל כרחנו כמ"ש מעמיד עליהם מלך קשה ומחזירם למוטב בע"כ ולמה לא תעשה כה לעבדיך, אין זה כ"א מאס מאסתנו וקצפת עלינו עד דאינך חפץ ח"ו עוד בנו ולא בתשובתנו, וזה לא יתכן שכבר הבטחתנו ע"י עבדיך שבן דוד בא בדור שכולו זכאי או כולו חייב.

וזהו ג"כ כוונת הכתוב באומרו^{מב} ציון במשפט תפרה, דכפי הדין יכול בעל עלייה לכפות לבעה"ב לבנות את ביתו בע"כ ושלא להניחו

(מ) זוה"ק ח"ג ד' רכ"א.

(מא) סנהדרין דף צ"ח ע"א.

(מב) ישעיה א' כ"ג.

ליכנס שם עד שיתן מה שהוציא עליו, אבל ושביה בצדקה מכניסם, ובאמת יש להבין זה המאמר דאיך אפשר להיות כולו חייב דלא פחות עלמא מל' צדיקים כאברהם, שנאמר^מ כה יהיה זרעך גימט' שלושים וכולו זכאי ג"כ א"א דלא ימוש מכמה רשעים שיהא בדור, ומוכרחים אנו לומר דכולו דקאמר היינו רובו דקיי"ל בכ"מ דרובו ככולו, וא"כ במה נפשך צריך לבא המשיח עתה באלף השישי דאיך שיהיה אם רובו זכאי הא אמרינן שבא בדור שרובו זכאי ואם רובו חייב הא אמרינן שבא בדור שרובו חייב, וא"ת דהווי מחצה על מחצה תא קיי"ל כב"ה^מ דרב חסד מטא כלפי חסד אפי' בדין עוה"ז.

וע"ז רמז הנביא באמרו^מ למה לנצח תשכחנו וגו', והא בממ"ג צריך לבא משיח ישראל דבין אם היה הדור רובו זכאי או רובו חייב או מחצה על מחצה משום דרב חסד מטא כלפי חסד, וא"כ למה תעזבו לארך ימים השיבנו עתה, ואם אתה רוצה לתפוס השטה כב"ש דס"ל דלא אמרינן רב חסד מטא כלפי חסד בדין עוה"ז, הא ודאי אין זה כ"א מאס מאסתנו והעברת עלינו את הדין דהא קיי"ל^מ דב"ש במקום ב"ה אינה משנה וא"כ השיבני ד' אליך וגו'.

ועוד גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאנחנו עמך בית ישראל נוהגים האומה"ע בנו כחמורים שכל משאוי שיש להם מטענינים אותו עלינו ומשא כבד טוענים כדכתיב^מ ועל זקן הכבדת עוליק, וא"כ כתוב בתורתך^מ כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו עזוב תעזוב עמו, והכי קיי"ל^מ שונא לפרוק ואוהב לטעון מצוה לפרוק קודם אפי' של שונא, וכי כאן אנו חמור של שונאך דהיינו עשו כדכתיב^מ ואת עשו שנאתי ורבענו תחת המשא כחמור ברובץ תחת משאו, וא"כ בדינא ובדינא עליך לקיים עזוב תעזוב ותפרוק המשא שטעון עלינו.

(מג) בראשית ט"ו ה', עיי"ש כבעל הטורים שכן דרשו חז"ל.

(מד) ר"ה דף י"ז ע"ב.

(מה) איכה ה' ב"ג.

(מח) ברכות דף ל"ו ע"ב.

(מח"י) ישעיה מ"ז ו'.

(מז) שמות כ"ג ה'.

(מז) ב"ב דף ל"א ע"ב.

(מח) מלאכי א' ג'.

והשיב להם הנביא בצדקה תכונני דבזכות מצות הצדקה אתם נגאלים כדכתיב^(ט) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, אך בתנאי רחקי מעושק שלא תגזול ותחמוס ותעשה צדקה ממה שאינו שלך והוי גזול ומאכיל דאין זו צדקה אלא צעקה, וזה מה שרמז הנביא באומר^ו שמרו משפט ועשו צדקה כלומר שבתחלה שמרו מה שגזורים עליכם הדיינים שכך וכך חייב אתה ליתן לחבירך ולא תסורו מדבריהם מלסרב לתת אז ועשו צדקה, לאפוקי שאם אינכם מחזירים גזלה שבידכם אז ודאי לא תועיל צדקה זו לקרב הגאולה אלא אדרבא צדקה כזו מרחקת הגאולה, וזהו דקאמר דוד ג"כ^ז אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, דבתחילה צריך לשמור המשפט שיצא חייב בדין ולהשיב בגזלה אשר בידו ואח"כ עושה צדקה בכל עת וזהו הוי בכלל אשרי.

או בא לרמז לדיינים עצמם שיעשו משפט וצדקה, כמו שהיה עושה דוד דכתיב ביה^ח ויהי דוד עשה משפט וצדקה, כשרואה העני מתחייב לשלם ואין לו היה נותן מכיסו ועושה משפט לזה וצדקה, וכיון שנעשו יחד משפט וצדקה אז כי קרובה ישועתי לבא.

פרק ו'

לעתיד לבוא

כל מכות^א שהביא הקב"ה על המצריים במצרים הוא עתיד להביא על אדום, שנאמר כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור, א"ר אלעזר כל מקום שכתוב צור מלא בצור המדינה הכתוב מדבר וכל מקום שכתוב צר חסר במלכות אדום הכתוב מדבר שהיא מצירה לישראל, מי שפרע מן הראשונים יפרע מאדום, במצרים הכה בדם, באדום ונתתי מופתים וגו' דם ואש, השמש יהפך לחושך והירה לדם, במצרים צפרדעים שהיה קולן קשה ובאדום קול שאון מעיר קול מהיכל, במצרים כנים והך את עפר הארץ, ובאדום וירשוד קאת וקפור וינשוף ועורב ישכנו בה.

(ט) ישעיה א' כ"ז.

(ז) שם כ"ו א'.

(ח) תהלים ק"ו ג'.

(כ) שמואליב' ח' ט"ו.

(ג) עיין כל הפרק בתנחומא פ' בא סי' ד', ועוד יותר הובא שם.

ר' אבא בר כהנא אמר חושך ואפילה שמשו במצרים אבל תוהו ובוהו לא שמשו בעוה"ז ולא עתידין לשמש, והיכן עתידין לשמש, בכרך הגדול שבקפוטקיא שנאמר ונטה עליה קו תהו ואבניי בהו, ורבנן אמרי אומות העולם שלא קבלו את התורה שנתנה מתוך החושך עליהם הוא אומר כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים, אבל ישראל ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה, במצרים דבר, ובאדום ונשפטתי אתו בדבר ובדם, במצרים ארבה, ובאדום בן אדם אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה התקבצו, במצרים חושך ובאדום ונטה עליה קו תוהו ואבניי בהו, במצרים נגף בכוריהם ובאדום שמה נסיכי צפון כולם וכל זדוני, ר"מ אומר וירדו ראמים עמם וירדו ע"ז עמם, במצרים פרע מאלוהיהם ואח"כ מהם ובאדום פרע מן השר שלהם תחלה ואח"כ מהם שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכל מלכי הארמה באדמה.

פרק ז'

זמן התחיה

דע שיש לאדם השלם ג' מציאות בשלימות נפשו, כל אחד מהם יקרא יום אחד, הא' בהיות הנפש בגוף בעוה"ז וע"ז נאמר^{נ"א} היום הזה ה"א מצוך לעשות, הב' בזמן פירוד הנפש מן הגוף ועל זה רמז^{נ"ב} ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה לטוב לנו כל הימים, הג' הוא תכלית האחרון והוא בזמן התחיה בגוף ונפש ועל זה רמז^{נ"ג} לפני בא יום ה' הגדול והנורא.

ובזה נראה פי' הפסוק^{נ"ד} לכו ונשובה אל ה' לקיים התורה דהוא (שליות) ג' עולמות הנקראים ימים, והיינו יחינו מיומים מיום הזה דהוא עוה"ז לקיים תורה ומצות לחיות אותנו לעוה"ב וביום השלישי יקימנו בתחיה ונחיה לפניו בעולם התחיה שהוא בתכלית ונדעה נרדפה לדעת את ה' להשלים השלשה עולמות הנרמז בשלשה ימים.

נ"ד) דברים כ"ו ט"ז.

נ"ה) שם ו' כ"ד.

נ"ו) יואל ג' ד'

נ"ז) הושע ו' א'